

TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİNİN KİTABLARI

ERNESTO ÇE GEVARA

Boliviya gündəliyi

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
NAZİRLƏR KABİNETİ YANINDA
TƏRCÜMƏ MƏRKƏZİ
BAKİ – 2015**

Tərcümə:
Rövşən Ramizoğlu

Nəşriyyat redaktoru:
Tofiq Qaraqaya

Redaktor:
Güldəstə Nəsibova

Ernesto Çe Gevara

Boliviya gündəliyi

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi. Bakı: 2015. – 336 səh.

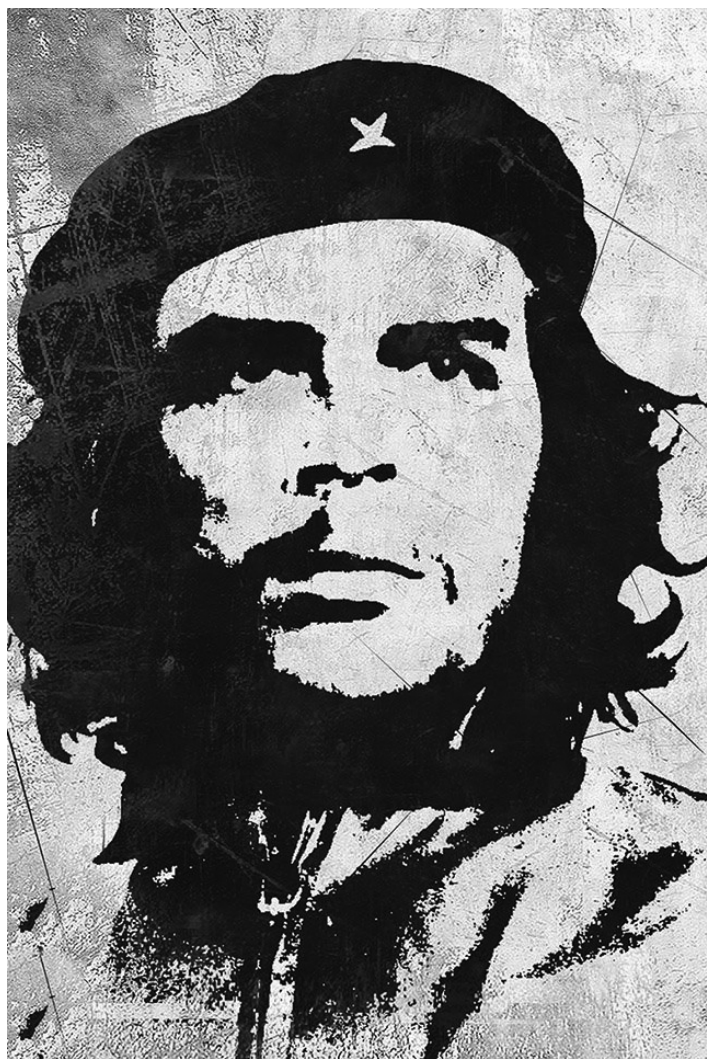
Ernesto Çe Gevara (bütöv adı Ernesto Rafael Gevara de la Serna)...

Bütün şüurlu həyatını işıqlı ideallar uğrunda mübarizəyə həsr etmiş inqilabçı, Kuba azadlıq inqilabının simvolu, XX əsrin əfsanəsi Çe Gevaranın keçdiyi məşəqqətli, amma əsl qəhrəmana yaraşan ömür yolu bu saçları çiyinə tökülmüş, başı beretli adamı milyonların sevimlisinə çevirdi.

“Boliviya gündəliyi” Çe Gevaranın yarımçıq qalmış ömrünün son on bir ayından – qəhrəman inqilabçının və onun silahdaşlarının Boliviyanın azadlığı uğrunda apardıqları ölüm-dirim mübarizəsindən bəhs edir.

ISBN 978-9952-503-09-8

© Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi,
Bakı-2015

ERNESTO ÇE GEVARA

"Taym" jurnalının XX əsrin simvollarından biri adlandırdığı Ernesto Gevara de la Serna 14 iyun 1928-ci ildə Argentinanın Rosario şəhərində anadan olub. O, Buenos-Ayresdəki Tibb İnstitutunda təhsil alarkən və eləcə də təhsilini bitirəndən sonra Latın Amerikasını ölkələrinə bir neçə dəfə səfərə çıxıb. Bu səfərlərdən ən məşhuru, köhnə "Norton" motosiklində Alberto Qranadonun yoldaşlığı ilə keçən və "Motosikletçinin gündəliyi"ndə təsvir edilən 1952-ci ildə baş tutmuş səfər idi.

1954-cü ildə Birləşmiş Ştatlar Mərkəzi Kəşfiyyat İdarəsinin (MKİ) dəstəyi ilə Qvatemalada çevriliş baş verir və Xakobo Arbensin demokratik yolla seçilmiş hökuməti istefaya gedir. Bu vaxt Qvatemalada yaşayan və fəal sürətdə siyasətlə məşğul olan, həddən artıq radikal çıxışlar edən Gevara Meksikaya qaçır. O, Mexikoda Qvatemalada yaratdığı əlaqələrdən istifadə edərək sürgündə olan bir qrup kubalı inqilabçı ilə tanış olur və Fidel Kastro ilə görüşdən sonra, 1955-ci ilin iyulunda Fulensio Batista rejimini devirmək üçün Kubaya yollanmaq qərarına gələn üsyançılar qrupuna qoşulur.

Artıq 1956-cı il noyabrın 26-da Gevaranın başının üzərində "Qranma" yaxtasının bayrağı dalğalanır; o, Kubaya Syerra-Maestra dağlarında inqilabi mübarizəyə başlayan ilk dəstələrdən birinin hərbi həkimi kimi yollanır. Amma bir neçə aydan sonra Fidelin şəxsi əmri ilə Birinci üsyançı ordunun komandanı təyin olunur. Bununla belə Çe həkimiyyəni də unutmur və yaralı yoldaşlarına, eləcə də Batistanın əsir alınmış əsgərlərinə tibbi yardım göstərməyə davam edir.

1958-ci ilin sentyabrında Batista ordusunun darmadağın edilməsində həlledici rol oynayır; üsyançıların ordusu onun və Kamilo Syenfueqosun başçılıq etdikləri iki dəstə şəklində Syerra-Maestranın qərb yamaclarından enib düşməyə sarsıdıcı zərbə endirir (bu əməliyyat Çe Gevaranın "Kuba inqilab müharibəsi haqqında xatirələr" kitabında ətraflı təsvir olunub).

Batista 1959-cu il yanvarın 1-də ölkədən qaçır. Gevara yeni inqilab hökumətində ən əsas simalardan birinə çevrilir! O, əvvəlcə Dövlət Sənaye İslahatları İnstitutunda sənayeləşdirmə şöbəsinə, sonra isə Kuba Dövlət Bankına rəhbərlik edir. 1961-ci ilin fevralında ağır sənaye naziri vəzifəsini tutur. O, bütün bu illər ərzində 1965-ci ildə Kuba Kommunist Partiyasına çevriləcək siyasi təşkilatın əsas istiqamətvericilərindən biri olmaqda davam edir.

Ölkədaxili işlərinin çox olmasına baxmayaraq, Gevara beynəlxalq arenada da fəal çalışır; Kuba inqilab hökumətini təmsil edir, müxtəlif nümayəndə heyətlərinə rəhbərliyi həyata keçirir, BMT-də, Asiya, Afrika, Latın Amerikasısı və sosialist bloku ölkələrində keçirilən millətlərarası forumlarda məruzələrlə çıxış edir. O, get-gedə üçüncü dünya ölkələrinin arzularını dilə gətirən xarizmatik natiq şöhrəti qazanır. Onun bu şöhrəti 1961-ci ildə Uruqvaydakı Punta-del-Estedə keçirilən konfransda ABŞ prezidenti Kennedinin "Tərəqqi naminə birlik" yaratmaq təşəbbüsünü alt-üst edən məşhur nitqindən sonra daha da artır.

Çe Gevara hələ özü üçün Kuba inqilabçılarının sıralarına qoşulmazdan əvvəl müəyyənləşdirdiyi məqsədlərə xəyanət etmir. 1965-ci ilin aprelində o, Konqodakı üsyanı dəstəkləmək məqsədilə həyata keçirilən partizan hərəkətinə rəhbərlik etmək üçün Kubadan ayrılır. Gizli şəkildə Kubaya qayıdandan sonra həmin ilin dekabrında, bu dəfə Boliviya üçün nəzərdə tutulan yeni inqilab ixracının hazırlıqları ilə məşğul olur. 1966-cı ildə Boliviya gələrkən onun məqsədi hərbi diktaturanı devirmək və sonda

bütün Latın Amerikasını bürüyəcək inqilab yanğını alovlandırmaq idi. 1967-ci il oktyabrın 8-də amerikalı təlimatçıların rəhbərlik etdikləri Boliviya cəza dəstəsi ilə döyüşdə Gevara yaralanır və əsir düşür. Səhərişi gün onu güllələyib cəsədini gizləyirlər.

Çe Gevaranın sümükləri 1997-ci ildə aşkar olunur və Kubaya gətirilir.

Rəhbərlik etdiyi Kuba üsyançı ordusunun həlledici qələbələrindən birini qazandığı Santa-Klarada onun xatirəsinə memorial ucaldılır.

Bu kitab Çe Gevaranın Boliviya apardığı qeydləri özündə cəmləyən gündəliyi dir.

GİRİŞ SÖZÜ

Santa-Krus, Boliviya, 1967-ci il. Şiddətli döyüşlərlə bol olan təxminən bir il arxada qalıb. Bir ay bundan əvvəl Xoakinin dəstəsi satqınlıq nəticəsində Vado del Yeso (Puerto-Maurisio) çay keçidində pusquya düşüb. Çenin dəstəsi ətrafındakı mühasirə get-gedə daralır. Komandante daha əlverişli bir yerdə inqilabi hərəkətin təşkili işini davam etdirmək üçün hərbi əməliyyatlar zonasından çıxmaq əmri verir. Günortadı. Cəza dəstəsinin əsgərləri yaxınlaşır. Döyüşməkdən başqa çarə yoxdur.

Boliviya əsgərlərinin müsadirə etdikləri qırmızı dəftərdəki sonuncu qeyd 7 oktyabr 1967-ci ilə aiddir. Xırda hərfləri güclə oxumaq olur. "Bugünkü əlamətdar tarixi – ordumuzun yaranmasının on bir aylığını sentimental notda, sakit bir ovqatla qarşıladıq". Gündəlikdə təsvir olunan qəhrəmanlıq saqasının epiloquna heç oxşamır. Nə pessimizm kölgəsi, nə ümitsizlik, nə təəssüf əlaməti var. Əksinə, bu sözlər proloq kimi səslənir, şərəfli yolun başlanğıcına işarə edir.

8 oktyabr. Yaralı əsir La-İqueranın yarıuçuq məktəbinə gətirilir. O, çətinliklə nəfəs alır, canı ağrıyır və ayaq üstə güclə durur. Çiyinlərində son aylarda çox ağırlaşmış məsuliyyət yükü var; yorğunluq, silahdaşlarının ölümü, yaxın dostlarının xəyanəti, evinin və ailəsinin xiffəti onu tamam əldən salıb. Sanki bütün dünya ona qarşı ayağa qalxıb. Amma o, əsir olsa da, başını qürurla dik tutub, sonuncu döyüşü də şərəflə başa vurmaq əzmindədir.

Bir neçə saat sonra o, gil daxmanın divarı önündə durub sakit-sakit qaçılmaz hökmü gözləyir. Onu tutan zalımlar bayram

edirlər; onların sərxoş sifətlərində qalib təbəssümləri parlayır. Doğrudur, bu dəfə onların əlinə qeyri-adi qurban düşüb; məzlum əsirləri təhqir etməyə öyrəşən həyasız qatillər təmkinli baxışlardakı soyuq dəmir möhkəmliyini görəndə başlarını aşağı salırlar və onların qorxaq ürəklərində hörmətə oxşar bir şey tərپəşir. Bununla belə, onlar bu işi sona çatdıracaqlar: yarım bölük igidlə birlikdə imperiya dollarları hesabına silahlandırılmış və imperiya pretorianlarından təlim görmüş bütöv bir orduya qarşı çıxmağa cürət edən cəsarətli divanədən qisas alacaqlar.

Qatillər mürəkkəb seçim qarşısında qalıblar. Bir tərəfdən, onların caynağına beynəlxalq kommunist sui-qəsdinin vahiməli nümunəsi kimi bütün dünyaya nümayiş etdirə biləcəkləri əfsanəvi inqilabçı düşüb, digər tərəfdən, bu əsir müqəssirlər kürsüsünü tribunaya, məhkəmə prosesini isə gözlənilməz sonluqlu təhlükəli siyasi oyuna çevirməyə qadir parlaq ideoloq və məharətli natiq kimi şöhrət tapıb. Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu (BXAO) çox az sayda əsgəri olmasına baxmayaraq qətiyyətli bir şəkildə öz mövcudluğunu bəyan etmiş və hökumət qüvvələri tərəfindən demək olar ki, heç bir müqavimətə rast gəlmədən bir sıra uğurlu əməliyyat həyata keçirmişdir. Orduya qoşulan boliviyalı kəndlilərin sayı az olsa da, ölkə daxilində və xaricdə ictimai rəy onun fəaliyyətinə müsbət yanaşırdı. Xəbərlərin son buraxılışları üsyançılara əməlli-başlı məşhurluq qazandırmışdı. Tükədən asılı bir vəziyyət yaranmışdı və status-kvonun qorunmasında maraqlı olan irtica qüvvələri səhv etməkdən qorxurdular.

Bu qüvvələrin cinayətkar fəaliyyəti ətrafında həmişə sonsuz qisasçı nifrət hökm sürür. Məktəb binalarının zindana döndərilməsi qorxuludur. İdeyanı topa tutmaq istəyi isə gülməlidir.

Əsir, sağ qalmış yoldaşlarının taleyi haqqında fikirləşir. Kəndirlənmiş qolları gəriləndə xəyalları onu uzaqdakı evinə,

arvad-uşağının yanına, doğma Argentinaya, doğma Kubaya və sadıq dostu Fidelin yanına aparır.

Heç şübhəsiz, Boliviya hərbi rəhbərliyini "məşhurlaşdıran" əməliyyatın iştirakçıları mükafatlar və təşəkkürlər alacaqlar. Onlar sadəlövhəsinə düşünülər ki, komandante Gevaranın yaxalanması nəfəsi kəsilən rejim üçün bir udum təmiz hava ola-çaq. Amma onlar anlamırlar ki, azad gələcəyin simvolunu keçmişə bağlamaq, hədsiz cəsarətin nümunəsini qıfıl arxasında saxlamaq mümkün deyil.

Onun tufəngi açılmamışdı, ayağını güllə dəlmişdi – topayla üstünə tökülən düşmənləri isə onu yalnız buna görə əsir ala bilmişdilər ki, o öz silahdaşlarını darda qoymadan sona qədər böyük inqilabçı, əməllərini silah yoldaşlarına olan böyük sevgisinin yönləndirdiyi əsl insan olaraq qalmışdı.

O, çox asanlıqla mühasirəni yara, cəza dəstəsi əsgərlərini əli-boş qoya bilərdi. Bu, komandante Gevaranın taktika qurmaq bacarığı haqqında ucundan-qulağından eşidən hər bir kəsə gün kimi aydındır. Amma o, yaralı və xəstə yoldaşları ilə bir yerdə qalmağa üstünlük verdi. O, Santa-Krus civarını qabaqcadan tərək edə bilərdi, ancaq yubanıb Xoakinin dəstəsinin axtarışlarını davam etdirmək qərarına gəldi. Artıq fürsət əldən verilmişdi, o isə bunun üçün heyifsilənmirdi. Sonralar onun xatirəsini ləkələmiş Pelao və Fransıza şəhərə tək-tək getməyə icazə verə bilərdi, amma onların nisbətən təhlükəsiz yerdə – dəstədə qalmalarına təkid etdi.

Bu cür mətin və mənən saf bir insan, onu mühakimə etməyə çalışan miskin adamların dar çərçivələrinə sığmır. Meyxana inqilabçıları, bürokratlar, islaholunmaz qorxaqlar və opportunistlər, oliqarxiya tiranları və demokratiya oliqarxları – hamısı qorxularından onu tənqid edirlər. Onlar Çe Gevaranı utopiyanın əlçatmazlığı barədə riyakar postulatın pərdəsi arxasında gizləməyə

çalışırlar. Amma komandantenin işıqlı xatirəsini əziz tutan, tam və ya qismən onun ideallarını bölüşən insanlar da var (belələri çoxluq təşkil edir). Çenin şəxsiyyətinin əsl miqyasını indi dəyərləndirmək mümkün deyil; bunu tarix edəcək.

Axşama yaxın sərt dağlar ağışundakı talaya bir neçə sağ qalmış cəsur yığışır. Aclıq və susuzluq onları əldən salıb, çoxu yaralıdır. Üzgün sifətlərdə ümitsizlik var. Döyüşçülər ratsiya ətrafına toplaşıb qırıq-qırıq səs gələn radiodalğada yoldaşlarının və sevimli komandantenin taleyi ilə bağlı heç olmasa bircə kəlmə eşitməyə çalışırlar. Onlar ən qorxulu şeyin baş verdiyini hiss edib diapazonları dəyişə-dəyişə tək-tük informasiya toplusalar da, yaxşı bilirlər ki, düşmən efirinə inanmaq olmaz; həmişə olduğu kimi, indi də təxribat xarakterli informasiyalar onları aldadıb pusquya sala bilər. Bununla belə indi onlar istənilən dəliliyi etməyə və inqilabın böyük işi uğrunda qurbanlar verməyə hazırdırlar. Hələ pərvazlanmasa da artıq onların həyatını dəmir nizam-intizamla bir-birinə bağlaya bilən Boliviya Xalq Azadlıq Ordusunun taleyi həll olunanda şəxsi təhlükəsizlik məsələləri arxa plana keçir.

Partizanlar utandırıcı heç bir şey etməyiblər. Onlar məğlubiyyətə uğrayacaqları təqdirdə əməl etməli olduqları planı dəqiqliklə həyata keçirib, əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş mövqeyə çəkiliblər. Buna baxmayaraq demək olar ki, hamısına günah hissi əzab verir – Boliviya meşələrində keçirdikləri bu uzun aylar boyu bir-birləri ilə ümid və məhrumiyyətləri, arzu və itkiləri, qələbə və məğlubiyyətləri bölüşmüş, hər dəqiqə canları ilə risk etmişlər – indi isə təəssüf hissi keçirir və ürəklərinin dərinliyində bəlkə də həlak olmuş yoldaşlarına həsəd aparırlar. Əsl inqilabçılara xas olan optimizmi qoruyub saxlama vərdişinə baxmayaraq bu faciənin ağırlığı onların belini bükür.

Ən pis ehtimallar gerçəyə çevrilir – Çe həlak olub. Radio dəqiqliklə onun şəxsi əşyalarını sadalayır və təkcə yaxın dostlarına məlum olan təfəsilatlar haqqında məlumat verir. Məğlubiyətin ağrıları yorğun ürəklərə çökür. İndi nə etməli? Cəza dəstələri təmizləmə əməliyyatını davam etdirirlər və istənilən an talada təpədən-dırnağa qədər silahlanmış əsgərlər peyda ola bilər. Yubanmadan hərəkət etmək lazımdır. Partizanların xəyallarında hansı mənzərələr canlanır? Hansı nitqlərdən parçalar onların qulaqlarında səslənir? Çoxları yəqin ki, böyük həqiqəti bir neçə kəlməyə sığışdırmış bu cümləni xatırlayırlar: "İnqilabın iki sonu ola bilər: ya qələbə, ya məğlubiyət".

Bəlkə də sonuncu "bağışla" və tam zəfər – Hasta la Victoria siempre, qələbəyə doğru həmişə irəli – arasında haradasa üçüncü variant da var. Əgər bu nəhəng itkiyə baxmayaraq mübarizə davam edəcəksə, deməli, Çenin və onun sadıq yoldaşlarının başladıqları iş qələbə ilə sonuclanacaq. Əgər davam etməyəcəksə, deməli, əzilmiş sinfin nümayəndələrinə ünvanlanan inqilabi çağırış Boliviyanın gələcək taleyindən asılı olmayaraq, qətlə yetirilmiş komandantenin cansız cəsədi kimi yox olub heçliyə qarışacaq.

Partizanlar anlayırlar: onların qərarı bəşəriyyətin sonrakı taleyinə təsir edəcək. Təbii ki, inqilabi prosesdə sonuncu nöqtəni xalq kütlələri qoyur, amma xüsusilə ilkin mərhələlərdə xarakteri liderlərinin xarizması ilə bağlı olan hərəkət xoşbəxt hərəkətdir. Boliviya Xalq Azadlıq Ordusunun sağ qalmış əsgərləri indi xrestomatik anda çevrilmiş belə bir and içirlər: kommunist üsyanının tam qələbəsinə qədər savaşıcağıq. Onlar inanırlar ki, inqilabın görkəmli nəzəriyyəçisi, tarixçi və Latın Amerikasının bilicisi Ernesto Çe Gevaranın atdığı qıgılıcımla alovlanıb nəhəng miqyaslı azadlıq yanğınına çevriləcək.

9 oktyabr. La-İkueranın yarıuçuq məktəbinin bomboş yardımçı otağında bəşəriyyətin ən mütərəqqi insanların biri iztirab

çəkir. Qəhrəman inqilabçı sakitcə ölüm cəzasını gözləyir. Güllələnmə əmri Vaşinqtonda imzalanıb; imperializmin sadıq nöqərləri onu yerinə yetirmək üçün canfəşanlıq göstərirlər. Onlar inanılmaz qəddarlıqla güllələri bir-birinin ardınca partizanın bədəninə doldurub onu qətlə yetirirlər.

Düşmənin miskin ümidlərinə baxmayaraq, Çe öz sarsıdıcı gücünü milyonlarla azadlıqsevər ürəyə hopdurmuş müqavimət, haqq-ədalət uğrunda mübarizə, inqilabi ruh və həqiqi insanlıq simvoluna çevrilərək yaşamaqda davam edir. Belə bir sondan ən çox marionet-cəlladlar və onların okeanın o tayındakı qılverənləri qorxurdular.

Ətalət basmış irticaçı zehinlər cəsəətli yaradıcı istəyi boğmaq, yorulmaz və ardıcıl nəzəriyyəçinin ideyalarını təhrif etmək, bürokratiya və imperializmə bir-birinin ardınca yorulmadan zərbələr endirən rəhbərin şəxsiyyətini ləkələmək cəhdlərinin nə qədər mənasız olduğunu dərk edə bilməzlər. Onlar anlaya bilməzlər ki, Çe kimi insanlar hər şeyin fəvqündə durmağa, adi fərdiyyətçiliyin çərçivələrini aşmağa və öz fədakarlıqları, mübarizələri ilə cəmiyyəti yaxşı tərəfə dəyişməyə qadirdirlər.

Çe səmimi-qəlbədən inanırdı ki, əsl inqilabçılar hətta onlara sadist quduzluğu ilə işgəncələr verilərək edam edilsələr belə, yalnız son çarə kimi silaha əl atmalıdırlar və heç vaxt, heç bir halda qəddarlığa qəddarlıqla cavab verməməlidirlər.

Və budur – o, qətlə yetirilib; məhkəməsiz və istintaqsız, tərəddüd edilmədən və təəssüf hissi keçirilmədən, böyük hərflərlə ali İnsanın proobrazı irticanın gücü ilə məhv edilib. Amma bunun əvəzində insanların bu proobraza olan güclü və nəhəng sevgisi doğulur. Daima ideyalarına sadıq qalan, yaxınları üçün özünü qurban verən, bir anlıq belə daha yaxşı və daha təmiz olmaq naminə məişət həyatının bataqlığından yüksəyə qalxan

səmimi və əxlaqlı alturist haqqında böyük arzu yaranır – əsrlər boyu mistik duman pərdəsinin üzərini örtüyü, yalnız indi, qəhrəmanın ölümündən sonra real insanın canlı cizgilərini almış böyük arzu.

*Kamilo Gevara Març.
Çe Gevara Mərkəzi, Havana,
İyul, 2005-ci il.*

ZƏRURİ MÜQƏDDİMƏ

Uzun inqilabi fəaliyyət illəri boyu (1956-1958-ci illərin Kuba Azadlıq Müharibəsi nəzərdə tutulur) Çe Gevara özünün gündəlik müşahidələrini və fikirlərini səliqə ilə yazmaq vərdişinə bircə dəfə də olsun xəyanət etmədi. Dərə-təpədə, bataqlıq meşələrdə üzücü yürüşlər zamanı əsgəri təchizatın ağırlığı altında belləri bükülən yorğun döyüşçülər nəfəslərini dərmək üçün dayananda və ya dəstə gecələmək üçün düşərgə salmaq əmri alanda yorulmaz Çe – dostları onu sevgi ilə bu cür adlandırırdılar – qeyd dəftərçəsini çıxarıb, güclə ayırd edilən həkim xətti ilə qeydlər aparırdı.

Sonralar müəllifin özü tərəfindən təkmilləşdirilən bu cür gündəliklərdən inqilabi mübarizənin indi böyük tərbiyəvi, tarixi və ümumbəşəri dəyəərə sahib epik tablosu¹ doğmuşdur.

Çe Gevaranın gündəlik yazmaq vərdişi sayəsində indi bizim əlimizdə onun həyatının Boliviyaadakı axırıncı ayları haqqında son dərəcə dəqiq, ətraflı və praktik cəhətdən çox qiymətli dəlillər var.

Nəşr üçün nəzərdə tutulmayan bu qeydlər Çe Gevaraya hadisələrin, situasiyaların və insanların dəyərləndirilməsindən ötrü kömək mənbəyi, eləcə də onun çox vaxt adi döyüş günləri haqqında quru reportajları incə yumor bər-bəzəyi ilə canlandıran iti, müşahidəçi ağılnın özünüifadə rolunu oynayırdı. Qeydlər aydın, ölçülüb-biçilmiş üslubu ilə seçilir və əvvəldən axıra kimi bütöv bir mətnə oxunur.

¹Ernesto Çe Gevara. Kuba inqilab müharibəsi haqqında xatirətlər. Melburn; Nyu-York: Ocean Press, 2006.

Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, Gevara döyüşlər arasındakı çox az-az ələ düşən atəşkəs dəqiqələrində gündəliyində qeydlər aparırdı; dözülməsi insan qüvvəsi xaricində olan fiziki gərginlikdən başqa həm də liderliyin və çox əlverişsiz şəraitdə, ən erkən və çətin mərhələdə üsyançı qüvvələrin formalaşmasının şəriksiz məsuliyyətinin ağır yükü onun çiyinlərinə düşürdü. Bu şərait komandantenin unikal iş metodunu və onun dəmir iradəsini ortaya çıxarır.

Gündəlik hadisələri ətraflı araşdıraraq Gevara səhvləri təhlil edir, tənqidi nəticələr çıxarır və əsl inqilabçıya xas sərtliklə günahkarları müəyyənləşdirir – bu bacarıq olmadan üsyançı qüvvələrin komandiri, xüsusilə bu qüvvələrin hələ möhkəmlənmədiyi, dörd tərəfdən daha güclü düşmənlə əhatələnən kiçik bir dəstədən formalaşmağa başladığı bir mərhələdə baş saxlaya bilməz. Belə şəraitdə istənilən yanlışlıq, diqqətsizlik həlledici ola bilər, buna görə də komandir son dərəcə tələbkar olmalı və hər bir konkret, hətta ən əhəmiyyətsiz epizodun nümunəsində həm yeni, həm də daha təcrübəli döyüşçülərə inqilabi mübarizənin taktikalarını öyrətməlidir.

İnqilab əsgərinin hazırlanması prosesi daim onun şərəf və vicdanına əsaslanır. Çedə bu məharət mükəmməl səviyyədə idi. O, insan ruhunun güclü və zəif nöqtələrini yaxşı bilirdi. Onun çoxsaylı töhmət və xəbərdarlıqdan sonra rüsvay edib dəstədən uzaqlaşdıracağı ilə hədələdiyi Markos belə demişdi: "Ondansa güllələyin!". Sonralar Markos inqilab yolunda qəhrəmancasına canından keçmişdir. Oxşar düşüncə tərzini Gevaranın hərbi əməliyyatlar dövründə bu və ya digər irad bildirdiyi istənilən şəxsə müşahidə etmək olar. Qayğıkeş və humanist komandir lazım gəldiyində eyni zamanda sərt və hətta qəddar da ola bilirdi. Amma o, ilk növbədə özü-özünə qarşı tələbkar və amansız idi.

Dəstədə dəmir nizam-intizamı o, döyüşçülərin ali inqilabi şüurlarına əsaslanaraq öz şəxsi nümunəsi ilə yaradırdı.

Gündəlikdə Reji Debrenin adı tez-tez xatırlanır ki, bu da komandantenin Avropada vacib missiya həyata keçirmək tapşırılma da, qəlbinin dərinliklərində onunla çiyin-çiyinə Boliviya da vuruşmasını istədiyi həbs olunmuş yoldaşının taleyi ilə bağlı çox narahatlıq keçirdiyindən xəbər verir. Reji Debrenin hərəkətlərinin qiymətləndirilməsindəki yüngül qətiyyətsizlik yəqin bununla izah edilə bilər.

Təbii ki, Gevara Debrenin faciəvi odysseyasının bütün gözlənilməz dəyişikliklərini bilmirdi, onun dindirmələrdə göstərdiyi müstəsna qətiyyət və cəsarətdən xəbərsiz idi. Bununla belə o, dəfələrlə siyasi prosesin inqilab yazıçısına təsirinin əhəmiyyətini vurğulayır və hətta oktyabrın 3-də, ölümündən altı gün əvvəl həddən artıq gərgin hərbi şəraitdə gündəliyində yazır: "Debrenin sorğu-suala çəkilməsinin stenoqramını dinlədik. Yoldaş təxribatçı tələbə ilə üzləşmədə həsəd aparacaq qətiyyət nümayiş etdirib".

Böyük Kuba inqilabı haqlı olaraq Gevaranın qeydlərində əhəmiyyətli yer tutur. Buna görə də bizim onun gündəliyinin nəşr olunması ilə bağlı qərarımız bəzi opponentlərimiz tərəfindən yanlışlıqla imperialist-yankilərin və onlara xidmət edən Latın Amerikasını oliqarxlarının azad Kubanın iqtisadi blokadasını, siyasi təcridini və hərbi mühasirəsini üçqat artırmaları üçün təxribat kimi dəyərləndirilə bilər.

Yoldaş opponentlərimizin Amerika imperializminin öz cinayətlərini törətmək üçün heç zaman bəhanəyə ehtiyac duymadığını və gənc Kuba inqilabını boğmaq cəhdlərinin ölkədə ilk inqilabi dekret qəbul edilən andan başladığını xatırlamaları yaxşı olardı. Bu cür düşmənçilik onunla izah olunur ki, imperializm mahiyyətcə

beynəlxalq irticanın jandarmı, əks-inqilabın ardıcıl dəstəkçisi, ən qəddar və ən eybəcər ictimai formasiyanın qatı müdafiəçisidir.

Əlbəttə, imperialist təcavüzünün yeni dalğası baş qaldırırsa, Kubanın Boliviya azadlıq qüvvələri ilə həmrəyliyi dünya ictimaiyyətinə o dalğaya bəraət kimi təqdim edilə bilər, amma təcavüzün əsl səbəbi daim dəyişməz qalacaq. Buna görə də imperializmin əlinə Kubaya təcavüz üçün bəhanə verməməkdən ötrü Boliviya xalqı ilə həmrəy olmaqdan imtina etmək çağırışları bizə müasir marksist hərəkatı ilə heç bir bağlılığı olmayan çox axmaq çağırışlar kimi görünür və biz onları dəvəquşu taktikası kimi dəyərləndiririk. Bu cür taktika isə təcavüzkarları durdurmayacaq, əksinə, bütün dünyanı əsarət altına almaq siyasəti yürüdükdən imperialist-yankilərə sərf edəcək.

Kuba ərazicə kiçik və əsrlər boyu imperializmin müstəmləkə rejimlərinin zülmündən əziyyət çəkən digər ölkələr kimi iqtisadi cəhətdən geridə qalmış ölkədir. O, Birləşmiş Ştatlar sahillərindən cəmi 90 mil aralıdadır. Ərazisində Amerikanın Quantanamo hərbi bazası yerləşir. İqtisadi inkişaf yolunda çoxsaylı maneələr var. İnqilabın qalib gəldiyi vaxtdan bizim ölkənin mövcudluğu daim təhdidlərə məruz qalır. Amma imperializm heç vaxt bizi qorxuda bilməyəcək, çünki biz lap əvvəldən inqilabi inkişafın obyektiv çətinliklərinə hazır idik.

İnqilabi nöqteyi-nəzərdən çıxış etsək, biz Boliviya gündəliyini nəşr etdirməyə borclu yuq. Çenin ölümündən sonra onun qeydləri prezident Rene Barryentosun əlinə keçmiş və o da surətini çıxarıb onları MKİ-yə göndərmişdir. Kəşfiyyat xidmətləri ilə əlaqələri olan jurnalistlər Boliviya saxlanılan orijinal əldə edə bilmişlər, amma onlar müəyyən vaxta qədər bu qeydləri nəşr etdirməməyə söz vermişlər.

Prezident Barryentos və onun generallarına gündəliyin nəşri sərf etmir, çünki o, cəmi iki həftədə 200 silahı qənimət kimi ələ

keçirən bir ovuc cəsur üsyançı tərəfindən məruz qaldığı rüsvayedicə məğlubiyyətləri əks etdirməklə Boliviya ordusunun tam bacarıqsızlığını üzə çıxarır. Üstəlik, bu gündəlik Barryentos rejiminə onun layiq olduğu sözlərlə qiymət verir və bu qiymət çap olunduğu təqdirdə həmişəlik tarixdə qalacağına zəmanət verir.

İmperializmin gündəliyin nəşrindən ehtiyat etmək üçün öz səbəbləri var: Gevaranın şəxsiyyəti və onun keçdiyi qəhrəmanlıq yolunun tarixi daha çox populyarlıq qazanır, bütün dünyadakı inqilabi hərəkətlər onun ideyalarını, adını, simasını öz bayraqlarında göyə qaldırır, onun həyatı mütərəqqi əhval-ruhiyyəli tələbə və ziyalı mühitində canlı maraq oyadır.

ABŞ-da da oxşar mənzərə müşahidə olunur və qaradəriliyənin hüquqları uğrunda güclənən hərəkət də, imperializmə qarşı çıxan mütərəqqi tələbələr də Çeni özlərinin ideya rəhbərləri hesab edir. Vətəndaş hüquqları uğrunda və ya Vyetnamdakı müharibəyə qarşı ən gurultulu nümayişlərin mərkəzində transparantlar üzərində haqq mübarizəsinin beynəlmiləl simvoluna çevrilmiş tanış surət gözə dəyir. Bəlkə də tarixdə bir şəxsin bu cür sürətlə və qarşısızalmaz bir şəkildə simvol səviyyəsinə yüksəlməsi ilə bağlı başqa nümunə yoxdur. Bu görünməmiş yüksəlişin səbəbi Gevaranın insanlara sədaqətlə xidmət etmənin obrazını özündə təcəssüm etdirməsi və öz həyatının timsalında gələcəyin insanının necə olmasını göstərməsidir.

Hələ dünən müstəmləkəçiliyin zülmü altında inləyən, bu gün isə imperialist-yankilərin təqsiri üzündən dünya iqtisadiyyatının qarısı ağzında qalib üşüyən qitənin ucqar selvasında inqilabi mübarizənin ölməz ideyasını özündə təcəssüm etdirən insan-əfsanə haqqında əsətlər yarandı və ağızdan-ağıza ötürülüb, sürətlə bütün yer kürəsinə yayıldı.

İmperialistlər Çe Gevaranın obrazından oddan qorxurlarmış kimi qorxurlar və onun məşhurlaşmasının qarşısını almaq üçün

əllərindən gələnı edirlər. "Boliviya gündəliyi" bənzərsiz şəxsiyyətin canlı səsidir; partizan müharibəsinin döyüş meydanında yazılan və öz partlayıcı gücünə görə barıtı da ötüb-keçən əvəzsiz dərs kitabıdır; Latın Amerıkası xalqının ömrü boyu əsarətçilərin və onların əlaltılarının təhqirlərinə dözmək fikrində olmadığıın əyani sübutudur. Gündəliyin əsl dəyəri bundadır. Məhz buna görə də o, bu günə qədər nəşr olunmayıb.

Gündəliyin nəşrinin qarşısını almaq istəyənlər sırasında saxta inqilabçılar, opportunistlər və hər növ şarlatan da var. Bu xadimlər özlərini marksist, kommunist və digər gurultulu adlarla adlandıırırlar, amma işə gəldikdə onların hər biri vicdan əzabı çəkmədən Çe Gevaranı uzağı görə bilməyən avantürist və ya daha da pis – ölümü Latın Amerıkasının silahlı müqavimətinin son nəğməsi olan idealist kimi tənqid edirlər. Onlar zingildəyirlər: "Əgər Gevaranın özü – silahlı mübarizənin bu nüfuzlu tərəfdarı və təcrübəli gerilyero¹ Boliviyanı azad etmədən döyüşdə bu cür qabiliyyətsizcəsinə öldüsə, onun ideyasının daha az tanınan davamçılardan heç nə gözləmək olmaz!" Ax, bu alçaq çaqqallar zingilti səsələrinin ən mürtəcə imperialistlərin və oliqarxların cəsarətsiz nəritiləri ilə eyni ahəngdə çıxdığından utanıb-qızarmadan onun ölümünə necə də sevinirdilər!

Bu yolla onlar tarix qarşısında özlərinə haqq qazandırmağa çalışırlar. Bu yolla onlar özlərinin əvvəlcə ciddi olaraq silahlı mübarizəni dəstəklədikləri görüntüsü yaradan, sonra isə xırda siyasi məqsədləri naminə canfəşanlıqla partizan dəstələrini dağıdan və inqilabi fəaliyyəti sabotaj edən satqın başçılarna haqq qazandırırırlar. Bu yolla onlar qandan qorxan və azadlıq naminə zorakılığa əl atmağı məqbul saymayanlara haqq qazandırırırlar. Bu yolla onlar inqilabi ideyaları məzhəkəyə, faydasız doqmaya,

¹ *Gerilyero* – partizan müharibəsinin iştirakçısı.

xalq üçün tiryəkə çevirənlərə haqq qazandırır; onlar yerlərdəki azadlıq mübarizəsi ocaqlarından yerli və xarici istismarçılarla alverdə istifadə edənlərə haqq qazandırır; əzilən Latin Amerikası fəhlə sinfinin əsl maraqları ilə heç bir bağlılığı olmayan siyasi təşəbbüsləri müdafiə edənlərə haqq qazandırır.

Çe öz ölümünə azadlıq mübarizəsi kontekstində təbii və tamamilə mümkün bir şey kimi baxırdı. O, dəfələrlə, xüsusilə də son dövrlərə aid qeydlərində vurğulayırdı ki, rəhbərinin itkisi Latin Amerikası inqilabının qalibiyyət yürüşünü durdurmayacaq. Bununla bağlı o, "Üç qitəyə müraciət" də yazırdı: "Hər bir – hətta ən xırda addım da imperializmə qarşı müharibədə döyüş çağırışıdır. [...] Əgər bir qulaq belə bu çağırışı eşidərsə, bir əl belə yerə düşən tufəngi qamarlayarsa, hətta ölüm də döyüş çağırışı ola bilər".¹

Çe özünü inqilabın əsgəri sayırdı və onun qələbəsinə qədər yaşayıb-yaşamayacağı onu heç narahat etmirdi. Əgər Çenin Boliviyada ölümünü onun ideyalarının yanlışlığının əlaməti kimi nəzərdən keçirsək, müjdəçilərinin zəfərlərini görmədən həlak olduqları bütün böyük ideyaları da elə bu cür uğurla ləkələmək olar; hətta marksizmin banilərini də qaralamaq mümkündür, çünki onlar başladıkları bu nəcib işi özləri sona çatdırma bilmədilər.

Kubalı qəhrəmanlar Xose Martin və Antonio Maseo döyüşdə həlak oldular; imperialist-yankilərin müdaxiləsi ilk baxışdan onların səylərini puç edib azadlıq mübarizəsinin qarşısını aldı. İnqilabın parlaq müdafiəçisi Antonio Mella imperializm agentləri tərəfindən vəhşicəsinə qətlə yetirildi. Amma həm bu, həm də digər çoxsaylı qurbanlar yüz ildən çoxdur ki, başlayan prosesin təntənəli qələbəsinə mane olmadı. İndi heç kim bu qurbanların verilməsi vacibliyini şübhə altına almır, heç kim qəhrəmanların

¹ Ernesto Çe Gevara. Çe Gevaranı oxuyarkən. Melburn; Nyu-York: Ocean Press, 2003.

uğrunda öz canlarından keçdikləri ideyaların doğruluğuna şübhə etmir. Onların xatirəsi daim kubalı inqilab müdafiəçilərini ruhlandıracaq.

Çe Gevaranın gündəliyini oxuyarkən onun uğur qazanmağa nə qədər yaxın olduğunu görürük; partizan azadlıq hərəkatının böyük birləşdirici və təşviqatçı qüdrətinə heyrətlənməyə bilmirik. Hətta onun rejimin özünü tam itirdiyini görüb belə bir qeyd apardığı məqam da olmuşdur: "Hökumət göz görə-görə dağılır. İndi kaş mənim əlavə daha yüz döyüşçüm olaydı!"

Kuba müharibəsindən keçmiş adam kimi Çe dəfələrlə bizim kiçik partizan dəstələrimizin məhvolma təhlükəsi ilə üz-üzə durduqlarını yaxşı xatırlayırdı. Yeni doğulan üsyanın sərt şərtləri çərçivəsində bu cür şeylər demək olar ki, tamamilə taleyin iradəsinə bağlıdır. Məgər bir dəstənin məhvi yolun yanlışlığından xəbər verirmi? Məgər bir məğlubiyyət azadlıq uğrunda əsl mübarizlərin döyüş əzmini sarsıda bilərmə? Məgər biz kubalılar inqilabımızın zəfərindən cəmi altı il əvvəl Monkadanın kədərli təcrübəsini yaşamamışdıq mı?

Santyaqo-de-Kubadakı Monkada kazarmalarına hücum olunduğu 26 iyul 1953-cü ildən başlayaraq "Qranma" yaxtasının bizim sahillərə lövbər atdığı 2 dekabr 1956-cı ilə qədər Kuba inqilab mübarizəsi dünya ictimaiyyəti tərəfindən ümitsiz və ağılsız avantüra kimi dəyərləndirilirdi; bir ovuc partizanın təpədən-dırnağa qədər silahlanmış nizami orduya qarşı çıxmaq cəhdini "faciəyə aparan yolun əsiri olan" idealist və xəyalpərvərlərin xülyası adlandırırırdılar. Təcrübəsiz üsyançıların 1956-cı il 5 dekabrda Batistanın qoşunları ilə döyüşdə acnacaqılı məğlubiyyətə uğraması sanki ən pessimist proqnozları doğrultmuş oldu. Amma sağ qalmış partizanlar cəmi 25 ay sonra revanş almaq və onları az qala yer üzündən silməyə yaxın olan həmin ordunu darmadağın etmək üçün kifayət qədər qüvvəyə və döyüş təcrübəsinə malik idilər.

İstənilən tarixi dövrdə, istənilən şəraitdə, qüvvələrin istənilən nisbətində qorxaqlar həmişə silahlı mübarizədən qaçmaq üçün min səbəb tapa bilərlər. Ancaq unutmaq olmaz ki, inqilab işində silahlı mübarizədən imtina birbaşa məğlubiyətə aparən yoldur. Çe Gevara cavan öldü, amma onun tökülən qanla bəslənmiş işi əsrlərlə yaşayacaq. İndiki saxta inqilabçılar və tənqidbazlar isə özlərinin qorxaqlıqları və qəti addımlar atmaqda ki patoloji qabiliyyətsizlikləri sayəsində heç şübhəsiz ki, öz korazehinliklərinin acı barını dadacaqlar.

Bu "inqilabçıların" bu gün Latın Amerikasında əməlli-başlı törəyib artmış miskin növlərindən birinin təmsilçisinin gündəlikdə də öz əksini tapmış əməlləri haqqında da danışmaq lazımdır. Söhbət Boliviya Kommunist Partiyasının katibi kimi gurultulu ad daşıyan və Gevaradan üsyançı qüvvələrin komandiri rolunu almağa iddialı olan Mario Monxedən gədir. Monxe ali partiya vəzifəsindən istefa verib partizan hərəkətinə şəxsən rəhbərlik etmək üçün selvaya¹ yollanmaq niyyətində idi. Görünür, o, səmimi olaraq inanırdı ki, partizanlar onu qucaq açib qarşılayacaqlar.

Mario Monxenin təbii ki, partizan müharibəsinin aparılması təcrübəsi yox idi; o, ömründə heç vaxt əsl döyüşdə iştirak etməmişdi. Düşünmək olardı ki, özünü kommunist adlandırdıqdan sonra keçmişdə Boliviyanın azadlığı uğrunda savaşıyan sələflərinin qurtulduqları həmin o heyvani, məişət şovinizmindən o da azad olacaq.

Təəssüf ki, beynəlmiləl şüur səviyyəsinə görə Mario Monxe kimi "kommunistlər" müstəmləkələşdirmənin ilk dövrlərində konkistadorlarla² vuruşan hindi qəbilə başçılarından çox da uzağa getməmişlər.

¹ *Selva* – meşə (**ispan dilində**). Cənubi Amerikanın rütubətli ekvator meşələri.

² *Konkistador* – fəth (**ispan dilində**). XV əsrin sonu, XVI əsrin əvvəllərində Amerika müstəmləkəçiliyi dövründə yeni torpaqların fəthi uğrunda mübarizə aparıblar. Konkistador liderləri admiral adlanırdılar.

Boliviya və onun tarixi paytaxtı olan Sukre ölkənin ilk xilas-
karları olan venesuelalı Simon Bolivar və Antonio Xose Sukrenin
şərəfinə bu cür adlandırılmışlar. Bu şərəfli ənənələrin davamı ki-
mi, əzilmiş kütlələrin azadlığı uğrunda bu böyük işin faydası
naminə Boliviya Kommunist Partiyasının lideri inqilabın həqiqi
nəhənginin, böyük siyasi, təşkilatçılıq və sərkərdəlik istedadlarına
malik, məqsədləri hansısa bir ölkənin dar, kiçildilmiş (hətta
ədalətsizcəsinə müəyyənləşdirilmiş də demək olar) sərhədləri
ilə məhdudlaşmayan bir insanın dəstəyini almaq üçün ələdüşməz
fərsət qazanmışdı. Amma Mario Monxe üsyançılara rəhbərlik
etmək uğrunda bu çirkin, ağılsız və tamamilə əsaslandırılmamış
höcətləşmədən daha yaxşı heç nə düşünüb tapa bilmədi.

Boliviyanın dənizə çıxışı yoxdur. Blokada təhlükəsinin möv-
cudluğu üzündən bu cür ölkələrdə azadlıq mübarizəsinin uğur
qazanması birbaşa qonşularında inqilabın qələbə çalmasından
asılıdır. Çe Gevara özünün zəngin təcrübəsi və beynəlxalq nüfuzu
sayəsində bu prosesi radikal şəkildə sürətləndirə bilirdi.

Boliviya Kommunist Partiyası parçalanmadan əvvəl Çe Cənubi
Amerika qitəsinə inqilab alovu salınması işində dəstəklərini al-
maq üçün onun liderləri və sırası üzvləri ilə danışıqlar aparmışdı.
Partiya rəhbərliyinin razılığı ilə çox sayda layiqli yoldaş bir neçə
il ərzində ən müxtəlif göstərişləri yerinə yetirməklə Çeyə işləmişlər.
Parçalanmadan sonra vəziyyət qəlizləşdi: Çeyə hesabat verməli
olan adamlar barrikadalarda qarşı-qarşıya durdular. Amma ko-
mandante Boliviya məsələsini təcrid olunmuş şəkildə, qitə miqyaslı
azadlıq mübarizəsi kontekstindən kənar nəzərdən keçirmirdi.
O, qəlbində imperializmə nifrət bəsləyən hər bir boliviyalının,
latın amerikalının, istənilən başqa adamın qoşula biləcəyi,
təriqətçilik xəstəliyinə yoluxmayan, bütün məzumlara azadlıq
gətirəcək bir hərəkət yaratmaq istəyirdi.

Əfsus, baza düşərgəsinin hazırlanması mərhələsində Çe Gevara parçalanmadan sonra Monxenin tərəfini tutan bir ovuc cəsur gizli fəaliyyət üzvündən demək olar ki, bütünlüklə asılı idi. Onlara hörmət əlaməti olaraq o, xüsusi simpatiya bəsləmədiyi Monxeni düşərgəyə dəvət edir. Onun ardınca Oskar Samoranın rəhbərlik etdiyi təşkilata qoşulmaq üçün kommunist partiyasını tərk edən Boliviya mədəncilərinin lideri Moyses Gevara dəvət alır. Sonralar Moyses Gevara sınaqdan ikinci Monxe olaraq çıxan Samora ilə aralarındakı fikir ayrılıqlarına görə bu təşkilatı da tərk edir. Üsyançı hərəkatın təşkili üçün Çe Gevaraya hərtərəfli kömək vəd edən Samora həlledici məqamda qorxaqlıq göstərüb silahını yerə qoymuş, Çenin ölümündən sonra isə onun ideyalarının ən kəskin tənqidçilərindən birinə çevrilmişdir. Moyses Gevara isə əksinə – verdiyi sözə sadıq qalmışdır: tərəddüd etmədən Çeyə qoşulmuş və döyüşlərin birində inqilab yolunda qəhrəmancasına həlak olmuşdur.

Çe Gevaranın dəstəsinə əvvəlcə Monxeyə tabe olan bir qrup üsyançı da qoşulmuşdur. Qrupun liderləri lazımı məqamda düzgün qərar qəbul etmiş cəsur döyüşçü və qüsursuz kommunist olan Peredo qardaşları idi. Qisas almaq hissi ilə alışıb-yanan Monte Çenin fəaliyyətini sabotaj etməyə başlayır. Məsələn, La-Pasda üsyançılara qoşulmağa yollanan yaxşı təlim görmüş döyüşçülər dəstəsinin qarşısını kəsir. Bu cür addımlar inqilabi mübarizənin gedişi boyu sırasıyla yoldaşların sağlam təşəbbüsünün necə yüksək vəzifəli partiya şarlatanlarının cinayətkar şiltaqlıqlarının qurbanı olduğunun acı təcrübəsini nümayiş etdirir.

Liderlik ambisiyaları Çeyə yad idi, rütbə və reqaliyalar onu maraqlandırmırdı. Bir fədakar inqilabçı kimi Çe ürəkdən inanırdı ki, partizan müharibəsi mövcud iqtisadi, siyasi və sosial şəraitdə Latın Amerikasını xalqlarının azad olunması üçün yeganə doğru yoldur və partizanların fəaliyyəti mərkəzləşdirilməlidir. O həm

də ona inanırdı ki, partizan birləşmələrinə rahat kabinetlərdə oturan bürokratlar yox, hərbi komandirlər rəhbərlik etməlidir. Buna görə də o, nəticəsindən bütün bir qitənin müqəddəratının asılı olduğu yeni alovlanmış mübarizə ocağının taleyini şovinst ambisiyalı təcrübəsiz və başıboş subyektə etibar etməyə tələsmirdi. Latin Amerikasını şovinizmi həтта ən inqilabi elementlərin belə yoluxduğu kifayət qədər geniş yayılmış xəstəlikdir. Çe mürtəcə, qeyri-rasional, axtalanmış düşüncə tərzilə seçilən bu cür şovinizmlə və onun daşıyıcıları ilə mübarizə aparmağı öz borcu bilirdi.

O, "Üç qitəyə müraciət"də yazırdı: "Altında vuruşduğumuz bayrağın hər zaman azadlığın universal rənginə boyanması üçün özümüzdə həqiqi proletar beynəlmiləlciliyi inkişaf etdirməliyik; o zaman Vyetnamın, Qvatemalanın, Laosun, Çinin, Kolumbiyanın, Boliviyanın (yalnız hazırda silahlı mübarizə gedən ölkələrin adını çəkirməm) milli bayraqları altında ölmək Asiyadan, Afrikadan, Latin Amerikasından, həтта Avropadan olan inqilabçılar üçün eyni dərəcədə şərəfli sayılacaq. Yad bayraq altında haqq işi üçün axıdılan hər damla qan döyüşçülərin öz ölkələrinin azad edilməsi uğrunda mübarizədə güclərini artıracaq".

Çe Gevara Latin Amerikasının müxtəlif ölkələrindən olan inqilabçılarını Boliviya əməliyyatında iştiraka dəvət etməklə yorulmadan təşviqat işi aparırdı; o, inanırdı ki, mübarizənin sonrakı mərhələsində partizan müharibəsi apara bilmək təcrübəsi əvəzsiz bir rol oynayacaq. O istəyirdi ki, yerli kadrlarla yanaşı Syerra-Maestrada çiyin-çiyinə vuruşduğu sınılanmış döyüş yoldaşlarından ibarət qrup da ona qoşulsun. İgidliklərinə, döyüş bacarıqlarına, qələbə uğrunda canlarından belə keçə biləcəklərinə bələd olan Çe bu qəhrəmanların hər birinə görə başı ilə cavab verməyə hazır idi. Onların hamısı bir adam kimi komandantenin çağırışına qoşuldular. Heç biri ona xəyanət etmədi. Heç biri əsir düşmədi.

Partizanların rəhbəri olan zaman Çe qətiyyət, səriştə, sakitlik, səbir nümayiş etdirirdi və çox şeydə şəxsi nümunəsinin gücünə arxalanırdı; üzərinə götürdüyü missiyanın vacibliyini bütünlüklə dərk edirdi. Hər dəfə biri səhv iş tutanda hamını baş verənlər haqqında məlumatlandırır, vəziyyəti düzəltməyə çalışırdı və gündəlikdə bununla bağlı ətraflı qeydlər aparırdı.

Uğursuzluq hər addımda partizanları təqib edirdi. Təkcə Xoakinin dərə-təpəlik bir yerdə əlaqənin kəsildiyi qrupunu xatırlatmaq kifayətdir. Çe itkin düşmüş yoldaşlarını tapmaq üçün bir neçə ay ciddi səy göstərir; bu vaxt onun astması da lazımi dava-dərman çatışmazlığı üzündən şiddətlənir və ciddi problemə çevrilir (dava-dərman olan xəlvətxana düşmənin əlinə keçmişdi). Avqustun sonunda Xoakinin dəstəsi hökumət əsgərləri tərəfindən məhv edilir, bu isə partizanların onsuz da çətin olan vəziyyətini bir az da çətinləşdirir. Amma Çenin dəmir iradəsi taleyin zərbələrinə mətanətlə tab gətirir və komandante bir dəqiqə belə ruhdan düşmür, qarşısına qoyduğu məqsədlərə aparan yolda bir addım belə geri çəkilmir.

Çe boliviyalı kəndlilərlə xeyli ünsiyyətdə olur. Bu adamların özlərini ehtiyatlı aparması, heç kimə güvənməməsi onun üçün sürpriz deyildi; o, artıq təşviqat işinin müvafiq təcrübəsinə malik idi. Çe kəndlilərin inqilaba cəlb olunmasının hövsələ tələb edən, əziyyətli proses olduğunu bilsə də, öz söylərinin əvvəl-axır uğurla nəticələnəcəyinə şübhə etmirdi.

Biz Boliviya əməliyyatının gedişini diqqətlə izləyərkən görürük ki, hətta faciəvi sonda öncə də, dəstə üzvləri bir ovuc qaldıqda belə partizan hərəkəti özünün inkişaf edə bilmə qabiliyyətini itirməmişdi. Məsələn, bəzi boliviyalı yoldaşlar – İnti və Koko Pereo qardaşları özlərini parlaq lider kimi göstərə bilmişlər; gələcəkdə onların ətrafında üsyançı qüvvələrin cəmləşməsi mümkün idi.

Əfsus, 26 sentyabr 1967-ci ildə hökumət qüvvələrinin müharibənin gedişi boyu yeganə uğurlu əməliyyatı olan La-Íquera yaxınlığında pusqu partizanlar üçün təsirdən özlərinə gələ bilmədikləri həlledici zərbə oldu. Onlar yerli əhalisinin yüksək siyasi düşüncə səviyyəsi ilə tanınan rayona yollanarkən günün günorta vaxtı tələyə düşdülər (bu fakt gündəlikdə öz əksini tapmayıb; biz bunu sağ qalmış şahidlərin sözlərindən bilirik). Qısa döyüşdə partizanların ön dəstəsi məhv edildi. Əlbəttə, Çe əla anlayırdı ki, cəza dəstəsi üzvlərinin yaxşı bələd olduqları marşrut üzrə kimlərlə əlaqə yaratmaq, üstəlik, tanımadıqları adamların məskunlaşdığı ərazidən gündüz vaxtı keçib-gətmək həddən artıq təhlükəli təşəbbüsdür. O, bilirdi ki, əvvəl-axır düşmən pusqu qurmağa çalışacaq. Bununla belə o, halı hər dəqiqə daha da pisləşən El Medikoya – dəstənin həkimi Oktavio de la Konsepsion de la Pedrexaya kömək etmək üçün bu riskə getdi.

Məşum pusqudan bir gün əvvəl Çe yazırdı: "Puxioya səhər tezdən gəlib çatdıq, amma yerli camaat, deyəsən, bizim gəlişimizi gözləyirdi. Deməli, bizim yerdəyişmələr haqqında "sarafan radiosu"¹ xəbər verir... Qatırlarla hərəkət etmək get-gedə təhlükəli olur, amma tamam heydən düşən El Medikonu da unutmaq olmaz".

Sonrakı gün belə bir qeyd var: "13.00-da mən ön dəstəni Xaquəyə göndərdim; çatan kimi vəziyyəti dəyərləndirməyi və qatırlar, eləcə də El Mediko barəsində bir şey fikirləşməyi tapşırıdım".

Yəqin ki, Çe həm həkimə kömək etməyə, həm də eyni zamanda təhlükəli ərazidən uzaqlaşmağa cəhd göstərmişdi. Amma elə həmin gün, bu qeyddən bir neçə saat sonra ön dəstə pusquya düşür və Xaquəy qəsəbəsinə çatmamış məhv edilir. Üsyançıların vəziyyəti kritik həddə çatır.

¹ "Sarafan radiosu" – məlumatın ağızdan-ağıza ötürülməsi.

Bundan bir neçə gün sonra Kebrado de El-Yuro dərəsində mühasirəyə düşən Çe Gevara sonuncu döyüşünə atılır.

Gündəliyi oxuyarkən biz bir ovuc cəsur yoldaşımızın misilsiz qoçaqlığının bir daha şahidi olub həyəcanlanmaya bilmirik. Hətta döyüş əməliyyatları olmasaydı belə, partizanların bu qədər vaxtda dağlı-dərəli bir şəraitdə yaşamaları faktı onların qoçaqlığına şahid olmaq üçün kifayət idi. Tarixdə hələ bu qədər az sayda həmfikir insanın bu cür möhtəşəm bir işi həyata keçirmək üçün bir araya gəlməsi ilə bağlı başqa bir nümunə yoxdur. Onların qələbə əzmi və çətinliklərdən qorxmaması, Latın Amerikasını xalqlarının oyadılib azadlıq uğrunda silaha sarıla biləcəyi inamına, bu yolda məqsədyönlü və dözümlü olmalarına – bütün bunlara təminat verən qeyd-şərtsiz hörmətə layiq keyfiyyətlərdir.

Bir dəfə Çe döyüşçülərinə deyir: "İnsanın həyatında ən əsas seçimi etdiyi məqamlardan biri yetişmişdir. Bugünkü sınaqların kürəsində sarsılmaz mətanətə sahib inqilab xarakterləri döyülüb möhkəmlənir; insan təkamülün ən yüksək pilləsinə qalxır; ona öz mərdliyini nümayiş etdirmək və öz gerçək imkanlarını müəyyənləşdirmək şansı verilir. Kimə ki bu məqsədlər maraqsız və ya əlçatmaz görünür, silahı yerə qoyub evinə yollana bilər".

Çenin rəhbərliyi altında Boliviya döyüşən yoldaşlar ümidləri tam doğrultdular. Onlar özlərində bu gün Latın Amerikasındakı inqilabi islahatlar üçün çox vacib olan işıqlı inqilabçı və insan idealını təcəssüm etdirirlər.

Azadlıq uğrunda mübarizədə bizim şanlı sələflərimizin qarşısında əldən düşmüş müstəmləkə rejimi dayanmışdı. İndiki inqilabçıların isə daha təhlükəli düşməni var: imperialist düşürgəsinin elm və texnikanın ən son yenilikləri ilə təchiz olunmuş möhkəm istehkamı. Bu düşmən xalq tərəfindən məhv edilən köhnə ordunun yerində yaratdığı yeni Boliviya ordusuna təlim keçib onu geyindirir, inqilabçıları aradan götürmək üçün Boliviya

rejiminə böyük səxavətlə müasir silahlar və başkəsən-təlimatçılar göndərir, Latin Amerikasının istisnasız bütün irticaçı rejimlərinə bu cür güclü dəstək verir – bütün bunlar yetməyəndə imperializm Dominikan Respublikasında olduğu kimi birbaşa müdaxilədən də çəkinmir.

Belə bir nəhəng düşmənlə döyüşə bilmək üçün Çe Gevaranın haqqında danışdığı yeni formasiya inqilabçılarna, onun silahdaşları kimi son dəqiqəyə qədər tutduqları yola sadıq qalan insanlara, partizan müharibəsinin böyük çətinliklərini aşı bilmək üçün möhkəm iradəyə sahib döyüşçülərə, tərəddüd keçirmədən inqilabi iş uğrunda canından keçməyə hazır qəhrəmanlara, öz tutduqları yolun doğruluğuna və imperialist-yankilərin əllərində bütün dünyanın hərbi, texniki və iqtisadi resurslarının cəmləşməsinə baxmayaraq Latin Amerikasını xalqlarının onlar üzərində qələbə çalması tarixi zərurət olduğuna inanan kommunistlərə ehtiyac var. Yalnız bu cür insanların söyləri ilə böyük qitəni azad etmək olar.

Hətta Birləşmiş Ştatlarda da mütərəqqi ictimaiyyət onların ölkəsinin bu gün çevrildiyi nəhəng siyasi meqastrukturun 200 il bundan əvvəl amerikalı ata-babalarının təməlini atdıqları həmin idillik burjua respublikası ilə çox az oxşarlığının olduğunu anlır. Bu ölkə xalqı çox vaxt amansız, qəddar və irrasional imperialist maşınınun hiylələri qarışmış əxlaqi barbarlığın əsirinə çevrilir. İşğalçı müharibələrin, siyasi cinayətlərin və irqi münafiqələrin dəyirmanında imperializmin sayəsində öz mənfur niyyətlərini həyata keçirdiyi çox sayda sadə amerikalı üyüdüüb məhv edilir. Bura miskin və ədalətsiz ictimai iyerarxiyanı və dünya əhalisinin dördüdə üçünün aclıq çəkdiyi bir vaxtda həddən artıq şişirdilmiş hərbi maşınınun saxlanması üçün təbii, elmi və insani resursların öz abırsızlığı ilə adamı iyrendirən israfçılığını da əlavə etsəniz, müasir ABŞ-ın portretini görəcəksiniz.

Latin Amerikasındakı inqilabi islahatlar Birləşmiş Ştatlar xalqına imperializmlə nəhayət ki, haqq-hesab çürütmək imkanı

verəcək. Və əksinə, Birləşmiş Ştatlar xalqının imperializmin işğalçı siyasətinə qarşı mübarizəsi Latın Amerikasını qitəsinin azad olması prosesini sürətləndirəcək.

XX əsrin əvvəllərində Yeni Dünyanı böyük natarazlığa gətirib çıxaran təbəqələşmə prosesi silkələdi. Bir tərəfdən, qüdrətli sənaye dövləti ictimai-iqtisadi dinamikanın obyektiv qanunlarına tabe olaraq iri addımlarla imperializmin zirvəsinə doğru irəlilədi, digər tərəfdən, hər iki Amerikanın bəlkə qarşılaşdırılmış hissəsini təşkil edən zəif və inkişaf etməmiş ölkələr yerli feodalların və irticaçı orduların tapdağı altında əzildilər. Əgər bu gün Yeni Dünya ciddi inqilabi dəyişikliklərə məruz qalmazsa, XX əsrin əvvəllərindəki vəziyyət imperializmin həm Latın Amerikasını ölkələrinin, həm də sənaye inkişafı baxımından geridə qalmış ölkələrin sosial qruplarının arasındakı mövcud iqtisadi uçurumun daha da dərinləşməsinə yönələn yırtıcı taktikası nəticəsində yaxın iyirmi ildə burada hökm sürəcək geopolitik dəhşətin yalnız sönük bənzəri olacaq.

İnqilabi dəyişikliklər olmazsa, biz elə imperializmin kasıb, zəif və yazıq qulları olaraq qalacağıq. Afrika və Asiyanın inkişaf etməkdə olan ölkələrinin xalqlarını da bu cür qaranlıq gələcək gözləyir. Əgər özünün sənayesi və birləşmiş bazarı, millətlərarası elmi-tədqiqat mərkəzləri olan Avropa da yanki imperializminin iqtisadi müstəmləkəsinə çevrilmə perspektivindən narahatdırsa, Latın Amerikasını xalqlarına hazırlanan bu acı taledən yəqin ki, heç danışmağa dəyməz.

Yaranan vəziyyətin birbaşa bizim xalqa da təsiri var. Radikal inqilabi dəyişikliklər regionun əxlaqi, maddi və insani resurslarını bir yerə toplamaq və iqtisadiyyat, elm və texnologiya sahələrində bizim ənənəvi olaraq daha inkişaf etmiş iqtisadiyyatlara, xüsusilə də ABŞ iqtisadiyyatına münasibətdə oynamağa məcbur olduğumuz alçaldıcı xammal əlavəsi rolu ilə şərtlənən birəsrlik geriliyi aradan

qaldırmaq üçün lazımdır. Əgər qətiyyətli addımlar atmağa qadir olmayan qaragüruhçu liberallar, burjua islahatçıları və inqilabçı şarlatanlar kütləsindən kiminsə digər təklifi, sehirlili formulu varsa və ya kimsə Çe Gevaranın göstərdiyi yoldan fərqli, daha qısa yol bilirsə, əgər onlar yerli oliqarxlardan, cumbulu zülmkarlardan və xırda siyasətbazlardan (başqa sözlə, nöqərlərdən), imperia- list-yankilərdən (başqa sözlə, ağalardan) qurtulmağın reseptindən xəbərdardırlarsa, əgər yaranan vəziyyətin ağır seytnotunda uğur qazanmağa qadirdirlərsə, onda qoy irəli çıxsınlar və azadlıq mübarizəsinin bayrağını əllərinə alsınlar.

Çox gözləməli olacağıq. Opponentlərdən heç birinin arsenalında Latin Amerikasında yaşayan üç yüz milyon zəhmətkeşə ümid verə biləcək səmimi və ardıcıl strategiya yoxdur. Bu zəhmətkeşlərin böyük əksəriyyəti yoxsulluq içində yaşayır; onların sayı qarşıdakı 25 ildə ikiqat artacaq və altı yüz milyona çatacaq. Bu insanların hər birinin mədəniyyət, sivilizasiya və adi komfort hüququ var. Buna görə də Çenin siyasi rəqiblərinin yeganə ləyaqətli hərəkəti komandantenin və onun silahdaşlarının qəhrəmancasına həlak olmalarına hörmət əlaməti kimi utanıb susmalarıdır. Qüdrətli qitəni dirçəltməkdən ötrü canından keçən bir ovuc igidin şücaəti iradəli və məqsədyönlü inqilabçılar üçün maneələrin mövcud olmadığını sübut edir. Şanlı döyüşçülərin sürəti, mürgüləyən vicdanı oyadır və Latin Amerikasını xalqlarının yoluna işıq salır. Gevaranın döyüş çağırışını onlara görə canından keçdiyi yazıqlar və məzлумlar eşidir. Onun əlindən düşən silaha başladığı müqəddəs azadlıq mübarizəsini uğurla yekunlaşdırmaq üçün milyonlarla cəsarətli əl uzanır.

Oktyabrın yeddisi Çe gündəliyində sonuncu qeydini edir. Səhəri gün, günorta saat birdə partizanların hava qaralan vaxt mühasirəni yarmağa cəhd etmək üçün onun əmri ilə gizləndikləri

dar dərədə cəza dəstəsi əsgərləri ilə toqquşma baş verir. Kiçik dəstənin sağ qalmış üzvləri düşmənin sayca onlardan qat-qat üstün olan qüvvəsi ilə cəsərlə döyüşür. Döyüş gün batana qədər davam edir. Əsgərlər dörd tərəfdən hücumla keçirlər. Çe və onun silahdaşları dərədə mövqe tutub səliphə ilə müdafiə olunurlar. Komandantenin yaxınlığında mövqe tutan partizanlardan heç biri sağ qalmır. Onun yanında isə iki nəfər olur: bundan əvvəl ağır vəziyyəti haqqında söz açdığımız həkim və eynilə səh-hətində problemlər olan perulu bir yoldaş. Belə görünür ki, Çe yaralanana qədər onları qoruyub. Həkim bu döyüşdən sağ çıxsa da, bir neçə gün sonra vəfat edir. Daş qalaqları arasında partizanların bir-birini görüntü dairəsində saxlaması çətin idi. İnti Peredonun rəhbərliyi ilə dərənin girişində – Çenin mövqeyindən bir neçə yüz metr aralıda döyüşən bir qrup döyüşçü gün batana qədər düşmənlə atışır, sonra qaranlıqdan istifadə edib təqibçilərdən aralanır və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş toplanma nöqtəsinə yollanır.

Ayağından yaralanan Çe düşmən gülləsi onun M-2 tufənginin lüləsini zədələyəne qədər atışmağa davam edir. Onun tapançasında patron darağı olmur. Bu təsadüflərin faciəli şəkildə üst-üstə düşməsi sayəsində cəza dəstəsi əsgərləri komandanteni sağ ələ keçirə bilirlər. Yardım olmadan Çe özü yeriyə bilmirdi, amma onun yaraları ölümcül deyildi.

Əsgərlər əsiri La-İquera qəsəbəsinə gətirirlər. Döyüşdən sonra o, təxminən bir sutka daha yaşayır, amma bu vaxt ərzində mühafizə əsgərləri ilə bir kəlmə kəsmir, üstəlik, onun zəhləsini tökməyə cəhd edən sərxoş zabitə də bir şillə çəkir.

La-Pasdakı toplantıda Barryentos, Ovando və digər yüksək vəzifəli hərbi məmurlar soyuqqanlıqla Çeni edam etmək qərarı çıxarırlar. Bu qətlin təfərrüatları bizə məlumdur; hökm La-İqueradakı

məktəbin həyatında icra edilir. Amerika hərbi hazırlığını keçmiş mayor Migel Ayoroa və polkovnik Andres Seliç uorent-ofiser (praporşik) Mario Terana əmr verirlər. Sərxoş Teran ləngər vura-vura həyətə çıxır. Gevara dərhal hər şeyi başa düşür. Bir neçə dəqiqə əvvəl o atəş səsləri eşitmişdi: əsgərlər iki partizanı – boliviyalı Villini və perulu Çinonu güllələmişdilər. Cəlladının tərəddüd keçirdiyini görən Çe qətiyyətli səslə deyir: "Atəş aç, qorxma!" Özünü itirən Teran yenidən məktəbin binasına geri dönür. Onun komandirləri Ayoroa və Seliç əmrlərini təkrarlamalı olurlar. İkinci cəhd uğurlu alınır: qatil qəhrəmana yaxınlaşır və qurşaqdan aşağı nişan alıb avtomatdan atəş açır. Bu vaxt artıq Boliviya hakimiyyəti Gevaranın döyüşdən bir neçə saat sonra vəfat etdiyi ilə bağlı rəsmi bəyanat yaymışdı, buna görə də cəlladlara bədəndə ölümcül yaranın olmaması üçün sinəyə və başa atəş açmamaq tapşırığı verilmişdi. Bu qeyri-insani əmrə görə Çe təxminən bir saat – lülqənbər bir başqa zabit onun sol böyrünə tapançasından atəş açmaqla əzablarına son qoyana qədər can verir. Biz Çe ilə bu qəddar hesablaşmanın onun partizanlara əsir düşən Boliviya ordusu zabitlərinə daim göstərdiyi hörmətdən necə kəskin fərqləndiyini görürük.

Qorxaq qatillərin əhatəsində edamdan öncəki bir neçə saat heç şübhəsiz ki, iradə və xarakterin ağır sınağı idi, amma bu sınaqdan heç kim komandante Çe Gevaradan daha ləyaqətlə çıxıbilməzdi.

Biz indi Çenin "Boliviya gündəliyi"nin hansı yollarla bizim əlimizə keçdiyini açıb söyləyə bilmərik. Təkcə onu deyək ki, buna görə pul ödəməmişik. Gündəlik 7 noyabr 1966-cı ildə yazılan qeydlə başlayır – həmin gün Çe Nyakauasu rayonuna yetişmişdi – 7 oktyabr 1967-ci ildə, El-Yuro dərəsindəki məşum döyüşdən bir gün əvvəl yazılan qeydlə bitir. Bəzi səhifələri hələ əldə edə bilməmişik, amma onlar hər hansı əhəmiyyətli hadisənin

baş vermədiyi günlərə təsadüf edir, buna görə də onların yoxluğu məzmununa təsir göstərmir.¹

Gündəliyin qeyd-şərtsiz həqiqiliyinə baxmayaraq fotosurətlərin hamısı, hətta ən xırda olsa belə hansısa dəyişikliyin aparılıb-aparılmadığını yoxlamaq məqsədilə ciddi təhlil edilib. Tarix və hadisələr sağ qalan partizanlardan birinin gündəliyi ilə tutuşdurulub. Hərbi əməliyyatın digər iştirakçılarının danışdıqları da gündəliyin mötəbərliyini sübut edir. Biz tam əminliklə deyə bilərik ki, əlimizdə şəxsən Çe Gevara tərəfindən yazılmış sənəd var.

Xırda və çətin xətti oxumaq üçün xeyli zəhmət sərf etmək lazım gəldi. Bu çətin işdə Gevaranın sadıq rəfiqəsi Aleyda Març bizə əvəzsiz yardım göstərdi.

Gündəlik Fransada (Francois Maspero nəşriyyatı), İtaliyada (Feltrinelli nəşriyyatı), AFR-də (Trikont Verlag nəşriyyatı) və Amerika Birləşmiş Ştatlarında (Ramparts jurnalı) demək olar ki, eyni vaxtda işıq üzü görəcək. Gündəliyin ispancası Çilidə (Punto Final jurnalı), İspaniyada (Ediciones Ruedo Iberico), Meksikada (Editorial Siglo XXI) və bir sıra digər ölkələrdə nəşr olunacaq.

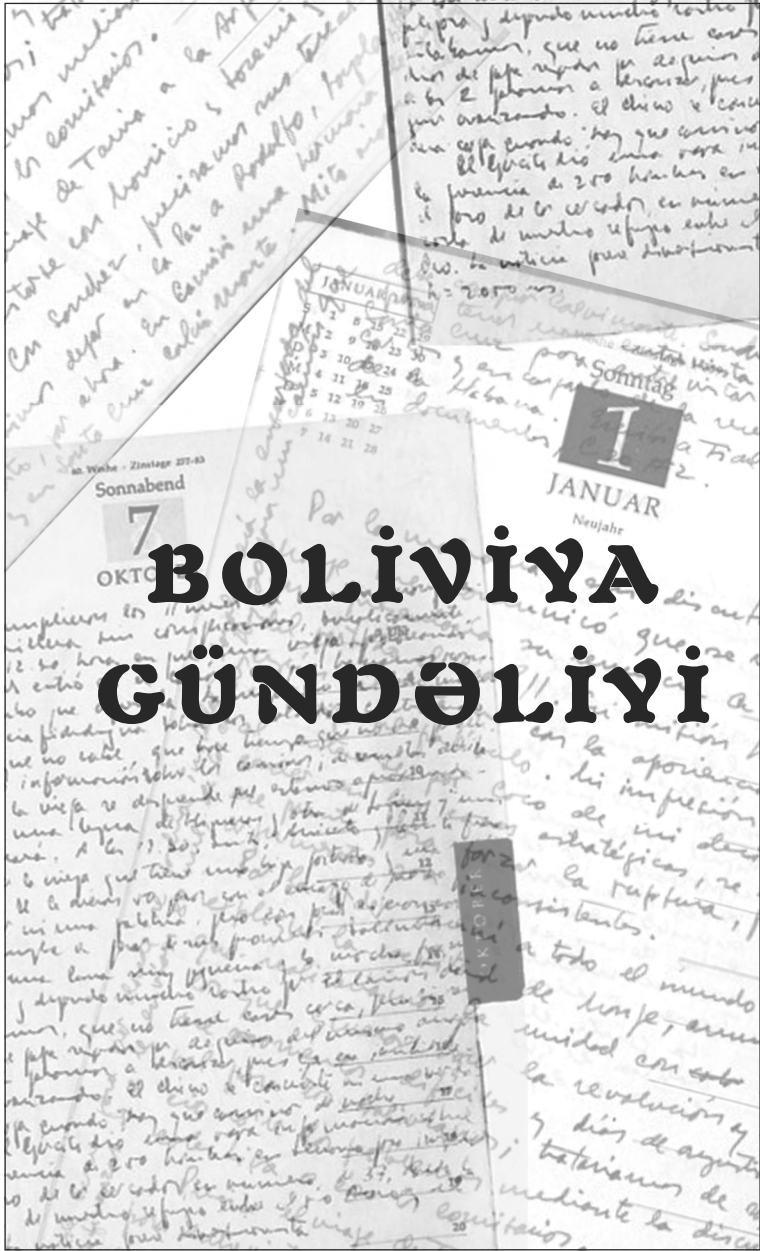
Hasta la Victoria siempre! Həmişə irəli, qələbəyə doğru!

Fidel Kastro

1968-ci il,

(Gündəliyin ilk nəşrinin müqəddiməsi)

¹ Həmin səhifələr kitabın bu nəşrinə əlavə edilib.

BOLIVIYA GÜNDƏLİYİ

1966-CI İL NOYABR AYI

7 noyabr

Yeni mərhələnin başlanğıcı. Maneəsiz gəlib çatdıq; rançoya gecə yetişdik. Koçabambada Paçunqoyla mən lazımı şəkildə qrimlənilib bir neçə gərəkli tanışlıq əlaqəsi qurduq. Sonra iki gün ərzində iki cip ilə ayrı-ayrı yol gəldik.

Rançoya çatmamış bizim kokain istehsalı ilə məşğul olduğumuzu düşünən qonşunu¹ şübhələndirməmək üçün bir maşına oturdun. Maraqlıdır ki, şayiələrdə əsas kimyagər bizim bənzərsiz Tumaini hesab olunur.

İkinci reys zamanı Biqotes mənim kim olduğumu biləndə maşını az qala küvetə² uçuracaqdı; qabaq təkərlər havadan asılı qalmışdı. 20 km piyada gedəndən sonra gecəyarıdan keçmiş rançoya gəlib çatdıq. Burada bizi artıq üç yoldaşımız gözləyirdi.³

Biqotes partiyanın mövqeyinə baxmadan bizimlə əməkdaşlıq etməyə hazır olduğuna eyham vurdu, amma o hədsiz hörmət etdiyi və az qala ilahiləşdirdiyi Monxeye sadıq qalacaq. Onun sözlərinə görə Rodolfo və Koko da bu mövqedədirlər. Elə etmək lazımdır ki, partiya bizi dəstəkləsin. Mən Biqotesdən xahiş etdim ki, birincisi, danışıqlarda bizə

¹ *Siro Alqaranyas Leyçe* – partizanların birinci düşərgəsinin yanında yerləşən Pinkal rançosunun sahibi.

² *Küvet* – avtomobil və dəmiryollarının kənarı boyunca qazılan kiçik xəndək.

³ Boliviya Kommunist Partiyasının üzvləri Apolinar Akino Kispə (Apolinario, Apolinar, Polo), Serapio Akino Tudela (Serapio, Serafin) və Antonio Dominqes Flores (Antonio, Leon) nəzərdə tutulur.

yardımcı olsun, ikincisi, ən azından hazırda Bolqarıstanda olan Monxe geri dönüncəyə qədər öz yoldaşlarına heç bir şey deməsin. O razılaşdı.

8 noyabr

Günü evdən yüz metr aralıda axan bulağın sahilindəki selvada keçirdik. Dişləməsələr də, adamı bezikdirən yaquasaslar¹ əməlli-başlı zəhləmizi tökürlər. Bu günə qədər biz yaquasas, xexens², ağcaqanad, mariquis³ və gənələrlə tanış olmaq şərəfinə nail olmuşuq.

Biqotes Alqaranyasın adamlarının köməkliyi ilə cipi küvetdən çıxarıb bazarlığa getdi. Bir neçə çosqa və toyuq tapıb gətirdi.

Yaranan şəraiti ətraflı yazmaq lazımdı, amma mən ikinci qrupun bizə qoşulacağı günə qədər – gələn həftəyədək gözləməyi qərara aldım.

9 noyabr

Bu gün elə bir hadisə baş vermədi. Mən və Tumaini Nyakauasu⁴ çayı ilə (əslində bu böyük bulaqdır) üzüyuxarı kəşfiyyata yollandıq, amma onun mənbəyinə gedib çıxa bilmədik. Çay dərin yarığın dibinə axır. Deyəsən, buralara nadir halda insan ayağı dəyir. Lazımı nizam-intizam olarsa, burada rahatlıqla baza düşərgəsi salmaq mümkündür.

Günün ikinci yarısı güclü leysan başladı. Biz selvadan çıxıb rançodakı evə sığındıq. Orada bədənimdən altı gənə qopardım.

¹ *Yaquasas* – həşərat növü.

² *Xexens* – çox ağırılı dişləyə bilən və ağcaqanaddan bir az kiçik olan həşərat.

³ *Mariquis* – böyük qanadları olan sarı rəngli həşərat.

⁴ Gündəlikdə çayın adı müxtəlif cür yazılır: Nyakauaso, Nyakausu, Nyan-kauaso və s.

10 noyabr

Paçunqo, Pombo və boliviyalı yoldaşımız Serafin kəşfiyyatı davam etdirdilər. Onlar axın ilə üzüyuxarı qalxıb çayın haçalandığı yeri tapdı. Oradakı yarığan əlverişlidir. Geri dönəndə bu ağıllılar rançoya baş çəkmək fikrinə düşüblər və təbii ki, alış-verişdən qayıdan Alqaranyasın sürücüsünün gözünə görünüblər. Mən onlarla söhbət etdim, onları necə lazımdır danladım. Günü sabah selvaya daşınacağıq və orada daimi düşərgə salacağıq. Tumaini artıq gizlənməyə bilər, qonşu muzduqları onu görüblər və özlərindən biri hesab edirlər. Hər işimiz daşdan çıxır. İlk növbədə bura öz adamlarımızı yerləşdirməliyik – onda mən də rahat olacağam.

11 noyabr

Bu gün sakitlikdir. Evdə gecələdik, günü isə rançonun o biri tərəfindəki yeni düşərgədə keçirdik. Həşəratlar lap faciədir. Onlardan ancaq qamakda, torun altında xilas olmaq mümkündür. Tor isə ancaq məndə var.

Tumaini Alqaranyasa baş çəkib yeyəcək şeylər gətirdi: hindtoyuqları və toyuqlar. Belə görünür ki, ondan hələ də sübhələnmişlər.

12 noyabr

Heç bir yenilik yoxdur. Kəşfiyyatı davam etdirdik. İkinci dəstədən altı yoldaşı qarşılamağa hazırlaşdıq, baza düşərgəsi üçün yer axtardıq. Cığırdan yüz metr aralı, təpənin üstündəki meydançanı seçdik; onun yanında azuqə və digər əşyalarımız üçün xəlvətxanalar qaza biləcəyimiz kiçik yarığan var. Bu gün-sabah ikinci dəstənin bölündüyü üç qrupdan birincisinin gəlib çıxacağı gözlənilir. Bu həftənin sonuna qədər yoldaşlar hamısı rançoya gəlmədirlər. Saçlarını yavaş-yavaş uzanır, rəngi tündləşir, saqqalım çıxır; bir-iki aya yenə özümə oxşayacağam.

13 noyabr

Bazar günü. Bir neçə ovçu – Alqaranyasın mizdurları bizə baş çəkildilər. Subay cavan oğlanlardı, selvaya çox yaxşı bələddirlər. İdeal əsgərlərdir. Sahiblərini görməyə gözləri yoxdur. Məlumat verdilər ki, buradan çayla üzüaşağı otuz kilometrədən bir az artıq məsafədə qəsəbə və şirin sulu çeşmələr var.

14 noyabr

Yeni düşərgəmizin bir həftəsi tamam olur. Paçunqo əziyyət çəkir, köçəri həyata uyğunlaşa bilmir. Bu, tezliklə düzələcək. Bu gün kompromat üçün xəlvətxana qazmağa başladım. Nəmişlikdən qorumaq məqsədilə onun üzərini ağac budaqları və otları örtəcəyik. Əvvəlcə metr yarımlyq quyru, sonra üfüqi tunel qazacağıq.

15 noyabr

Xəlvətxana üzərində işi davam etdiririk. Səhər tezdən Pombo və Paçunqo, nahardan sonra Tumaini ilə mən qazdıq. Axşam saat altıya qədər iki metr irəlilədik. Məncə, sabah bitirəcəyik. Hər şey yerləşməlidir. Gecə yağış məni qamaktan didərgin saldı. Neylon örtük faydasızdır: çox kiçikdir. Başqa heç bir yenilik yoxdur.

16 noyabr

Xəlvətxana hazırdır və maskalanıb. İndi yalnız izləri itirmək qalıb. Sabah əşyaları ora yığıb üstünü ağac budaqları və palçıqla örtəcəyik. (Xəlvətxananın yerini göstərən xəritə üçün 1 №-li əlavəyə¹ bax). Başqa heç bir hadisə baş vermədi. Sabah La-Pasdan xəbər gözləyirik.

¹ Gündəlikdə adıçəkilən bəzi sənədlər bu nəşrə daxil edilməyib.

17 noyabr

Bizi ələ verə biləcək bütün əşyaları, eləcə də konserv ehtiyatlarını xəlvətxanada gizlədik. Etibarlı sığınacaqdır.

La-Pasdan heç bir xəbər yoxdur. Rançoda gecələyən gənclərimiz Alqaranyasla söhbət ediblər. Ondan ərzaq alıblar. O, yenə kokaindən söz salıb və onu da payçı götürmə-yimizə israr edib.

18 noyabr

La-Pasdan heç bir xəbər yoxdur. Paçunqo ilə Pombo yenə bulağın sahilinə kəşfiyyata yollanmışdılar, amma onlar düşərgənin ora köçürülməsinin yaxşı ideya olduğuna əmin deyillər; bazar ertəsi mənimlə Tumaini birlikdə baxıb qərar verəcəyik. Alqaranyas çaydan rançoya daş daşınan yolu təmir etməyə başlayıb. Görünür, bu uzun çəkəcək. Deyəsən, bizim bu yerlərdə olmağımız heç kimi şübhələndirmir. Həyat öz axarı ilə davam edir. Ağcaqanadların sancdığı yerlər irinləyir və sağalmaz yaralara çevrilir. Səhərlər artıq hava ayaz olur.

19 noyabr

La-Pasdan heç bir xəbər yoxdur. Burada da sakitlikdir. Şənbə günləri selva ovçularla dolu olduğuna görə bütün günü sakit oturduq.

20 noyabr

Günortaya yaxın Markos və Rolando gəlib çıxdılar. İndi altı nəfərik. Onlar bizim ismarışı ancaq keçən həftə aldıklarına görə gecikiblər. San-Paulodan keçib gəliblər, ona görə də hamını qabaqlayıblar. O birilərini ən tezi gələn həftənin sonuna gözləmək olar.

Onlarla birlikdə Rodolfo da gəlib; yaxşı təəssürat yaradır. Belə görünür ki, o, Biqotesdən daha qətiyyətlidir. Razılaşmamızı pozaraq Papi ona və Kokoya mənim burada

olduğumu deyib. Görünür, heç kimdən asılı olmadığını göstərmək istəyib. Mən iki məktub yazdım: bəzi tövsiyələr olanı (bax: I və II sənədlər) Manilaya¹, digərini isə suallarını cavablandırığım Papiyə. Rodolfo səhər tezdən yola çıxdı.

21 noyabr

Altımızın da bir yerdə olduğu ilk gün. Yağış dayanmadan yağdı. Yeni bazaya çatana qədər tərədən-dırnağa kimi islandıq. İndi yerimizi rahlaya bilərik. Çadır yük maşınlarında istifadə olunan parça örtük imiş. Su buraxır, amma ilk dövrlərdə iş yarayacaq. Qamaklarımız neylon örtüklüdü. Cəbbəxanamız da zənginləşib: Markosun M-1 “Qrand” tufəngi var. Rolando bizim ehtiyatlarımızdan M-1 alacaq. Xorxe evdə gecələyəcək: ranço təsərrüfatı ilə məşğul olacaq. Mən Rodolfodan bizə etibar edə biləcəyimiz aqronom göndərməsini istədim. Bundan sonra da bu daldanacaqlardan istifadə edəcəyik.

22 noyabr

Tuma, Xorxe və mən tapdığımız çay qolunu öyrənmək üçün bir daha Nyakauasu boyunca üzüyuxarı qaldıq. Dünənki yağışdan sonra çayı tanımaq mümkün deyildi. Güc-bəla ilə əsas çaydan ayrılan kiçik bulağın yanına çata bildik. Kifayət qədər xəlvəti yerdir. Lazımı hazırlıqlardan sonra burada daimi düşərgə salmaq olar. Geri dönəndə saat 9.00-ı keçmişdi. Başqa heç bir yenilik yoxdur.

23 noyabr

Müşahidə postu qurduq. İndi gözlənilməz yoxlama olarsa və ya dəvətsiz qonaqlar gələrsə, rançodakı evə uzaqdan göz qoya biləcəyik. İki döyüşçü kəşfiyyata yollandı, digərləri

¹ *Manila* – Kubanın kod adı.

hər üç saatdan bir bir-birini əvəzləyərək qarovul çəkildilər. Pombo və Markos bizim düşərgənin sahilindən yeni düşərgənin olacağı bulağa qədər ən münasib marşrutu hazırladılar.

24 noyabr

Paço və Rolando düşərgə üçün yer hazırlamaq məqsədilə bulağa yollandılar. Sabah qayıdacaqlar. Gecə Alqaranyasın iki muzduru guya gəzişə-gəzişə rançoya gəlib çıxdılar. Qəribə vizit idi. İnanmıram ki, nədənsə şübhələndilər, amma rəsmi versiyaya görə burada yaşamalılı olan nə Antonio, nə də Tuma evdə idi. Bizim izahımız: ova gediblər. Aliuçinin¹ ad günü.

25 noyabr

Gözətçilər xəbər verdilər ki, rançoya içində iki-üç sərnişin olan cip yaxınlaşır. Məlum oldu ki, bunlar Malyariya ilə Mübarizə Xidmətinin əməkdaşlarıdır. Qan nümunələri alandan sonra çıxıb getdilər. Paço və Rolando gecəyarıdan xeyli keçmiş qayıtdılar: bizim xəritədə gördüyümüz bulağa gedib çıxıblar. Çayla üzüyuxarı qalxarkən onlar sahıbsız zəmilərə rast gəliblər.

26 noyabr

Şənbə günü olduğı üçün düşərgədə oturmuşuq. Xorxeyə tapşırıdım ki, at belində çay boyunca çapıb onun hara axdığını öyrənsin. Atımız yoxdur və Xorxe at borc almaq üçün 25 kilometr piyada don Rembertonun² yanına yollandı. Artıq gecədir, o isə qayıdıb gəlməyib. La-Pasdan heç bir xəbər yoxdur.

¹ *Aleyda Gevara Març* – Çe Gevaranın ikinci qızı.

² *Don Remberto Vilya* – Nyakauasu rançosunun onu Roberto Peredoya (Koko) satan keçmiş sahibi.

27 noyabr

Xorxe hələ də gəlib çıxmayıb. Bütün gecəni növbə çəkməyi tapşırırdım, amma La-Pasdan ilk cip saat 21:00-da gəldi: Koko Xoakini, Urbanonu və bizimlə qalacaq Ernesto adlı boliviyalı tibb məktəbi tələbəsini gətirib. Sonra Koko yenə çıxıb getdi və Rikardo, Braulio, Migel və İnti adlı bizə qoşulmaq qərarına gəlmiş başqa bir boliviyalı ilə geri döndü. İndi biz dəstədə on iki, rançonun sahibi rolunu oynayan Xorxe ilə birlikdə isə on üç nəfərik. Koko və Rodolfo əlaqələrin qurulmasıyla məşğul olacaqlar. Rikardo həyəcanlı xəbərlər gətirib: Boliviya da olan Çino mənə baş çəkmək və özü ilə 20 döyüşçü gətirmək istəyir. Estanislounun [Monxe] dəstəyini almadan hərəkəti beynəlmilləşdirmək düzgün deyil. Hələlik qərarlaşdırdıq ki, Çinonu Santa-Krusa yönləndirək və orada Koko onu qarşılayıb bura gətirsin. Rikardo və Koko iki cipdə dan yeri ağararkən çıxıb getdilər: birinci La-Pasa, ikinci isə Xorxenin başına nə iş gəldiyini öyrənmək üçün don Rembertonun yanına yollandı. İnti mənimlə söhbətində Estanislounun dəstək verəcəyinə o qədər də inanmadığına eyham vurdu. O, bütün körpüləri yandırıb bizimlə sona qədər bir yerdə olmağa hazırdır.

28 noyabr

Səhər Xorxe hələ də gəlib çıxmamışdı. Kokodan da heç bir xəbər yox idi. Sonra onlar birlikdə gəldilər. Məlum oldu ki, Xorxe Rembertonun yanında gecələyib. Çox böyük məsuliyyətsizlikdir.

Günorta yeməyindən sonra mən boliviyalı yoldaşlarla söhbətləşdim. Peruluların 20 döyüşçü göndərmək niyyətlərini müzakirə etdik. Belə qərara gəldik ki, mahiyyətə yaxşı ideyadır, sadəcə döyüş əməliyyatları başlayana qədər təxirə salmaq lazımdır.

29 noyabr

Çayı və yanında düşərgə salacağımız bulağı öyrəndik. Dörd nəfər idik: Tumaini, Urbano, İnti və mən. Təhlükəsiz, amma çox çirkli yerdir. Piyada təxminən bir saatlıq yolu olan bir başqa yer də gözaltı eləmişik. Onu da gözdən keçirmək lazımdır. Tumaini yıxıldı və topuğunu zədələdi. Çay sahilində ölçüb-biçmə işləri aparıb hava qaralanda geri döndük. Düşərgədə sakitlikdir. Koko Çinonu qarşılamaq üçün Santa-Krusa getdi.

30 noyabr

Markos, Paço, Migel və Pombonu bulaq boyunca kəşfiyyat aparmağa yolladım. İki gündən sonra geri dönməlidirlər. Güclü yağış yağır. Rançoda heç bir yenilik yoxdur.

Ayın yekunu

Ümumilikdə uğurlu aydır. Bura çətinlik çəkmədən gələ bildim. Dəstənin yarısı artıq toplanıb – gecikmə olsa da bu iş də problemsiz alındı. Qrupun bel sütunu Rikardo heç nəyə baxmadan bizə qoşulacaq. Bu ucqar rayonun perspektivləri ümidvericidir: belə görünür ki, biz burada istədiyimiz qədər qala bilərik. Fəaliyyət planı: qalan döyüşçülərin gəlməyini gözləmək; ən azı 20 boliviyalını öz sıralarımıza cəlb etmək; döyüş əməliyyatlarına başlamaq. Qalır Monxenin özünü necə aparacağını gözləmək və Moyses Gevaranın adamlarının nə yuvanın quşu olduqlarını öyrənmək.

1966-CI İL DEKABR AYI

1 dekabr

Gün hadisəsiz keçdi. Gecə Markosun qrupu qayıtdı. Təpələrdə azdıqlarına görə gecikiblər. Gecə ikidə mənə xəbər verdilər ki, Koko düşərgəyə kompanyero¹ gətirib. Sabah aydınlaşdıracağam.

2 dekabr

Sübh tezdən Çino gəldi. Ruh yüksəkliyi hiss olunurdu. Bütün günü söhbətləşdik. Gəlinən nəticələr bunlardır: o, vəziyyət haqqında şəxsən məruzə etmək üçün Kubaya yollanacaq. Beş perulu bizə iki ay sonra döyüş əməliyyatları başlayanda qoşulacaq. İkisi isə indi gələcək: radist və həkim. Çino silah istədi. Razılaşdıq ki, o bizdən bazuka və bir neçə “mauzer” tüfəngi götürəcək. Bundan başqa mən ona M-1 alacağam, eləcə də gizli fəaliyyətin təşkili üçün beş perulunun Titikaka gölünün o biri sahilindəki Puno rayonuna göndərilməsinə kömək edəcəyəm. Çino Peruda başına gələn müsibətlərdən danışdı və Kalikstonun² azad olunması ilə bağlı cəsarətli planını mənimlə bölüşdü – məncə, olduqca utopik plandı. O, hesab edir ki, o yerlərdə pərən-pərən salınmış gerilyerolardan sağ qalanlar fəaliyyət

¹ Aniseto Reynaqa Qordilyo nəzərdə tutulur.

² Peru Azadlıq Ordusunun həbsxanaya salınmış komandanı Ektor Bexar Rivera.

göstəririlər, amma heç kim oralara gedib çıxmadığına görə bununla bağlı tam əminlik də yoxdur.

Bir az da oradan-buradan söhbət etdik. Çino bir neçə fotosəklimizi götürüb, elə gəldiyi ruh yüksəkliyi ilə də bizimlə vidalaşdı. Kokonun vəzifəsi Sançeslə¹ (onunla mən sonra görüşəcəyəm) əlaqə yaratmaq, eləcə də İntinin prezidentin informasiya xidmətinə rəhbərlik edən və bizimlə çalışmağa hazır olan qaynına çıxmaqdır. Şəhərdəki agentura şəbəkəsi hələ bələkdədir.

3 dekabr

Heç bir yenilik yoxdur. Şənbə günü olduğuna görə kəşfiyyətə yollanmadıq. Öz işləri ilə əlaqədar üç muzdur Laqunilyasa yola düşdü.

4 dekabr

Heç bir dəyişiklik yoxdur. Bazar günü olduğuna görə sakit oturmuşuq. Döyüşçülərlə boliviyalı yeni əsgərlərə münasibət barədə və ümumilikdə müharibə haqqında söhbət elədim.

5 dekabr

Heç bir dəyişiklik yoxdur. Kəşfiyyətə güclü yağışa görə təxirə saldıq. Yanlış təhlükə signalı: Loro heç kimə xəbər vermədən güllə atmaq qərarına gəlibmiş.

6 dekabr

Birinci bulağın yanında ikinci xəlvətxana hazırlamağa başladıq. Beşimiz yola çıxdıq: Apolinar [Polo], İnti, Urbano, Migel və mən. Migeli yıxılandan sonra hələ də tam sağalmayan Tumaini əvəzlədi. Apolinar gerilyero olmaq arzusunu

¹ Peruda Azadlıq Ordusunun maraqlarını təmsil edən perulu jurnalist Xulio Daqmino Paçeko.

dilə gətirdi, amma bundan əvvəl La-Pas-da bəzi işlərini yoluna qoymaq istəyir. Mən razılığımı verdim, ancaq tələsməməyi də tövsiyə etdim. Təxminən 11:00-da bulağa çatdıq, cıgırı təmizləyib üzərini örtükdük və xəlvətxana üçün yer axtarmağa başladıq. Hər yan daş-kəsəkdir. Bulaq əvvəlcə yerin altına girir, sonra daş plitəni ikiyə bölən dərin yarğandan axır. Axtarışları sabaha qədər təxirə saldıq. İnti və Urbano ov etməyə yollandılar: ehtiyatlarımız tükənir, cümə gününə isə hələ xeyli var.

7 dekabr

Migel və Apolinar münasib yer tapdılar və avadanlıqlarımız bərbad olsa da, həvəslə qazmağa başladılar. İnti və Urbano əliboş qayıtdılar. Amma gecə Urbano M-1 ilə hindtoyuğu vurdu. Axşam yeməyi hazır olduğuna görə onu sabaha saxladıq. Bu gün bura gəlməyimizin düz bir ayı tamam olur, ancaq rahatlıq üçün mən nəticələri təqvim aylarının sonlarında ümumiləşdirəcəyəm.

8 dekabr

İnti ilə bulağın üzərinə əyilən qayaya dırmaşdıq. Migel və Urbano qazmağa davam etdilər. Nahardan sonra Migeli Apolinar əvəzlədi. Hava qaralanda Markos, Pombo və Paço gəlib çıxdılar. Axırını arxada gəlirdi və çox yorğun görünürdü. Markos xahiş etdi ki, özünü toparlayana qədər Paçonu kəşfiyyata göndərməyim. Xəlvətxananın yolu 2 №-li sxemdə qeyd olunub. Markosun qrupunu təlimatlandırıb düşərgəyə yolladım. Migel də onlarla birlikdə getdi. Biz sabah geri dönəcəyik.

9 dekabr

Düşərgəyə günortaya yaxın, təxminən saat 12-də qayıtdıq. Paço mənim əmrimlə qalıb əvəzlənməsini gözlədi. 2 №-li

düşərgə ilə əlaqə yaratmağa çalışdıq – nəticəsiz oldu. Başqa heç bir yenilik yoxdur.

10 dekabr

Rançodakı evdə ilk dəfə çörək bişirildiyini nəzərə almasaq, yeni heç bir şey baş vermədi. Xorxe və İnti ilə bəzi təxirəsalınmaz işlərlə bağlı söhbət etdim. La-Pasdan heç bir xəbər yoxdur.

11 dekabr

Gün sakit keçdi. Gecəyə yaxın Koko və Papi gəlib çıxdılar: özləri ilə Alexandro, Arturo və boliviyalı Karlosu gətirdilər. Həmişəki kimi ikinci cipi yol qırağında saxlamışdılar. Sonra həkim Moronu, Beninyonu və daha iki boliviyalını – Karanavi rançosundan¹ olan kamba² hindilərini də gətirdilər. Gecə bu cür şəraitə xas olan yol sərgüzəştləri haqqında söhbətlərlə keçdi. Antonio və Feliksin yoxluğunu müzakirə etdik (onlar birinci gəlməli idilər). Papi ilə danışıb ona daha iki səfər edərək Renan və Tyanı da gətirməyi tapşırıdım. Şəhərdəki hər iki evi satacağıq, xəlvətxanalardan pul götürüb Sançesə 1000 dollar verəcəyik. O, kiçik furqonu özünə saxlayacaq. Ciplərdən birini Tanyaya satacağıq, ikincisi bizdə qalacaq. Bundan başqa hələ silah dalınca da getmək lazımdır. Mən bütün Boliviyanın gözü qarşısında yükü buradan-oraya yükləməmək üçün bir ciplə getməyi əmr etdim. Çino ruh yüksəkliyindən zingildəyə-zingildəyə Kubaya yola düşdü. Qayıdandan sonra bizə qoşulmaq niyyətindədir. Koko ərzaq almaq üçün Kamiridə qaldı.

¹ La-Pas ştatının Şimali Yunqas əyalətinin Karanavi rayonunda yerləşən və üsyançılara mənsub olan ranço.

² Orlando Ximenes Bazan (Kamba) və Xulio Mendes Korne (Nyato). Kamba – Boliviyanın şərqində yaşayan hindi tayfası.

Papi La-Pasa qayıtdı. Təhlükəli hadisə baş verdi; valyeqraneli ovçu¹ bizim izimizə rast gəlib, bizlərdən birini görüb və Pombonun salıb itirdiyi əlcəyi tapıb. Bu, planlarımızı dəyişir: sayıqlığı artırmaq lazımdır. Antonio sabah valyeqranelini tapir üçün qoyulan tələlərə baxmağa aparacaq. İnti salam-kələmdən dərhal sonra Kubanın uzun əli haqqında söhbət salan, yolda isə partiya razılıq verməyincə əlinə silah almayacağını bəyan edən boliviyalı tələbə Karlosla bağlı narahatlığını mənimlə bölüşdü. İntinin sözlərinə görə, bu tələbəyə məsələni sona qədər araşdırmayan Rodolfo zəmanət verib.

12 dekabr

Döyüşçülərlə partizan müharibəsinin mahiyyəti haqqında söhbət etdim. Nizam-intizamın və vahid rəhbərliyin əhəmiyyətini xüsusi vurğuladım. Boliviyalıları partiyanın iradəsindən kənar bizə qoşulmaqla öz çiyinlərinə böyük bir məsuliyyət yükü götürdüləri ilə bağlı xəbərdar etdim. Aşağıdakı vəzifələrə təyinatlarım belə oldu: Xoakin – komandirin müavini; Rolando və İnti – komissarlar; Alexandro – qərargah rəisi; Pombo – təsərrüfat müdiri; İnti – xəzinədar; Nyato – təchizat və silahlanma; Moro – səhiyyə sahəsi (müvəqqəti).

Rolando və Braulionu bulağa göndərdim ki, oradakıları Antonio valyeqraneli ilə birlikdə tələlərə baxdığı vaxt sakit oturmaları üçün xəbərdar etsinlər. Əgər sakit oturmaq alınmırsa, hamısı bir yerdə tələlərə baxmağa getsinlər. Antonio gecəyə yaxın qayıdıb gəldi: məlum oldu ki, tələlər lap yaxınlıqda qoyulub. Valyeqraneliyə də bir butulka sinqani² içizdirib necə lazımdısa dəmləndiriblər, yoldaş

¹ Valyeqrane şəhərindən olan Tomas Rosales.

² *Sinqani* – üzüm arağı.

olduqca razı gedib. Koko Karanavidən ərzaq gətirdi. Laqunilyasdan olan muzdurlar onu görüblər; bu qədər ərzaq aldıǵına təəccübləniblər.

Daha sonra Markos və Pombo da gəldi. Markosun qaşu açılıb; odun doǵrayanda talaşa yaralayıb. Yarasına iki tikiş qoyduq.

13 dekabr

Xoakin, Karlos və El Mediko [Ernesto] yeni düşərgəyə Rolandoyla Braulionun yanına yollandılar. Pombo da getdi, amma o elə bu gün qayıtmalıdır. Mənim əmrimlə cıǵırın üzərini örtüdlər və düz çaya apararı aldadıçı bir cıǵır açdılar. Bu iş elə uğurlu alınmışdı ki, Pombo, Migel və Paço gəri qayıdanda azmışdılar.

Mən Apolinar ilə söhbət etdim. O, bir neçə günlüyünə evinə, Viaçaya gedəcək. Ona bir az pul verdim və konspirasiyaya əməl etməsini bərk-bərk tapşırıdım. Koko hava qaralanda yola düşdü, amma üç saat sonra qarovulçular fit səsi və it hürüşməsi eşidib həyəcan siqnalı verdilər: o, azıb dövrə vurmuş və hay-küy qaldırıbmış.

14 dekabr

Yeni heç bir xəbər yoxdur. Valyeqrandeli guya dünən qoyduǵu tələləri yoxlamaq üçün yenidən rançoda peyda oldu (buna qədər heç bir yeni tələ haqqında söhbət olmamışdı). Antonio şübhələnməməsi üçün onu aldadıçı cıǵırla apardı.

15 dekabr

Heç bir yenilik yoxdur. Birinci qrupun (8 nəfər) 2 Nö-li düşərgəyə göndərilməsinə hazırlaşdıq.

16 dekabr

Pombo, Urbano, Tuma, Alexandro, Moro, Arturo, İnti və mən qatır kimi yüklənib sübh tezdən yola çıxdıq. Üç saat yol getdik.

Rolando yeni düşərgədə qaldı, Xoakin, Braulio, Karlos və El Mediko isə köhnə düşərgəyə qayıtdılar. Karlos özünü yaxşı, dözümlü işçi kimi göstərdi. Moro və Tuma çayda iri balıqların olduğu çala tapdılar. Onlar 17 balıq tuta bildilər: nahar üçün artıqlaması ilə bəsdir. Naqqa balığı Moronun əlini yaraladı. İkinci xəlvətxana üçün yer axtardıq (birinci artıq hazırdır), sonra axşama qədər dincəldik. Moro və İnti gecə tapir vurmaq üçün pusquda durdular.

17 dekabr

Tapir yerinə hindtoyuğu vurdular. Tuma, Rolando və mən ikinci xəlvətxananı qazdıq. Sabaha hazır olacaq. Arturo və Pombo antenna üçün yer axtardılar, sonra düşərgəyə aparən yolları təmizlədilər: ətrafda keçilməz cəngəlliklər var. Gecə yağış yağmağa başladı və səhərə qədər kəsmədi.

18 dekabr

Bütün günü şıdırğı yağış yağdı. Biz qazmağa davam etdik. Bir az da qazsaq, xəlvətxananın dərinliyi iki metr yarıma çatacaq. Təpəni ratsiya üçün potensial yer kimi gözdən keçirdik. Belə görünür ki, yarayacaq. Amma cəhd etməyincə bilməyəcəyik.

19 dekabr

Yağış, yağış... Hava piyada gəzmək üçün heç münasib deyil. Günorta saat birdə Braulio və Nyato xoş xəbər gətirdilər: üzdən dərin görünsə də, keçmək üçün çayın dayaz yerləri də var. Köhnə düşərgəyə yollanmağa hazırlaşdıq

və növbəti qrupu gətirən Markosla rastlaşdıq. Mən yeni düşərgədə onu başçı qoydum: bura öyrəşəndən sonra 3-5 nəfərlik qrupu geri göndərəcəm. Köhnə düşərgəyə qədər üç saat yol getdik.

Gecəyarısı Rikardo və Koko gəlib çıxdı. Onlarla birlikdə keçən cümə axşamına bilet ala bilməyən Antonio və Rubio, eləcə də birdəfəlik bizimlə qalmaq qərarı verən Apolinar da gəldi. Bəzi məsələləri müzakirə etmək üçün İvan da təşrif buyurub.

Bütün gecəni söhbətləşdik.

20 dekabr

Müzakirəni davam etdirdik, təşkilati məsələləri çözdük. 2 №-li düşərgədən Alexandronun başçılıq etdiyi qrup gəldi. Bizim düşərgəyə yaxın yerdə onlar ayağına ip bağlanmış ölü maral görüblər. Xoakin bir saat bundan əvvəl oradan keçib və heç nə görməyib. Düşündük ki, maralı ora bizə məlum olmayan səbəblərdən valyeqrandeli atıb. Mən qarovulçular qoydum və əgər peyda olarsa, ovçunu tutub gətirmələri üçün iki döyüşçünü pusquda durmağa göndərdim. Sonra məlum oldu ki, maral çoxdan ölüb və artıq iylenib. Xoakin də geri qayıdıb onu gördüyünü təsdiqlədi. Koko və Loronun maralı göstərdikləri valyeqrandeli onu bir neçə gün bundan qabaq vurduğunu etiraf etdi. Anlaşılmazlıq aradan qalxdı.

Mən prezidentin informasiya xidmətindəki adamla əlaqə qurmağı yubarmamaq göstərişi verdim (Koko indiyə qədər bu məsələni boş buraxıb). Mexiya ondan başqa həm də Sañçes, Tanya və partiyanın sonra müəyyənləşdirəcəyimiz – yəqin ki, Vilyamontesdən seçəcəyimiz nümayəndəsilə də işləyəcək informasiya xidmətinin rəhbəri və İvan arasında

əlaqələndirici olacaq. Maniladan məktub gəldi: Monxe cənubdan qayıdır.

Yerli kompartiyanın konspirasiya ilə bağlı problemi yoxdur; amma sözün düzü, yoldaşlarının Monxeyə etibar etməmələri düşündürücüdür.

Gecə saat birdə La-Pasdan Monxenin gəlib-gəlmədiyini xəbər verməlidirlər.

İvan problemsiz ticarət işləri ilə məşğul ola bilərdi, amma qabiliyyətsizcəsinə düzəldilmiş saxta pasportu ona maneəçilik törədir. Yenisini düzəltmək lazımdır. Maniladakı dostlara yazacağam ki, bu işi yubatmasınlar.

Tanya tezliklə yeni göstərişlər almaq üçün gələcək.

Qərara gəldik ki, Rikardo, İvan və Koko Kamiridən təyyarə ilə uçacaqlar, cip isə burada qalacaq. Geri dönəndə onlar Laqunilyasa zəng edəcəklər və Xorxe qaranlıq düşəndən sonra ciplə onların dalınca gedəcək. Gecə saat birdə La-Pasla əlaqə yarada bilmədik. Səhər tezdən gənclər Kamiriyə yola düşdülər.

21 dekabr

Loro kəşfiyyatçı tərəfindən hazırlanan xəritəni mənə göndərmədi, ona görə də Yakiyə hansı yolun apardığını yalnız ehtimal etmək qalır. Səhər yola çıxdıq: yeni düşərgəyə qəziyyətsiz gəlib çatdıq. 24-nə qədər hamını bura daşımağa çalışacağıq. Ondan sonra rahat-rahət bunu qeyd edə bilərik.

Yolda aparaturanı gətirmək tapşırığı verilən Paço, Migel, Beninyo və Kambayla rastlaşdıq. Axşam beşdə Paço və Kamba əliboş qayıtdılar: aparaturanı meşədə gizlədiblər – nə var-nə var ağır olub. Neynək, sabah beş nəfəri onun dalınca göndərəcəyəm. Azuqələr üçün olan xəlvətxana hazırdır. Səhər tezdən radiostansiya üçün qazma hazırlamağa başlayacağıq.

22 dekabr

Qazma üzərində işlərə başladıq. Əvvəlcə asan qazılırdı, amma sonra palçıqın altından sındıra bilmədiyimiz daş plitə göründü.

Radioaparaturanı gətirdilər. O, doğrudan da çox ağır imiş. Benzin olmadığından hələ sınaqdan keçirə bilmirik. Loro deyib ki, xəritə mövcud olmadığı üçün göndərməyib: kəşfiyyatçılar şəraitini ona şifahi məruzə ediblər. Sabah özü gəlib ona məruzə edilənləri söz-söz bizə çatdıracaq.

23 dekabr

Pombo, Alexandro və mən düşərgənin solundakı yeri gözdən keçirdik. Kolluğu yüngülvari təmizləsək, rahat yol açə bilərik. İki kompanyerosla birlikdə Xoakin gəlib çıxdı. O xəbər verdi ki, Loro gəlməyəcək; qaçmış çosqanı axtarmağa yollanıb.

Laqunilyasdan olan yoldaşın¹ səfəri ilə bağlı heç bir məlumat yoxdur.

Günorta kök bir çosqa gətirdilər. Amma içki məsələsi ilə heç kim məşğul olmamışdı. Loroya hətta belə xırda işi də tapşırmaq olmaz, çox fərsizdir.

24 dekabr

Bütün günü Milad ərəfəsini² qeyd etdik. Bəzi yoldaşlar bizə sonra qoşuldular: onlar düşərgədən-düşərgəyə iki dəfə səfər etməli oldular. Axır ki, hamı toplandı və yaxşıca yeyib-içdik. Bəziləri hələ ağını da çıxardı. Loro dedi ki, Laqunilyasdan olan yoldaş boş-boşuna səfər edib və onun qeydləri çox kasad və təxminidir.

¹ Mario Çaves.

² Kubada bu gün Sosialist Həmrəyliyi Günüdür.

25 dekabr

Dincəlib yenə işə girişdik. Boliviyalı doktorun xeyir-duası ilə "C-26" adlandırdığımız köhnə düşərgəyə heç kim getmədi. Markos, Beninyo və Kamba düşərgənin sağındakı sıra dağlar boyunca kəşfiyyata yollandılar. Günorta qayıdıb gəldilər. Onların sözlərinə görə, iki saat yol gedəndən sonra meşə qurtarır və çılpaq çöl başlayır. Onlar sabah bu çöllə irəliləməyə cəhd edəcəklər. Kambanın hərarəti qalxıb. Migel və Paço sol sahilə aparan bir neçə aldadıcı cığır açdılar. Sonra radist qazmasına aparan cığırı təmizlədilər. İnti, Antonio, Tumaini və mən qazma işlərini davam etdirdik. İş ləng gedir: elə hey daşa dirənirik. Aryerqard düşərgə salınması ilə məşğul oldu. Müşahidə postu üçün çayın hər iki tərəfinin də yaxşı görüldüyü yer seçdik. Uğurlu tapıntıdır.

26 dekabr

İnti və Karlos xəritədə Yaki kimi qeyd olunan yaşayış məntəqəsini öyrənməyə yollandılar. İki gündən sonra geri dönəcəklər. Rolando, Alexandro və Pombo qazma üzərində işləməyə davam etdilər. Həddən artıq ağır işdir. Mən və Paço Migelin təmizlədiyi cığırları gözdən keçirdik. Sıra dağlara aparan cığırı daha da uzatmağın mənası yoxdur. Qazmaya aparan cığır rahatdır və demək olar ki, nəzərə çarpmır. Dünənkindən başqa daha iki ilan öldürdük; görünür, burada onların sayı çoxdur. Tuma, Arturo, Rubio və Antonio ova çıxdılar. Braulio və Nyato köhnə düşərgədə növbətçilik edirdilər. Onlar qayıdanda xəbər verdilər ki, Loro cipi aşırıb, eləcə də Monxeninin ölkəyə döndüyünü dedilər. Markos, Migel və Beninyo sıra dağlar boyunca olan cığırı təmizləməyə yollandılar və gecə də gəlib çıxmədilər.

27 dekabr

Tuma ilə birlikdə Markosu axtarmağa yollandıq. İki saat yarım irəliləyəndən sonra dağın qərb yamacını ikiyə bölən dərəyə çatdıq. İzlərə rast gəldik. Bu izlərin arxasınca aşağı enəndə az qaldı ki, yıxılıb birtəhər olaq. Bu yolla mən geri qayıda biləcəyimizə ümid edirdim, amma bir neçə saat keçsə də, düşərgə gözə dəymirdi. Axşam beşdə köhnə düşərgədən təxminən beş kilometr aşağı, Nyakauasuya çıxdıq. Ora saat yeddidə çatdıq. Məlum oldu ki, Markos və onun adamları burada gecələyiblər. Mən düşündüm ki, Markos bizim hansı tərəfə çıxdığımızı özü anlayacaq, ona görə də yeni düşərgəyə adam göndərməmək qərarına gəldim. Xurd-xəşil olmuş cipə baxdıq. Loro özü yox idi: ehtiyat hissələri almaq üçün Kamiriyə yollanmışdı. Nyatonun sözlərinə görə o, sükan arxasında mürgüləyib.

28 dekabr

Məni axtaran Urbano və Antonio gələndə biz artıq köhnə düşərgəni tərk etməyə hazırlaşırıq. Markos və Migel sıra dağlar boyunca cığırları təmizləyiblər və bütün gecəni gözə dəyməyiblər. Bizim arxamızca yollanan Beninyo və Pombo da yəqin ki, köhnə düşərgəyə gəlib çıxacaqlar. Yeni düşərgəyə qayıdanda nəhayət ki, Markos və Migellə görüşdüm: onlar hava qaralana qədər geri dönə bilməyiblər; iki gecəni daşlar arasında keçiriblər. Markos məruzə etdi ki, bəzi yoldaşlar mənim arxamca boş-boş danışıqlar (bu işdə əsasən Xoakin, Alexandro və El Mediko [Moro] fərqlənib). İnti və Karlos ins-cinsə rast gəlmədən geri qayıdıblar; onların qabağına tək bircə tərk edilmiş ev çıxıb; inanmıram ki, ora Yaki qəsəbəsi olsun.

29 dekabr

Ətrafı yaxşı gözdən keçirə bilmək üçün Markos, Migel, Alexandro və mən çılpaq təpəyə dırmaşdıq. Görünür, hündürlüyü təxminən 1500 metr olan çılpaq sıra qayalardan ibarət Pampa del Tiqre silsiləsi öz başlanğıcını buradan götürür. Düşərgənin solundakı yerləri yaddan çıxarmaq olar: ora üzüaşağı çaya doğru gedir. Aşağı enməyə başlayandan bir saat iyirmi dəqiqə sonra biz artıq düşərgədə idik. Səkkiz nəfər əşyaları gətirmək üçün köhnə düşərgəyə yollanmışdı, amma nə varsa hamısını daşayıb gətirə bilməyiblər. Rubio və El Mediko [Ernesto] Braulio və Nyatonu əvəzləyib orada qalıblar. Braulio daşların üstü ilə çaya apararı və çayın o biri sahilində də daşların üstü ilə davam etdiyinə görə üzərində iz qalmayan yeni cığır açdı. Qazma işləri ilə məşğul olmadıq. Loro yenə Kamiriyə çıxıb getdi.

30 dekabr

Çayın suyunu artıran aramsız yağışların yağmasına baxmayaraq, dörd nəfərdən ibarət komanda köhnə düşərgədəki bütün əşyaları daşayıb gətirdi. İndi ora bomboşdu. Böyük torpaqdan heç bir xəbər yoxdur. Altı nəfər xəlvətxanalarda işlədi və iki dəfəyə bütün azuqələri ora yerləşdirdi. Soba düzəldə bilmədik: gil hələ çox yumşaqdır.

31 dekabr

Saat 7:30-da El Mediko [Ernesto] yeni xəbər çatdırdı: Monxe gəlib. Mən Tuma, Urbano və Arturonun müşayiəti ilə onu qarşılamağa yollandım. Bizi nəzakətlə, amma soyuq qarşıladılar. Havadan belə təbii bir sual asılıb qalmışdı: sizin burada nə itiniz azıb? Monxeni yeni əsgər Pan Divino, göstərişlər almaq üçün gəlmiş Tanya və bizimlə qalacaq Rikardo müşayiət edirdi.

Söhbət ümumi şeylərdən başladı, sonra Monxe öz mövqeyi-
ni ortaya qoydu. Onu üç tezisdə ümumiləşdirmək olar.

1) Monxe əvvəlcədən partiyadan bitərəfliyini qoruyacağı
ilə bağlı zəmanət alıb onun birinci katibi səlahiyyətlərini
təhvil verəcək və silahlı mübarizə üçün kadrların toplanılması
işini öz üzərinə götürəcək.

2) O, Boliviyanın ərazisində həyata keçirilən istənilən
inqilabi fəaliyyətə şəxsən rəhbərlik etmək niyyətindədir.

3) O, qonşu dövlətlərin kompartiyaları ilə əlaqə saxlayıb,
onları Boliviya azadlıq mübarizəsini dəstəkləməyə razı
salacaq (misal kimi Duqlas Bravonun¹ adı çəkildi).

Mən ona dedim ki, birinci bənd – bu, onun, yəni partiya
katibinin şəxsi işidir, amma mən bu cür mövqeni yanlış
hesab edirəm, çünki o sürüşkən, güzəştlərə gedən və tarixin
layiq olduqları cəzanı verəcəyi inqilabın prinsiplərinə dönük
çıxanlara sərf edən bir mövqedir. Zaman mənim haqlı
olduğumu göstərəcək.

Üçüncü bəndə də etirazım yox idi, halbuki onun nəticəsiz
qalacağına əmin idim. Kodovildən Duqlas Bravonu dəstək-
ləməsinə xahiş etmək – ondan hazırda yüksəliş dövrü ya-
şayan partiyasının maraqlarını qurban verməyi istəmək
kimi bir şeydir. Zaman bu məsələdə də kimin haqlı olduğunu
ortaya qoyacaq.

İkinci bəndə gəldikdə isə mən onunla heç cür razılaşa
bilməzdim. Silahlı mübarizəyə tək cə mən rəhbərlik etməli-
yəm, bu işdə kompromislərə və ikitirəliyə yer yoxdur. Söhbət
dalana dirəndi və yerində dönməyə başladı.

Razılaşdıq ki, Monxe hər şeyi bir daha fikirləşəcək və
öz yoldaşları ilə məsləhətləşəcək.

¹ Yerli kompartiyadan fraksiyaçı kimi xaric edilən Venesuela inqilab xadimi.

Köhnə düşərgədən yeni düşərgəyə gəldik və Monxe döyüşçülərə müraciət edib faktiki olaraq onların qarşısında ultimatum qoydu: ya selva, ya partiya. Hamı bir ağızdan cavab verdi ki, selvanı seçir. Görünür, bu onu bir az çaşdırdı.

Saat on ikidə badələrimizi qaldırdıq və Monxe sağlıq deyib bu günün tarixi əhəmiyyətini vurğuladı. Cavab sağlığında mən onun dediyi sözlərdən istifadə edib indiki anı – eşidəndən sonra nəhəng bir qitənin oyanıb azadlığa can atacağı, bizim isə bu vaxt ilk cərgələrdə duracağımız, bu talenin çox gözəl olacağı və bizim həyatımızın böyük inqilab yanındakı heçliylə bağlı Maurilyonun¹ yeni çağırışı ilə eyniləşdirdim.

Fidel mənə gündəlikdəki əlavədə verdiyim məktubları göndərüb.

Ayın yekunu

Kubalılardan ibarət komanda tam heyətdə toplanıb. Döyüş əzmi çox yüksəkdir. Xırda çətinlikləri nəzərə almasaq, hər şey qaydasındadır. Boliviyalılar özlərini yaxşı göstərdilər, amma onların sayı hələ çox azdır. Monxenin tutduğu axmaq mövqə bir tərəfdən hərəkəti yavaşdır, digər tərəfdən, üzərimdən siyasi öhdəlikləri götürərək əl-qolumu açır. Sonrakı mərhələdə yeni boliviyalıları öz sıralarımıza cəlb etməklə yanaşı, Gevara, eləcə də argentinalılar Maurisio və Xosami ilə (Masetti və dissidentlər partiyası) danışıqlar aparacağıq.

¹ 1809-cu ildə Boliviya da ispan müstəmləkəçilərinə qarşı azadlıq mübarizəsinə rəhbərlik etmiş boliviyalı vətənpərvər Pedro Dominqo Maurilyo.

1967-Cİ İL YANVAR AYI

1 yanvar

Səhər tezdən Monxe müzakirələri davam etdirmədən çıxıb getməyə hazırlaşdığını və yanvarın 8-ində istefa verəcəyini mənə bildirdi. Onun sözlərinə görə missiyası artıq başa çatmışdı. Bənizi dar ağacının altına aparılan məhkum bənizinə bənzəyirdi. Mənə elə gəlir ki, o, Kokodan mənim strateji məsələlərdə güzəştə getməyəcəyimi eşidəndən sonra bundan danışıqların dayandırılması üçün yararlanmaq qərarına gəlib. Çünki arqumentlərinin zəif olduğunu anlayır.

Günorta döyüşçüləri topladım və Monxenin mövqeyini onlara çatdırdım. Bizim inqilab işinə xidmət edən hər kəslə əməkdaşlığa hazır olduğumuzu vurğuladım, sonra bizi gözləyən çətinliklərdən danışdım, boliviyalılar qarşısında duran mənəvi dilemmanı qeyd etdim və istənilən sualı komissarlara ünvanlamağı və ya kollektiv müzakirəyə çıxarmağı məsləhət gördüm.

Tanyanın Argentinaya səfərinin detallarını hazırladım. Onun məqsədi – Mauricio və Xosami ilə görüşmək, onları bura gəlməyə razı salmaqdır. Sañçeslə onun vəzifələri haqqında danışdım. Rodolfo, Loyola və Umberto hələlik La-Pasda qalacaqlar. Loyolanın bacısı¹ Kamiridə, Kalvimonte² isə Santa-Krusda yaşayacaq. Mito³ Sukre rayonuna gedəcək

¹ Lara Visenta Qusman.

² *Kalvimonte* – Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü.

³ *Mito* – şəxsiyyəti müəyyənləşdirilməmiş perulu inqilabçı.

və orada məskunlaşacaq. Loyola maliyyə məsələlərinə görə cavabdeh olacaq. Ona verilən 80 min pesodan 20 mini Kalvi-montenin alacağı yük maşınına xərclənəcək. Sañçes Gevara ilə əlaqə yaradacaq və görüşlə bağlı razılıq əldə edəcək. Koko Karlosun qardaşı¹ ilə görüşmək və Havanadan olan üç yoldaşın qayğısına qalması ona tapşırmaq üçün Santa-Krusa yollanacaq. Fidelə məktub yazdım: SZO II əlavəsinə bax.

2 yanvar

Bütün səhəri məktubun şifrinin açılmasına həsr etdik. Sañçes, Koko və Tanya günorta vaxtı, Fidelin nitqini dinləyəndən sonra çıxıb getdilər. Fidel bizim haqqımızda elə danışdı ki, onsuz da yüksək olan döyüş əzminiz bir az da yüksəldi.

Yeni düşərgədə yalnız bir qrup işləyirdi: onlar da qazma qazırdı. O birilər qalan ləvazimatları gətirmək üçün köhnə düşərgəyə getmişdilər. Markos, Migel və Beninyo şimal istiqamətində kəşfiyyata yollandılar. İnti və Karlos Nyakauasunu öyrənməyə davam etdilər və adamlara rast gəldilər (ehtimallara görə Yakinin sakinlərinə). Xoakinlə El Mediko [Moro] Yaki çayı boyunca onun mənbəyinə gedib çıxıncaya və ya adamlara rast gəlinməyə qədər irəliləyəcəklər. Bütün kəşfiyyatçıların maksimum 5 günü var.

Köhnə düşərgədən qayıdan yoldaşlar məruzə etdilər ki, Loro səhər tezdən Monxeni aparandan sonra hələ də gəlib çıxmayıb.

3 yanvar

Qazmanın damını düzəltməklə məşğul olduq, amma işi bitirə bilməyib sabaha saxladıq. Rançodan bəzi şeyləri

¹ Karlosun bacısı Olqa Vaka Marçetti nəzərdə tutulur.

gətirdilər (bunun üçün iki nəfər bəs elədi). Ev bomboşdu, hamı keçən gecə dağılışıb. Qalan yoldaşlar mətbəxdə tavanın düzəldilməsi ilə məşğul oldular. Bu iş artıq tamamlanıb. Həsəd aparmalı həmrəylik nümayiş etdirərək qısa vaxtda mətbəx üzərində çardağ qurduq.

4 yanvar

Gözlənilməz hadisə olmadı. Adamlarımız ərzaq dalınca yollanmışdılar. Qazmanın damı hazırdır. Yağışa görə təlim atışlarını təxirə saldıq.

5 yanvar

Köhnə düşərgədən əşyaları daşımağa davam etdik. Görünür, hələ bir neçə reys də etməli olacağıq. Radiostansiya üçün qazma generator yerləşdiriləcək anbar da daxil olmaqla bütün yardımçı çalaları ilə birgə hazırdır. Aryerqardın və əsas qrupun silahlarını gözdən keçirdik. Ümumilikdə hər şey qaydasındadır, təkcə Apolinarın tüfəngində nasazlıq var. Kəşfiyyatçıların hamısı qayıtdı. İnti və Karlos Nyakauasu boyunca irəliləyib adamlara rast gəliblər. İkisi ortabab mülkədarlara məxsus olan bir neçə mülk də görüblər. Onlardan birinin 150 inəyi var, özü isə Laqunilyasda yaşayır. Yaxınlıqda İti adlı kiçik bir kənd var. Bu kənddən La-Erraduradan Laqunilyasa aparan yol keçir. Sonra kəşfiyyatçılar yük maşınlarının oradan Vaka-Qusmana getdiyi Tikuçiyə yollanıblar. Geri bizim Yaki adlandırdığımız İkira çayı boyunca qarmaq kimi burulan cığırda dönüblər. Hipotetik Yaki qəsəbəsi bir atılmış rançodan ibarətdir. Kəndlilər epidemiyadan sonra müflisləşdiyinə görə onu tərک ediblər. Xoakin və El Mediko [Moro] aşılmaz qayaya dirənincəyə qədər İkira boyunca irəliləyiblər. Adamlara rast gəlməyiblər, amma izlər görüblər.

Markos, Migel və Beninyo sıra dağlar boyunca uçuruma qədər irəliləyiblər. Ondan o yana yol yoxdur.

Dəstəməzdə artım var: İnti diri kəklik tutub gətirib. Ona əsgər addımı atmaq öyrədir.

6 yanvar

Səhərin gözü açılmamış Markos, Xoakin, Alexandro, İnti və mən yola çıxıb çılpaq təpə boyunca irəlilədik. Mən aşağıdakı qərarları qəbul etdim: Markos Kamba və Paçoyla birlikdə yerli sakinlərlə təmasdan yayınaraq sağdan Nyakauasuya çıxmağa cəhd edəcək. Migel, Braulio və Aniseto əsas yola çıxmaq üçün sıra dağlar üzərindən əlverişli aşırım axtaracaqlar. Xoakin, Beninyo və İnti isə – əgər bu sıra dağlar Pampa del Tiqredirsə – xəritəyə görə onun o biri tərəfi ilə Nyakauasuya paralel olaraq axan Frias çayına aparən yolları öyrənəcəklər.

Loro diribaş oğlandı. O, günorta iki qatırla gəlib çıxdı; onları cəmi 2000 pesoya alıb. Sapsağlam və sözbəxan heyvanlardı. Köhnə düşərgəyə Braulio və Paçonun dalınca adam yolladım: sabah onlar kəşfiyyata getməlidirlər. Onları əvəzləməyə Karlosu və El Medikonu [Ernesto] göndərdim.

Siyasi məşğələdən sonra əsl gerilyeroya lazım olan keyfiyyətlər haqqında kiçik mühazirə oxudum. Nizam-intizamın vacibliyini qeyd etdim. İzah etdim ki, bizim vəzifəmiz həm də azadlıq hərəkatının sağlam və möhkəm nüvəsini yaratmaqdan ibarətdir. Bu, müvəffəqiyyətin rəhnidir. Sonda hərbi və siyasi hazırlığın vacibliyini vurğuladım. Döyüşçüləri buraxıb komandirlər – Xoakin, Markos, Alexandro, İnti, Rolando, Pombo, El Mediko [Moro], Nyato və Rikardo ilə söhbətləşdim. Onlara nəyə görə Xoakinin mənim müavinim təyin olunduğunu anlatdım və Markosun bir sıra xroniki

çatışmazlığını qeyd etdim. Xoakinin Migellə yeni il insidenti zamanı hərəkətlərini pislədim. Bizim gələcəyimizin bir neçə təşkilati məsələdən asılı olduğunu onların diqqətinə çatdırdım. Sona yaxın Rikardo İvanla arasında olan insidentdən danışdı: Tanyanın yanında onlar bir-birinin üstünə bağırıb söyüşməyə başlayıblar. İş o yerə çatıb ki, Rikardo əyləci basıb və İvana maşından düşməyi əmr edib. Bax bu cür axmaq hərəkətlərə görə ümumi işimiz ciddi şəkildə axsayır.

7 yanvar

Kəşfiyyatçılar yola düşdülər. Bu dəfə qondolada¹ təkəcə Alexandro və Nyato vardı; qalanları təsərrüfat işləri ilə məşğul olurdular. Generatoru quraşdırdıq, Arturo üçün digər avadanlıqları ona qoşduq. Qazmanın damı üzərinə əlavə örtük çəkdik. Bulağın qarşısını bənd ilə kəsib içməli su rezervuarı düzəlttik.

8 yanvar

Bazar günü. Qondolada səkkiz nəfər vardı. Ona görə də, demək olar ki, hər şeyi daşıyıb gətirdik. Loro qatırlar üçün qoşqu almaq məqsədilə Santa-Krusa getdi. Siyasi məşğələ olmadı. Bu gün növbətçilik sırası məndədir. Hava, aydın məsələdir ki, çox pisdı.

9 yanvar

Bütün günü yağış yağıb. Hər yer su içindədi. Suyu artan çay keçilməzdi, bu səbəbdən növbətçilər köhnə düşərgədə ikinci növbəyə də qaldılar.

Başqa yenilik yoxdur.

¹ Boliviya avtobusları və digər ictimai nəqliyyat vasitələrini qondola adlandırırlar. Gerilyeroslar bu termini ərzaq dalınca olan səfərlər üçün istifadə edir.

10 yanvar

Köhnə düşərgənin əsirlərini azad etdik: Rubio və Apolinar Karlosla El Medikonu [Ernesto] əvəzlədilər. Çayda suyun səviyyəsi yavaş-yavaş düşür. Loro Santa-Krusa yollandı.

Mən, El Mediko [Moro], Tuma və təsərrüfat müdiri təyin olunan Antonio Pampa del Tiqrenin ən yaxınlıqdakı təpəsinə dırmaşdıq. Yolda Antonioya düşərgədən qərbdə bulaq axtarışları da daxil olmaqla sabahkı tapşırıqlarını anladım. Təpənin başından Markosun getdiyi cıgırı kifayət qədər aydın gördük. Qaranlıq düşəndə altı kəşfiyyatçı – Migelin və Xoakinin qrupu qayıdıb gəldi. Migel və Braulio çayın sıra dağları bölüb axan qolunun olduğunu öyrəniblər və Nyakauasunun başlanğıcı ola biləcək bulaq tapıblar. Xoakinin qrupu bizim Frias bildiyimiz çayın sahili ilə xeyli üzüaşağı eniblər. Deyilənlərdən belə anlaşılır ki, hər iki qrup eyni çayın sahili ilə hərəkət edib. Bu isə bizim iki paralel çayın dağ silsiləsinin hər iki tərəfindən axdığını və ayrı-ayrılıqda Rio-Grandeyə töküldüyünü göstərən xəritəmizin yanlış olduğundan xəbər verir. Markosun qrupu hələ gəlib çıxmayıb.

Havanadan xəbər gəldi: Çino yanvarın 12-də həkim və radist ilə birgə yola çıxır. Rea¹ 14-ü yola düşəcək. Digər iki nəfər haqqında heç nə deyilmir.

11 yanvar

Antonio, Karlos və Arturo yaxınlıqdakı bulağı öyrənməyə getmişdilər. Gecə qayıdıb gəldilər və bildirdilər ki, bulaq bizim adətən ov etdiyimiz rançonun yaxınlığında Nyakauasuya tökülür. Alexandro və Pombo Arturonun qazmasında oturub xəritə tərtib etməklə məşğul oldular. İşlərini bitirəndən

¹ *Umberto Rea Klavixo* – partizanlarla əməkdaşlıq edən boliviyalı həkim.

sonra mənə məruzə etdilər ki, bütün kitablarım nəm çəkib, bəziləri isə ümumiyyətlə xəşilə dönüb. Radioaparatura da nəm çəkib və pas atıb. Bu azmış kimi hələ iki ratsiya nasaz çıxıb. Arturonun kompetensiyası ilə bağlı kədərli nəticələrə gəlirik.

Gecə Markos qayıdıb gəldi; Nyakauasu boyunca yorulmadan xeyli irəliləsə də onun hipotetik Frias çayına tökül-düyü nöqtəyə gedib çıxa bilməyib. Mən get-gedə bizim xəritələrimizin doğruluğundan və naməlum çayın, doğrudan da, Frias olmasından daha çox şübhələnirəm.

Aniseto və Pedronun qayğıkeş rəhbərliyi altında keçua¹ dilini öyrənməyə başladıq.

Boro milçəyi² günü. Markosun, Karlosun, Pombonun, Antonionun, Moronun və Xoakinin dərisinin altından milçəyin sürfələrini çıxardıq.

12 yanvar

Sonuncu əşyaların dalınca qondola yolladıq. Loro hələ də gəlib çıxmayıb. Məşq elədik: bulağın yanındakı təpələrə dırmaşdıq; cinahlardan dırmaşanda iki saatdan çox, mərkəzlə dırmaşanda isə cəmi yeddi dəqiqə vaxt gedir. Müdafiəni məhz burada qurmaq lazımdır.

Xoakin dedi ki, o gün çatızmazlıqlarını qeyd edəndə Markos məndən inciyib. Onunla danışmaq lazımdı.

13 yanvar

Markosla danışdım. Narazılığı onu boliviyalılar qarşısında tənqid etməyimlə bağlıdır. Arqumentlərində məntiq yoxdur,

¹ *Keçua* – eyniadlı qəbilədən olan hindilərin Boliviyaada inklərin keçmiş imperiyalarının mövcud olduğu ərazilərdə geniş yayılmış dili.

² *Boro milçəyi* – parazit milçək; dişləyərkən sürfələrini dərinin altına qoyur.

yüksək emosionallığı diqqətəlayiqdir, qalan şeylər hamısı əhəmiyyətsizdir.

O, Alexandronun bəzi təhqiramiz iradlarından danışdı. Alexandronu çağırıb məsələyə aydınlıq gətirdik: iradlar cəfəngiyatdan başqa bir şey deyil. Markos bir az sakitləşdi.

İnti və Rubio ova çıxmışdılar – çifayda. Bir neçə qrup qatırları sürüb aparmaq mümkün olan yerdə yeni qazma qazmağa yollanmışdı. Heç bir şey alınmadı. Qazmanın yerinə yarısı torpağın altında olan koma tikmək qərarına gəldik. Alexandro və Pombo düşərgəyə girişdə müdafiə qurğularının strukturunu hazırladılar və səngərlərin yerini işarələməyə başladılar. Sabah bu işi davam etdirəcəklər.

Rubio və Apolinar köhnə düşərgədən qayıdıb gəldilər; Braulio və Pedro onları əvəzləməyə yollandılar. Lorodan xəbər-ətər yoxdur.

14 yanvar

Beninyo istisna olmaqla, Markosun ön dəstəsinin bütün üzvləri koma tikmək üçün çay boyunca üzüaşağı yollandılar. Hava qaralana qədər işləmək niyyətində idilər, amma yağışa görə işlərini bitirmədən günorta qayıdıb gəldilər.

Xoakin səngər qazmaq üçün göndərilən qrupun rəhbəri oldu. Moro, İnti, Urbano və mən bulaqdan sağ tərəfdəki cinah mövqeyinin girişlərini təmizləməyə yollandıq. Yolu səhv döndük, ona görə də dik qayalara dırmaşmaq lazım gəldi, az qalmışdı yığılıb birtəhər olaq. Günorta yağış yağmağa başladı və işləri yarımqıç dayandırmaq məcburiyyəti qarşısında qaldıq.

Loro elə bil yer aralanıb yerə girib.

15 yanvar

Günü düşərgədə keçirdik (şəhərdəki gizli fəaliyyət üçün təlimat yazdım). Bazar günü olduğu üçün cəmi yarım gün

işlədik. Markos ön dəstə ilə birlikdə koma üzərində işi bitirmək üzrəydi, aryerqardın¹ döyüşçüləri ilə əsas qrup isə əl-ələ verib səngər qazırdılar. Rikardo, Urbano və Antonio tapdıqları cığırla irəliləməyə cəhd elədilər, amma dağ silsiləsi ilə çay sahilindəki təpə arasında olan dik qaya yollarını kəsdi.

16 yanvar

Səngər qazmağa davam etdik: hələ iş çoxdur. Markos demək olar ki, komanı tam hazırlayıb – kiçik, səliqəli, gözoxşayan bir koma alınıb. El Mediko [Ernesto] ilə Karlos Braulio və Pedronu əvəzlədilər; ikincilər Loronun qatırlarla birgə axır ki, gəlib çıxdığını xəbər verdilər. Aniseto onu qarşılamağa getsə də, o düşərgəyə gəlməyib.

Alexandro, deyəsən, malyariyaya tutulub.

17 yanvar

Mühüm heç bir hadisə baş vermədi. Səngərlərin birinci sırası və koma hazırdır. Loro məruzə etməyə gəldi. “Hara itib-batmışdın, oğr....” sualına cavab verdi ki, guya biz əvvəlcədən belə razılığa gəlibmişik. Doğrudur, sonra boynuna aldı ki, qadın yanında yubanıb. O, qoşqu gətirib, amma çaydan keçirə bilməyib.

Kokodan heç bir xəbər yoxdur. Bu, məni narahat edir.

18 yanvar

Səhər hava tutqun idi və mən səngərlərə baxış keçirməyi təxirə saldım. Urbano, Nyato, El Mediko [Moro], İnti, Aniseto və Braulio qondola çəkməyə yollandılar. Alexandro özünü pis hiss edir. Az sonra güclü yağış başladı. Belə

¹ *Ayerqard* – arxa müdafiə. Döyüş əməliyyatları zamanı quru qoşunları və ya hərbi dəniz qüvvələrini müdafiə edən dəstə.

yağışlı havada xüsusi olaraq Alqaranyas haqqında məlumat vermək üçün islanmış Loro gəlib çıxdı. Alqaranyas Antonio ilə söhbətdə ən müxtəlif sahələrdə böyük təcrübəsinin olduğuna eyham vurub və kokain də daxil olmaqla istənilən biznesdə əməkdaşlıq təklif edib. Görünür, burada daha ciddi işlər getdiyindən duyulu düşüb. Mən Loroya tapşırıdım ki, əməkdaşlığa razılıq versinlər – qoy bizim yüklərimizi öz cipində daşsın – və onu əgər bizi satarsa, güllələyəcəyimizlə bağlı hədələsinlər. Loro yağışın çayda suyun səviyyəsini qaldıracağından ehtiyat etdiyi üçün tez-tələsik çıxıb getdi.

Axşam saat səkkizdə qondolyerlər hələ də gəlib çıxmamışdılar. Mən onların yemək paylarını bölüşdürməyə icazə verdim. Bir dəqiqəyə yeməkdən əsər-ələmət qalmadı. Bundan bir dəqiqə sonra isə Braulio ilə Nyato gəlib çıxdı. Onlar danışdılar ki, geri qayıdarkən qondola suyu artmış çayı keçməyə cəhd edib. İnti suya yıxılıb, tütəngini suda itirib və əməlli-başlı əzilib. Buna görə də yalnız iki nəfər çaydan keçib, qalanları o biri sahildə gecələmək qərarına gəliblər.

19 yanvar

Gün sakit başladı. Müdafiə qurğularını möhkəmləndirdik və düşərgəni qaydaya saldıq. Migelin yüksək hərərəti var; malyariyaya çox oxşayır. Səhər mən də canımda əzginlik hiss edirdim, amma bu əzginlik başqa heç nəyə çevrilmədi.

Səhər saat səkkizdə çoklosla¹ yüklənmiş və tərədən-dırnağa qədər islanmış dörd əzabkeş gəlib çıxdı. Onlar gecəni titrəyə-titrəyə çömbəlib tonqalın ətrafında keçiriblər. Suyun səviyyəsi düşəndən sonra tütəngi tapmağa cəhd edəcəyik.

¹ *Çoklos* – Təzə qarğıdalı.

Saat dördə yaxın, Rubio ilə Pedro köhnə düşərgəyə yollanandan sonra El Mediko [Ernesto] gəlib çıxdı və rançoya polislərin tökülüşdüyünü xəbər verdi. Leytenant Fernandes¹ və mülki geyimli daha dörd zabit kokain zavodunu aşkara çıxarmaq üçün kirayələdikləri cıpdə rançoya gəliblər. Evi axtarıblar. Bizim xəlvətxanaya aparmağa imkan etmədiyimiz bəzi şübhəli şeylər, məsələn, fənərlər üçün karbid tapıblar. Loronun tapançasını müsadirə ediblər, amma “mauzer” tüfənginə və 22 kalibrli tapançaya dəyməyiblər. Halbuki əvvəlcə ona böyük hay-küylə Alqaranyasdan tutub aldıqları eynilə bu cür bir tapança göstəriblər. Hər şey haqqında məlumatları olduğu və buna görə də onlarla hesablaşmamız gərəkdiiyi ilə bağlı xəbərdarlıq edərək çıxıb gediblər. Getməzdən əvvəl leytenant Fernandes Loronu kənara çəkib deyib: “Tapançanı Kamiridə geri alarsan. Amma orada qanun xırdalama, sadəcə şəxsən mənə müraciət et”. Bundan başqa o hansısa “braziliyalı” haqqında sorğu-sual edib. Mən Loroya bizi satmağından şübhələndiyimiz Alqaranyas və valyeqrandeli ilə sərt danışmağı tapşırıdım. Sonra Kamiriyə – guya tapançanın dalınca, əslində isə Kokonu axtarıb tapmaq üçün yollanmalıdı (onun azadlıqda olmasına şübhə edirəm). O, meşənin içi ilə mümkün qədər çox yol getməli idi.

20 yanvar

Mövqeləri gözdən keçirdim və srağagün hazırlanan plana əməl etməyi tapşırıdım: bütün diqqət çayın sahilinə doğru uzanan sahənin müdafiəsinə yönəlməlidir. Bu sahədən əks-hücum üçün də istifadə etmək olar; zərbəni çaya paralel olaraq aryerqarda – arxa dəstəyə tərəf apanan cığırqlarla irəliləyə-irəliləyə ön dəstə endirəcək.

¹ *Karlos Fernandes Qonsales* – boliviyalı polis.

Bir neçə döyüş təlimi keçmək istədim, amma fikrimi dəyişdim: köhnə düşərgədə vəziyyət hələ də qeyri-sabitdir. Üstəlik, bu tərəflərdə M-2-dən qatarla atəş açan bir qırınq¹ peyda olub. Guya Alqaranyasın dostudur, on günlük məzuniyyətdədir, qonaq gəlib. Ərazini öyrənmək üçün kəşfiyyatçılar göndərmək və düşərgəni Alqaranyasın evinə daha yaxın yerə köçürmək lazımdır. Əgər cəncələ düşsək, buralardan çıxıb getməmişdən əvvəl biz bu tipə mütləq baş çəkəcəyik.

Migelin hələ də hərarəti var.

21 yanvar

Döyüş təlimi keçdik: bir sıra nöqsan üzə çıxardıq, amma ümumilikdə uğurlu alındı. Geri çəkilmə planı üzərində işləmək lazımdır, bu, bizim ən zəif yerimizdir. Döyüşdən sonra bir neçə qrup göndərdim: birini Braulionun başçılığı ilə çaya paralel olan cığırı təmizləmək üçün qərbə tərəf; eyni vəzifəsi olan ikinci qrupu Rolandonun başçılığı ilə şərqə tərəf. Paço ratsiyanı yoxlamaq məqsədilə çılpaq tərəyə yollandı. Markos və Aniseto Alqaranyasın evinə göz qoymaq mümkün olan bir yer axtarmağa getdilər. Markosdan başqa hamısı saat 14.00-a qədər qayıdıb gəl-məlidirlər.

Cığırların təmizlənməsi və ratsiyanın yoxlanması işi uğurla keçdi. Yağışa görə irəlini görmək mümkün olmadığı üçün Markos nəzərdə tutulmuş vaxtdan tez qayıtdı. Pedro və Koko, onlarla birlikdə isə üç yeni əsgər – Benxamin, Eusebio və Valter düşərgəyə gəldi. Silahla tanış olduğu üçün birinci ön dəstəyə daxil edilib; digər ikisi aryerqarddadır.

¹ *Qırınq* – yunan (ispan dilində). Latın Amerikasında ispandilli (həm də portuqaldilli) olmayan əcnəbilərə, xüsusən də amerikalılara verilən aşağılayıcı ad.

Daha üç kubalı ilə Mario Monxe yolda rastlaşıb və onları düşərgəyə gəlmək fikrindən daşındırıb. Bu xadim partiya katibi vəzifəsindən istefa verməməsi bir yana, üstəlik, Fidelə əlavədəki məruzəni də göndərib (bax: D.IV). Tanya mənə özünün səfəri və İvanın xəstəliyi haqqında məktub ünvanlayıb. Sonuncu da mənə bura əlavə etdiyim kağız yollayıb (bax: D.V).

Axşam ümumi toplantı keçirdim; döyüşçülərə Monxenin məruzəsini oxudum, a və b bəndlərindəki qeyri-dəqiqlikləri göstərdim və özümdən bir neçə gurultulu ifadə əlavə etdim. Döyüşçülər necə lazımdırsa, elə də reaksiya verdilər. Üç yeni əsgərdən ikisi təcrübəli, hazırlıqlı döyüşçü təəssüratı bağışlayır. Üçüncü – ən gənci isə – aymara qəbiləsindən olan kəndlidir. O da ilk baxışdan yaxşı oğlana oxşayır.

22 yanvar

Braulio və Valterin də qoşulduğu (Pedro və Rubionu əvəz ediblər) 13 nəfərdən ibarət qondola axşama yaxın yüksüz qayıtdı. Köhnə düşərgədə sakitlikdir. Geri dönəndə Rubionun ayağı sürüşüb və o elə bir çığır-bağır ilə yıxılıb ki, bütün Boliviya diksinib, amma heç bir yerini əzməyib.

Mən Fidelə vəziyyəti izah etməsi və əlaqə kanallarını yoxlaması üçün məktub yazdım. Məktubu əgər ayın 25-də Kamiridəki görüşə gələrsə, Moyses Gevara ilə birlikdə La-Pasdan göndərəcəyəm.

Şəhərdəki gizli fəaliyyət üçün təlimatı¹ yazıb bitirdim (sənəd №111). Düşərgədə sakitlikdi: hamı qondola çəkməyə yollanıb. Migel yavaş-yavaş düzəlir, amma indi də Karlosun hərərəti var.

¹ "Şəhərdəki gizli fəaliyyət üçün təlimat"ın mətni əlavədə verilmişdir.

Mantudan vərəm üçün analiz götürdük. İki hindtoyuğu tutduq. Tələyə elmə məlum olmayan heyvan düşüb və qırılmış pəncəsini orada qoyub qaçıb.

23 yanvar

Gündəlik işlərimizi bölüşdürdük. Bəziləri işləmək məqsədilə düşərgədə qaldı, digərləri kəşfiyyata getdi. İnti, Rolando və Arturo lazaret üçün xəlvət yer axtarmağa yollandılar. Markos, Urbano və mən tərəyə dırmaşdıq və Alqaranyasın evinə göz qoymaq üçün əla bir yer tapdıq: oradan baxanda ev sanki ovcunun içindədir.

Karlosun əvvəlki kimi hərarəti var. Tipik malyariyadır.

24 yanvar

Qondola çəkməyə yeddi nəfər yollandı. Ərzaqla yüklənib tez qayıtdılar, hətta qarğıdalı da gətirdilər. Bu dəfə "çimmək növbəsi" Xoakinin imiş: şappıltıyla suya düşüb; "Qarand"ını batırsa da, sonra tapıb çıxarıb. Loro qayıdıb, amma gözə görünmür. Koko və Antonio hələ gəlib çıxmayıblar. Sabah, ya da birigün Gevara ilə birlikdə gəlməlidirlər.

Cığırlardan biri elə yaxşıdır ki, lazım gələrsə, onunla irəliləyib hücumə keçən əsgərlərin arxasına keçmək olar. Gecə döyüş təliminin nəticələrini müzakirə etdik və səhvlərin aradan qaldırılması yollarını müəyyənləşdirdik.

25 yanvar

Migellə birlikdə fərz edilən düşmənin arxasına aparan dününki cığırı öyrəndik. Təxminən bir saatlıq yoldur, amma onu qət etməyə dəyər.

Aniseto və Benxamin ratsiyanı sınaqdan keçirmək üçün Alqaranyasın evinin yanındakı tərəyə dırmaşdılar, ancaq azıb bizimlə əlaqə yarada bilmədilər. Bir daha cəhd etmək lazımdır. İkinci xəlvətxana üzərində işə başladıq. Ora şəxsi əşyalarımızı yığacağıq. Loro gəlib çıxdı və ön dəstəyə daxil

edildi. O, Alqaranyasla danışıb və mənim sözlərimi ona çatdırıb. Alqaranyas etiraf edib ki, valyeqrandelini bizi izləmək üçün göndərib, amma polisə xəbər verdiyini boy-nuna almayıb. Valyeqrandeli casus yenidən rançoda peyda olanda Koko onu iti qovan kimi qovub. Maniladan xəbər var: bizim məktubumuzu alıblar. Tezliklə artıq orada olan Simon Reyesə qoşulmaq üçün Kolye¹ də ora yollanacaq. Fidel yazır ki, dinləməyə razı olsa da, onlara üz verməyəcək.

26 yanvar

Yeni xəlvətxananı elə təzəcə qazmağa başlamışdıq ki, Gevara və Loyolanın indicə köhnə düşərgəyə gələcəkləri məlum oldu. Belləri tullayıb onları qarşılamağa yollandıq. Qonaqlar günorta gəlib çıxdılar.

Mən Gevaranın qarşısında öz şərtlərimi qoydum: qrupun buraxılması, heç bir hərbi rütbənin, partiya iyerarxiyasının (ən azından ilk dövrlərdə) olmaması, daxili və xarici siyasətlə bağlı müzakirələrin aparılmaması. O, etiraz etmədən razılaşdı. Qeyd etmək lazımdır ki, əvvəldə yaranan soyuqluqdan sonra boliviyalılarla münasibətlər düzəlməyə başlayıb.

Loyola məndə çox xoş təəssürat oyatdı: gənc, təvazökar, məqsədyönlü. Onu yerli komsomoldan çıxarmaq istəyirlər, öz xoşu ilə uzaqlaşmasında israr edirlər. Ona [şəhərdəki] gizli fəaliyyət üçün təlimatı və başqa bir sənədi, eləcə də xərclədiyi pulun əvəzini verdim: nə az, nə çox 70 000 peso. Bu temple biz çox tezliklə quru yurdda qalacağıq.

Şəhərdəki gizli fəaliyyətə rəhbər doktor Parexa² təyin olunub. Rodolfo³ iki həftə sonra bizə qoşulacaq.

¹ *Xorxe Kolye Kueto* – Boliviya Kommunist Partiyası MK-nın katibi.

² *Valter Parexa Fernandes* – faktiki olaraq gizli fəaliyyətə rəhbərlik etməsə də, onunla sıx əlaqələri olmuşdur; Çe Gevaranın gündəliyi əsas götürülərək həbs olunmuş və məhkum edilmişdir.

³ Rodolfo Saldanya partizanlara heç vaxt qoşulmamışdır.

İvan üçün göstərişlər olan məktubu göndərdim (D.VI). Kokoya cipi satmağı, amma ranço ilə əlaqəni kəsməməyi tapşırıdım.

Hava artıq qaralmağa başlayanda, təxminən axşam yeddidə vidalaşdıq. Sabah gecə onlar yola düşəcəklər və Gevara birinci qrupla haradasa 4-14 fevralda qayıdacaq; bundan daha tez adamları toplamaq mümkün olmayacaq; hamı karnavala gedir.

Tezliklə bizə daha güclü radioötürücülər çatdıracaqlar.

27 yanvar

Demək olar ki, hər şeyi daşıyıb gətirən böyük qondola göndərdik; bir kiçik qondolalıq yük qalıb. Gecə Koko qonaqları apardı. Kamiridə gecələyəcəklər. Fevralın 15-i Koko cipi satmaq üçün Santa-Krusa gedəcək.

İkinci xəlvətxana üzərində işi davam etdiririk. Tələyə tatu¹ düşüb. Təlim yürüşü hazırlıqlarını bitiririk. Koko qayıdıandan sonra yola çıxacağıq.

28 yanvar

Qondola köhnə düşərgəni boşaldıb ərzaq ilə birgə xəbər də gətirdi: yaxındakı tarlada qarğıdalıların arasında valyeqrandeli gizlənib. Onu tutmağa cəhd ediblər, amma əclaf aradan çıxıb. Hər şey rançoyla bağlı qərar verməyin vaxtının yetişdiyini göstərir.

On günlük təlim yürüşü üçün ehtiyatlarımız hazırdır. Gün də məlumdur: Koko gələndən bir və ya iki gün keçmiş, yəni fevralın 2-dən sonra.

29 yanvar

Aşpazlar, ovçular və növbətçilər istisna olmaqla, hamı üçün tam bekarçılıq günü.

¹ *Tatu* – armadil; kərtənkələ cinsi.

Koko nahardan sonra qayıdıb gəldi: La-Pasa getməyib, elə Kamiridə olub. Orada o La-Pasa təyyarədə uçacaq, Loyola və Sukreyə bizim qondolada gedib çıxacaq Moyses ilə vidalaşib.

Fevralın 1-i yola çıxırıq.

30 yanvar

On iki nəfərdən ibarət qondola təchizatın böyük hissəsini gətirdi. Daha beş daşınası yükümüz qalıb. Ovçular əliboş qayıtdılar.

Şəxsi əşyalar üçün xəlvətxana hazırdır; o qədər də uğurlu alınmayıb.

31 yanvar

Düşərgədə sonuncu gün. Qondola köhnə düşərgədəki təchizatın qalanını və növbətçiləri gətirdi. İndi ora bomboşdu. Antonio, Nyato, Kamba və Arturo qalırlar. Onların vəzifələri: ən gec üç gündən bir bizimlə əlaqə yaratmaq; ən azı ikisinin həmişə silahlı olması; günün 24 saati qarovulda durmaq; yeni əsgərləri dərhal təlimatlandırmaq; onlara lazım olandan çox şey danışmamaq; şəxsi əşyaları və artıq silahları düşərgədən kənardakı xəlvətxanada brezentin altında saxlamaq; dəstənin pulunu üzərlərində gəzdirmək, amma düşərgədən qırağa çıxarmamaq; bulaq və cıgırları nəzarətdə saxlamaq. Əgər düşərgəni dərhal tərk etmək lazım gələrsə, iki nəfər – Antonio və Arturo elə Arturonun özünün qazmasında gizlənməlidirlər. Nyato və Kamba bulağa doğru geri çəkilməli, buradan isə onlardan biri sabah müəyyən-ləşdirəcəyimiz şərtləşdirilmiş yerə gedib bizim üçün nişan qoymalıdır. Yeni əsgərlər gələrsə, onları azuqə olan xəlvətxananı mühafizə etməyə göndərmək lazımdır.

Mən döyüşçüləri topladım və yürüşdən əvvəl sonuncu göstərişlərimi verdim. Bundan başqa Koko üçün də təlimatlar qoydum (D.VII).

Ayın yekunu

Gözlədiyim kimi Monxe əvvəlcə nala-mıxa vurmağa başladı, sonra isə bizə xəyanət etdi.

Yerli kompartiya bizə qarşıdır. Bunun nəyə gətirib çıxaracağını əvvəlcədən demək çətindir. Hər halda, bu bizə maneçilik yaratmayacaq, gələcəkdə isə əminəm ki, xeyrimizə işləyəcək. Daha vicdanlı və döyüşkən yoldaşlar bizimlə birgə olacaqlar, halbuki indi onlar ağır mənəvi böhran keçirirlər.

Gevara bu günə qədər özünü yaxşı aparıb. Baxaq görək onun adamları özlərini necə göstərəcəklər.

Tanya çıxıb getdi. Hələlik nə ondan, nə də argentinalılardan bir xəbər var. Əsl gerilya¹ indi-indi başlayır: döyüşçüləri ilk döyüş sınağı gözləyir. Boliviya inqilabının perspektivlərinin necə olduğunu zaman göstərəcək.

Özünü doğrultmayan proqnoz boliviyalıların axın edib bizə qoşulacaqları ilə bağlı proqnozdur.

¹ *Gerilya* – ispan dilində partizan müharibəsi deməkdir.

1967-Cİ İL FEVRAL AYI

1 fevral

İlk keçidimizi başa vurduq. Adamlar yorulublar, amma ümumilikdə götürəndə bu işin öhdəsindən pis gəlmədilər. Birinci dayanacağa qədər bizi Antonio və Nyato ötürdü: şərti nişanın yerini müəyyənləşdirdik və onlar bel çantalarını mənə və hələ malyariyadan tam sağalmayan Moroya verdilər.

Yürüş zamanı əlaqəyaratma sistemi ilə bağlı razılığa gəldik. Kağızları butulkaların içinə qoyub cıgırların yaxınlığındakı kolluqda gizlədəcəyik.

Aryerqarda gedən Xoakin öz yükünü güclə daşıyır və bütün qrupu ləngidir.

2 fevral

Uzun və ağır gün. Çox ləng irəlilədik, üstəlik, El Medikunun [Moru] günahı üzündən ilişib qaldıq. Saat 16.00-da çaya çıxdıq və düşərgə saldıq. Ön dəstə Frias çayına (ehtimal edilən) doğru hərəkəti davam etdirmək əmri aldı, amma çox uzağa gedə bilmədi.

Gecə yağış başladı.

3 fevral

Səhər dayanmadan yağış yağdı, ona görə də yola çıxmaqda yubandıq. Saat 8.00-a toparlandıq. Aniseto öz kanatı ilə bizə çox kömək oldu: çətin sahəni keçməyə yardım etdi. Bir az ara verəndən sonra yenidən güclü yağış başladı. Saat 10.00-da tərədən-dırnağa qədər islanıb geniş bir bulağa

çıxdıq və qərara gəldik ki, bu günlük bəsdir. Xəritədə bu-
laq göstərilməyib; çətin ki, bu həmin məşhur Friasdır.

Sabah Paçonun rəhbərliyi altında ön dəstəni kəşfiyyata
yollayacağam. Bir saatdan bir əlaqə saxlayacağıq.

4 fevral

Arada iki saat dincəlməklə (şorba içdik) sübh tezdən
saat 16.00-a qədər yol getdik. Nyakauasu boyunca hərəkət
edirik; ümumilikdə götürəndə yol pis deyil, amma daşlıdır:
bəzi yoldaşlar artıq botinkalarını yırtıblar, bir azdan ayaq-
yalın yürüməli olacaqlar.

Döyüşçülər yorulublar, ancaq möhkəmdirilər. Mən ən
azı yeddi kiloqram arıqlamışam, ona görə də quş kimi
uçuram, bununla belə çantanın ağırlığından çiyinlərim
bərk ağrıyır.

Hələ ki, adam izinə rast gəlməmişik, amma xəritəyə gö-
rə bir az sonra yaşayış yerlərinə çıxmalıyıq.

5 fevral

Beş saatlıq yürüşdən sonra (12-14 kilometr) sürprizlə
qarşılaşdıq: ön dəstənin qabağına madyanla dayça çıxdı.
Təsadüfən əhalinin sıx məskunlaşdığı rayona girməmək
üçün dayanıb bir qrupu kəşfiyyata yolladıq. İripitiyə¹, yoxsa
xəritədə nöqtə kimi işarələnmiş və bizim çayımızın Saladilyoya
töküldüyü yerə getdiyimizi öyrənməyə çalışdıq. Paço geri
dönüb düz yolumuzun üstündə Nyakauasudan xeyli enli
və keçilməsi demək olar ki, qeyri-mümkün olan bir çayın
axdığını xəbər verdi. Biz irəlilədik və gəlib Rio-Qrandeyə –
özü də məcrasından çıxmış Rio-Qrandeyə dirəndik. Ətrafda

¹ *İripiti* – Nyakauasunun qolu.

çoxlu adam izləri var, amma görünür, buralar sahibsiz yerlərdir və ona görə də torpaq yolu ot basıb.

Narahat bir yerdə düşərgə saldıq, amma yer narahat olsa da, Nyakauasunun (içməli su mənbəyinin) sahilindədir. Sabah buraların səmtini müəyyən etmək, eləcə də dayaz yerini tapmaq üçün çayın hər iki – həm qərb, həm də şərq sahilini öyrənəcəyik, sonra isə maneəni aşmağa çalışacağıq.

6 fevral

İstirahət günü. Qüvvəmizi toparlayırıq. Xoakin, Valter, El Mediko [Moro] Rio-Qrande sahilinə kəşfiyyata yollandılar; çay boyunca üzüaşağı səkkiz kilometr irəlilədilər. Dayaz yer tapmayıblar, təkə şor sulu bulağa rast gəliblər. Markos əks-istiqlamətdə getdi: sirli Friasdan əsər-ələmət yoxdur. Aniseto və Loro da onunla birlikdə idilər. Alexandro, İnti və Paço çayı keçməyə uğursuz cəhd etdilər. Daha yaxşı düşərgə yeri tapmaq üçün təxminən bir kilometr geri çəkildik. Pombo özünü pis hiss edir.

Sabah sal düzəltməyə başlayacağıq.

7 fevral

Yekə və ağır bir qurğu olan sal hazırdır. Layihənin rəhbəri Markosdur. 13.30-da sahilə çıxdıq, münasib bir yer seçdik və 14.30-da çaydan keçməyə başladıq. Ön dəstə iki dəfəyə o biri sahilə daşındı. Sonra əsas dəstənin yarısını və mənim pal-paltarımı (bel çantası qaldı) keçirdik. Geri dönərkən Rubio idarəetməni itirdi. Salı xilas edə bilmədik: parça-parça oldu. Xoakin yeni sal düzəltməyə başladı və saat 21.00-a işini yekunlaşdırdı, amma yağış azaldığına və suyun səviyyəsi düşməyə başladığına görə gecə çaydan keçməyin mənası yox idi. Əsas dəstədən məndən başqa

çayın bu sahilində Tuma, Urbano, İnti və Alexandro qaldı. Tumayla mən yerdə yatdıq.

8 fevral

6.30-da əsas qrupun ikinci yarısı çayı keçməyə başladı. Ön dəstə bu vaxt artıq bir az da irəliləmişdi. Salın möhkəmliyinə əmin olandan sonra hamını o biri sahilə daşdıq. Saat 8.30-da işimizi bitirdik və əsas qrup irəliləməyə davam elədi. Yerdə qalanlara salı gizləmək və arxadan bizə gəlib çatmaq tapşırığı verildi. Bir az gedəndən sonra yol keçilməz oldu, maçeteləri çıxarmaq lazım gəldi. 18.30-da acmış və əldən düşmüş halda gölməçəsi olan bulağa çatdıq və elə buradaca düşərgə saldıq. Ətrafda çoxlu donuz izi var.

Braulio, Aniseto və Beninyo çay boyunca üç kilometr irəlilədilər. Biri nallanmış üç at dırnağı və abarka¹ izi görüblər. İzlərin hamısı təzədir.

9 fevral

Təxminən yarım saat dağa dırmaşmağa çalışdıq, sonra mənim ağıma gəldi ki, ən yaxşısı cığırdan çıxıb qurumuş çay yatağı ilə irəliləməkdir. Bir az getdikdən sonra qarğıdalı tarlasına yetişdik. Mən İnti və Rikardonu kəşfiyyata yolladım. Elə bu vaxt məzhəkə başladı. Aryerqard bizim içində kağız olan butulkanı görməyib və qərara gəlib ki, azmışıq. Dörd tərəfə adam göndəriblər. Bu vaxt ön dəstə yiyəsiz ev görüb və digərlərini gözləməyə başlayıb. İnti və Rikardo yerli oğlan uşaqları ilə qarşılaşıblar. Uşaqlar onları atalarının yanına aparıblar. Altı uşağı olan cavan kəndli² qonaqları mehriban qarşılayıb, onlara çox şey danışib. İkinci söhbət zamanı

¹ *Abarka* – əldəqayıma dəri səndəllər.

² Onorato Roxas.

İnti gerilyero komandiri olmasına eyham vurub. Kəndli uminta¹ hazırlamaq üçün iki donuz dartıb gətirib.

Bu gün başqa heç yana getmədik, doyunca uminta yedik. Səhər tezdən ponço² qaynatdıq, amma sabaha saxladıq.

10 fevral

Özümü İntinin köməkçisi kimi təqdim edib kəndli ilə görüşdüm. Tamaşa çox da uğurlu alınmadı: İnti özünü lazım olduğundan daha ciddi apardı.

Kəndli öz sinfinin tipik nümayəndəsidir. Birincisi, real olaraq bizə kömək etmək onun imkanları xaricindədir; ikincisi, boşboğazlığın bizə zərər vura biləcəyini qətiyyənlə anlamır və buna görə də xüsusilə təhlükəlidir. O, digər kəndlilər haqqında da danışdı, amma bu informasiyalara güvənmək olmaz: konkretlik çox azdır.

El Mediko [Moro] hamısında bağırısaq qurdu olan, birini isə üstəlik at tapdalayan altı uşağı müayinə etdi. Bundan sonra biz oradan ayrıldıq.

Bütün axşamı uminta hazırlamağa həsr etdik (iyrənc bir şey alındı). Gecə adamları toplayıb yürüşün ilk on gününün təhlilini apardım. Sonrakı on gün ərzində bizə yeni qoşulanların öz gözləri ilə canlı əsgərlər görmələri üçün Masikuri kantonuna getməyi planlaşdırıram. Bundan sonra necə bir çay olduğunu araşdırmaq üçün ehtimal edilən Friasin sahili ilə geri dönməyə çalışacağıq.

11 fevral

Atamın³ ad günüdür: 67 yaşlı olur.

¹ *Uminta* – ətdən və təzə qarğıdalıdan hazırlanan ənənəvi hindi yeməyi.

² *Ponço* – içində süd və şəkər olan alkoqollu içki; punşun bir növü.

³ Çe Gevaranın atası Ernesto Gevara Linç.

Əvvəlcə çay boyunca yaxşı təmizlənmiş cığırla addımladıq, sonra irəliləmək çətinləşdi. Vaxtaşırı cıgırı itirirdik. Görünür, buralara çoxdandır insan ayağı dəymir. Günortaya yaxın cıgır birdəfəlik itdi. İrəlində bizi xəritənin doğruluğuna bir daha şübhəylə yanaşmağa məcbur edən böyük bir çay göründü. Çayın sahilində düşərgə saldıq. Markos və Migel çay boyunca üzüyuxarı kəşfiyyata getdilər; İnti, Karlos və Pedro isə üzüaşağı – çayın ehtimal olunan mənsəbinə doğru yollandılar və bu mənsəbi tapdılar. Çay bizim təxmin etdiyimiz kimi Masikuri adlanır. Ən yaxın çay keçidi, görünür, aşağıdadır: kəşfiyyatçılar orada atları yükləyən kəndlilər görüblər. Bizim izlərimizə yəqin ki, rast gəliblər, ona görə də sayıqlığı artırmaq lazımdır. Kəndliyə inansaq, buradan Arenalesə beş-on kilometr yol var.

Yüksəklik: 760 metr.

12 fevral

İlk iki kilometri sürətlə keçdik: ön dəstə bir az əvvəl yolu təmizləmişdi. Sonra sürətimiz azaldı. 16.00-da çay keçidinə aparən böyük yola çıxdıq. Qarşı sahilə ev var. Ora getməmək qərarına gəldik. Bizim sahilə Roxasın haqqında xoş sözlər dediyi Montanyo adlı kəndlinin evini axtardıq. İnti və Loro tapdığımız bir evə yollansalar da, orada heç kim yox idi, amma ev onun evi olmalıdır.

19.30-da gecə yürüşünə çıxmağa cəhd etdik. Ancaq bu cəhd bizə hələ çox şey öyrənməli olduğumuzu göstərdi. Təxminən 22.00-da İnti və Loro yenidən Montanyonun evinə getdilər və bəd xəbərlərlə geri döndülər: ev sahibi sərxoşdur və çox da qonaqpərvər deyil. Qarğıdalıdan başqa heç nəyi yoxdur. O, çayın o biri sahilindəki Kabalyeronun¹

¹ *Evaristo Kabalyero* – Arenalesin meri.

evində qonaqlıqda yeyib-içib. Düşərgəni balaca meşəlikdə saldıq. Bütün günü heç nə yemədiyimə görə sıxılmış limon kimiyəm; umintanı yeyə bilmədim.

13 fevral

Günəşin ilk şüaları ilə bütün səhər yağan və çayın suyunun səviyyəsini artıran güclü yağış başladı. Xəbərlər əvvəlkilərdən bir az yaxşıdır: Montano – ev sahibinin on altı yaşlı oğludur; atası çıxıb gedib, bir həftədən sonra qayıdacaq. Oğlandan xeyli lazımlı informasiya, o cümlədən buradan bir neçə kilometr aralıda yerləşən çay keçidi haqqında məlumat aldıq. Keçiddən o yana yol sol sahil boyunca davam edir, amma az sonra qırılır. Çayın biz olduğumuz sahilində təkcə Peresin qızı hərbiçi ilə görüşən kiçik fermer qardaşına məxsus ranço var.

Düşərgəni çaya və qarğıdalı tarlasına yaxın yerə köçürdük. Markos və Migel böyük yola aparən cığırı təmizlədilər. Hava yağışlıdır.

Yüksəklik: 650 metr.

14 fevral

Elə həmin yerdə sakit bir gün. Oğlan üç dəfə düşərgəyə gəldi. Birinci dəfə gələndə qaçmış donuzları axtaran, amma bizim tərəfə keçməyən, çayın o biri sahilindən gəlmiş adamlar haqqında məlumat verdi. Bizim maçeteroslar¹ bütün günü durmadan cığır təmizləməklə məşğul oldular, amma yaşayış evinə rast gəlmədilər. Onların hesablamalarına görə təxminən altı kilometr cığır təmizləyiblər: sabah görülcək işin yarısı qədər.

¹ *Maçeteros* – maçete (böyük, iti bıçaq) ilə işləməyi bacaran adam.

Havanadan aldığımız uzun radioqramın şifrəsini açmağa başladıq. Əsas xəbər: bizim planların qitəmiqyaslı olduğunu bilmədiyini və əgər belədirsə, mənimlə əməkdaşlıq və detalları müzakirə etmək istədiyini söyləyən Kolye ilə görüşdür. O, Simon Rodriguesin və Ramiresin¹ müşayiətilə şəxsən bura gələcək. Radioqramda o da deyilir ki, Simon partiyanın mövqeyindən asılı olmayaraq bizə kömək etməyə hazır olduğunu bildirib. Digər xəbərlər: Fransız² 23 fevralda əsl pasportu ilə La-Pasa gələcək və burada Parexanın, ya da Reanın yanında qalacaq. Radioqramın şifrəsi sona qədər açılmayıb.

Bu barış həmləsinə cavab fikirləşib tapmaq lazımdır.

Bir başqa xəbər: Mersi bir qəpiksiz gəlib çıxıb və bəyan edib ki, onu soyublar. İsfərcılığa oxşayır, amma daha ciddi variantı da istisna etmək olmaz. Leçin³ pul və təlimatçılar istəməyə hazırlaşır.

15 fevral

İlditanın⁴ ad günü: 11 yaş.

Adi yürüş günü. 10.00-da maçeterosların dayandıqları yerə gəlib çatdıq. Bundan sonra temp kəskin aşağı düşdü. Axşam beşdə kəşfiyyat xəbər verdi ki, irəlində becərilmiş zəmi var. Saat altıda zəmiyə çatdıq. Mən İnti, Loro və Anisetonu kəndli ilə danışığa göndərdim. Bu, yerli zəngin Nikolas Peresin qardaşı Migel Peresdir. Kilsə siçovulu kimi kasıbdı, qardaşına hərbəllik edir və ondan zəhləsi gedir, günü bu gün bizə qoşulmağa hazırdır. Axşam yeməyi yemədik; çox gec idi.

¹ *Umberto Ramires* – Boliviya Kommunist Partiyasının lideri.

² Reji Debre.

³ *Xuan Leçin Okenedo* – Boliviya Fəhlə Konfederasiyasının başçısı.

⁴ Çe Gevaranın böyük qızı İlda Gevara Qadea.

16 fevral

Kəndlinin zəngin qardaşının gözünə görünməmək üçün dolama yolla getdik və çaydan beş-on metr yüksək olan tərədə düşərgə saldıq. Taktiki nöqtəyi-nəzərdən əla mövqedir, amma düşərgə üçün çox narahat yerdir. Sıra dağlardan Rositaya keçid etmək üçün yola azuqə hazırladıq.

Nahardan sonra güclü yağış başladı və bütün gecəni yağaraq planlarımızı pozdu. Çay yatağından çıxdı və biz yenə təcrid olunmuş vəziyyətdə qaldıq. Kəndli donuz almaq və kökəltmək üçün 1000 peso borc istədi: görünür, oğlan kapitalist təbiətli birisidir.

17 fevral

Bütün səhər yağış yağdı: 18 saat fasiləsiz yağış. Təchizat su içindədir. Çayda suyun səviyyəsi çox yüksəkdir. Markos, Migel və Braulio Rositaya aparən cığır axtarmağa yollandılar. Dörd kilometr cığır təmizləyib axşama qayıdıb gəldilər. İrəlindəki yerin Pampa del Tiqreyə oxşadığını söylədilər. İnti özünü çox pis hiss edir. Diaqnozu: qarınqululuq.

Yüksəklik: 720 metr (hava həmişəki kimidir).

18 fevral

Xosefinanın¹ ad günü: 33 yaş.

Müvəqqəti uğursuzluq. Maçeterosların arxasınca saat 14.00-da doğramaq üçün bir şey olmayan cılpaq yaylaya çıxana qədər yavaş-yavaş irəlilədik. Tısbığa sürətilə çəsməyə çatdıq və yaylanı səhər keçməyi qərarlaşdırıb saat 15.00-da düşərgə saldıq. Markos və Tuma kəşfiyyata yollanıb bəd xəbərlərlə geri döndülər: təpə qayalıq yarıqanla əhatə olunub, enmək mümkün deyil. Ancaq geri qayıtmaq qalır.

Yüksəklik: 980 metr.

¹ *Aleyda Març de la Torres* – Çe Gevaranın həyat yoldaşı və silahdaşı.

19 fevral

İtirilmiş gün. Təpədən endik, bulağa çatdıq, sahilboyu yuxarı qalxmağa çalışdıq. Heç bir şey alınmadı. Migel və Aniseto sahildəki qayaya dırmaşib bulağı keçməyə cəhd etdilər – bu da uğursuz alındı. Biz onların cəhdinin nə ilə nəticələnəcəyini gözləyə-gözləyə bütöv bir günümüzü bada verdik. Təəssüf ki, qayalar keçilməzdir. Sabah bulağın sahilindəki son qayalıqlara həmlə edəcəyik: bu qayalıqlar görünür, qərbə tərəf aparır (o birilər cənuba doğru aşağı enir).

Yüksəklik: 760 metr.

20 fevral

Hərəkət tempi həddən artıq ləng və qeyri-sabitdir. Migel və Braulio köhnə yolla gedərkən azıb qarğıdalı tarlasından o tərəfdəki bulağa çatıblar; hava qaralandan xeyli sonra gəlib çıxdılar. Biz isə bu vaxt növbəti bulağın sahilinə yetişdik. Mən Rolando və Pombonu sahilboyu kəşfiyyətə yolladım. Saat 15.00-da onlar hələ də qayıtmamışdılar. Pedro ilə Rubioya bizi gözləməyi tapşırıb, Markosun təmizlədiyi cığırla irəlilədik. 16.30-da qarğıdalı tarlasının yanındakı bulağa çatdıq və burada düşərgə saldıq. Kəşfiyyətçilər hələ də geri dönməyiblər.

Yüksəklik: 720 metr.

21 fevral

Bulaq boyunca yavaş-yavaş üzüyuxarı qalxdıq. Pombo və Rolando geri dönüb yaxınlıqda keçilməsi mümkün olan digər bir bulaq olduğunu xəbər verdilər. Amma Markos ora gedib-gələndən sonra bu bulağın da keçilməz olduğunu iddia etdi. 11.00-da yola çıxdıq. 13.30-da bumbuz suyu olan dərin gölməçələr zəncirinə dirəndik. Gölməçələrdən keçə bilmədik. Loro kəşfiyyətə yollandı və itib-batdı. Aryerqarddan

Braulio və Xoakini onun arxasınca yolladım. Onlar gedən kimi Loro gəlib çıxdı və axınla üzüyuxarıda bulağın enləndiyini, buna görə də onu keçməyin daha asan olduğunu məruzə etdi. Xoakini gözləməyib ora yollandıq. 18.00-da gecələməyə yer düzəldəndə Xoakin və Braulio qayıdıb gəldilər. Onlar yamaca dırmaşandan sonra yuxarı ilə irəliləməyin mümkün olduğunu söylədilər. İnti yenə özünü pis hiss edir, qarnı köpüb. Bir həftədə ikinci qarınqululuq tutmasıdır.

Yüksəklik: 860 metr.

22 fevral

Bütün günümüzü sıx kolluqlardan keçə-keçə dikə dırmaşmağa həsr elədik. Əldən düşdük və aşırıma çatmamış düşərgə salmaq qərarına gəldik. Xoakin və Pedro yolu öyrənmək üçün irəli yollandılar. 19.00-da qayıdıb gəldilər. Onların hesablamalarına görə yuxarı dırmaşmaq üçün ən azı üç saat lazım olacaq.

Yüksəklik: 1180 metr.

Yaxınlıqda Masikuriyə tökülən bulağın mənbəyi var, amma onun məcrası cənuba doğrudur.

23 fevral

Mənim üçün ağır gün. Sıxılmış limon kimiyəm, təkcə iradəmin qüvvəsi hesabına hərəkət edə bilirəm. Səhər tezdən Markos, Braulio və Tuma yolu təmizləməyə yollandılar. Biz düşərgədə gözlədik. Fransız kanalı vasitəsilə göndərdiyim məktubun alındığını təsdiq edən yeni radioqramın şifrəsini açdıq. Günorta yola çıxdıq: günəş elə yandırır ki, daşlar istidən çatlayırdılar. Aşırıma çatanda mənim başım hərləndi. Buradan o yana dişimi-dişimə sıxıb sanki duman içində irəlilədim. Yaxınlıqdakı zirvənin hündürlüyü 1420 metrdir;

bu zirvədən Rio-Qrandenin, Nyakauasunun mənsəbinin və Rositanın bir hissəsinin gözəl mənzərəsi açılır. Topoqrafiya xəritəyə uyğun gəlmir; aşırımdan dərhal sonra sərt uçurum, aşağıda isə arxasından Rositanın axdığı eni 8-10 kilometr olan meşəlik yayla var; yayladan o yana hündürlüyü bizim sıra dağların hündürlüyü qədər olan bir başqa dağ silsiləsi ucalır, ondan o yana isə üfüqə qədər düzənlik uzanıb gedir.

Digər marşrutla – bulağın axarı ilə Rio-Qrandeyə, oradan isə Rositaya qədər enmək qərarına gəldik. Yamac dikedir, amma enmək olar. Görünür, bulağın hündəvərində heç kim yaşamır, halbuki xəritə tamamilə başqa şey deyir. Zülmət enib hava qaralan vaxt 900 metrlik yüksəklikdə dayandıq. Su yoxdur.

Markos öz adamları ilə dil tapa bilmir; dünən birinə, bu gün isə bir başqasına dişinin dibindən çıxanı deyib. Onunla danışmaq lazımdır.

24 fevral

Ernestikonun¹ ad günü: 2 yaş.

Üzücü və mənasız gün. Demək olar ki, irəliləmədik. Axarı ilə aşağı endiyimiz bulaq qurduğu üçün susuzluqdan əziyyət çəkirdik. 12.00-da maçeteroslara durmaq əmrini verdim: uşaqlar lap əldən düşmüşdülər. 14.00-da yağış başladı və biz su qablarımızı doldurduq. Az sonra kiçik gölməçəyə çatdıq. 17.00-a yaxınlıqdakı dağın pərvazında, gölməçənin yanında düşərgə saldıq. Markos və Urbano kəşfiyyətə yollandılar. Çaya bir neçə kilometr qalıb, amma bataqlıq olduğu üçün yol ağır yoldur.

Yüksəklik: 680 metr.

¹ Çe Gevaranın kiçik oğlu Ernesto Gevara Març.

25 fevral

Bərbad gün. Yerimizdə saydıq. Üstəlik də Markos yolu səhv saldı və biz bütün səhəri bada verdik (Migel və Loro da onunla idi). Markos günorta bizimlə əlaqə qurdu: əvəzlənməsini və başqa ratsiya istədi. Mən Braulionu, Tumanı və Paçonu onun yanına göndərdim. İki saat sonra Paço ratsiya ilə qayıdıb gəldi və bu ratsiyanın da çalışmadığını, buna görə də Markosun ona geri dönməyi tapşırıldığını söylədi. 16.30-da Beninyo mənim tapşırığımı çatdırmaq üçün Markosun yanına yollandı: əgər 18.00-a qədər çaya çıxma bilməyəcəksə geri dönsün. Beninyo gedəndən sonra Paço mənə bir bəhanə tapıb onu maçete¹ ilə hədələyən, hətta maçetenin tutacağı ilə üzünə zərbə endirən Markosla dalaşdığını, irəliyə yol olmadığını ona deyərək Markosun qolaylanaraq onu itələdiyini və köynəyini cırdığını məruzə etdi.

İnsidentin ciddiliyini nəzərə alıb İnti və Rolandonu da sorğu-suala çəkdim. Onlar Markosun diktator ədaləri üzündən ön dəstədə ab-havanın ürəkaçan olmadığını söylədilər; digər tərəfdən Paço da az aşın duzu deyilmiş.

26 fevral

Səhər Markosla Paçonu yanıma çağırıb izahat tələb etdim. Hər iki tərəfi dinləyəndən sonra belə qərara gəldim ki, Markos doğrudan da Paçonu təhqir edib və maçete ilə ona tərəf qolaylanıb, amma üzünə zərbə vurmayıb. Demək lazımdır ki, Paço da az aşın duzu deyil: daim hamı ilə öcəşir və xoruzlanmağa meyillidir.

Mən hamını bir yerə yığdım və döyüşçülərlə söhbət apardım. Rositaya çıxmağın önəmini vurğuladım; bu günə

¹ *Maçete* – uzun (50 sm-dən artıq), nazik (3 mm), enli ülgüc kimi iti bıçaq.

qədər üzləşdiyimiz məhrumiyyətlərin daha çətin sınaqların müqəddiməsi olduğunu, hazırlıqlı olmamağımızın iki kubalı arasında baş verən bu cür rüsvayçı toqquşmalara gətirib çıxardığını anladım. Markosa yoldaşına qarşı hörmətsizlik və kobudluq etdiyinə görə töhmət verdim. Paçoya isə bildirdim ki, belə hal bir daha təkrarlansa, onu dəstədən çıxarıb atacağam. Çünki o, ratsiyayla bağlı əmri yerinə yetirməyib, sonra komandirlə arasında münaqişə baş verməsi faktını məndən gizləyib, lap axırda isə Markosun onun üzünə zərbə endirdiyi haqqında yalan söyləyib.

Boliviyalılara dedim ki, onlardan kimsə bundan sonra irəliləmək istəmirsə və ya bacarmırsa, axmaq kələklərə və təxribatlara əl atmadan, birbaşa mənə müraciət etsə, mən onu problemsiz buraxacağam.

Biz irəliləmək üçün Rio-Grandeyə tərəf yürüməyə davam etdik. Çaya çatandan sonra onun aşağı axarı ilə təxminən bir kilometr yol getdik, amma qayaya dirəndiyimizə görə yuxarı qalxmalı olduq. Benxamin bel çantasını eşələyə-eşələyə geri qaldı; gəncin tam əldən düşdüyü görünür. Mən ona bizə çatmağı əmr etdim. O, 50 metr də qrupun arxasınca gələndən sonra cığırını itirdi və ətrafa göz gəzdirmək üçün pərvaza çıxdı. Mən Urbanonu ona köməyə göndərdim, amma bu vaxt Benxamin qəfil sürüşüb çaya yıxıldı. O, üzə bilmirdi; güclü axın ona ayağa qalxmağa imkan vermirdi. Biz köməyə atıldıq, amma paltarlarımızı soyunana qədər o, suya qərq oldu. Rolando o tərəfə üzdü və suya baş vurmağa başladı; axın onu alıb aparırdı. Beş dəqiqə sonra bütün ümidlərimiz kəsildi. Benxamin var-gücü ilə çalışsa da, müharibənin əzab-əziyyətinə hazır olmayan zəif gənc idi. Sınaq onu sındırdı, fiziki hazırlığı ambisiyalarına və istəklərinə uyğun gəlmədi... Biz Rio-Grandenin sahilində ilk itkimizi verdik.

Rositaya çıxmadan 17.00-da düşərgə saldıq. Lobyanın qalanını yedik.

27 fevral

Daha bir ağır gün. Sahil boyunca irəlilədik, qayalara dırmaşdıq. Axşama Rositaya yetişdik. O, Nyakauasudan enli, Masikuridən isə ensizdir; suyunun rəngi qırmızımtıldır. Azuqəmizin qalanını yedik. İnsan fəaliyyətinin izinə rast gəlmədik, halbuki xəritəyə görə yaşayış məntəqəsi lap yaxınlıqda olmalıdır.

Yüksəklik: 600 metr.

28 fevral

Günün birinci yarısını dincəldik. Səhər yeməyindən (çaydan) sonra döyüşçülərlə söhbətləşdim. Benxaminin ölümünü təhlil etdim, Syerra-Maestrada bənzər hadisələr haqqında danışdım. Kəşfiyyatçılar göndərdim. Migeli, İntini və Loronu çayla üzüyuxarı yolladım. Onlara üç saat yarımdan sonra geri dönməyi tapşırıdım. Təxminlərimə görə onlar bu müddət ərzində Abaposo çayına çatmalı idilər. Amma çata bilmədilər, çünki yol yoxdur. Hələ də insan izinə rast gəlməmişik. Xoakin və Pedro qabaqdakı meşəyə qədər gediblər, amma o yana keçə bilməyiblər; sıx cəngəllikdir və cığıra oxşar heç bir şey gözə dəymir. Alexandro və Rubio çayı keçdilər. O biri sahildə də belə görünür ki, yol yoxdur; halbuki düz-əməlli axtarmayıblar. Markosun rəhbərliyi ilə sal düzəltməyə başladıq. Bitirən kimi Rositanın döndüyü yerdən qarşı sahilə keçməyə başladıq. Beş döyüşçünü o biri sahilə keçirdik, amma bel çantalarını qarışıq saldıq: Beninyo Migelin əşyaları ilə o tərəfə keçdi, üstəlik botinkalarını da bu tərəfdə unutdu. Sal dağıldı; ikincisi hələ hazır deyil. Sabah çayı keçməyə davam edəcəyik.

Ayın yekunu

Əsas düşərgədə işlərin necə getdiyindən xəbərsizəm, amma bir neçə uğursuzluğu və bir ölüm hadisəsini nəzərə almasaq, ümumilikdə işlər pis deyil.

Böyük torpaqdan, o cümlədən bizə qoşulmalı olan iki döyüşçüdən hələ də xəbər yoxdur. Fransız yəqin ki, artıq La-Pasdadır və bugün-sabah düşərgəyə gələcək. Argentinalıdan və Çinodan da səs-səmir çıxmayıb. Əlaqə kanalı qarşılıqlı işləyir, məktublar ünvana yetişir. Partiyanın mövqeyi, yumşaq desək, sürüşkən və riyakar olaraq qalır. Ümid edirəm ki, yeni nümayəndə heyəti ilə görüşdən sonra vəziyyət aydınlaşacaq.

Təlim yürüşü normal davam edir, halbuki Benxaminin qəfil ölümü ümumi əhval-ruhiyyəyə ciddi təsir göstərmişdir. Boliviyalıların fiziki hazırlığı istənilən səviyyədə deyil. Bir neçə gün ac qalmaları onların ruh yüksəkliyini sarsıdıb; bu indi, qrupun ikiyə bölündüyü bir vaxtda daha aydın görünür.

Kubalılara gəldikdə isə onlardan iki ən təcrübəsizi – Paço və Rubio digərlərindən daha zəifdir. Alexandro özünü əla göstərdi. Veteranlardan tək-cə Markos daimi başağrısı mənbəyidir, bir də Rikardo aradabir qalmaqal salır. Digərləri ilə bağlı problem yoxdur. Sonrakı mərhələ – hər şeyə tam aydınlıq gətirəcək həqiqi döyüş mərhələsidir.

1967-Cİ İL MART AYI

1 mart

Səhər saat altıda yağış yağmağa başladı. Onun tezliklə kəsəcəyinə ümid edib çaydan keçməyi təxirə saldıq, amma yağış get-gedə daha da güclənirdi. 15.00-a səma bir az açıldı, ancaq çay artıq yatağından çıxmışdı və biz özümüzü suya vurmamağı daha məqsədəuyğun saydıq. Suyun səviyyəsi hələ yüksəkdir və belə görünür ki, düşməyə də hazırlaşmır. Mən yağışdan gizlənmək və gecələmək üçün yer hazırlamaq məqsədilə atılmış taperaya¹ girdim. Xoakin öz adamları ilə birgə sahildə qaldı. Gecə mənə xəbər verdilər ki, Polo və Eusebio qatılaşdırılmış süd ehtiyatlarının axırına çıxıblar, Eusebio isə, üstəlik, bir konserv bankası sardina da yeyib. Cəza olaraq gələn dəfə paysız qalacaqlar. Təhlükəli siqnaldı.

2 mart

Səhər yenə yağış yağırdı. Hamı, xüsusilə də mən bekarçılıqdan darıxırıq. Suyun səviyyəsi qalxmaqda davam edir. Qərara gəldik ki, yağış kəsən kimi düşərgəni tərk edib buraya gəldiyimiz cığırla çay boyunca irəliləyək. Özümüzlə xeyli palma özəyi ehtiyatı götürüb günorta yola çıxdıq. 16.30-da düşərgə saldıq. Buna qədər bir başqa, çox tezliklə itirdiyimiz daha köhnə cığıra keçdik. Ön dəstədən bir xəbər yoxdur.

¹ *Tapera* – quarani dilində sahibsiz tikili anlamı verir.

3 mart

Ruh yüksəkliyi ilə yola çıxdıq, xeyli irəlilədik, amma yorğunluq özünü göstərdi. Tempimiz aşağı düşdü. Yenə cıgırı dəyişdik: Benxaminin aqibəti ilə heç kimin üzlaşməməsi üçün yüksəyə qalxıb çaydan daha da aralandıq. Aşağıdakı marşrutla bir saatdan da az vaxta qət etdiyimiz yola dörd saat sərf etdik. 18.00-da bulağa çatdıq; elə buradaca düşərgə saldıq. İki palma özəyimiz qalıb. Migel, Urbano, onların arxasınca isə Braulio yeni özək toplamağa yollandı. 21.00-da qənimətlə geri döndülər. Gecəyarısı şam yeməyi yedik. Palma özəyi və burada total adlanan koroxo meyvələri aclığımızı yatırmaq üçün dadımıza çatır.

Yüksəklik: 600 metr.

4 mart

Migel və Urbano səhər tezdən cıgır açmağa başladılar və bütün günü maçeteni əllərindən yerə qoymadılar. Təxminən beş kilometr yol təmizləyib və keçə biləcəyimiz bir vadi tapıb 18.00-da geri döndülər. İrəlidə düşərgə salmaq üçün yer yoxdur, ona görə də düşərgəni elə burada saxlayıb yol təmizləməyə davam etmək qərarına gəldik. Ovçular iki kiçik meymun, tutuquşu və göyərçin tutublar; burada bol olan palma özəyini nəzərə almasaq, onlar bizim bugünkü rasionumuzdur.

Döyüş əzmi o qədər də yüksək deyil. Fiziki güc günü-gündən tükənir. Mənim ayaqlarım şişib.

5 mart

Xoakin və Braulio maçeteroslara qoşuldular və yağışın altında işlədilər. Çox da irəliləyə bilmədilər: gücləri tükəndi. On iki palma özəyi topladıq və bir neçə kiçik quş tutduq ki, bu da bizə birgünlük konserv rasionumuza qənaət etmək imkanı verdi. Hələ iki günlük palma özəyi ehtiyatımız var.

6 mart

17.00-a qədər gah sürətlə, gah ləng irəlilədik. Migel, Urbano və Tuma cıgır açdılar. İrəliləyiş göz önündədir: uzaqda Nyakauasunun hövzəsinə oxşayan yer görünür. Balaca tutuquşu tutub aryerqarda verdik. Ət konservləri ilə birgə palma özəyi yedik. Ən çoxu üç oturumluq yeməyimiz qalıb.

Yüksəklik: 600 metr.

7 mart

Dörd ay keçdi. Döyüşçülər yolumuzdan fərqli olaraq ehtiyatlarımızın daha sürətlə tükəndiyini görüb gündəngünə daha bədgüman olurlar. Bu gün sahillə dörd-beş kilometr irəlilədik və çox şey vəd edən bir cığıra rast gəldik. Bugünkü nahar: üç yarım balaca quş və palma özəyinin qalığı. Sabahı və birigünü üç adama bir qutu konservlə yola verəcəyik. Sonra tək-cə qatılaşıdırılmış süd qalır.

Nyakauasuya iki-üç günlük yol var.

Yüksəklik: 610 metr.

8 mart

Gözlənilməz hadisələrlə dolu gərgin gün. Çox az irəlilədik. Ova yollanan Rolandonun geri dönməsini gözləmədən səhər saat onda düşərgəni tərk etdik. Saat yarımından sonra maçeteroslarla (Urbano, Migel, Tuma) və ovçularla (El Mediko [Moro] və Çinçu [Rikardo]) qarşılaşdıq. Sonuncular xeyli tutuquşu tutub, o biri sahildə dəmir çən görəndən sonra geri dönüblər. Mən düşərgə salmağı əmr etdim və çənə baxmağa yollandım: neft quyusuna oxşayır. İnti və Rikardo çayı üzüb keçərək ovçu cildində kəşfiyyata yollandılar. Paltarlarını çıxarmadılar. Yarıyolda İnti boğulmağa başladı, Rikardo onu güc-bəlayla xilas etdi. Zorla, cıgır-bağır qarşı

sahilə çıxdılar və gözdən itdilər. Bu, günorta vaxtı baş verdi. 15.15-də mən çay sahilindən ayrılıanda onlar hələ gəlib çıxmamışdılar. Bütün axşamı onları gözlədik. 21.00-da qayıdıb gələn sonuncu növbətçi də o biri sahildə heç kimi görmədiyini dedi.

Çox narahatam: iki dəyərli yoldaşımız bəlkə də təhlükə ilə üz-üzədirlər, biz isə bundan xəbərsizik. Qərara gəldik ki, sabah tezdən iki ən yaxşı üzgüçümüz – Alexandro və Rolando onları axtarmağa yollansınlar.

Palma özəyimiz olmasa da, Rolandonun vurduğu bir yığın tutuquşunun və iki meymunun hesabına əvvəlki günlərlə müqayisədə daha doyumlu axşam yeməyi yedik.

9 mart

Dan yeri ağaran kimi çayı keçməyə hazırlaşmağa başladıq. Sal düzəltmək lazım gəldi – təəssüf doğuran yubanma. 8.30-da növbətçilər çayın qarşı sahilində yarıçılpaq adamların gözə dəydiyini məruzə etdilər. Çayı keçməyi təxirə salmaq lazım gəldi: sahilə aparən cığır açıq yerə çıxır; bizi görə bilərlər. Səhər vaxtı çayın üzərinə duman çökəndə o biri tərəfə keçmək lazımdır.

Təxminən 16.00-da, müşahidə postunda üzücü dörd saat yarım keçirəndən sonra nəhayət ki, bizim kəşfiyyatçıları gördüm. Onlar çaya atılıb azca aşağıda sahilə çıxdılar. Donuz əti, çörək, düyü, qənd, kofe, bir az konserv, qarğıdalı və s. gətirdilər. Biz kofe və çörəklə yüngülvari məclis təşkil etdik. Mən toxunulmaz ehtiyatdan qatılaşdırılmış süd bankası açmağa icazə verdim. Kəşfiyyatçılar iddia edirlər ki, bir saatdan bir sahilə çıxıblar, amma biz necə olubsa, onları görməmişik. Markos ön dəstə ilə bu yerlərdən bir neçə gün əvvəl keçib və təbii ki, özünə xas üslubda: silahları göz önündə yelləyə-yelləyə. Neft quyusunun fəhlələri

Nyakauasuya dəqiq neçə günlük yol olduğunu bilmirlər; beş gündən çox olmayacağını ehtimal edirlər. Əgər bu belədirsə, onda azuqəmiz bizə yetməlidir. Neft quyusu onların firmalarının inşa etdiyi neftçıxarma kompleksinin bir hissəsidir.

10 mart

6.30-da yola çıxdıq. 45 dəqiqə sonra maçeteroslara çatdıq. 8.00-da yağış başladı və 11.00-a qədər davam etdi. Fasilələri çıxsaq, üç saat yol getdik. 17.00-da düşərgə saldıq. Qarşıda tanış təpələr zənciri gözə dəyir: görünür, Nyakauasu artıq uzaqda deyil. Braulio kəşfiyyata yollandı və sahil boyunca uzanan rahat cığır tapdı. Çay birbaşa qərbə doğru axır.

Yüksəklik: 600 metr.

11 mart

Günə ruh yüksəkliyi ilə başladıq. Rahat cığırda bir saatdan çox addımladıq, amma qəfil cığır bitdi. Braulio maçetesini əlinə alıb özünü kolluğa vurdu və az keçmiş qumsallığa çıxdı. Biz Urbanonu ona kömək etməyə göndərdik və onların yolu təmizləmələrini gözləməyə başladıq. Gözlənilmədən çayın suyu iki metr qalxdı və maçeteroslarımızı bizdən ayırdı. Dolanma yolla, selvanın içi ilə irəliləməli olduq. 13.30-da düşərgə saldıq. Mən Migel və Tumanı ön dəstənin axtarışlarına yolladım və onlara tapşırıdım ki, əgər Nyakauasunun yolunu tanımırsa, Markosa gəlib bizə qoşulmasını çatdırsınlar.

Migel və Tuma üç kilometr irəliləyəndən sonra dik qayaya dirəndikləri üçün 18.00-da qayıdıb gəldilər. Belə görünür ki, artıq hədəfimizin yanındayıq, amma irəlindəki bir neçə gün çox ağır keçəcək – təbii ki, əgər suyun səviyyəsi

düşməyə. Bu isə çox az ehtimal olunandır. Beş-altı kilometr də irəlilədik.

Guya aryerqardın payından kəsilən qəndə görə mənasız mübahisə düşdü; ya uşaqları doğrudan aldadıblar, ya da Braulio öz mövqeyindən sui-istifadə edib. Onunla danışmaq lazımdır.

Yüksəklik: 610 metr.

12 mart

Yolun axşamdan təmizlənən hissəsini sürətlə bir saat on dəqiqəyə qət etdik. Qayanın ətrafından yol axtarmaq üçün irəli gedən Migel və Tumaya çatdıq. Onlar bu axtarışa bütün günlərini sərf etdilər. Digərləri boş-bekar oturdu. Əsas nailiyyətimiz düyü və midilərlə birlikdə yediyimiz dörd xırda quş tutmağımız oldu. İki yüngülvari naharlıq ərzağımız qalıb. Migel qayanın o biri tərəfində gecələdi; görünür, Nyakauasuya çıxışı tapıb. Gün ərzində heç dörd kilometr belə irəliləmədik.

13 mart

6.30-dan günortaya qədər Migelin böyük qəhrəmanlıq hesabına tapdığı cığırdakı yekə-yekə daşların üstü ilə irəlilədik. Düşünürdük ki, elə indicə irəlidə Nyakauasunun bərq vuran sularını görəcəyik. Amma bu vaxt cığırın çətin hissəsi başladı və biz beş saata demək olar ki, heç irəliləyə bilmədik. Şiddətli yağış altında 17.00-da düşərgə saldıq. Adamlar lap üzülüblər və ruhdan düşüblər. Bir oturumluq yeməyimiz qalıb. Ümumilikdə təxminən altı kilometr irəliləmişik.

14 mart

İrəliləyə-irəliləyə özümüzdən xəbərsiz Nyakauasuya çıxdıq. Elə bil çiyinlərimdən dağ götürüldü. Canımda yorğunluq, içimdə bir boşluq hiss edirəm. Çayın axını burada itidir. Heç kim suya girmək istəmədi, sonra Rolando

risk elədi və demək olar ki, problemsiz o biri sahilə keçdi. Saat 15.20-ni göstərirdi. O, yubanmadan baza düşərgəsinə yollandı. Düşünürəm ki, iki günə gedib çatacaq.

Sonuncu ehtiyatlarımızı yedik: ət, mote¹. Artıq tamamilə ovlaya biləcəyimiz şikardan asılıyıq. İndilik cəmi bir xırda quş vurmuşuq və üç güllə səsi eşitməmişik: El Mediko [Moro] və İnti ov edirlər.

Yüksəklik: 600 metr.

Fidelin çıxışından parçalar dinlədik: o, Venesuela kommunistlərini tənqid etdi və Sovet İttifaqını Latın Amerikasını marionetlərinə münasibətdə tutduğu mövqeyə görə yıxıb-sürüdü.

15 mart

Əsas qrup çayı keçdi. Rubio və El Mediko [Ernesto] da hər ehtimala qarşı əsas qrupa qoşuldu. Əvvəlcə düz Nyakauasunun mənsəbinə qədər suyun içi ilə getmək istədik, amma bizlərdən üç nəfər üzə bilmir, bir də ki, bel çantalarımız da çox ağırdır. Çayı keçərkən axın bizi təxminən bir kilometr aşağı apardı. Salı tullamalılı olduq. Bu sahilə on bir nəfərlik. Sabah Rubio və El Mediko [Ernesto] o biri sahilə qayıdacaqlar. Dörd qırğı tutduq; dadı o qədər də pis deyildi. Bel çantalarımız islanıb, yenə də yağış yağır. Döyüş əzmi aşağı səviyyədədir. Migelin ayaqları əməlli-başlı şişib. Bir neçə döyüşçüdə də oxşar simptomlar var.

Yüksəklik: 580 metr.

16 mart

Atı yemək qərarına gəldik. Belə ki, yoldaşlarımızın çoxunun ayağı şişib və bu da ciddi narahatlıq doğurur. Ayaq

¹ *Mote* – qaynadılmış qarğıdalı dənələrindən hazırlanan hindi yeməyi.

şışindən Migel, İnti, Urbano və Alexandro bu və ya digər dərəcədə əziyyət çəkir. Mən də zəifləmişəm. Biz hesablamışdıq ki, Xoakin öz adamları ilə birgə çayı keçən kimi bizə qoşulacaq, amma belə olmadı. Sübh tezdən Rubio və El Mediko [Ernesto] ona köməyə yollandılar, ancaq axınla bacarmayıb suda gözdən itdilər. Xoakin çayı keçmək üçün radio ilə icazə istədi. Mən icazə verdim. Onun dəstəsini də axın bizdən yan apardı. Mən Pombo və Tumanı axtarışa göndərdim. Onlar heç kimi tapmayıb hava qaralandan sonra geri döndülər. 17.00-da atı kəsdik və doyunca at əti yedik. Qorxuram sabah bunun altını çəkək. Bu gün Rolando düşərgəyə gedib çatmalıdır.

32 №-li radioqramın şifrəsini tam açdıq; özü ilə qlyukantin ehtiyatı gətirən boliviyalının gəlişi xəbər verilir. Bu hələ döyüşçülərdən heç birində müşahidə olunmayan leysmanioza¹ qarşı vasitədir.

17 mart

Yeni faciə. Döyüşlər isə hələ heç başlamayıb... Xoakin ar-yerqardla birgə günortaya yaxın gəlib çıxdı. Bir neçə saat əvvəl Migel və Tuma özləri ilə birlikdə bir-iki böyük ət parçası da götürüb onları axtarmağa yollanmışdılar. Xoakinin adamları öz odisseyalarından danışdılar: axın onların salını özü ilə xeyli aparıb, sonra sal su burulğanına düşüb və bir neçə dəfə çevrilib. İtkilərin ümumi siyahısı: bir neçə bel çantası, demək olar ki, bütün döyüş sursatı, altı tüfəng və bir nəfər – Karlos. O, Braulio ilə birlikdə saldan suya yıxılıb. Hər ikisini su burulğanı çəkib, amma aqibətləri fərqli olub. Braulio sahilə çıxıb və heydən düşmüş halda burulğanın Karlosu necə udduğuna tamaşa edib. Bu vaxt Xoakini və

¹ *Leysmanioza* – dəri infeksiyon xəstəliyi; mığmığaların sancması yolu ilə yayılır.

digər döyüşçüləri axın üzuaşağı aparıb və sahilə atıb, ona görə də onlar heç nə görməyiblər. Aryerqardda Karlos boliviyalıların ən yaxşısı idi: ciddi, nizam-intizamlı və həvəsli.

İtirilmiş silahlar: Braulioya məxsus “brno” tüfəngi, iki M-1 tüfəngi (Karlos və Pedro) və üç “mauzer” (Abel, Eusebio və Polo). Xoakin o biri sahilə Rubio və El Medikonu [Ernesto] görüb və onlara sal düzəldib bu tərəfə keçməyi əmr edib. 14.00-da onlar nəhayət gəlib çıxdılar və başlarına gələn bədbəxtliklərdən danışdılar. Hər ikisi çılpaq, üstəlik Rubio ayaqyalın idi. Onların salı elə birinci su burulğanındaca dağılıb. Sahilə demək olar ki, eynilə bizim çıxdığımız yerdə çıxıblar.

Sabah sübh tezdən yola davam edəcəyik. Xoakin yubanıb günorta yola düşəcək. Ümid edirəm ki, gün ərzində düşərgədən xəbər ala biləcəyik. Xoakinin qrupunda döyüş əzmi normaldır.

18 mart

Səhər tezdən yola çıxdıq. Xoakinin qrupu at ətini hissə vermək üçün yubandı. Onlar bir az dincəlib arxamızca gələcəklər. Adamlar artıq qalmış əti yemək istəyirdilər, amma mən hamının narazılığına rəğmənlə ehtiyat saxlamağı əmr etdim. Bir azdan günortadır. Rikardo, İnti və Urbano geri qalıblar və biz ilk dayanacağa çatanda düşərgə salacağımızı planlaşdırsaq da, indilik onları gözləməyə məcburuq. Belə gedişlə heç nə etmək olmaz.

Urbano 14.30-da gəlib çıxdı və özü ilə Rikardonun tutduğu yurinanı¹ gətirdi. İndi at qabırğalarını dar günə saxlamaq olar.

16.30-da bizim hesablamalarımıza görə yolu yarıladiq və gecələmək üçün dayandıq. Döyüşçülərdən bir neçəsi

¹ *Yurina* – cavan maral.

sürünə-sürünə gəlir və daim deyindir: Çinçu [Rikardo], Urbano və Alexandro.

19 mart

Səhər ruh yüksəkliyi ilə yola çıxdıq və əvvəlcədən razılaşdırdığımız kimi 11.00-a qədər dayanmadan irəlilədik. Amma Rikardo, Urbano və Alexandro yenə geri qaldılar. 13.00-da gəlib çıxdılar və özləri ilə yenə də Rikardonun tutduğu daha bir yurina gətirdilər. Onlarla birlikdə Xoakin də gəldi. Onun qrupunda söz atışması olub: Rubio və Xoakin bir-birinə dişlərinin dibindən çıxanı deyiblər. Rubioya qulaqburması verməli oldum, halbuki mən onun günahkar olduğuna əmin deyiləm.

Bulaq yanındakı birinci dayanacağa qədər durmadan irəliləmək qərarına gəldik. Səmada kiçik bir təyyarə peyda oldu və dövrə vurmağa başladı. Bu heç də yaxşı əlamət deyil; üstəlik, düşərgədən indiyə qədər heç bir xəbər yoxdur. Mən keçişin daha çox vaxt alacağını düşündüm, amma 17.30-da hamının yorğun olmasına baxmayaraq biz artıq lazım olan yerdəydik. Bizi Çinonun gətirdiyi perulu həkim Neqro¹ və teleqrafçı² qarşılıdı. Xəbərlər bunlardır: Beninyo yemək hazırlayır, Gevaranın adamlarından ikisi³ fərarilik ediblər, rançoya qəfildən polis baş çəkib. Beninyo dedi ki, üç gün əvvəl ərzaq ehtiyatı ilə bizi qarşılamağa çıxıb və birinci dayanacağın yanında Rolando ilə qarşılaşıb. Oradan o yana isə getməyə ürək etməyib: düşərgə üzərində bir neçə gün ərzində kiçik təyyarə dövrə vurub və çay

¹ Restituto Xose Kabrera Flores (Neqro, El Mediko).

² Lusio Edilberto Qalvan İdalqo (Eustakio).

³ Boliviyalılar Visente Rokabado Terrasas (Orlando) və Pastor Barrera Kintana (Daniel).

boyunca əsgərlərin hücumu keçdiyi ehtimalı olub. Neqro rançoda axtarış aparıldığını dedi. Polislər altı nəfər imiş. Onlar nə Koko, nə də Antonionu görüblər: birinci Gevaranın yeni qrupunu gətirmək məqsədi ilə Kamiriyə gedib, ikinci isə fərarilər haqqında məlumat vermək üçün onun arxasınca yollanıb. Markos öz icazəsiz hərəkətləri ilə bağlı uzun izahat vərəqəsi göndərib (o, mənim əmrimə əməl etməyərək rançoya gəlib). Antonio mövcud vəziyyətlə bağlı iki raport verdi (D. IX və X).

Fransız, öz yoldaşları ilə birlikdə Çino, eləcə də Pelado, Tanya və birinci partiya öz adamları ilə birgə Gevara indi baza düşərgəsindədirlər. Zəngin axşam yeməyindən (düyü, paxla və maral əti) sonra mən Migeli aryerqardı və yenə geri qalan Çinçunu [Rikardo] axtarmağa yolladım. Sonuncunu Migel tezliklə tapıb gətirdi. Xoakinin qrupu sübh tezdən gəlib çıxdı. İndi biz yenə birlikdəyik.

20 mart

10.00-da yola çıxdıq, yaxşı tempdə irəlilədik. Beninyo və Neqronu əmrlərlə irəli göndərdim: Markos düşərgənin müdafiəsinə başçılıq etsin, Antonio inzibati vəzifələri öz üzərinə götürsün. Xoakin bulaq kənarındakı izləri itirmək məqsədi ilə yubandı. Bunun üçün xeyli əlləşdi. Nəticədə adamlarından üçü birdəfəlik ayaqqabıları ilə vidalaşmalı oldular. 13.00-da düşərgə saldıq. Bu vaxt Paço Markosun məktubu ilə birgə gəlib çıxdı. Sən demə, vəziyyət daha qəliz imiş. Rançodakı axtarışın təfərrüatlarından başqa Markos 60 əsgərin valyeqrandelinin cığırını o baş-bu başa aradığını və bizim əlaqələndiricimizi – Gevaranın Salustio adlı adamını tutduğunu yazırdı. Cipi və qatırlardan birini də müsadirə ediblər. Rançoya göz qoymağa göndərilən Lorodan xəbər yoxdur. Biz yaxınlığında ayı güllələdiyimizə görə

Oso [Ayı] adlandırdığımız ehtiyat düşərgəyə getmək qərarına gəldik. Migel və Urbano ac döyüşçülər üçün axşam yeməyinin hazırlanmasını təşkil etmək məqsədilə irəli yollandılar. Hava qaralandan sonra düşərgəyə gəlib çatdıq. Bizi Danton, Pelao, Çino və Tanya qarşılıdı. Bir qrup boliviyalı qondola ilə bizə ərzaq gətirib baza düşərgəsinə qayıtdı. Rolando da əmlakın daşınub çıxarılmasını təşkil etmək üçün ora yollandı. Havada məğlubiyyət flüidləri dolaşır. Bir az keçmiş yeni əsgərlərdən olan boliviyalı həkim, Rolandoya ünvanlanan və Markosla Antonionun vəziyyəti müzakirə etmək məqsədilə çay qırağında gözlədikləri yazılan məktubla birgə gəlib çıxdı. Mən qasidi geri göndərib ona müharibədə çərənləməklə yox, güllələrlə qalib gəlindiyini və Markosun öz adamları ilə birlikdə dərhal baza düşərgəsinə qayıdub məni gözləməli olduğunu çatdırmaq göstərişi verdim. Tam xaos təəssüratı var. Heç kim nə etməli olduğunu bilmir.

Ayaqüstü Çino ilə danışdım. O, Havanadan on ay ərzində hər ay 5000 dollar istəyib. Ona cavab veriblər ki, bu məsələni mənimlə müzakirə etməlidir. Bundan başqa o çox uzun olduğuna görə Arturonun şifrəsini açma bilmədiyi bir məktub gətirib. Mən kömək etməyə o şərtlə razılıq verdim ki, altı aydan sonra onlar hərbi əməliyyatlara başlayacaqlar. Çino hesab edir ki, onun rəhbərliyi ilə Ayakuço rayonunda üsyan qaldırmaq üçün on beş nəfər kifayətdir. Razılaşdıq ki, mən ona indi beş nəfər, bir müddət sonra isə daha təcrübəli on beş nəfər verəcəyəm. O, mənə orta əhatə dairəli (40 mil) iki ratsiya göndərəcək. Əlaqə saxlamaq üçün şifrə hazırlayacağıq. O, ruh yüksəkliyi baxımından korluq çəkmir.

Bundan başqa o, Rodolfodan vaxtı ötmüş iki hesabat da gətirib. Ratsiya ilə xəbər verdilər ki, Loro gəlib çıxıb, guya əsgər də öldürüb.

21 mart

Gün söhbətləşməklə keçdi. Çino ilə bəzi təfərrüatları müzakirə etdim, Fransız, Pelao və Tanyayla söhbətləşdim. Fransız Monxenin, Kolyenin, Simonun, Reyesin və digərlərinin mövqelərindən söz açdı. Bunların hamısını biz artıq bilirik. O, qalmaq məqsədilə gəlib, amma mən ona Fransada bizə daha faydalı ola biləcəyini dedim və ondan yolüstü Kubaya baş çəkməyi də xahiş etdim. Bu, onun evlənmək və uşaq sahibi olmaq planları ilə üst-üstə düşür. İndi beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini Boliviya azadlıq hərəkatına yönəltmələri üçün Sartra¹ və Rassel² məktub yazmaq lazımdır. Fransız da bizə əsasən maliyyə, tibb və elektron dəstək kanalları təşkil etməkdə yardımçı olacaq yoldaşlarla görüşməlidir (başlanğıc üçün qoy bizə elektrik və avadanlıq göndərsinlər).

Pelao istənilən tapşırığı yerinə yetirmək istəyi ilə alışıb-yanır. Mən ona Xosaminin, Gelmanın və Stamponinin qrupları arasında xüsusi koordinator rolu təklif etdim. Hələlik ondan hazırlıq keçmələri üçün mənə beş yeni əsgər göndərməsini istədim. Mariya Rosa Oliver³ və atama salsamlarımı çatdırmağı tapşırıdım. Ona argentinalılar üçün 500, üstəgəl yolxərci 1000 peso verdim. Əgər onlar bizimlə işləməyə hazırdırlarsa, qoy onda Argentinanın şimalında ab-havanı öyrənsinlər və bizə hesabat yollasınlar.

Tanya lazımlı adamlarla əlaqə qura bilib; onlar gəlməyə razılaşıblar və Tanya onları cipdə gətirməli olub. O, bir

¹ *Jan-Pol Sartr* – fransız filosof və yazıçı. Çe ilə 1960-cı ildə Kubaya ilk səfəri zamanı tanış olmuşdu.

² *Bertran Rassel* – ingilis filosof və riyaziyyatçı, ABŞ-ın Vyetnamdakı hərbi cinayətlərini araşdıran beynəlxalq tribunalın təşkilatçısı.

³ *Mariya Rosa Oliver* – Argentina yazıçısı.

günə gedib-qayıtmağı planlaşdırıb, ancaq ortalığa problemlər çıxıb. Əvvəlcə Xosami çox qala bilməyib. Onun ikinci gəlişində Tanya burada olub və görüş baş tutmayıb. İvan haqqında o ikrahla danışır – Loyolanın nəyə görə cəmi 9 fevrala qədər olan pul hesabatını göndərdiyi tam aydın deyil. 1500 dollar xərclənib (o həm də komsomoldan çıxdığını xəbər verib).

İvan iki hesabat göndərib. Birinci maraqlı deyil: fotolarla birlikdə hərbi akademiya haqqında informasiyadır. İkincisi də az maraqlıdır.

Əsas məsələ odur ki, o nə qədər çalışsa da, məktubun sifrəsini açma bilməyib (D. XIII). Antonio öz mövqeyini izah etmək cəhdləri olan hesabat göndərib (D. XII). Radioda əvvəlcə bir nəfərin qətlə yetirildiyi ilə bağlı məlumat, sonra isə onun təkzibini dinlədik. Görünür, Loro düz danışır.

22 mart

[Oxunmaz] düşərgəni tərk edərək, [oxunmaz] yola çıxdıq. Azuqənin bir hissəsini tez-tələsik [oxunmaz] gizlədik. Yeni əsgərlər və qonaqlarla birlikdə tərkibində 47 nəfər olan qrup baza düşərgəsinə 12.00-da gəlib çatdı.

İnti çatar-çatmaz mənə Markosun bir sıra yaramaz hərəkətləri haqqında məlumat verdi. Mən özümdən çıxdım və Markosa bildirdim ki, əgər bunlar doğrudursa, onu rüsvay edib dəstədən atacam. O belə cavab verdi: “Ondansa güllələyin!”

Mən çayın aşığısında beş nəfərdən ibarət pusqu qurmaq göstərişi verdim. Üç nəfər isə kəşfiyyata getdi: Migel, Loro və qrupun rəhbəri Antonio. Paço başından Alqaranyasın rançosunun aydın göründüyü çıpaq təpəyə yollandı, amma maraqlı heç nə görmədi. Kəşfiyyatçılar yalnız gecə gəlib çıxdılar. Onların, necə lazımdır, dərslərini verdim. Olo

[Antonio] hər sözümə reaksiya verirdi və günahkar olduğunu inkar edirdi. Ümumi toplantı gərgin və lazımsız alındı, heç bir faydası olmadı. Heç kim Markosun məhz nə dediyini adam kimi izah edə bilmir. Mən Rolandoya birdəfəlik yeni əsgərlərlə bağlı məsələni – kimin hansı dəstəyə alındığını həll etməyi tapşırıdım. Qarışıqlıq üzündən 30 nəfərdən ibarət əsas dəstədən heç kim axşam yeməyi yeyə bilmədi.

23 mart

Hərbi əməliyyatlar günü. Pombo azuqə dalınca qondola göndərmək istədi, amma mən Markosun əvəzlənməsi ilə bağlı məsələ həll olunmayınca bunu qadağan etdim. Təxminən səhər səkkizdə Koko qorxu içərisində gəldi və bir qrup əsgərin pusquya düşdüyünü xəbər verdi. İlk hesablamalara görə üç 60 millimetrlik minomyot, 16 “mauzer” tüfəngi, iki bazuka, üç “uzi”, bir 30 mm çaplı pulemyot, iki ratsiya, ayaqqabılar və s. ələ keçirilib. Yeddi əsgər qətlə yetirilib, dördü yaralanıb, on dördü isə əsir alınıb. Təəssüf ki, onların yanında azuqələri olmayıb. Eləcə də xəritə və əməliyyat planı müsadirə edilib. Bu plana görə ordu yarıyolda birləşəcək iki dəstəyə bölünüb, Nyakauasunun hər iki sahili boyunca hücumə keçəcək. Biz tələsik döyüşçülərimizi digər sahilə göndərdik; Markosun rəhbərliyi ilə ön dəstə hücumə keçən düşməni qarşılamaq üçün tam heyətlə irəli atıldı; əsas qrup və aryerqard müdafiəyə hazırlaşdı. Braulioya ikinci dəstənin yolu üzərində pusqu qurmaq tapşırıldı. Bu mövqeni gecəboyu əlimizdə saxlayacağıq. Bəlkə sabah tərifli reyncerləri gördük. Əsir alınmış iki zabit – mayor¹ və kapitan² – tutuquşu kimi çərnləyirlər.

¹ Boliviya ordusunun mayoru Ernan Plata Rios.

² Boliviya ordusunun kapitanı Auqusto Silva Boqado.

Çinonun gətirdiyi məlumatın şifrəsini açdıq. Burada Debrenin səfərindən söz açılır, 60 min dolların göndərilməsi müzakirə olunur, Çinonun tələbləri təhlil edilir, eləcə də nəyə görə İvana heç kimin heç nə yazmadığına aydınlıq gətirilir. Bundan başqa Sañçesdən Mitonun yerləşdirilməsinin mümkünlüyündən bəhs edən məlumat aldıq.

24 mart

Qənimətlərin ümumi siyahısı: 16 “mauzer” tüfəngi, 64 mərmə ilə birlikdə üç minomyot, iki bazuka, 2000 “mauzer” patronu, hər birinin iki sandığı olan üç “uzi” avtomatı və üç patrondaş ilə birlikdə 30 mm çaplı pulemyot. Yeddi nəfər öldürülüb, dörd nəfər yaralı da daxil olmaqla, on dörd nəfər əsir alınıb. Markos kəşfiyyata yollandı, amma yeni heç nə görmədi. Aviasiya rəqonun ətrafını bombalayır.

Mən İntiyə əsirlərlə söhbət aparıb bizə gərək olacaq paltarlarını müsadirə etdikdən sonra onları buraxmağı tapşırıdım. Azad etməmişdən əvvəl iki zabiti ayrıca dindirdik; onların paltarlarına dəymədik. Mayora bildirdik ki, ordunun ölüləri götürmək üçün martın 27-si günortaya qədər vaxtı var. Ona, əgər əsgərləri ilə birlikdə burada qalacaqlarsa, Laqunilyas rayonunu atəşkəs zonası elan etməyi təklif etdik. Amma mayor azad ediləndən sonra istefa vermək niyyətində olduğunu söylədi.

Kapitan bildirdi ki, nizami orduya bir il bundan qabaq partiyanın tapşırığı ilə qoşulub və qardaşı Kubada oxuyur. O, bizimlə əməkdaşlıq etməyə hazır olan iki zabitin adını verdi. Bombalar yağanda əsirlər əməlli-başlı qorxdular. Bizimkilərdən də ikisində – Raul və Valterdə qorxu əlamətləri sezildi. Sonuncu pusquda da özünü qorxaq kimi aparırdı.

Markos döyüş yerini yoxladı, amma yeni heç bir şey tapmadı. Nyato və Koko təchizatı gətirmək üçün "tullantılar"¹ qrupu ilə birlikdə çayla üzüyuxarı yollandılar, amma əclaflar işləməkdən imtina etdiklərinə görə geri dönməyə məcbur oldular. Onları qovmaq lazım gələcək.

25 mart

Sakit gün. Mən Leon, Urbano və Arturonu çayın hər iki sahilinin göründüyü müşahidə postuna göndərdim. 12.00-da Markos öz mövqelərindən geri çəkildi. Əsas qüvvə pusquda durub. 18.30-da demək olar ki, hamı düşərgədə toplandı. Mən bizim ekspedisiyanı təhlil etdim, onun əhəmiyyətini vurğuladım. Markosun səhvlərini söylədim, onu vəzifədən çıxarıb Migeli ön dəstənin komandiri qoydum. Sonra Pako, Pepe, Çinqolo və Eusebionu ordudan tərxis etdim. İşləməyəcəkləri təqdirdə onlara yemək verməməyi tapşırıdım. Onların tütünlə təmin olunmaması, şəxsi əşyalarının müsadirə edilib ehtiyacı olan yoldaşlar arasında bölüşdürülməsi göstərişini verdim. Müzakirələr üçün bura gəlməyə hazırlaşan, amma bizim orduya qoşulduqlarına görə döyüşçüləri komsomoldan xaric edən Kolyenin fırlıdqlarından söz açdım – sözlərin heç bir əhəmiyyət kəsb etmədiyinin, əmələ baxmağın vacib olduğunun daha bir bariz nümunəsi. İtmiş inəyi axtarıb tapacağımızı və dərslərə² yenidən başlayacağımızı elan etdim.

Pedro və El Medikoya [Ernesto] gerilyeros adını daşımağa demək olar ki, tam hazır olduqlarını söylədim. Apolinarı

¹ Çe "ölü yük" və ya "dəyərsiz şeylər", eləcə də "zir-zibil", "avaralar", "əclafılar" kimi tərcümə olunan "resaca" kəlməsindən istifadə edir.

² Partizanlar xarici dillər (fransız dili və keçua), eləcə də siyasətin və mədəniyyətin əsaslarını öyrənirdilər.

da təriflədim. Valteri isə əksinə, yürüşdəki iradəsizliyinə, döyüşdəki qətiyyətsizliyinə və bombalama zamanı göstərdiyi qorxaqlığa görə tənqid etdim. Tənqid ona çox pis təsir göstərdi. Toplantıdan sonra Çino və Pelado ilə detalları müzakirə etdim, yaranmış vəziyyəti Fransıza anladıb onunla uzun-uzadı söhbətləşdim. Toplantının gedişində qrupumuza ad da tapdıq: Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu. Bununla bağlı rəsmi bəyanat olacaq.

26 mart

Səhər tezdən İnti, Antonio, Raul və Pedro itmiş inəyi axtarmaq üçün Tikuçi rayonuna yollandılar, amma üç saat axtarışdan sonra əsgərləri görüb geri qayıtdılar – deyəsən, əsgərlərin gözünə görünməyə biliblər. Onlar damı parıldayan və içindən səkkiz silahlı adam çıxan ev görüblər; evin yanındakı kiçik talada növbətçi olub. Düşmənlər bizim əvvəllər Yaki adlandırdığımız çayın yaxınlığında yerləşib. Mən Markosla danışdım və onu aryerqardın sıralarına daxil etdim. Amma onun adamlarla rəftarının ciddi şəkildə yaxşılaşacağını düşünmürəm.

Kiçik qondola hazırladıq və həmişəki yerlərdə gözətçilər qoyduq. Alqaranyasın rançosunun yaxınlığındakı müşahidə postundan bağçaya vertolyot endiyini gördük. Təxmini hesablamalara görə orada 30-40 əsgər var.

27 mart

Bu gün bütün radio dalğaları hərbi məlumatlar və xəbərlərin növbədənənar buraxılışları ilə dolu idi; hətta Barryentos¹ mətbuat konfransı da keçirib. Rəsmi bəyanata görə ordu bizim hesabladığımızdan bir nəfər çox itirib;

¹ Boliviya prezidenti general Rene Barryentos Ortunyo.

eləcə də bizim “soyuqcanlıqla öldürdüyümüz” yaralılarından söz açılır. Bizim itkilərimiz isə guya 15 nəfər olub, dörd nəfər isə əsir düşüb – onlardan ikisi əcnəbidir. Bundan başqa özünü güllələyən əcnəbi haqqında da məlumat verilir. Şərhlilər gerilyanın milli tərkibi haqqında mülahizələr irəli sürürlər. Aydınır ki, informasiya sızması olub: ya fərariyədən kimsə dilini dinc qoymayıb, ya da kimsə həbs ediblər. Donosçunun məhz nələri danışdığı və nəyi xüsusi vurğuladığı məlum deyil. Belə görünür ki, Tanya ifşa olunub, yəni iki illik zəhmət hədəf gedib. Bu cür şəraitdə kiminsə harasa yola düşməsi demək olar ki, qeyri-mümkündür. Mən bunu Dantona söyləyəndə bu heç də onun ürəyincə olmadı. Neynək, yaşayıb görərik.

Beninyo, Loro və Xulio Pirirendaya aparən yolda kəşfiyyata yollandılar. İki-üç günə geri dönməlidirlər. Onlara həddən artıq ehtiyatlı olmağı tapşırıdım. Onlar Pirirendadan Qutyerresə gedəcəklər. Kəşfiyyat təyyarəsi bizim adətən ov etdiyimiz əraziyə bir neçə paraşütçü atdı. Mən Antonionu iki döyüşçü ilə birlikdə onları tutmağa yolladım, amma nəticə əldə edilmədi.

Axşam qərargahın məsləhətləşməsini keçirdik və qarşıdakı günlər üçün plan hazırladıq. Sabah iki qondola göndərəcəyik: birini qarğıdalı gətirmələri üçün rançoya, digərini təchizatın arxasınca Qutyerresə. Sonra kiçik yayındırıcı manevr edəcəyik, məsələn, Pinkaldan Laqunilyasa gedən yük maşınını ələ keçirəcəyik.

1 №-li kommünikenin qaralmasını yazdım. Onu Kamiridəki jurnalistlərə ötürməyə çalışacağıq (D.XVII).

28 mart

Efir hələ də partizanlar haqqında məlumatlarla doludur. Əsasən iddia edirlər ki, biz 120 kilometrlik radiusda 2000

nəfərlik qüvvə tərəfindən mühasirəyə alınmışıq, həlqə daralır, aviasiya selvanı napalmlarla bombalayır və s. Bizim itkilərimizi 10-15 nəfər olaraq hesablayırlar.

Braulio doqquz döyüşçü ilə birlikdə qarğıdalı gətirmək üçün rançoya yollandı. Gecə qayıdıb gəldilər və ağlagəlməz şeylər danışmağa başladılar:

1) Bizi xəbərdar etmək üçün onlardan əvvəl yola düşən Koko yoxa çıxıb.

2) 16.00-da rançoya çatanda Braulio görüb ki, kimsə xəlvətxananı ələk-vələk edib. Adamlar ələ gələn əşyaları yığmağa başlayıblar və bu vaxt Qırmızı Xaçdan yeddi nəfər, onlarla birlikdə isə iki həkim və bir neçə silahsız əsgər gəlib çıxıb. Bizimkilər atəşkəs müddətinin başa çatdığını elan edərək, çox fikirləşmədən onların hamısını əsir alıblar. Sonra, düzdür, öz işləri ilə məşğul olmaları üçün buraxıblar.

3) Ağzınacan əsgərlə dolu yük maşını gəlib. Atəş açmaq əvəzinə Braulio onlara rədd olub getməyi əmr edib.

4) Əsgərlər mütəşəkkil şəkildə geri çəkiliblər, bundan sonra bizim adamlar Qırmızı Xaçın işçilərini daşınmaları mümkün olmayan çürümüş meyitlərin yanına aparıblar. Qırmızı Xaç sabah onları yandırmaq üçün dönəcək.

Braulio Alqaranyasa məxsus olan iki atı Qırmızı Xaçın əlindən alıb və geriyə – düşərgəyə yollanıb, amma yolda onun qrupu iki yerə ayrılıb: heyvanlar bir yerdən keçə bilməyiblər, buna görə də Antonio, Rubio və Aniseto onların keşiyini çəkmək üçün qalıblar. Mən Kokonu axtarmağa adamlar göndərdim, amma onun özü gəlib çıxdı. Dediyinə görə yolüstü mürgüləyib.

Beninyodan heç bir xəbər yoxdur.

Fransız xaricdə bizə necə faydalı ola biləcəyini xüsusi vurğulayaraq, qarşımda alovlu nitq söylədi.

29 mart

Hadisə az, xəbər boldur. Birincisi, ordu bir sıra mühüm bəyanatlar verdi, təbii ki, əgər bu dezinformasiya deyilsə. İkincisi, “Havana” radiosu və yerli hakimiyyətin mətbuat xidməti Boliviyanın ADT-də [Amerika Dövlətləri Təşkilatı] Kubaya qarşı iddia qaldıran Venesuelanı dəstəkləmək qərarına gəlmişdi haqqında məlumat yaydı. Ordu məlumatlarından biri narahatlıq doğurur: söhbət Tiraboy dərəsində guya iki “banditin” ölümü ilə nəticələnən toqquşmadan gedir. Bu dərə Beninyonun yollandığı və hesablamalara görə oradan artıq geri dönməli olduğu Pirirenda yolunun üstündədir. Mən qəti surətdə dərəyə enməməyi əmr etmişdim, amma son vaxtlar mənim əmrlərimin incəliklərini o qədər də anlamırlar.

Gevara demək olar ki, heç nə edə bilmədi. Onun adamlarına gün ərzində partlada bilmədikləri dinamit vermişdilər. Biz atlardan birini kəsdik və köpənə qədər at əti yedik, halbuki ət ehtiyatını bir neçə günə bölmək istəyirdik. İkinci atı düşərgəyə çatdırmağa çalışacaşıq. Bu heç də asan iş olmayacaq. Uçuşan quzğunlardan belə qənaətə gəlmək olar ki, meyitləri hələ də yandırmayıblar. Xəlvətxananı hazırlayıb bitirən kimi düşərgəni tərk edəcəyik. Bura artıq təhlükəlidir; ətrafda sülənən kür-küçüklər var. Alexandroya onun El Mediko [Moro] və Xoakinlə birlikdə qalmasının daha məqsədəuyğun olduğunu dedim (yaxşısı budur ki, Ayı düşərgəsində). Rolando da tamam üzülüb.

Urbano və Tumayla söhbət etdim. Sonuncu onu nəyə görə tənqid etdiyimi düz-əməlli anlamağa belə qadir deyil.

30 mart

Narahatçılıq aradan qalxdı: Beninyo gündüz vaxtı yoldaşlarıyla qayıdıb gəldi. Onlar doğrudan da Tiraboy

dərəsindən keçəndə iki nəfərin izini görüblər. Təyinat məntəqəsinə problemsiz çatsalar da, kəndlilərin gözlərinə göründükləri üçün geri qayıdıblar. Onların sözlərinə görə Pirirendaya piyada dörd saat yol var və marşrut kifayət qədər təhlükəsizdir. Rançonun üzərində daim təyyarə dövrə vurur.

Antonio iki döyüşçü ilə çayla üzüyuxarı kəşfiyyatdan qayıdaraq düşmənin yerləşdiyi ərazidə əvvəlki sakitlik olduğunu, gözətçilərin öz yerlərində dayandıqlarını məruzə etdi. Çay boyunca xeyli ayaq izi var: görünür, düşmən kəşfiyyatçılarıdır. Damı parıldayan evin yanında yeni səngərlər qazılıb.

Həsrətlə yolunu gözlədiyimiz madyan axır ki, gəlib çıxdı; ən azı dörd günlük yeməyə ətimiz olacaq. Sabah dincəlirik, birigün isə ön dəstə iki əməliyyatın: Qutyerresin ələ keçirilməsinin və Alqaranyasın rançosunu Laqunilyasla birləşdirən yolda pusqu qurulmasının hazırlıqlarına başlayacaq.

31 mart

Diqqətəlayiq heç bir hadisə baş vermədi. Gevara xəlvət-xananı sabaha yekunlaşdıracağını vəd etdi. İnti və Rikardo əsgərlərin bizim rançonu ələ keçirdiklərini məruzə etdilər. Özü də hücumdan əvvəl minomyotlardan atəş açmağa, havadan bombalamağa başlayıblar – bir sözlə, necə lazımdırsa elə. İndi təchizat arxasınca Pirirendaya planlaşdırdığımız səfəri təxirə salmaq lazım gələcək. Bununla belə Migelə öz adamları ilə rançoya doğru irəliləməyi və imkan olarsa onu ələ keçirməyi, bundan dərhal sonra əsas qüvvələrin birigünə qədər yürüşə hazırlaşma bilmələri üçün rançonun ələ keçirildiyi xəbərini bizə çatdıracaq iki qasid göndərməyi əmr etdim. Yox, əgər rançoda əsgərlər yerləşiblərsə və

qəfil onların başının üstünü almaq mümkün deyilsə, yaxşısı budur geri qayıtsınlar. Belə olan halda Alqaranyasın mülkünün yanından ötüb, Pinkal ilə Laqunilyas arasında pusqu qurmağa çalışacağıq. Efirdə hay-küy yatmayıb, ekspertlər rəsmi məlumatları şərh edirlər. Bizim dislokasiya tam dəqiqliylə Yaki və Nyakauasu arasında müəyyən edilib; ordunun bizi mühasirəyə almağa cəhd edəcəyindən qorxuram. Beninyoyla danışıb bizi axtarmağa yollanmamaqla səhvə yol verdiyini nəzərinə çatdırdım, Markosla bağlı vəziyyəti anlatdım. O, hər şeyi anlayışla qarşıladı.

Axşam Loro və Aniseto ilə danışıdım. Söhbətimiz alınmadı. Loro o həddə gəlib çatdı ki, bizim tamamilə çürüdüyümüzü bəyan etdi. Mən izah tələb edəndə belə cavab verdi: "Markos və Beninyodan soruşun!" Aniseto bir neçə məsələ ilə bağlı Loronu dəstəklədi, amma sonra Koko ilə söhbətdə konserv oğurluğunda əlinin olduğunu boynuna aldı, İnti ilə söhbətdə isə Loronun Beninyo və Pombonun ünvanına söylədiyi ittihamlarla da, onun gerilyanın "tamamilə çürüməsinə" dair bəyanatı ilə də razı olmadığını bildirdi.

Ayın yekunu

Ay hadisələrlə zəngin idi; ümumilikdə vəziyyət aşağıdakı kimidir:

– Üsyançı ordunun nüvəsinin təmərküzləşmə və cilalanma mərhələsi tam yekunlaşdı.

– Əsasən sağlam özəyi təşkil edən kubalı kadrların və Gevaranın ümumilikdə götürəndə o qədər də ürəkaçan mənzərə yaratmayan adamlarının (iki fərari, bir satqın, üç qorxaq, iki döyüşməkdən imtina edən) hesabına asta-asta inkişaf mərhələsi başladı.

Döyüş əməliyyatlarının başlanğıc mərhələsi dəqiq və effektiv zərbə ilə yadda qalsa da, ondan əvvəlki və sonrakı qətiyyətsizlik (Markosun vəl vələyə düşməsi və Beninyonun hərəkətləri) bu mərhələnin üzərinə kölgə saldı.

Düşmənin əks-tədbirləri bu gün üçün aşağıdakılarla məhdudlaşır:

- a) Bizi təcrid etməyə cəhd;
- b) Yerli və beynəlxalq səviyyədə hay-küy qaldırmaq;
- c) Total qeyri-effektiv fəaliyyət;
- d) Kəndlilər arasında təbliğat aparmaq cəhdi.

İndi artıq aydındır ki, mənim düşündüyümdən də tez köçəri həyata, güclərini bərpa etməli olan bir neçə dəyərli döyüşçüsüz, dörd potensial satqından ibarət ölü yüklə birlikdə başlamaq lazım gələcək.

Vəziyyət o qədər də ürəkaçan deyil, amma necə olsa da yeni mərhələ başlayır: sonda gənc ordunun xeyrinə olacaq dözümlülük sınağı mərhələsi.

Şəxsi heyət:

Ön dəstə: Migel (komandir), Beninyo, Paço, Loro, Aniseto, Kamba, Koko, Dario, Xulio, Pablo, Raul.

Aryerqard: Xoakin (komandir), Braulio (müavin), Rubio, Markos, Pedro, El Mediko [Ernesto], Polo, Valter, Viktor. ("Tullantılar": Pepe, Pako, Eusebio və Çinqolo).

Əsas qrup: Mən, Alexandro, Rolando, İnti, Pombo, Nyato, Tuma, Urbano, Moro, Neqro, Rikardo, Arturo, Eustakio, Gevara, Villi, Luis, Antonio, Leon. (Qonaqlar: Tanya, Pelado, Danton, Çino). (İmtina edən: Serapio).

1967-Cİ İL APREL AYI

1 aprel

Ön dəstə yubandı və yalnız 7.00-da yola çıxdı. Kamba hələ də geri dönməyib (o, Nyato ilə birlikdə silah gizlətmək üçün “Ayı” düşərgəsinə gedib). 10.00-da Tuma hövlnak gəldi: müşahidə postundan bizim ov etdiyimiz kiçik talada üç-dörd əsgər görüblər. Mən döyüşə hazırlıq əmri verdim. Valter öz postundan xəbər verdi ki, qatıra, ya da eşşəyə oxşayan hansısa heyvana nə isə yükləyən üç əsgər görür. Amma mən nə qədər çalışsam da, heç nə görə bilmədim. 16.00-da heç kimin hücum etmək istəmədiyi mövqeyi əldə saxlamağın mənasız bir şey olduğu qərarına gəlib həyəcan signalını ləğv etdim. Görünür, Valterin güclü təxəyyülü var.

Qərar qəbul edilib: günü sabah hamını yığib buradan uzaqlaşacağam. Xoakin olmadığı müddətdə aryerqarda Rolando komandirlik edəcək. Nyato və Kamba orada qalanların paylarından başqa hər şeyi gizlədib, 21.00-da geri qayıtdılar. Orada qalanlar altı nəfərdir: Xoakin, Alexandro, Moro, Serapio, Eustakio və Polo (üç kubalı məcburən oradadırlar). Buradakılara çarki¹ hazırlamaq üçün ikinci maddəni kəsdik. 23.00-da Antonio bir kisə qarğıdalı ilə gəlib çıxdı və hər şeyin sakit keçdiyini söylədi.

Səhər dördə Rolando “tullantılar” ilə (Çinqolo, Eusebio, Pako, Pepe) birgə çıxıb getdi. Pepe dəstədə qalmaq istəyir

¹ *Çarki* – Günəş altında qaxac olunmuş ət.

və ona tufəng verilməsini xahiş edir. Kamba da onlarla yola çıxdı.

Səhər beşdə Koko gəldi və inək kəsib bizi gözlədiklərini xəbər verdi. Öz başlanğıcını rançonun yanından götürən bulağın yaxınlığında birigün görüşməyə razılaşdıq.

2 aprel

Dağ boyda köhnə-kürüş şeylər toplanıb: onları xəlvətxanalara dağıtmağa bütöv bir günümüzü həsr etdik; 17.00-a ancaq bitirdik. Dörd gözətçi növbə çəkdi. Gün sakit keçdi: səmada bir təyyarə belə, gözə dəymədi. Radioda “daralan həlqə” haqqında danışıqlar və “banditlərin” təlaş içində Nyakauasu vadisinin müdafiəsinə hazırlaşdıqlarını bəyan edirlər. Don Remberntonun həbs olunduğunu xəbər verdilər. Onun rançonu Koko adlı birisinə necə satdığını təfərrüatları ilə təsvir edirlər.

Artıq gec idi, ona görə də yola çıxmağı gecə saat üçə saxladıq. Qərara gəldik ki, əgər birbaşa Nyakauasuya tərəf yol alsaq, vaxta qənaət edərik, halbuki görüş yerimiz çayın o biri sahilindədir. Mən Moronu çağırdım və qarınqululuğa meyilinə, yoldaşlarını qıcıqlandıran hərəkətlərinə görə onu elit qrupa daxil etmədiyimi özünə sadə dillə başa saldım. Söhbət uzun alındı.

3 aprel

Plan baş tutdu: 03.30-da yola çıxdıq, yavaş-yavaş irəliləsək də, 6.30-da döngəyə çatdıq, 8.30-da isə artıq rançoya yetişdik. Pusqu qurduğumuz yerdən keçəndə mən yeddi meyitdən ancaq skeletlər qaldığını gördüm: quzğunlar əməlli-başlı zəhmət çəkiblər. İki döyüşçünü (Urbano və Nyato) Rolando ilə əlaqə qurmağa göndərdim. Günorta Tiraboy dərəsinə çatdıq, elə burada doyunca qarğıdalı və mal əti yeyib gecələdik.

Mən Danton və Karlosla danışdım. Onlara üç variant təklif etdim: bizimlə qalmaq, risk edib indi çıxıb getmək, ya da Qutyerresi ələ keçirməyimizi gözləyib ondan sonra bizdən ayrılmaq üçün uyğun bir vaxt seçmək. Onlar üçüncü variant üzərində durdular. Sabah bəxtimizi sınayacağıq.

4 aprel

Böyük mənada uğursuzluq. 14.30-da qəsəbənin kənarına çatdıq. Burada əsgər izləri doludur. Hətta yaşıl beret və amerikan əsgər yeməyi payının bir neçə sarğı kağızını tapdıq. Mən qərara gəldim ki, hücumla keçib birinci evi alacağıq [oxunmaz]. 18.30-da elə belə də etdik. Quaranilər¹ gizlədikləri yerlərdən çıxıb buradakı 150 nəfərdən ibarət qarnizonun qəsəbəni dünən axşam tərk etdiyini söylədilər; ev sahibi də mal-qarasını qabağına qatıb çıxıb gedib. Onlara donuz ətindən və yukkadan² nahar hazırlamağı tapşırıb özümüzə [oxunmaz] məxsus olan ikinci evi almağa yollandıq. Loro, Koko, Aniseto, sonra isə İnti kəndlilərin müşayiəti ilə evə sarı irəlilədilər.

Ər-arvad evdə deyildi. Sonra gəlib çıxdılar, amma gənc muzdur ər qorxub qaçdı. Sonda biz aydınlaşdırdıq ki, burada İkinci Bolivar polkuna məxsus olan hərbi hissə yerləşib və əsgərlər qəsəbəni bu gün səhər tərk ediblər. Onlara Tiraboy dərəsindən keçmək əmr olunub, amma onlar başqa yol seçiblər və buna görə də biz rastlaşmamışıq. İndi Qutyerresdə hərbi qalmaqal, amma onlar sabah qayıdacaqlar, bu səbəbdən yubanmasaq yaxşı olar.

¹ *Quaranilər* – Amazonka və La-Plata hövzələrində məskunlaşmış xalqın xələfləri; ad "müharibə adamları" mənası verən "aba guarini" kəlməsindəndir.

² *Yukka* – aqabe ailəsinə aid həmişəyaşıl ağac növü.

Birinci evdə əsgər ləvazimatları tapdıq: qab-qacaq, su qabları, döyüş sursatları. Hamısını müsadirə etdik. Acgözlük eləməsək də, doyunca yedik. 15.00-da qəsəbədən ayrıldıq: əvvəlcə aryerqard, yarım saat sonra isə əsas qrup. Ön dəstə yemək paylarını yeyib bitirmək üçün ləngidi. Əsas qrup qaranlıqda yolu azaraq birinci pusqu qurulan yerdən bir az aşağıya gedib çıxdı; hava işıqlaşana qədər yol axtardılar.

5 aprel

Baş verən hadisə az olsa da, xeyli əsəb sərf edildi. 10.00-da nəhayət ki, tapışdıq. Bir az sonra Migelin dəstəsi bel çantalarını alıb dərəyə girişləri tutmaq üçün yola çıxdı. Onlara növbətçilər qoymaq və aryerqarddan üç nəfəri digər əşyaların arxasınca göndərmək tapşırıldı. İşləri sürətləndirmək üçün mən aryerqarddan olan döyüşçülərin yerinə Urbano, Nyato və Leonu göndərmək qərarına gəldim. 15.30-da pusqu qurmaq və dərəyə burnunu soxacağı təqdirdə düşməni mühasirəyə almaq üçün əsas qrupun irəliləməsini durdurdum, ön dəstə isə aryerqardla birlikdə bulağın mənsəbindəki qalan iki girişi bağlamalı idi. 17.00-da bundan üç saat əvvəl üç yükdaşıyanın işlərinin necə getdiyini öyrənmək üçün göndərdiyim Tuma gəlib çıxdı. O, düz-əməlli bir şey öyrənə bilməyib. Biz əvvəlki dayanacaq yerimizə daşındıq və mən əmrimi təkrarladım. 18.15-də öz adamları ilə birlikdə Rolando gəldi. Üç yükdaşıyan onun yanına gedib çıxma bilməyib: bel çantalarının hamısını özləri daşımaları olublar. Braulio baş verənləri izah etməyə çalışdı, bundan sonra mənim Markosun döyüşməyə qadir olması ilə bağlı şübhələrim bir az da artdı.

Əvvəlcə düşünürdüm ki, səhər tezdən çay boyunca üzünə aşağı enəcəyik, amma bizdən üç yüz metr aralıda çayda çimən əsgərləri görüblər. Biz iz buraxmadan çayı keçmək

və qarşı sahillə bulağımızın yanına qayıtmaq qərarına gəldik.

6 aprel

Həddən artıq narahat bir gün. Səhər dördə Nyakauasunu keçdik və dan yerinin ağarmasını gözləyib yolumuza davam etdik. Migel iki dəfə kəşfiyyata çıxdı – hər ikisində əsgərləri görüb geri döndü. 8.00-da Rolando məlumat verdi ki, bizim yenicə ayrıldığımız dərə girişində 12 əsgər peyda olub. Biz yavaş-yavaş, çox səliqə ilə geri çəkildik. 11.00-da artıq təhlükəsiz yerdə – aşırımın yanında idik. Rolando dərədə bizi ən azı 100 əsgərin gözlədiyi haqda məlumat verdi.

Gecə biz bulağa yaxınlaşanda çay tərəfdən səslər eşidildi. Biz ora hücum qrupu göndərdik. Qrup dörd çoban tutdu və Alqaranyasa məxsus inək sürüsü ələ keçirdi. Çobanların dediyinə görə ordu onlara qaçmış on iki inəyi axtarmağa icazə verir; inəklərin bəzilərini tapa biliblər. Biz iki inəyi onların əlindən aldıq və yaxaladığımız çobanları – iki muzdlu işçini (ata və oğul), eləcə də biri Çukisakidən, o birisi isə Kamiridən olan iki kəndlini çay boyunca bizim bulağın yanına gətirdik. Kamiridən olan kifayət qədər qanacaqlı və perspektivli gənc idi. Yaymağa söz verdiyi proklamasıyanın [bax: Kommünike №1: Boliviya xalqına müraciət] bir neçə nüsxəsini ona verdik. Dillərini dinc qoyacaqları ilə bağlı and içdirəndən sonra əsirləri azad etdik.

Gecəni yeyib-içməklə keçirdik.

7 aprel

İz qoymamaq üçün suyun içi ilə yeriməyə davam etdik. qaçan inəklərdən birini kəsib çarki hazırladıq. Rolando canlı hər bir şeyə atəş açmaq əmri alıb çayın sahilində pusquda durdu, amma gün sakit keçdi. Beninyo və Kamba

Pirirendaya apardığı ehtimal edilən cığırın yerini öyrəndilər və bizim bulağın yanındakı kanyondan benzin mişarının səsi gəldiyini xəbər verdilər.

Urbano və Xulionu məktubla Xoakinin yanına göndərdim. Getdilər və itib-batdılar.

8 aprel

Demək olar ki, heç bir hadisə baş vermədi. Beninyo işinə davam etdi, amma o, bu işi sabah axşama qədər də bitirə bilməyəcəyini bildirdi. Migel, Beninyonun yüksəklikdən gördüyü kanyonun axtarışlarına yollandı və hələ də gəlib çıxmayıb.

Urbano və Xulio Polonu gətirdilər. Əsgərlər düşərgəni tutublar və yaxınlıqdakı təpələrdə axtarışlar aparırlar: yolla üzüaşağı gələndə bizimkilər “liftdən”¹ canlarını güclə qurtarıblar. Xoakin bu və digər problemlər haqqında öz məruzəsində məlumat verir (sənəd D. XIX).

Buzovları ilə birgə üç inəyimizdən biri qaçdı; duzdan istifadə edərək o birilərini kəsib olan-qalan çarki hazırlayacağıq.

9 aprel

Polo, Luis və Villini Xoakinin yanına qasid göndərdim. Ona bulaqla üzüyuxarı yeni sığınacaq tapmağa kömək edəcəklər. Yer seçimi Gevara və Nyatoya tapşırılıb. Əgər sonuncuya inansaq bizim mövqeyimizdən bir saatlıq yürümə məsafəsində xeyli əlverişli yer var; onların hamısı suya çox yaxındır. Migel Pirirendaya aparan kanyonunu tapıb geri döndü. Bel çantalarımızı daşıya-daşıya getsək ora qədər bir günlük yoldur, buna görə də mən Beninyoya onsuz da vaxtında bitirə bilməyəcəyi o işi buraxmağı əmr etdim.

¹ Burada sürüşüb yıxılmaq mənasında.

10 aprel

Səhərdən günortaya qədər sakitlik idi. Biz yola çıxmağa hazırlaşırıdık, Migelin kanyonunu ilə Pirirenda və Qutyerresə tərəf irəliləmək üçün buradakı izlərimizi itirirdik. Elə bu vaxt möhkəm həyəcanlanmış Neqro özünü yetirdi və çay boyunca bizə tərəf 15 adamın gəldiyini xəbər verdi. İnti Rolandonu xəbərdar etməyə yollandı. Bizə yalnız gözləmək qalırdı. Mən Tumanı işin nə ilə bitdiyini öyrənməyə yolladım. Əvvəl bəd xəbər aldık: Rubio (Xesus Suares Qayol) ölümcül yaralanıb. Az sonra onu başında güllə yarası düşərgəyə gətirdilər.

Hadisə bu cür olub: pusquda aryerqarddan səkkiz və ön dəstədən onlara köməyə göndərilmiş üç döyüşçü çayın hər iki sahilində yerləşiblər. Yolüstü İnti Rubionu görüb və onun çayın içindən açıq hədəf olan çox pis mövqe tutduğunu özü üçün qeyd edib. Düşmən patrulu heç bir təhlükəsizlik tədbiri görmədən yaxınlaşmaqda olub; əsgərlər sahil boyunca kolları ələk-vələk ediblər. Onlar pusquya çatmamış Pedro və Braulio ilə üz-üzə gəliblər. Bir neçə saniyə davam edən atışma zamanı əsgərlərdən biri öldürülüb, üçü yaralanıb və altısı əsir götürülüb. Az sonra kiçik zabit güllələnib. Dörd nəfər aradan çıxıb. Yaralılardan birinin böyründə can verən Rubionu tapıblar. Onun "Qarand"ı ilişib açılmayıb, yanında fitili çıxarılan partlamamış qumbara olub. Düşmən əsgərini dindirə bilməyiblər: yarası ciddi olub və ələ keçəndən az sonra canını tapşırıb. Patrulun komandiri də ölüb.

Əsirləri dindirəndən sonra belə mənzərə yarandı: bu 15 nəfər çayla üzüyuxarıda dislokasiya olunmuş rotanın əsgərləridir. Rota kanyondan keçib, skeletləri basdırıb və bizim düşərgəni tutub. Əsgərlər dəyərlı heç bir şey tapmadıklarını iddia edirlər, halbuki, radio aşkar edilən fotosəkillərdən və

sənədlərdən dəm vururdu. Rotanın heyətində 100 adam var. Pusquya düşən 15 döyüşçünü jurnalistlərin düşərgəsinə gətirdik, ətrafda kəşfiyyat apardıq və 17.00-da geri döndük. Düşmənin əsas qüvvəsi Pinkalda yerləşib, 30 nəfər isə Laqunilyasadadır. Tiraboy dərəsindəki qoşunlar belə görünür ki, Qutyerresə geri çəkiliblər. Əsirlər dağlarda azmış dəstənin sərgüzəştlərindən – insanların susuzluqdan necə əziyyət çəkdiyindən, onların necə xilas olunduğundan söz açdılar. Düşmənin yubanmadan əks-zərbə endirəcəyini ehtimal edərək mən pusqunu olduğu yerdə saxlamağı tapşırıdım və ön dəstəni tam tərkibdə köməyə göndərdim; amma Rolando pusqunu artıq 500 metr irəli çəkmişdi. Mən köhnə mövqelərə çəkilməyi əmr etmək istədim, amma sonra fikirləşdim ki, hər şeyi elə bu cür saxlamaq daha məntiqlidir. 17.00-da düşmənin böyük qüvvəsinin yaxınlaşdığı ilə bağlı xəbər gəldi. Təkcə gözləmək qalırdı. Mən Pombonu vəziyyəti öyrənməyə göndərdim. Az sonra tək-tək atəş səsləri eşidildi. Pombo geri döndü və məlumat verdi ki, düşmən yenə pusquya düşüb; bir neçə nəfər öldürülüb və bir mayor¹ əsir götürülüb.

Bu dəfə hadisələr belə cərəyan edib: əsgərlər heç bir təhlükəsizlik tədbiri görmədən zəncirə düzülübmüşlər kimi çay boyunca irəliləyiblər. Bizimkilər qəfil hücum edib; onların itkiləri; 7 ölü, 5 yaralı, 22 əsir. Günün yekunu: (informasiya azlığı üzündən rəqəmlər yoxdur).

11 aprel

Səhər qənimətləri topladıq və Rubionu birtəhər dəfn etdik: səngər qazan belimiz olmadığına görə qəbir balaca alındı. İnti əsgərlərin itirdikləri silahları axtarmaq və tezliklə

¹ Boliviya ordusunun mayoru Ruben Sañes Valdiviya nəzərdə tutulur.

azad etməyi düşündüyümüz əsirlərə göz-qulaq olmaq üçün aryerqardla qaldı. Axtarışlar “Qarand”lı daha iki əsgərin əsir alınması ilə nəticələndi. Mayora 1 №-li kommünikedən iki nüsxə təqdim etdik. O, nüsxələri jurnalistlərə ötürəcəyinə söz verdi. Düşmənin itkiləri: iki leytenant da daxil olmaqla 10 ölü, 30 əsir (onlardan biri mayor, bir neçəsi unter-ofiser) və biri birinci, qalanları ikinci döyüşdə yaralanan 6 yaralı. Rota vineqretə oxşayan – reyncerlərdən, paraşütçülərdən və kəndli uşaqları olan yeni əsgərlərdən ibarət Dördüncü diviziyanın tərkibinə daxildir.

Qənimətlərin toplanması günortaya qədər çəkdi. Xəlvətxana üçün bir az əl gəzdiriləsi yer tapdıq. Yerimizi dəyişəndə iki inək qorxub qaçdı; təkcə bir buzovumuz qalıb.

Sübh tezdən yeni düşərgəyə gələndə orada döyüşçülərlə birlikdə Xoakin və Alexandronu gördük. Onların danışdıqlarından məlum oldu ki, bədnam əsgərlər sadəcə Eustakionun təxəyyülünün məhsuludur. Bura gəlməyə ehtiyac yox imiş.

Radio guya doqquz əsgərin və “ən azı dörd bandit”in öldüyü “yeni qanlı toqquşma” haqqında məlumat yaydı.

Çilili jurnalist baza düşərgəsinin ətraflı təsvirini və mənim saqqalsız, ağzımda trubka olan fotosəkilimin tapıldığını bəyan etdi. Bu fotosəkilin haradan ortaya çıxdığını araşdıracağıq. Onların yuxarı xəlvətxananı tapmaları az ehtimal olunandır, amma bununla belə bu variantı da istisna etmək olmaz.

12 aprel

6.30-da hamını bir yerə yığdım (“tullantılardan” başqa), Rubionun xatirəsinə kiçik bir nitq söylədim və ilk dəfə kubalı qanı axdığını qeyd etdim. Ön dəstədə müşahidə edilən kubalıları gözdən salma meyllərini pisləmək üçün fürsətdən yararlandım; Kambanın Rikardo ilə münafiqşədən sonra

kubalılara inanmadığını bəyan etməsini xüsusi pislədim. Döyüşçüləri birliyə dəvət etdim, belə ki, yalnız birgə söylərimizlə döyüşməyə qadir ordu qura bilərik. Bizim çox qiymətli döyüş təcrübəsi topladığımızı, amma sıralarımızın genişlənmədiyini, əksinə, son bir neçə gündə daha da seyrəkləşdiyini söylədim.

Qənimətləri Nyatonun ustalıqla hazırladığı xəlvətxanada gizlədik və 14.00-da yavaş-yavaş yola çıxdıq. Ləng tərpəndiyimizdən çox da uzağa gedə bilmədik. Düz suvatın yanında gecələdik.

Ordu artıq on bir ölüdən danışır. Amma əslində ya yeni bir cəsəd tapıblar, ya da yaralılardan kimsə ölüb. Mən Deberenin kitabı əsasında kiçik bir seminar keçirmək qərarına gəldim.

Məlumatın qismən şifrəsini açdıq: ilk baxışdan elə bir vacib şey yoxdur.

13 aprel

İrəliləməyimizi sürətləndirmək üçün iki qrupa bölündük, amma temp yenə də aşağı oldu: birinci qrup 16.00-da, ikinci qrup isə 18.30-da baza düşərgəsinə gəlib çatdı. Migel səhərdən gəlmişdi. Xəlvətxanalara əl dəyilməyib, qalan şeylər də – skamyalar, peç, mətbəx, taxıl ehtiyatı və s. öz yerindədir.

Aniseto və Raul kəşfiyyata yollandılar, amma bunun bir xeyri olmadı. Sabah yenə İkira çayına qədər irəliləməyə çalışacaqlar.

ABŞ Boliviya hərbi müşavirlərin göndərilməsinin partizan müharibəsi ilə əlaqədar olmadığını rəsmən bəyan etdi; bu çoxdan hazırlanmış proqramın icrasıdır. Ola bilər ki, biz yeni Vyetnamın yaranmasına şahidlik edirik.

14 aprel

Yeknəsəq gün. Ərzağın bir hissəsini lazaretdən götürdük; indi beş günlük yeməyimiz var. Yuxarı xəlvətخانadan qatılaşdırılmış süd götürəndə 23 bankanın müəmmalı bir şəkildə yoxa çıxdığını gördük. Moro oraya 48 banka qoymuşdu. İlk baxışdan heç kimin onları oğurlamaq üçün vaxtı olmamalı idi. Xoakin gələnə qədər mövqeləri möhkəmləndirmək üçün xəlvətخانadan minomyot və pulemyot çıxardıq. Sonrakı strategiyamızı necə quracağımız tam aydın deyil. Düşünürəm ki, ən yaxşı variant baza düşərgəsini tərk etmək və bir müddət Muyupampa rayonunda fəaliyyət göstərmək, sonra isə şimala yerləşməkdir. Şəraitdən asılı olaraq, Danton və Karlos risk edib Sukre və ya Koçabamba tərəfə yollana bilərlər. “2 №-li kömmünike: Boliviya xalqına müraciət”i (D.XXI) və çatdırılmasını Fransıza tapşırtdığım Manila üçün 4 №-li hesabatı yazdım.

15 aprel

Xoakin aryerqardla birgə gəldi. Sabah yola çıxacağımıza qərar verdik. O dedi ki, rayonun üzərində təyyarələr dövrə vurur və ordu selvanı toplardan atəşə tutur. Gün gözlənilməz sakitliklə keçdi. Bizim ordumuz indi təpədən-dırnağa qədər silahlanıb. 30 mm çaplı pulemyotu aryerqarda – “tullantılara” rəhbərlik edəcək Markosun ixtiyarına verməyi tapşırtdım.

Axşam hamını bir yerə topladım, bizi gözləyən yürüş haqqında məlumat verdim və yoxa çıxan qatılaşdırılmış süd bankaları ilə bağlı sərt xəbərdarlıq etdim.

Kubadan gələn uzun məlumatın şifrəsini qismən açdıq. Burada, qısaca söyləsək, Leçinin mənim haqqımda məlumatlı olduğu, bizi dəstəklədiyini və Boliviyaya 20 gündən sonra gizlicə gələcəyi deyilir.

Fidelə son hadisələrdən bəhs edən məktub (№4) yazdım. Göndərməzdən əvvəl onu şifrləyib simpatik mürəkkəblə¹ başqa kağıza köçürəcəklər.

16 aprel

Ön dəstə 6.15-də, qalanları bir saat sonra yola çıxdı. Tanya ilə Alexandro geri qalsalar da, düz İkiraya qədər yaxşı templə irəlilədik. Onların hərərətlərini ölçdük: Tanyanınkı 39, Alexandronunku 38-dir. Bu yubanmaya görə gündüz işimizi tamamlaya bilmədik. Hər ikisini Neqro və Serapionun yanında, axınla bir kilometr üzüyuxarı çay kənarında qoyduq; özümüz isə qəsəbə adlandırmağa belə adamın dili gəlməyən Belya-Vistanı tutduq. Dörd kəndlidən kartof, donuz və qarğıdalı aldıq. Yerli camaat çox kasıbdı və bizdən it kimi qorxur. Gecəni yemək yeməyə həsr etdik və heç bir yerə getmədik. Səhər tezdən diqqəti cəlb etmədən Tikuçiyə getmək niyyətindəyik.

17 aprel

Vəziyyətlə bağlı bizim planlarımız bir neçə dəfə dəyişdi. Əvvəlcə kəndlilər bizi inandırdılar ki, Tikuçidən keçib getmək boş yerə vaxt itkisidir, çünki Muyupampaya (Vaka Qusman) aparan düz yol xeyli qısadır və bu yolun o başında hətta maşınlar da şütüyürlər. Bir az tərəddüd keçirdikdən sonra düz yolla getmək qərarına gəldik (mən hamıdan çox tərəddüd keçirirdim). Dörd avaradan bir dəstə düzəldib Xoakini onların rəhbəri təyin etdim və ona düşmənin diqqətini bizim maneərdən yayındırmaq üçün buralarda dolaşib gözə girmək əmri verdim. O, ordu ilə birbaşa toqquşmalara girmədən bizi üç gün gözləməlidir. Amma

¹ Gözlə görünməyən rəngsiz mürəkkəb.

gecəyə yaxın vəziyyət dəyişdi: kəndli oğlan uşaqlarından biri yoxa çıxdı – ola bilər ki, əsgərləri xəbərdar etməyə yollandı. Buna baxmayaraq, biz Fransız və Karlosu axır ki, böyük torpağa yollamaq planımızı dəyişdirməmək qərarına gəldik. Moyses “tullantılar” ilə qalmalı olacaq: öd kisəsindəki daşlar tərpənib.

Biz köhnə yolla qayıtsaq, həyəcan signalı ilə Laqunilyasda ayağa qaldırılmış düşmən qoşunları və ya Tikuçidən gələn hansısa dəstə ilə rastlaşa bilərik. Amma başqa variantımız da yoxdur: aryerqardla birləşmək lazımdır.

22.00-da yola çıxdıq və fasilələrlə 4.30-a qədər irəlilədik, bundan sonra gözümüzün acısını almaq üçün dayandıq. Ümumilikdə 10 kilometr yol qət etdik. Bu günə qədər ünsiyyətdə olduğumuz bütün kəndlilərdən, belə görünür ki, təkcə Simon qorxsə da, əməkdaşlıq etməyə hazırdır. Vides adlı kəndli isə çox təhlükəlidir: o, yerli “boss”dur. Bundan başqa Karlos Rodasın qaçıb aradan çıxan oğlunu da unutmaz. Mümkündür ki, yerli padşahcıgaz Videsin əmri ilə o, bizim haqqımızda birbaşa hakimiyyətə məlumat ötürsün.

18 aprel

Dayanmadan bütün gecəni ayaq döydük. Hava işıqlanmamışdan qabaq cəmi bir saat yatdıq. Soyuğu canımızda hiss edirik. Səhər tezdən ön dəstədən olan döyüşçülər kəşfiyyətə yollandılar. Düz-əməlli bir söz deməyən kəndlinin evinə rast gəldilər. Növbətçilər Karlos Rodasın oğlu olan (bir başqa oğlu) atlı saxladılar; Yakındaya getdiyini iddia edir. Onu nəzarət altına aldıq. Buradan o yana aşağı temple irəlilədik. 15.00-da kasıb kəndli Padilyanın yaşadığı Mataqalaya çatdıq; onun qardaşının evi buradan bir neçə kilometr aralıdadır (biz onun yanından ötüb keçmişik). Kasıb kəndli bizi qorxa-qorxa qarşıladı, bizdən mümkün

qədər tez canını qurtarmaq istəyirdi. Bu vaxt tərslikdən yağış yağmağa başladı; yağışın kəsməsini onun evində gözləməli olduq.

19 aprel

Bütün günü yerimizdə dayanıb yanımızdan ötüb-keçənləri saxlamaqla məşğul olduq, buna görə də axşama yanımızda qarışıq kütlə toplandı. 13.00-da növbətçilər danay hədiyyəsi – Rot adlı Britaniya jurnalistini dartıb gətirdilər. O, laqunilyaşlı uşaqların müşayiəti ilə bizim arxamızca düşüb. Sənədləri qaydasındadır, amma bəzi məqamlar şübhə doğurur. Pasportunda “tələbə” yazısının üstündən xətt çəkilib və “jurnalist” yazılıb (özü iddia edir ki, fotoqrafdır). Viza Puerto-Rikada verilib. Vizit kartlarının Buenos-Ayresdə çap olunmasını orada sülhməramlı qüvvələrin kursantlarına ispan dili dərsi keçməsi ilə izah edir. Deyir ki, baza düşərgəsində olub və orada Braulionun təlim yürüşü təsvir edilən gündəliyini görüb. Hər dəfə eyni şey təkrarlanır: hansı tərəfə baxırsan, səhlənkarlıq və məsuliyyətsizlik görürsən. Onu müşayiət edən uşaqlar bizim haqqımızda Laqunilyasda eşitdiklərini deyirlər: kimsə dinc durmayıb, elə birinci gecə xəbərçilik edib. Rodasın oğlunu sıxışdırdıq – etiraf etdi ki, qardaşı ilə Videsin bir muzduru vəd olunmuş 500 və 1000 dollar həcmində mükafatı almağa qaçblar. Əclafın atını əlindən aldıq və digərlərinə dərs olsun deyər bunu xəyanətin əvəzi olaraq etdiyimizi bildirdik.

Fransız səmimi olub-olmadığını yoxlamaq məqsədilə öz vəziyyətini britaniyalı ilə müzakirə etmək üçün icazə istədi. Karlos azca tərəvəddüd keçirəndən sonra onu dəstəklədi. Mənə, sadəcə, buna razılıq vermək qaldı. 21.00-da [oxunmaz] gəlib çatdıq və kəndlilərin dediklərinə inansaqla, sakitlik hökm sürən Muyupampaya tərəf yol aldıq. İnti britaniyalıya

bizim şərtlərimizi söylədi; o, mənim tələm-tələsik yazdığım müraciətnaməni çatdırmaq da daxil olmaqla onların hamısını qəbul etdi. 23.45-də döyüşçülər bizi tərk etməyə hazırlaşanlarla sağollaşib qəsəbəni tutmağa yollandılar; arxa cəbhədə mən, Pombo, Tuma və Urbano qaldıq.

Hava soyudu, tonqal qaladıq. Gecə 1.00-da Nyato gəldi və vəziyyətlə bağlı məruzə etdi: qəsəbədə həyəcan siqnalı elan olunub, qarnizondan 20 nəfər və bir neçə özünümüdfafə dəstəsi silaha sarılıb; iki M-3 və iki revolver ilə silahlanmış belə dəstələrdən biri bizim ön dəstə ilə üz-üzə gəlib və bir güllə atmadan təslim olub; döyüşçülər mənim göstərişlərimi gözləyirlər. Vaxt gec olduğu üçün geri çəkilməyi tapşırıdım. Mən eləcə də britaniyalı jurnalisti buraxmağı əmr etdim, Fransızla Karlosun isə istədikləri kimi hərəkət edə biləcəklərini söylədim. Səhər dördə məqsədimizə nail olmadan geri çəkilməyə başladım. Karlos britaniyalıya qoşulmaq qərarına gəldi. Fransız da onun kimi etdi: bu dəfə o, tərəddüd keçirən rolunda idi.

20 aprel

7.00-a yaxın keçən gecə tanış olduğumuz Nemesio Karabalyonun evinə geri döndük (o, bizə qəhvə içmək təklif etmişdi). Bu dəfə evdə deyildi; qapısı qıfıllanmamış evdə bir neçə həyəcanlı qulluqçu vardı. Biz muzdurlardan qarğıdalı və xokos¹ (zapalyos²) satın alıb səhər yeməyi hazırladıq. 13.00-da ağ bayraqlı furqon göründü: Muyupampa prefektinin müavini, şəhər həkimi və alman keşiş danışıqlar aparmağa gəldilər. Bizim tərəfdən İnti irəli çıxdı. Danışığa gələnlər qan tökülməsini istəmədiklərini bildirdilər və bütün ölkə

¹ *Xokos* – bərk qabıqlı balqabaq növü.

² *Zapalyos* – yumşaq qabıqlı balqabaq.

miqyasında sülh müqaviləsi imzalanması üçün vasitəçilik etməyə hazır olduqlarını söylədilər. İnti 18.30-a qədər bizə siyahıya uyğun şəkildə ərzaq və təchizatın çatdırılacağı təqdirdə Muyupampa rayonunda atəşkəs elan olunmasını təklif etdi. Onlar qarnizonun güzəştə getməyəcəyini bəhanə gətirib buna razı olmadılar və səhər altıya qədər vaxt istədilər. Biz vaxt verməkdən imtina etdik.

Xoş niyyət jesti kimi onlar bizə iki blok siqaret verdilər. Üç əcnəbinin Muyupampada saxlanıldığını və onlardan ikisinin saxta sənədlərə görə başlarının ağrıyacağını dedilər. Karlosun bəxti gətirmədi. Amma əvəzində, görünür, Dantonun işləri qaydasındadır.

17.30-da səmada üç kiçik AT-6 təyyarəsi peyda oldu və bizim yemək bişirdiyimiz evə bir neçə bomba atdı. Bombalardan biri Rikardonin 15 metrliyində partladı və onu yüngülvari yaraladı. Ordunun cavabı belə oldu. Əsgərləri tam ruhdan salmaq üçün bizim agitkaları¹ daha aktiv yaymaq lazımdır. Danışıklara gələnlərə baxanda onların artıq şalvarlarını batırdıqlarını görmək olar.

22.30-da müsadirə etdiyimiz və jurnalistdən qalan atları da götürüb yola düzəldik. Tikuçiyə doğru istiqamət götürdük və 1.30-a qədər irəlilədik, sonra gecələmək üçün dayandıq.

21 aprel

Roza Karraskoya baş çəkdik. O, bizi mehriban qarşıladı, istədiyimiz hər şeyi verdi. Axşama yaxın Teperilyas adlanan böyük yolayrıcına çatdıq: bir yol Muyupampaya, digəri isə Monteaqudoya gedir. Burada yubanmaq qərarına gəldik. Suyun yaxınlığında düşərgə salıb pusqu üçün münasib yer seçəcəyik. Radio ilə üç əcnəbinin – fransız, ingilis və argentinalının güllələndiyi haqqında yalan xəbər səslən-

¹ *Agitka* – təşviqat vərəqəsi

dirdilər. Bu, burada qalmaq və əclaflara dərs vermək üçün daha bir səbəbdir ki, gələcəkdə bir də yalan danışımağa cəhd etməsinlər.

Nahardan öncə Nyakauasu çayı sahilində öldürülən xain Varqasın ögey atası qoca Rodasın yanına yollandıq. Ona hər şeyi olduğu kimi anlatdıq. Belə görünür ki, o, bundan razı qaldı. Ön dəstə əmri düzgün başa düşməyib, ətrafdakı bütün itləri hürdürə-hürdürə yol uzununu xeyli qabağa getdi.

22 aprel

Səhvlər lap səhər tezdən başladı. Əsas qüvvələr meşəyə çəkilən vaxt Rolando, Migel və Antonio pusqu üçün yer axtarmağa yollandılar. Onların qarşısına YPFB-yə [dövlət neft şirkəti “Yasimiyentos Petroliferos Fiskales Bolivianos”] məxsus kiçik furqon çıxıb. Furqonun sərnişinləri bizim izlərimizi gözdən keçirmişlər, yanlarında dayanan kəndli isə bizi dünən gecə gördüyünü söyləyirmiş. Onların hamısını tutublar. Bu planları bir az dəyişir, amma məqsəd eyni qalır: gündüz pusqu qurmaq üçün yer seçmək və bütün yük maşınlarını ələ keçirmək, ordu özünü yetirəndə isə onu necə lazımdır qarşılamaq.

Bəzi ləvazimatlar, banan tığları və kəndlilər olan yük maşınını saxladıq. Əvvəl saxladığımız kiçik furqonu buraxdıq. YPFB-yə məxsus olan digər xırda nəqliyyat vasitələrinə də toxunmadıq. Vəd olunan və sonacan gətirilib çıxarılmayan çörəyin yolunu gözləyə-gözləyə nahar yeməyini təxirə saldıq.

Mən YPFB-nin kiçik yük maşınına ərzaq yükləyib ön dəstə ilə birlikdə Tikuçiyə aparən yolun keçdiyi (buradan dörd kilometr aralı) yolayrıcına getmək qərarına gəldim. Hava qaralan kimi başımız üzərində təyyarə dövrə vurmağa başladı, ətrafdakı itlər çaxnaşmaya düşdülər. 20.00-da biz artıq getməyə hazır idik, halbuki hər şey mövqelərimizin

aşkar edildiyindən xəbər verirdi. Elə bu vaxt atışma başladı və “təslim olun!” çığırtıları eşidildi. Biz qəfil hücumla məruz qalmışdıq və nə baş verdiyini düz-əməlli anlamırdıq. Xoşbəxtlikdən bütün avadanlıqlar artıq yük maşınına yüklənmişdi. Loro istisna olmaqla hamımız cəld toparlandıq. Onun da, belə görünür ki, başına pis heç bir iş gəlməyib. Məlum oldu ki, bizim tərəfdən atışmada tək cə Rikardo iştirak edib: əsgərlər bizi mühasirəyə almaq üçün dağa dırmaşanda düşmən bələdçisi onunla üz-üzə gəlib. Böyük ehtimal ki, bələdçi ölüb.

Biz yük maşınını və altı atı da götürüb geri çəkildik. Döyüşçülər növbə ilə maşında gedirdilər, amma axıra yaxın ön dəstədən olan altı atlıdan başqa hamısı içəri doluşdular. 3.00-da Tikuçinin yanından ötüb-keçdik, yeddinin yarısı isə artıq El-Mesonada, yerli keşişin yanında idik. Yük maşını yolda çalaya düşüb qaldı.

Toqquşmanın nəticələri ürəkaçan deyil. Birincisi, bizdə intizamsızlıq və ehtiyatsızlıq problemi olduğu aydınlaşdı; ikincisi, bir nəfəri itirdik (ümid edirəm ki, müvəqqəti itkidir). Üçüncüsü, pul ödədiyimiz ərzağı atıb getməli olduq. Və nəhayət, Pombonun çantasından qalın dollar paçkası düşdü. Bax, nəticələr bu cürdür. Hələ burada bizə qəfildən hücum edən və bizi geri çəkilmək məcburiyyəti qarşısında qoyanın, belə görünür ki, lap kiçik bir qrup olduğunu nəzərə almıram. Bizim dəstənin döyüş qabiliyyətli bütöv orduya çevrilməsi üçün hələ xeyli tər tökmək lazım gələcək, amma döyüş əzmi heç vaxt olmadığı qədər yüksəkdir, bunu inkar etmək olmaz.

23 aprel

Bu gün heç nəyə baxmayaraq dincəlmək qərarına gəldik. Və öz niyyətimizi həyata keçirdik. Günorta başımız üzərindən

təyyarə (AT-6) uçdu. Mən qarovul sayını ikiqat artırmağı tapşırıdım, amma heç bir şey baş vermədi. Gecə, sabahkı gün üçün vəzifələri bölüşdürdüm. Beninyo və Aniseto Xoakinin axtarışlarına yollanacaqlar (onlara dörd gün vaxt vermişəm). Koko və Kamba Rio-Qrandeyə gedən cığırda kəşfiyyat aparıb onu təmizləyəcəklər – bu işə də dörd gün ayrılıb. Biz burada, qarğıdalı tarlasının yanında qalacağıq. Baxaq görək birinci hansı gələcək; Xoakin, yoxsa ordu? Xoakinə “tullantılar” da daxil olmaqla hamını gətirməsini çatdırmağı tapşırıdım. Təkcə ciddi xəstə olanlar qala bilirlər.

Dantonun, Peladonun və britaniyalı jurnalistin taleyi hələ də sirr olaraq qalır. İnformasiya vasitələrinə inanmaq olmaz, onları ciddi senzuraya məruz qoyurlar. Məsələn, elə indicə gedişi zamanı guya 5-3 “banditin” ələ keçirildiyi yeni toqquşma haqqında məlumat verdilər.

24 aprel

Kəşfiyyatçılar çıxıb getdilər. Biz çay boyunca bir kilometr üzüyuxarı irəlilədik və təpəlikdə yerləşdik. Buradan kənd evi görünür. Ondan keşişin (yeri gəlmişkən, o, marixuana becərir) rançosuna qədər təxminən 500 metr var. Kəndli yenə yanımıza gəldi. O, hər şeylə maraqlanır. Günorta səmada AT-6 göründü və onun evini dalbadal iki dəfə güllə yağışına tutdu. Paço harasa yoxa çıxıb. O, özünü pis hiss etdiyinə görə köhnə dayanacaqda yubanmışdı. Ayrılmazdan əvvəl Antonio ona yolu başa saldı. Oradan düşərgəyə piyada beş saatlıq yol var, amma o hələ də gəlib çıxmayıb. Sabah axtarmağa gedəcəyik.

25 aprel

Bəd gün. 10.00-da Pombo müşahidə postundan gəlib, evə 30 əsgərin yaxınlaşdığını dedi. Antonio postda qalıb.

Biz hazırlaşan vaxt Antonio da qaçıb gəldi və əsgərlərin əslində 60 nəfər olduğunu və onların hücumu keçməyə hazırlaşdıqlarını xəbər verdi. Bu, o deməkdir ki, bizim müşahidə sistemimiz effektiv deyil: əvvəlki məlumat qeyri-dəqiq idi. Biz düşərgəyə aparən cığırda pusqu qurmaq qərarına gəldik. Bunun üçün tez-tələsik bulaq yanındakı 50 metr görünüş dairəsi olan düz yeri seçdik. Mən Urbano və avtomatik tufəngi olan Migellə mərkəzdə mövqə tutdum. El Mediko, Arturo və Raul sağdan ola biləcək hücumun qarşısını almaq üçün sağ cinahda durdular. Rolando, Pombo, Antonio, Rikardo, Xulio, Pablito, Dario, Villi, Luis və Leon bulağın o biri tərəfindəki sol cinahı bağladılar. İnti, çay yatağında gizlənmək istəyən olarsa, onu vurmaq üçün yerə uzandı. Nyato və Eustakio atışma başlayan kimi geri çəkilmək əmri alıb müşahidə postuna göndərildilər. Çino düşərgənin müdafiəsi üçün arxa cəbhədə qaldı. Mənim onsuz da əzsaylı ordum bir az da seyrəkləşib: Paço yoxa çıxıb, Tuma və Luis onu axtarmağa yollanıblar.

Az sonra düşmənin avanqardı göründü: irəlidə bələdçi ilə birlikdə üç alman ovçarkasının gəlməsi bizi təəccübləndirdi. Heyvanlar ora-bura vurnuxurdular, inanmıram ki, bizim iyimizi almış olsun. Mən birinci itə atəş açdım, amma vura bilmədim. Bələdçini nişan aldım – tufəng açılmadı. Dəqiq demək mümkün olmasa da, ehtimal ki, bu vaxt Migelin gülləsi ikinci itə dəydi. Pusquya başqa heç kim düşmədi. Sol cinahda tək-tək atəş səsləri eşidildi. Ara sakitləşəndə mən onlara geri çəkilməyi çətdırması üçün Urbanonu ora göndərdim. O qaçıb getdi və dərhal da geri dönüb Rolandonun yaralandığını xəbər verdi. Az sonra yazığı gətirdilər; artıq can verirdi. Ona plazma köçürməyə hazırlaşdığımız vaxt qucağımızda öldü. Güllə budunu

parçalayıb bütün damarlarını zədələmişdi. Ölüm səbəbi qan itkisi idi; heç nə etmək olmazdı. Biz ən yaxşı gerilyeromuzu itirdik. O, bizim hərəkətin dirəklərindən biri və mənim yaxın dostum idi. Hələ yeniyetmə ikən Dördüncü kolonnada kuryerlik etdiyi [Kuba hərbi əməliyyatları zamanı], müdaxiləçilərlə döyüşdüyü vaxtları xatırlayıram... Və indi, yeni inqilab etmək vaxtı gəlib çatanda o tərəddüd etmədən çağırışına səs verdi. Onun qəhrəmancasına yaşadığı həyatın və faciəli ölümünün tarixçəsi bizim hələ əldə etməli olduğumuz o işıqlı gələcəkdə ağızdan-ağıza ötürüləcək. Hər şey şair deyən kimi olacaq: “Ölmüş kapitanın boyu qısa idi. İndi metal heykəldir, özü də nəhəngə çevrilib”.

Günün qalan hissəsini tələsmədən geri çəkilməyə həsr etdik: təchizatı topladıq, Rolandonun (kapitan San-Luisin) cəsədini də özümüzlə götürdük. Nəhayət Paço da tapıldı. Məlum oldu ki, o, səhvən bizim yox, Kokonun yanına gedib və sonra bir gününü geri dönməyə sərf edib. 15.00-da biz Rolandonu dayaz qəbirdə basdırdıq. 16.00-da Beninyo ilə Aniseto gəldi və pusquya düşdüklərini (daha doğrusu, düşmənin patrulu ilə qarşılaşdıqlarını), bunun nəticəsində bel çantalarını itirdiklərini, amma canlarını birtəhər qurtardıqlarını xəbər verdilər. Beninyonun hesablamalarına görə bu Nyakauasunun lap yanında baş verib. Deməli, hər iki təbii geri çəkilmə yolu bizim üçün bağlıdı və “dirriklərdən keçib getmək” lazım gələcək. Rio-Qrande boyunca hərəkət etmək ağılsızlıqdır: birincisi, gözlənilən bir addımdır, ikincisi, hələ də əlaqə qura bilmədiyimiz Xoakindən aralı düşəcəyik.

Gecəyə yaxın yolayrıcına çatdıq: yolun biri Nyakauasuya, digəri isə Rio-Qrandeyə aparır. Elə buradaca gecələdik. Kiçik ordumuzu birləşdirmək üçün Koko və Kambanı gözləyəcəyik. Əməliyyatın nəticələri qeyri-qənaətbəxşdir.

Rolandonun həlak olması bir yana, intensiv atəş açmağımıza baxmayaraq düşməyə vurduğumuz ziyan iki adam və bir it itkisindən ibarətdir. Döyüş meydanı öyrənilməmişdi, pusqu pis qurulmuşdu, döyüşçülər düşməni görmədən qarasına atəş açırdılar. Ən nəhayət, müşahidə sistemi çox bərbad təşkil olunmuşdu və bunun nəticəsində bizi demək olar ki, hazırlıqsız yaxalamışdılar.

Keşişin rançosuna iki dəfə vertolyot oturdu; yəqin ki, yaralıları daşıyırdılar. Bizim əvvəlki dayanacağımızı bombaladılar. Belə görünür ki, ordu mövqələrini dəyişməyib.

26 aprel

Cəmi bir neçə metr irəliləyib dayandıq. Migelə düşərgə üçün yer gözaltı etməyi tapşırıdım və döyüşçüləri Koko ilə Kambanın arxasınca yolladım. Onlar günortaya gəlib çıxdılar. Sürətlə irəliləsək, dörd saata dağın ətəyinə yetişə biləcəyimiz cıdırı təmizlədiklərini, oradan isə aşırıma qalxmağın mümkün olduğunu bildirdilər. Bununla belə mən Beninyo və Urbanoya dibi ilə Nyakauasunun qolunun axdığı kanyona yaxın yolu araşdırmağı tapşırıdım. Onlar keçid tapmayıb ala qararıqlıqda geri döndülər. Biz Kokonun təmizlədiyini cıdırı ilə irəliləmək, sonra isə İkiraya yol axtarmaq qərarına gəldik.

Artıq polkumuzun oğlu da var: maral balası Lolo. Görək sağ qala biləcəkm?

27 aprel

Kokonun vəd etdiyi dörd saat iki saat yarım imiş. Xəritəyə görə biz Masiko adlanan yerə gəlib çıxmışıq: burada acı portağal ağacları doludur. Urbano və Beninyo yolu təmizləməyə davam etdilər və bizə daha bir saat irəliləmək imkanı yaratdılar. Buralarda gecələr çox soyuq olur.

Boliviya radiosunun bələdçinin, kinoloqun və Rayo [Şimşək] ləqəbli itin öldüyünü xəbər verdi. Bizim itkilərimiz də açıqlandı: kod adı Rubio olan bir kubalı və bir boliviyalı. Dantonun Kamiri yaxınlığında həbsdə saxlanıldığı təsdiq olundu. Onun yol yoldaşları da sağdırlar.

Yüksəklik: 950 metr.

28 aprel

15.00-a qədər asta-asta irəlilədik. Sonra çay dayazlaşdı və istiqamətini dəyişdi; biz durmağa məcbur olduq. Kəşfiyyat üçün çox gec idi, ona görə də suya tərəf qayıdıb düşərgə saldıq. Ərzağımız daha dörd günə çatır. Sabah İkiranın sahili ilə Nyakauasuya çatmağa, sonra isə dağlara qalxmağa cəhd edəcəyik.

29 aprel

Əvvəllər gördüyümüz bir neçə yağanda kəşfiyyat aparıldıq. Təsəlliverici heç bir şey yoxdur. Belə görünür ki, bu kanyondan çıxmaq üçün rahat yol tapmaq mümkün olmayacaq. Koko bizim kanyonla kəşifən bir başqa kanyon gördüyünü düşünür, amma buna tam əmin deyil; sabah hamımız birlikdə ora gedəcəyik.

Nəhayət, 35 №-li məlumatın şifrəsini açdıq. Burada məndən müəllifinin Bertran Rassel olduğu Vyetnama dəstək çağırışının altına imza atmağı istənilir.

30 aprel

Dağa qalxmağa başladım. Bizim güvəndiyimiz köndələn kanyon dik qayaya dirəndi, amma biz yuxarıya keçid axtarıb tapdıq. Qaranlıq bizi hazırlıqsız yaxaladı; zirvəyə çatmadan daşların üzərində gecələməli olduq. Soyuğa tab gətirmək olmurdu.

Lolo sağ qalmadı; hirsli Urbano tufəngin qundağıyla onun başını əzdi.

“Havana” radiosu çilili jurnalistlərin gerilyeronun Boliviya da həddən artıq güclü olması ilə bağlı məlumatını yayınladı: yaşayış məntəqələrini mühasirəyə alırlar və təchizat dolu hərbi yük maşınlarını ələ keçirirlər. “Syempre” jurnalı Barryentos ilə müsahibə dərc edib. Bu müsahibəsində o, ölkədə amerikalı hərbi təlimatçıların mövcudluğunu və Boliviya üsyançı hərəkatının sosial köklərinin olduğunu boynuna alır.

Ayın yekunu

Hər şey qaydasındadır, amma iki ağır itkimiz olduğunu da söyləmək lazımdır: Rubio və Rolando. Sonuncunun ölümü bizə ciddi zərbə oldu – belə ki, mən onu ikinci cəbhənin rəhbəri təyin etmək istəyirdim. Ay ərzində ümumi nəticəsi bizim xeyrimizə olan dörd toqquşma baş verdi; onlardan ən uğurlusu Rubionun öldüyü toqquşma idi.

Digər tərəfdən, biz tam təcrid olunmuşuq. Bəzi yoldaşların xəstəliyi üzündən bölünmək məcburiyyəti qarşısında qaldıq və bu da bizim döyüş qabiliyyətimizi xeyli zəiflətdi; Xoakinlə hələ də əlaqə yaranmayıb. Kəndlilər də bizə dəstək olmurlar. Amma ordunun sistemli terrorunun onların neytrallığını təmin etməsi də artıq böyük şeydir, dəstək isə gələcəkdə olacaq. Bir yeni döyüşçümüz belə yoxdur; əksinə, ölənlər bir yana, Taperilyasdakı döyüşdən sonra Loro da qeybə çəkilib.

Hərbi-strateji vəziyyətə gəlincə aşağıdakı məqamları qeyd etmək lazımdır:

a) Ordunun bizi mühasirəyə almaq cəhdləri uğur qazanmayıb. Bəzi çətinliklərə baxmayaraq, biz düşmənin zəif hazırlığı və ağır tərpənməsi hesabına çevikliyimizi qoruyub saxlayırıq. Ümid edirəm ki, itli patrulun düşdüyü sonuncu pusqu onları selvadan uzaq durmağa məcbur edəcək.

b) İnformasiya müharibəsi davam edir. Amma indi bu müharibəyə hər iki tərəf qoşulub. Havanada məqaləm işıq üzü görəndən sonra mənim Boliviya da olduğuma şübhə edən çox az adam tapılar.

Hər şey onu göstərir ki, Şimali Amerika qoşunları qətiyyətli bir şəkildə bu müharibəyə müdaxilə edəcəklər. Onlar bura təkə vertolyotlar yox, “yaşıl beretlilər”i də göndərirlər. Amma biz hələ bu “yaşıl beretlilər”lə üz-üzə gəlməmişik.

c) Ordunun effektivliyi əhəmiyyətli dərəcədə yüksəlib (hər halda bəzi bölmələrinin): Taperilyasda onlar bizə qəfil hücum etdilər, elə El Mesondakı döyüşdə də özlərini itirmədilər.

d) Düşmən bizi bezdirsə də, o qədər də əhəmiyyətli rol oynamayan xəbərçiləri nəzərə almasaq, kəndliləri bizə qarşı səfərbər etməyə cəhd belə göstərmir; çünki həddən artıq ləngdirlər və iplərinin üstünə odun yığılası deyil.

Çinonun statusu dəyişdi: ikinci və ya üçüncü cəbhə açılana qədər o, bizim ordunun döyüşçüsü olacaq. Danton və Karlos özlərinin tez aradan çıxmaq arzularına qurban getdilər. Mən də günahkaram: onları saxlamaq üçün lazımı inadkarlıq göstərmədim. Nəticədə Kuba ilə əlaqə kəsildi (Danton) və Argentina planlarımız pozuldu (Karlos).

Lap sonda: partizan müharibəsi üçün qaçılmaz olan maneələrə baxmayaraq ləng tərpənsək də, düzgün yoldayıq. Döyüş sınağından çıxan yoldaşların savaşımaq əzmi kifayət qədər yüksəkdir.

1967-Cİ İL MAY AYI

1 may

1 may gününü yol təmizləməklə qeyd etdik. Çox az irəlilədik. Hələ də suayırıcına çatmamışıq.

Almeyda Havanada cəsur Boliviya gerilyeroslarına və mənə həsr etdiyi təbrik nitqi söyləyib. Çox uzun, amma ümumilikdə yaxşı danışdı. Bizim ehtiyatlarımız daha üç günə çatacaq. Nyato quşvuranla balaca quş vurub; görünür, “Quş dövrü” başlayır.

2 may

Harada olduğumuza aydınlıq gətirməyə cəhd edərək bütün günü yerimizdə saydıq. Durmadan özümüzə yol açmalı olduğumuz üçün ümumilikdə cəmi iki saata yaxın irəlilədik. Yüksəklikdən Nyakauasuya gedib dirənən ərazi görünür – bu bizim şimala doğru xeyli irəlilədiyimizdən xəbər verir. Eyni zamanda İkiradan da əsər-əlamət yoxdur. Mənim əmrimlə Migel və Beninyo bütün günü kol-kos təmizləyiblər: tezliklə ya İkiraya, ya da başqa su mənbəyinə çıxmaq lazımdır, çünki su ehtiyatımız tükənmək üzrədir. Əgər qənaət etsək, ərzağımız beş günə çatar.

“Havana” radiosu informasiya müharibəsinin ən yaxşı ənənələrinə uyğun olaraq son hadisələri məlum mübaliğə ilə işıqlandırır.

Bugünkü maksimal yüksəklik: 1760 metr; 1730 metr yüksəklikdə gecələdik.

3 may

Bütün günü sağa-sola maçete yelləmişik, sonra təmizlədiyimiz cığırla iki saatdan bir az çox irəliləyib şimala doğru axan bol sulu bulağa çıxdıq. Sabah kəşfiyyatçıları bulağın istiqamətini dəyişib-dəyişmədiyini aydınlaşdırmağa göndərəcəyəm. Paralel olaraq yolu təmizləməyə davam edəcəyik. Ərzaq iki günə güclə çatır. Yüksəklik 1080 metrdir. Bu da Nyakauasudan 200 metr daha yüksəkdir. Uzaqda mühərrik səsi eşidilir, amma istiqaməti müəyyənləşdirmək mümkün deyil.

4 may

Səhər yol təmizləməyə davam elədik. Koko və Aniseto bulaq boyunca kəşfiyyata yollandılar. 13.00-da qayıdıb gəldilər və bulağın cənub-şərqə burulduğunu təsdiq etdilər. Görünür, bu elə İkiradır. Mən maçeterosları geri çağırmağı və bulaq boyunca irəliləməyi əmr etdim. 13.30-dan 17.00-a qədər yürüdük. Bulaq şərq-şimal-şərq istiqamətində buruldu, deməli, bu İkira deyil; bəlkə irəlidə yenə də burularsa, o ola bilər. Maçeteroslar gəlib su tapa bilmədiklərini, yaxınlıqda təkə sıra dağlar olduğunu məruzə etdilər. Mən Rio-Grande istiqamətində irəliləməyi davam etdirmək qərarına gəldim. Bir kakare¹ tutub maçeteroslara verdik: hamıya onsuz da çatmazdı. İki günlük ərzağımız qalıb.

Radio ilə xəbər verdilər ki, Loro ayağından yaralanıb və həbs olunub. Dindirmələrdən olan çıxarışlara görə möhkəm dayanıb. Görünür, onu evdə yox, qaçmağa cəhd edərkən haradasa açıqlıqda yaralayıblar.

Yüksəklik: 980 metr.

¹ *Kakare* – insanın və ya heyvanın yaxınlaşdığını cığıraraq xəbər verən dağ quşu.

5 may

Düz 5 saat yürüdük, 12-14 kilometr yol qət etdik. İnti və Beninyonun saldıği düşərgəyə çatdıq. Biz Konqri bulağının yanında (xəritədə yoxdur), təxmin etdiyimizdən xeyli şimaldayıq. Bununla bağlı bir sıra sual meydana çıxır. Birincisi, İkira haradadır? İkincisi, Beninyo və Aniseto əsgərlərə buradamı rast gəliblər? Əgər belədirsə, onda onların əsgərlər deyil, Xoakinin adamları olduğunu ehtimal etmək mümkündürmü? Buradan Ayı düşərgəsinə getmək niyyətindəyik: oradakı ehtiyatlar qarındolusu iki səhər yeməyinə çatar. Oradan baza düşərgəsinə yollanacağıq. Bu gün iki iri quş və bir xırda kakare vurduq ki, bu da ərzağımıza qənaət etmək imkanı verdi – əvvəlki kimi yenə də iki günlük ərzağımız qalib (paketdə sup və konservlər). İnti, Koko və El Mediko ov çadırının hazırlanması ilə məşğul oldular. Xəbərlərdə məlumat verirlər ki, Debre gerilyanın təşkilatçısı və başçısı kimi Kamiridə hərbi tribunal qarşısına çıxarılacaq. Onun anası sabah gəlir. Bu iş ətrafında kifayət qədər hay-küy qaldırılıb. Loro ilə bağlı heç bir şey deyilmir.

Yüksəklik: 840 metr.

6 may

“Ayı” düşərgəsinə təxmin etdiyimizdən daha gec çatdıq, çünki bulaqdan rançoya qədər xeyli yol varmış, üstəlik, bəzi yerlərdə yolu təmizləmək lazım gəldi. Yolüstü 1400 metrlik dağdan aşıb, 16.30-da bizim evə yetişdik. Döyüşçülər əldən düşüblər. Tutuquşu vurub maçeterosa (Beninyo) verdik; o da onu öz arxasınca gələn iki döyüşçü ilə bölüşdü.

Bütün diapazonlarda ən əsas mövzu Debrenin işidir.

Yüksəklik: 1100 metr.

7 may

Səhər “Ayı” düşərgəsinə gəlib çatdıq. Bizi səkkiz qatlaşdırılmış süd bankası gözləyirdi. Bu cür səhər yeməyi yerinə düşdü. Xəlvətxanadan bəzi şeylər, o cümlədən Nyato üçün “mauzer” götürdük; tank əleyhinə beş mərmisi ilə birgə bazuka da ona çatdı; o, ürəkbulanmadan sonra özünü yaxşı hiss etmir. Biz ətrafa göz gəzdirincə Beninyo, Urbano, Leon, Aniseto və Pablito rançoya kəşfiyyata yollandılar. Şorbanın və konservlərin qalanını yedik. İzlərdən və digər xırda-para şeylərdən görünür ki, ordu burada olub. Günbatan vaxtda kəşfiyyatçılar gəldilər – təəssüf ki, əliboş. Rançonu əsgərlər tutublar; onlar bütün qarğıdalını toplayıblar. Bu gün mənim Boliviya gəlişimin altı ayı tamam olur (həmin günü partizan müharibəsinin rəsmi başlanğıcı saymaq olar).

Yüksəklik: 880 metr.

8 may

Səhər obaşdan mən xəlvətxananın təftişində israr etdim. Bir az donuz yağı çıxardıq (bu bizim olan-qalan yeməyimizdir), su ehtiyatlarını yenilədik. Haradasa on birin yarısında pusqu tərəfdən tək-tək atəş səsləri eşidildi. Məlum oldu ki, Nyakauasu sahilinə iki silahsız əsgər çıxıb və Paço bunun düşmənin avanqardı olduğunu zənn edərək onlardan birini ayağından vurub, digərini isə qarnından yüngülcə yaralayıb. O iddia edir ki, onlar “dur!” əmrinə tabe olmadıqları üçün atəş açıb. Əsgərlər təbii ki, heç bir əmr-filan eşitməyiblər.

Pusqu həddən artıq pis qurulub, Paço da özünü yaxşı aparmayıb: həyəcanlanıb və tələsib. Mən sağ cinaha Anisetonun başçılığı altında bir neçə döyüşçü göndərüb vəziyyəti düzəltdim. Əsirlər düşərgələrinin İkiranın yanında olduğunu dedilər. Bu, təbii ki, yalandır. Günorta biz daha iki nəfəri tutduq; onlar sahillə üzüaşağı qaçırdılar. İddia edirlər ki,

dördü də guya İkira boyunca ova çıxıblar, sonra isə bir-birini itiriblər; indi düşərgəyə tələsirlər. Bu da yalandır. Əslində, onların düşərgəsi bizim ov etdiyimiz yiyəsiz zəmidədir və onlar vəd olunmuş vertolyot gəlmədiyinə görə ərzaq üçün bizim rançoya yollanıblar. İkinci, onların bel çantaları qızardılmış və çiy qarğıdalı, soğan bankaları, şəkər və kofe ilə ağzınacan dolu idi. Buna görə də bizim bugünkü problemlərimiz həll olundu. Sonuncu donuz yağı bankasını açıb zəngin nahar yeməyi hazırladıq və necə lazımdır qarnımızı doydurduq (bəziləri hətta öyüyənə qədər).

Az keçmiş kəşfiyyat xəbər verdi ki, ordunun əsgərləri çayın sahilini axtara-axtara ətrafda dolaşırlar. Gərgin gözləmə anları başladı. Nəhayət, ümumi sayları 27 olan əsgərlər gəlib çıxdılar. Onların komandiri leytenant Laredo¹ nəse xoşagəlməz bir şey hiss edib hücum əmri verdi. Birinci özü atəş açdı və dərhal da vurulub yerə sərildi. Digər iki əsgər də onun aqibətini bölüşdü. Alaqaranlıqda biz hücumla keçib altı nəfəri əsir aldıq; qalanları qaçdılar.

İlkin hesablamalara görə düşmən üç itki verir; on nəfər əsir alınıb. Bizə yeddi M-1 tufəngi, dörd "mauzer", eləcə də səngər qazan alət, döyüş sursatları və aclığımızı yatırtmaq üçün qalan donuz yağı ilə birlikdə yediyimiz az-maz yemək qismət oldu.

9 may

Səhər dördüdə yuxudan durduq (mən heç yatmadım) və əsirlərə mühazirə oxuyub onları azad etdik; ayaqqabılarını əllərindən aldıq, paltarlarımızı paltarları ilə dəyişdik, yalan

¹ Boliviya ordusunun leytenantı Henri Laredo; Arvadı ona yazdığı məktubda qonaq otağını bəzəmək üçün gerilyerolardan birinin baş dərisini gətirməsini istəmişdi.

danışanları isə tək alt tumanında yola saldıq. Onlar yaralıları da götürüb rançoya tərəf yollandılar. 6.30-da qənimətlərimizi topladığımız xəlvətxanaya aparən cığır ilə “Meymun” bulağı istiqamətində geri çəkildik.

Yeməyə təkə donuz yağı qalib. Mən başgicəllənməsi hiss etdim və huşumu itirməmək üçün iki saat yatmalı oldum. Hərəkət tempimiz aşağı və qeyri-bərabərdir. Birinci çeşmədəcə donuz yağından sup bişirdik. Döyüşçülər xəstədir, çoxlarında hidrops¹ var. Gecə radio ilə toqquşma haqqında məlumat verdilər, ölü və yaralı sayını düz söylədilər, amma əsirləri qeyd etməyi unudular. Bizim böyük itkilər verdiyimizi dedilər.

10 may

Həmin aşağı templə yola davam etdik. Rubionun dəfn olduğu köhnə dayanacağa çatıb artıq çürüməkdə olan çarki və bir neçə briket marqarin tapdıq. Hamısını topladıq. Düşmən izlərinə rast gəlmədik. Təhlükəsizliyə əməl edib Nyakauasudan keçdik və Migelin tapdığı kanyonla Pirirendaya yön aldıq. Cığır sona qədər təmizlənməyib. 17.00-da düşərgə saldıq. Çarki və marqarin yedik.

11 may

Ön dəstə səhər tezdən yola çıxdı. Mən radio dinləmək üçün düşərgədə qaldım. Az keçmiş Urbano gəldi və Beninyonun yağlı pekari² öldürdüyünü və onu qızartmaq üçün icazə istədiyini söylədi. Məsləhətləşib yola çıxmağı təxirə salmaq qərarına gəldik, Beninyo, Urbano və Migel laquna qədər olan yolu təmizləyənəcən adam kimi yemək yedik.

¹ *Hidrops* – bədənə su yığılması.

² *Pekari* – Cənubi Amerika meşələrində yaşayan donuzabənzər məməli.

14.00-da yola çıxdıq. 18.00-da düşərgə saldıq. Migel öz adamları ilə birlikdə irəli getdi.

Mən Beninyo və Urbano ilə ciddi danışmalıyam: birinci toqquşma baş verən gün bir banka konserv yeyib, sonra bunu danıb, ikinci Rubionun düşərgəsində xəlvətçə içəri çarki ötürüb.

Xəbərlərdə məlumat verdilər ki, Dördüncü diviziyaya başçılıq edən polkovnik Roçe tutduğu vəzifədən azad olub.

Yüksəklik: 1050 metr.

12 may

Asta-asta məqsədimizə doğru addımladıq. Urbano və Beninyo yolu təmizlədilər. 15.00-da irəlidə laqun göründü; ona qədər beş kilometr olar. Az keçmiş köhnə cığıra çıxdıq. Bir saat sonra isə balqabaq da yetişən nəhəng qarğıdalı tarlasına çatdıq. Təəssüf ki, yaxınlıqda su yox idi. Duzlu xokos və donuz yağında qarğıdalı hazırladıq. Ehtiyat üçün qarğıdalı dənələri qovurduq. Kəşfiyyatçılar məlumat verdilər ki, Çiçonun evini tapıblar (leytenant Henri Laredo gündəliyində onun yaxşı bir dost olduğunu yazırdı). Evin sahibi evdə deyildi; təkcə dörd muzdur və sonradan arxasınca əri gələn, gələn kimi də tutub saxladığımız ev qulluqçusu vardı. Biz böyük bir donuzu qızardıb düyü, balqabaq və kökə ilə birgə yedik. Bel çantalarını Pombo, Arturo, Villi və Darioya əmanət etmişik. Təəssüf ki, evdə bir damla belə su yox idi.

17.30-da güclə addım ata-ata buradan ayrıldıq: qarınqulluqdan demək olar ki, hamının həzm problemi vardı. Ev sahibi axıradək gəlib çıxmadı. Ona özümüzə götürdüyümüz ərzağın siyahısı olan məktub yazıb qoyduq. Muzdurların hər birinə və ev qulluqçusuna gördükləri işə görə 10 dollar verdik.

Yüksəklik: 950 metr.

13 may

Səhərdən axşama qədər Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu gəyirmə, qusma və ishaldan əziyyət çəkdi: orqanlarımız bizə əməlli-başlı konsert verdilər. Gün ərzində bir addım belə atmadıq. Tirtap uzanıb donuzu həzm etməyə çalışdıq. Əvvəlcə mən özümü lap pis hiss edirdim. Qusandan sonra bir az düzəldim. Axşama az-çox özünə gələnlər dünənki məclisin qalıqlarını – qızardılmış qarğıdalı, kökə və balqabaq yedilər. Radio kanalları birağızdan Venesuelada təyyarədən yerə enən və təhlükəsizlik xidməti tərəfindən saxlanılan hansısa kubalılardan danışılar. Leoni hökuməti adlarını və hərbi rütbələrini qeyd etməklə iki həbs olunan haqqında məlumat verir. Mən belə adamlar tanımıram, amma hər şey haradasa uğursuzluğa uğradığımızı işarə edir.

14 may

Səhər tezdən həvəssiz yola düzəldik. Vəzifəmiz: dünən Kamba və Beninyonun tapdığı cığır ilə laquna yetişmək. Yürüşdən əvvəl adamları topladım və əsasən yeməyə aid bəzi problemlərlə bağlı onlara yaxşıca dərs verdim. Beninyonu konserv tıxdığını boynuna almadığına, Urbanonu xəlvətcə çarki ötürdüyünə, Anisetonu yeməyə aid hər şeylə bağlı az rast gəlinən vəcdinə, digər vəzifələrinin icrasına gəldikdə isə bu vəcddən əsər-əlamət nümayiş etdirmədiyinə görə qınadım. Toplantı zamanı ötüb-keçən yük maşınlarının səsini eşitdik. Ehtiyat tutduq: 50 xokos balqabağı və iki kintal [təxminən bir sentner] qarğıdalı dənəsi.

Dayanacaqdan ayrılarkən paxla yığmaq üçün ayağa duran zaman partlayış səsləri eşidildi. Az keçmiş təxminən bizdən üç kilometr aralıda “qəzəblə banditlərin düşərgəsini bombalayan” təyyarə göründü. Biz təpədən enib laqunu gördük. Təyyarə hələ də bombalayır. Gecə bu yaxınlara

qədər yaşayış olan sahibsiz evə çatdıq. Xeyli su və ərzaq ehtiyatı tapdıq. Axşam yeməyinə düyü ilə ləzzətli toyuq qovurması hazırladıq. Səhər dördə qədər evdə olduq.

15 may

Maraqlı heç bir şey baş vermədi.

16 may

Dayanacaqdan ayrılan kimi qarnıma ağrı düşdü. Əvvəlcə qusdum, sonra ishal başladı. Demerol həbindən sonra bir az yüngülləşdim, amma az keçmiş huşumu itirdim. Məni qamada daşımaları olublar. Ayılanda özümü babat hiss edirdim – ancaq yeni doğulan körpə kimi başdan-ayağa nəcis içindəydim. Yoldaşlar mənə təzə şalvar borc verdilər, amma susuz bunun o qədər də köməyi olmadı: iyi iki kilometrədən hiss eləmək olardı. Günün qalan hissəsini dincəldik (mən mürgələdim). Koko və Nyato kəşfiyyata yollandılar və şimala apararı cıdır tapdılar. Biz ay işığında bu cıdırı irəlilədik, sonra düşərgə saldıq. Bizim təcrid olunduğumuzu bir daha təsdiq edən 36 №-li məlumat aldıq.

17 may

13.00-a qədər ayaq döydük. Ağac doğranan yerə gəlib çatdıq; belə görünür ki, işçilər üç gün bundan əvvəl buranı tərək ediblər. Şəkər, qarğıdalı, donuz yağı, un və bir neçə çəllək su tapdıq – bütün bu ehtiyatlar yəqin ki, haradansa uzaqdan gətirilib. Düşərgə saldıq və kəşfiyyatçıları meşəyə apararı cıdırı araşdırmağa göndərdik. Raulun dizinə irin yığılıb: yazıq kəskin ağrıdan demək olar ki, yeriyə bilmir. Ona güclü antibiotik verdik. Sabah əməliyyat edəcəyik. Ümumilikdə 15 kilometr irəlilədik.

Yüksəklik: 920 metr.

18 may

Roberto və Xuan Martin¹.

Bütün günü pusquda durub fəhlə və əsgər gözlədik, amma heç kim gözə dəymədi. Migel və Pablito buradan iki saatlıq yürümə məsafəsində içməli su tapıblar. Raulun yarasını çərtilib 50 kubluq irin çıxardıq. Yaranı təmizlədik. O hələ də yeriyə bilmir. Dış çıxarmağa başladım; əlimə düşən birinci bəxtəvər Kamba oldu. Əməliyyat uğurlu keçdi. Biz balaca peçdə çörək bişirdik və əla ət konservi ilə axşam yeməyi yedik. Mən partlamaya düşənə qədər yedim.

19 may

Səhər tezdən ön dəstə dördyola yollanıb pusqu qurdu. Əsas dəstə az sonra gəlib çıxdı. Bir neçə nəfər ön dəstənin Raulun arxasınca gedən və onu dördyola gətirən döyüşçülərini əvəz etdi. Qalanları bu vaxt çeşməyə getdilər, orada bel çantalarını qoyandan sonra Raulu aparmağa gəldilər; o, özünü artıq yaxşı hiss edir. Antonio bulağın axarıyla üzüşəyi kəşfiyyata yollandı. O, ordunun tərək etdiyi düşərgəyə rast gəlib və əsgər yeməyi qalıqları tapıb. Nyakauasu haradasa buralardadır; mənim hesablamalarıma görə biz Konqri bulağı tərəflərdə ona çıxacağıq. Təcrübəli yoldaşların proqnozlarına baxmayaraq yağış bütün gecəni yağdı. Hələ on günlük azuqəmiz var; hər tərəf balqabaq və qarğıdalı ilə doludur.

Yüksəklik: 780 metr.

20 may

Kamilo².

Günü hərəkətsiz keçirdik. Səhər əsas qrup pusqu qurmağa yollandı; günorta ön dəstə onu əvəz etdi. Pombo onlara

¹ Çe Gevaranın qardaşları Roberto və Xuan Martinin ad günü.

² Çe Gevaranın oğlu Kamilo Gevara Marçın ad günü.

rəhbərlik edirdi. Onun fikrinə görə Migelin seçdiyi mövqe çox pis mövqedir. Migel özü bulaq boyunca gəzə-gəzə Nyakauasuya çıxıb: çaya qədər bel çantasız piyada iki saatlıq yoldur. Tək-tək atəş səsləri eşitdik, amma kimin atəş açdığını bilmədik. Nyakauasu sahilində düşmənin kiçik dəstəsinin (təxminən iki taqımın) bu yaxınlarda saldıqları düşərgə yerini tapdıq. Xırda fəvqəladə hadisə: Luis pusquda çox sızladığına görə cəza olaraq arxaya göndərilib. Bunu anlayışla qarşıladım.

Barryentos mətbuat konfransı keçirdi. Debrenin jurnalist statusunu əlindən aldığı bəyan etdi və konqresə ölüm hökmünün bərpası ilə əlaqədar təklif göndərəcəyinə vəd verdi. Bütün jurnalistlər və əcnəbi nümayəndələr bir-birinin ardınca ona Debre ilə bağlı suallar ünvanlayırdı. Barryentos çox fərsiz müdafiə olunurdu. Onun kimi biçarə və səriştəsiz dövlət xadimi təsəvvür etmək mümkün deyil.

21 may

Bazar günü. Heç bir tərpəniş olmadı. Pusquda durmağa davam edirik: on döyüşçü səhərdən günortaya, on döyüşçü də günortadan axşama qədər. Raul yavaş-yavaş düzəlir; bu gün yenə yarasını çərtilib 40 kubluq irin çıxardıq; qızdırması düşdü, amma ağrısı qalıb; hələlik yeriyə bilmir. Bu gün üçün bu, mənim əsas qayğımıdır. Gecə qarındolusu yemək yedik: ət konservi, qarğıdalı, çarki dilimləri, balqabaq; üstündən də mote içdik.

22 may

Günorta gözlədiyimiz kimi ağac doğrayanların briqadiri Qusman Robles¹ gəlib çıxdı: sınıq-salxaq cipdə oğlu və

¹ *Qusman Robles* – boliviyalı kəndli, partizanlar üçün aldığı şeylərlə geri dönrəkən əsgərlər tərəfindən saxlanılıb.

sürücüsü ilə birgə idi. Əvvəlcə biz düşündük ki, bu ordunun hiyləsidir, amma Qusman özünü səmimi apardı və oğlunu¹ girov qoyub gecə Qutyerresə getməyə razı oldu. Sabah geri dönməyi vəd etdi. Ön dəstə bütün gecəni pusquda duracaq. Sabah 15.00-a qədər gözləyəcəyik, sonra isə getmək lazımdır: bir yerdə çox qalmaq təhlükəlidir. Qusman satqına oxşamır, amma onun şübhə oyandırmadan lazım olan hər şeyi ala biləcəyi az inandırıcıdır. Biz yediyimiz ərzağa görə ona pul verdik. O, bizi Tatarenda, Limon və İpitadakı vəziyyətlə bağlı məlumatlandırdı: İpitadan başqa bu qəsəbələrin heç birində əsgər yoxdur. İpitada isə hansısa leytenant gəlib oturub. O, Tatarendada şəxsən olmayıb, başqalarından eşitdiklərini danışır.

23 may

Gərgin gün. Ağac doğrayanların briqadiri axşama qədər gəlib çıxmadı, sakitlik olmasına baxmayaraq onun on yeddi yaşlı yekəpər oğlunu da özümüzlə götürüb yola düşmək qərarına gəldik. Bir saat ay işığında irəlilədik. Yolun kənarında gecələdik. On günlük yeməyimiz var.

24 may

İki saata Nyakauasuya yetişdik. Burada əsgər yoxdur. Dörd saat da çay boyunca üzüaşağı gedəndən sonra Konqri bulağına çatdıq. Rikardo və Moro geri qalıb digərlərini də ləngidirdilər. Bizim təlim yürüşünün ilk dayanacağına gəldik. Yer təmiz görünür: köhnə izlər itirilib, yenisi yoxdur. Radio məlumat verdi ki, həbsinin qanuni olub-olmadığına baxılması üçün Debrenin məhkəməyə çağırılması ilə bağlı müraciət rədd edilib. Mənim hesablamalarıma görə buradan

¹ Partizanların bələdçisi olan gənc boliviyalı Moyses Robles.

Saladilyoya təxminən iki saatlıq piyada yol var. Zirvəyə çataq, sonra nə edəcəyimiz haqda qərara gələcəyik.

25 may

Saladilyoya arxamızca çox iz qoymadan saatyarıma yetişdik. Sonra mənbəyinə çatıncaya qədər bulaq yatağı ilə təxminən iki saat irəlilədik. Yürüməyə ara verdik, oturub yemək yedik və 15.30-da yolumuza davam elədik. Aşırıma çatmadan 18.00-da 1100 metr yüksəklikdə düşərgə saldıq. Oğlanın sözlərinə inansaq, buradan onun babasının çakosuna¹ qədər təxminən on kilometr var. Beninyonun hesablamalarına görə Varqasın Rio-Qrandenin sahilindəki evinəcən də təxminən bir gün getmək lazımdır. Sabah hara gedəcəyimizə qərar verəcəyik.

26 may

İki saat yürüyəndən sonra 1200 metr yüksəklikdə dağın zirvəsini aşıb bizim oğlanın atasının əmisinə² məxsus rançoya gəldik. Orada iki muzdur işləyirdi; onları tutub saxlamalı olduq. Məlum oldu ki, qoca onların bacıları ilə evlidir, yəni onlar qocanın qaynidirlər. Birinin on altı, o birinin iyirmi yaşı var. Onlar oğlanın atasının bizim üçün yemək aldığını, amma həbs olunub hər şeyi etiraf etdiyini danışdılar. İpitanı 30 əsgərlik qarnizon qoruyur. Donuz yağı və balqabaqla qızardılmış donuz əti yedik, amma rançoda su yox idi: suyu bura İpitadan çəlləklərdə gətirirlər. Gecə iki qardaşa məxsus rançoya yollandıq. Ranço buradan səkkiz kilometr aralıdadır: dörd kilometr İpitaya tərəf, dörd kilometr isə qərbə doğru getmək lazımdır. Səhər tezdən ora yetişdik.

Yüksəklik: 1100 metr.

¹ *Çako* – xırda meyvələr becərilən bağça.

² Bir gün əvvəlki qeyddə oğlanın babasının meyvə bağçası olduğu yazılır.

27 may

İçinə ümitsizlik qatılmış bekarçılıq. Rançoda bütün vəd edilən möcüzələrdən təkçə şəkər qamışı var, onu emal etməli olan kiçik zavod isə fəaliyyətini dayandırıb. Gözlədiyimiz kimi qoca sahib günorta gəlib çıxdı; donuzlar üçün bir dolu çəllək su gətirdi. Bizim aryerqard şübhələnib işçiləri kimi onu da tutdu; 18.00-a qədər saxladıq, sonra buraxdıq. Qardaşların kiçiyi də onlarla qaldı. Hamısına bazar ertəsinə qədər heç bir yerə getməmək və dillərini dinc qoymaq tapşırığı verdik.

Təxminən iki saat yürüyəndən sonra Karaquatarendaya aparən yolun kənarındakı qarğıdalı tarlasında gecələdik.

28 may

Bazar günü. Erkən oyandıq. Saatyarımılıq sürətli gedişdən sonra Karaquatarendanın kəndətrafı zəmilərinə yetişdik. Beninyo və Koko kəşfiyyata yollandılar, onları gördüyü üçün bir kəndlini tutmağa məcbur oldular. Az sonra bizim yanımızda tutub saxladığımız və özlərini sakit aparən bütöv bir kəndli dəstəsi toplandı. Ancaq bu sakitlik dəstədəki yanında uşaqları olan bir qadının “dur!” əmrini eşidib zingildəməyə başlaması ilə pozuldu. O, kəndə doğru qaçdı və nə Paço, nə də Pablo onu saxlamağa cəhd etdi. 14.00-da biz kəndi tutduq və həm girişdə, həm də çıxışda növbətçi qoyduq. Az keçmiş YPFB neft şirkətinə məxsus bir cipi saxladıq. Günün sonuna artıq dörd maşın saxlamışdıq: iki cip və iki yük maşını. Onların yarısı YPFB-yə məxsus idi. Biz atüstü yemək yedik, qəhvə içdik və uzun-uzadı mübahisələrdən sonra 19.30-da İpitasitoya yollandıq. Orada bir dükanın qapısını sındırıb 500 dollarlıq azuqə götürdük. Pulun qəbzlərini təntənəli şəkildə iki kəndliyə verdik və zəvvərliyə davam etdik. İtaya gəlib burada İpitasitodakı dükanın

sahibəsi çıxan qonaqpərvər müəllimənin qonağı olduq. Onunla götürdüyümüz malların qiymətini dəqiqləşdirdik. Mən söhbətə qoşulanda yerlilər bir-birinə baxmağa başladılar: deyəsən, məni tanıdılar. Onların bir az pendiri və çərəyi vardı; hamısını riyakarlıq sezilən bir canfəşanlıqla bizə verdilər. Sonra Santa-Krusa aparən dəmiryol xətti boyunca Espino istiqamətində irəlilədik. Yarıyolda yük maşınımız boğulmağa başladı. Hava işıqlananda Espinoya hələ təxminən 12 kilometr yol qalırdı. Məqsədimizə çatmağa haradasa səkkiz kilometr qalmış yük maşını birdəfəlik dayandı. Ön dəstə qəsəbəni tutdu, bundan sonra digərlərini də ora daşdıq: ciplə dörd reysə.

Yüksəklik: 880 metr.

29 may

Espino qəsəbəsi 1958-ci ildəki daşqından sonra yenidən tikilib. Buranın sakinləri əsasən təvazökar, sakit və ispanca demək olar ki, heç nə anlamayan (və ya özlərini belə göstərən) hindi-quaranilərdir. Biz qəsəbədə təsadüfən rastlaşdığımız neftçilərin əlindən yük maşınlarını aldığımız və bütün əşyalarımızı ona yüklədik. Təəssüf ki, bunlar hamısı boşuna imiş: Rikardo maşını küvetə saldı və onu oradan dartıb çıxarmaq mümkün olmadı.

Bura elə bil ayrı dünyadır: sakitlik və dinclik. Adamın belə sakitliyin ola biləcəyinə inanmağı gəlmir. Ətraf yollar haqqında məlumat toplamaq tapşırığı verilən Koko düzəməlli bir şey öyrənə bilmədi. Deyilənlər başdan-ayağa ziddiyyətlidir. Nəticədə az qaldı ki, Rio-Grandeyə aparən kifayət qədər təhlükəli bir marşruta üstünlük verək, amma son anda su ehtiyatı olduğunu güman etdiyimiz Muçiriyə yollanmaq qərarına gəldik. Qeyri-müəyyənlik üzündən

yola 15.30-da çıxıb bildik. Yeddi nəfər cipdə (ön dəstə, üstəgəl, Koko), qalanları piyada yola düşdü.

Radio Kamiridə həbsdə saxlanılan Loronun qaçdığı haqda məlumat yaydı¹.

30 may

Gündüz dar rels xətlə dəmiryoluna rast gəldik. Buradan o yana – Muçiriyə yol yox idi. Ətrafda kəşfiyyat apardıq və cəmi beş yüz metr aralıda, görünür, neftçilərin istifadə etdikləri digər bir yol tapdıq. Ön dəstə cipdə bu yolla getmək qərarına gəldi. Antonio yola düşməyə hazırlaşanda yolda əlində qırma tüfəngi, yanında it olan oğlan göründü. Ona dayanmaq əmr olundu, amma o qaçdı. Bunu nəzərə alıb Antonionu yolun başındakı pusquda qoydum, əsas dəstəni isə 500 metr geri çəkdim. Migel 11.45-də qayıdıb gəldi və şərqə doğru 12 kilometr getsə də, su tapmadığını, insanlara rast gəlmədiyini və sadəcə şimala aparan yola çıxdığını söylədi. Ona özü ilə birgə üç nəfər götürüb bu yolla 10 kilometr şimala tərəf getməyi və hava qaralana qədər geri dönməyi əmr etdim. 15.00-da rahatca yatdığım vaxt pusqu tərəfdən atəş səsləri eşidildi. Məlum oldu ki, əsgərlər hücumə keçiblər və pusquya düşüblər. Onların itkiləri: üç ölü, bir yaralı. Bizim tərəfdən atışmada iştirak edənlər: Arturo, Nyato, Luis, Villi və Raul (sonuncu özünü zəif göstərüb). Biz yola çıxdıq və yolayrıcına doğru 12 kilometr irəliləsək də, Migelə rast gəlmədik. Sonradan öyrəndik ki, cip qızılıb və sönmüb. Onu yolayrıcından üç kilometr aralıda tapdıq. Biz hamımız radiatorun içinə işəyəndən, üstündən də bir qab su tökəndən sonra cip işə düşdü və

¹ Məlumat yalan idi. Əslində, Xorxe Vaskes Viyananı əvvəlcə işgəncələrə məruz qoymuş, sonra isə vertolyotdan selvaya atıb öldürmüşdülər.

Xulio ilə Pablonun bizi gözlədiyi yerə qədər rahatca gedib çıxdı. Tonqal qaladıq, üç hindtoyuğu, bir az da donuz əti qızdırdıq.

Enməyə davam edirik.

Yüksəklik: 650 metr.

31 may

Cip bizim sidiyimiz ilə problemsiz işləməklə inqilabi şüurluluğun möcüzələrini nümayiş etdirir. İki şey bizi ləngitdi: birincisi, şimala aparan yol qurtardı və buna görə də Migel dayanmalı oldu. İkincisi, növbətçilər tələlər yerləşdirmək üçün cığırla velosipeddə gedən Qreqorio Varqas¹ adlı kəndli tutdular (o, ovçudur). Biz onun məqsədinin nə olduğunu düz-əməlli ayırd edə bilmədik, amma içməli su mənbələri haqqında verdiyi məlumatlar yerinə düşdü. Ən yaxın mənbə bir az arxada imiş. Mən bir neçə döyüşçünü su gətirmək və nahar hazırlıqlarına başlamaq tapşırığı ilə oraya göndərdim. Kəndli onlara bələdçilik elədi. Deyilən yerə çatanda döyüşçülər iki hərbi yük maşınına rast gəliblər və çox fikirləşmədən atəş açmağa başlayıblar. İki nəfəri vurublar. Nyato qumbaraatanı sınaqdan keçirmək qərarına gəlib: ilk mərmə boşə çıxıb, ikincisi atəş açılan zaman partlayaraq lüləni dağıdıb. Xoşbəxtlikdən Nyatoya bir şey olmayıb. Biz sonrakı su mənbəyinə çatana qədər daha 15 kilometr irəlilədik. Başımız üzərində təyyarə uçsa da, ondan bizə heç bir zərər gəlmədi. “Qəhrəman cip” sonda canını tapşırırdı: benzin qurtardı. Gecə yemək hazırlayıb yedik. Ordu bəyanat verib dünənki toqquşma nəticəsində kiçik leytenantının və sırası əsgərinin öldürüldüyünü etiraf etdi.

¹ *Qreqorio Varqas* – partizanlara bələdçilik etmiş kəndli.

“Şahidin” sözlərinə əsaslanaraq bizim guya “ağır itkilər” verdiyimiz bildirilir. Sabah dəmiryolunu keçib dağlara qalxmaq istəyirəm.

Yüksəklik: 620 metr.

Ayın yekunu

Ən ciddi çatışmazlıq bizim aşırımdan keçib zəvvarlıq etməmizə baxmayaraq Xoakinlə hələ də əlaqə yarada bilməməyimizdir. Belə görünür ki, o şimala doğru gedib.

Döyüslərə gəlincə, bu ay ərzində əsgərlərlə aramızda bizim bir nəfər belə itirmədiyimiz, düşməni isə itki verməyə məcbur etdiyimiz üç toqquşma olub. Pirirenda və Karaquatarendanın da ələ keçirildiyini nəzərə alsaq, bunu uğur kimi dəyərləndirmək mümkündür. Düşmən, deyəsən, itlərin o qədər də effektiv olmadığını anlayıb və daha onlardan istifadə eləmir.

Bizim vəziyyətin əsas xarakteristikası:

1) Manila, La-Pas və Xoakinin qrupu ilə heç bir əlaqənin olmaması. Bu, real sayımızı 25 nəfərə endirir.

2) Yeni əsgərlərin sıralarımıza qoşulması məsələsində tam uğursuzluq. Amma kəndlilər get-gedə qorxudan azad olurlar və bizə heyranlıqlarını büruzə verirlər. Onların biz tərəfə cəlb olunması hövsələ tələb edən uzun və əziyyətli prosesdir.

3) Kolye başda olmaqla kompartiya bizə əməkdaşlıq təklif edir. Belə görünür ki, bu təkliflərində səmimidirlər.

4) Debrenin işi ətrafındakı hay-küy bizim hərəkata on zəfər döyüşündən daha çox fayda gətirib.

5) Gerilyeroların döyüş əzmi gündən-günə yüksəlir. Uğur qazanmağımızın rəhni budur. Bu meyili qoruyub saxlamaq lazımdır.

6) Ordunun hərəkətləri nizamsız olaraq qalır, taktikası elə də yaxşılaşmayıb.

Ayın xəbəri: Loronun həbsi və bunun ardınca qaçışı. İndi o, bizi axtarır tapmağa və ya gizli fəaliyyətlə əlaqə qurmaq üçün La-Pasa yollanmağa cəhd edəcək.

Ordu elan etdi ki, Masikuri rayonunda bizə yardım edən hər bir kəs həbs olunacaq. İndi kəndlilər fərqli səbəblərdən olsa da, hər iki tərəfdən də qorxacaqlar. Döyüşlərdəki üstünlüyümüz vəziyyəti xeyrimizə dəyişməyə kömək edəcək.

1967-Cİ İL İYUN AYI

1 iyun

Ön dəstəyə neftçilərin yolu ayrılan dördyola qədər olan aralıqdakı 3 kilometrə kəşfiyyat aparmağı tapşırıdım. Göydə yenə də təyyarə dövrə vururdu. Radio məlumat verdi ki, hava şəraitinə görə aviasiyanın fəaliyyəti müvəqqəti dayandırılrsa da, indi bərpa olunacaq. İki ölü və üç yaralı haqqında qəribə məlumat da səsləndirildi; ola bilər ki, köhnə məlumatdır. Biz nahar etdik və 17.00-da dəmiryol istiqamətində irəlilədik. Yeddi-səkkiz kilometr yolu rahat qət etdik, bundan sonra bir kilometr yarım da dəmiryol xətti boyunca addımladıq. Yeddi kilometrədən sonra bizi rançoya aparıb çıxarmalı olan ensiz, istifadəsiz yola burulduq. Əldən düşdüyümüzə görə yarı yolda dayandıq. Gün ərzində uzaqda cəmi bir atəş səsi eşitmişik.

Yüksəklik: 800 metr.

2 iyun

Yeddi kilometr irəliləyəndən sonra ins-cins gözə dəyməyən rançoya çıxdıq (Qreqorio bizi aldatmayıbmış). Yekə bir donuzu tutub kəsdik. Bu vaxt Braulio Roblesin onun özünün, oğlunun və iki muzdurunun müşayiət etdiyi inək sürüsü gözə göründü. Muzdurlardan biri – Sumini sahibin oçakaosu¹ imiş. Onlardan at borc alıb dərisini soyduğumuz donuz cəmdəyini bulağın yanına qədər üç kilometr daşdıq.

¹ *Oçakaos* – ögey oğlu.

Kəndliləri tutduq. Qreqorioya onların gözüne görünməməyi tapşırırdıq: onun yoxa çıxdığından artıq buralarda xəbərdardılar. Əsas qrup gəlib çıxmağa macal tapmamış yolda ordunun çəlləklər yüklənmiş yük maşını gördü. Kuzovda iki gənc əsgərcik oturmuşdu. Onları tutmaq su içmək kimi bir şey idi, amma biz dincəlməyə və donuz ətinə üstünlük verdik. Bütün gecəni ət qızartdıq. 3.30-da hərəsinə 10 dollar verib dörd kəndlini buraxdıq. 4.30-da Qreqorio da donuz əti ilə qarnını doydurub, ona vəd olunan mükafatı – 100 dolları alıb getdi. Bulağın suyu şortəhərdir.

Yüksəklik: 800 metr.

3 iyun

6.30-da yola çıxdıq. 12.00-a qədər bulağın sol sahili ilə irəlilədik. Beninyo ilə Rikardo yolumuzun ətrafında kəşfiyyat apardılar və pusqu qurmaq üçün münasib yer tapdılar. 13.00-da mövqelərimizi tutduq: Rikardo və mən hər birimiz öz qrupumuz ilə mərkəzdə; bir cinahda Pombo, digər cinahda – ən əlverişli yerdə isə ön dəstə ilə birlikdə Migel. 14.30-da donuz dolu maşını, 16.20-də boş butulkalar yüklənmiş kiçik yük maşını buraxdıq. 17.00-da ordunun dünənki yük maşını gördü. İki əsgər ədyala bürünüb kuzovda yatmışdı. Onlara atəş açmağa əlim gəlmədi, necə sağ ələ keçirə biləcəyimizlə bağlı bir şey fikirləşməyə isə vaxt eləmədim. Buraxmalı olduq. 18.00-da pusqudan ayrıldıq və bulağa qayıdana qədər yol uzunluğunu irəliləməyə davam etdik. Yerbəyer olmağa imkan tapmamış yanımızdan əvvəlcə dörd, sonra isə daha üç yük maşını ötüb keçdi. Heç birində əsgər yox idi.

4 iyun

Bir müddət pusqu üçün yer axtara-axtara bulağın yatağı boyunca irəlilədik. Sonra qərbə aparən cığırla getdik. Suyu

qurumuş bulağın yatağı ilə cənuba doğru addımladıq. 14.45-də kiçik pəlçıqlı gölün yanında düşərgə saldıq. Qəhvə və yulaf yarması qaynatdıq. Bütün bunlar üçün xeyli vaxt əlləşdiyimizə görə elə buradaca gecələmək qərarına gəldik. Soyuq cənub küləyi yağış buludlarını da qovub gətirdi; gecəboyu yağış çiskinlədi.

5 iyun

Düz çıxırdan çıxıb selvaya girdik. Yağış çiskinləməyə davam edirdi. Yolun çoxunu bu rayonun ən yüksək dağının yamacındakı sıx kolluğu yara-yara irəlilədik. Tonqal qalamağa imkan tapandan sonra az qaldı ki, tonqala dua edək. Bütün günü heç nə yeməmişik. Su qablarımızdakı şor suyu sabaha saxladıq.

6 iyun

Kasıb səhər yeməyindən sonra Migel, Beninyo və Pablito yol təmizləməyə yollandılar. 14.00-da Pablito geri döndü və yiyəsiz mal-qara saxlanılan yerə rast gəldiklərini məruzə etdi. Biz yola çıxdıq və bulağın axarıyla irəliləyib mal-qara saxlanılan yerə çatdıq, oradan isə Rio-Qrandeyə tərəf döndük. Kəşfiyyatçıları sığınacaq tapmaq tapşırığı ilə kəşfiyyata yolladıq. Yaxınlıqda münasib kiçik ev tapıldı. Belə görünür ki, buradan 50 əsgərlik qarnizonun yerləşdiyi Puerto-Kamaçoya qədər üç kilometr yol var. Oraya torpaq yol gedir. Bütün gecəni donuz əti və lokro¹ hazırlamışıq. Düz-əməlli dincələ bilmədik. Səhər tezdən yola çıxdıq və irəliləməyə davam etdik.

¹ *Lokro* – Keçua hindilərinin düyüdən, çarkidən, kartofdan və tərəvəzlərdən hazırlanan ənənəvi şorbası.

7 iyun

Bizim bələdçimiz – sahibin oğlu sonuncu rançonu da arxada qoyduğumuzu söyləyənə qədər adam olan yerlərdən yan ötüb asta-asta irəlilədik. Bələdçinin mövcudluğundan xəbərsiz olduğu rançoya çatanacan playa¹ ilə addımladıq. Balqabaq, şəkər qamışı, banan və paxla tapdıq. Sahildə düşərgə saldıq. Bələdçi qarnındakı ağırlardan şikayət edir; doğru, yoxsa yalan söylədiyini ayırd etmək olmur.

8 iyun

Düşərgəni 300 metr uzağa, rançodan və açıq sahildən aralı yerə köçürdük. Amma sonra məlum oldu ki, rançonun sahibi sahildə görünür: barjadan istifadəyə üstünlük verir. Beninyo, Pablo, Urbano və Leon qayalığın içindən yol axtarmağa getdilər. Günorta qayıdıb gəldilər və yol olmadığını məruzə etdilər. Mən kobudluq etdiyinə görə yenə də Urbanonun abırını ətəyinə бүkdüm. Sabah sal düzəltmək və qayanın yanından çayı keçmək qərarına gəldik.

Radio mədənlərdəki gərgin vəziyyət haqqında məlumat verir; mədənçilər hədə-qorxu gəliblər, amma hələlik toqquşma baş verməyib.

9 iyun

İki saata qayalığa çatdıq. Nyato artıq orada idi və canfəşanlıqla sal üçün ağac doğrayırdı. Amma onun əziyyətinin nəticələri ürəkaçan deyil; salı sınamaq lazımdır. Mənim tapşırıgım ilə Migel alternativ yol tapmağa yollandı, ancaq bu cəhd uğursuz alındı. Beninyo nəhəng balıq tutdu.

Yüksəklik: 590 metr.

¹ Çe çayın qumluq sahilini playa (plyaj) adlandırır.

10 iyun

Qorxduğum başımıza gəldi – sal öz üzərində cəmi üç bel çantası saxlaya bilir, hətta bu vaxt az qalır ki, bata. Bizim ən yaxşı üzgüçülərimiz suya atıldılar, amma dərhal da üzüb geri qayıtdılar: su çox soyuqdur. Mən barja dalınca rançoya adam yollamaq qərarına gəldim. Koko, Paço, Anisetə və Nyato getdi. Az sonra minomyotdan atəş açıldı və partlayış səsi eşidildi. Nyato qaçıb gəldi və digər sahildə dayanan əsgərlərlə atışmağa başladıklarını söylədi. Yəqin ki, bizimkilər ehtiyatsızlıq edib açıqlığa çıxıblar və gözə görünüblər. Əsgərlər vurnuxduqları vaxt Pombo və Koko bütün ətrafa səs salıb necə gəldi atəş açmağa başlayıblar. Biz bu gün heç yana getməmək qərarına gəldik. Sabah sübh tezdən yol təmizləməyə başlayacağıq. Vəziyyət kifayət qədər təhlükəlidir: əgər düşmən çoxsaylı qüvvə ilə hücum keçərsə, biz kol-kos basmış qayalarla geri çəkilməli olacağıq.

11 iyun

Ölü sakitlik günü. Biz pusquda gözləsək də, düşmən gözə dəymədi; tək-cə kiçik bir təyyarə başımız üzərində bir neçə dəfə dövrə vurdu. Olar bilər ki, bizi Rositada qarşılamağa hazırlayırlar. Görünür, aşırıma aparan yol dağ silsiləsinin ən yüksək nöqtəsindən keçir. İstənilən halda sabah çıxıb getmək lazımdır. Azuqəmiz beş-altı günə bəs edər.

12 iyun

Əvvəlcə düşünürdük ki, Rositaya və ya ən azından Rio-Orandeyə gedib çıxma biləcəyik, ancaq marşrut həddən artıq çətin oldu. Elə birinci çeşmənin yanında dayandıq və adamları kəşfiyyata yolladıq. 15.00-da məlum oldu ki, yaxınlıqda daha bol sulu çeşmə var, amma onun yanında düşərgə üçün yer yoxdur. Dayandığımız yerdəcə düşərgə saldıq.

Hava korlandı; cənubdan gələn hava kütlələri bütün gecə bizi soyuq yağışa qonaq elədi. Radio maraqlı xəbərlər yayınlayır: “Presensia” qəzeti şənbə günü baş verən və bir əsgərin öldüyü, digərinin isə yaralandığı döyüş haqqında məlumat dərc edib. İnanıdırıcı görünən əla xəbərdir. Bu o deməkdir ki, biz hər döyüşdə düşməni itki verməyə məcbur edərək reputasiyamızı qoruyub saxlayırıq. Bir az sonra bizim itkilərimizlə bağlı yeni bir məlumat səsləndirildi: guya aralarında hərbi komandirlərdən biri İntinin də olduğu üç nəfər öldürülüb. Eləcə də “banditlərin” milli mənsubiyyəti haqqında məlumat verildi: 17 kubalı, 14 braziliyalı, 4 argentinalı və 2 perulu. Kubalıların və peruluların sayı həqiqətə uyğundur. Onların bu informasiyanı haradan əldə etdiklərini aydınlaşdırmaq lazımdır.

Yüksəklik: 900 metr.

13 iyun

Sonrakı çəşməyə qədər cəmi bir saat addımladıq: maçeteroslar hələ nə Rositaya, nə də Rio-Grandeyə yol açə birlər. Bəlkə sabah buna nail oldular. Hava əməlli-başlı soyuyub. Qənaət etsək, beş günlük yeməyimiz var.

Ölkədə heyranedici siyasi kaos yaranıb – çox sayda qarşı-qarşıya duran qüvvə var, hamı bir-biri ilə pakt imzalayır, heç nədən baş açmaq olmur. Gerilyanın katalizator rolu oynaya biləcəyi klassik vəziyyətdir.

Yüksəklik: 840 metr.

14 iyun

Selita: 4.¹

Bütün günü tonqalın ətrafında qızınıb yol açmağa yollanan Migel və Urbanodan bir xəbər gözləyə-gözləyə

¹Çe Gevaranın kiçik qızı Seliya Gevara Marçın ad günü.

Aquada frianın [Soyuq çeşmə] yanında keçirdik. 15.00-da yola çıxacağımızı qərarlaşdırdıq. Amma bir az sonra Urbano gəlib çıxdı və yəqin ki, axıb Rio-Qrandeyə tökülən bir bulğun yanında qayaya dirəndiklərini məruzə etdi. Biz düşərgədə qaldıq. Ət konservinin qalanını yedik. İndi ehtiyatda təkə yerfındığı və üç pay mote qalıb. Bu gün mənim otuz doqquz yaşım tamam olur. Əldə avtomat selvada ora-bura qaçmaqdan əl çəkmək lazım gələcək gün yaxınlaşır. Amma hələ ki, özümü formada saxlayıram.

Yüksəklik: 840 metr.

15 iyun

Üç saatdan da az bir vaxtda Rio-Qrandeyə çatdıq. Buralar bizə tanışdır. Mənim hesablamalarıma görə buradan Rositaya iki saata getmək olar. Nikolas adlı kəndli deyir ki, Rositaya üç kilometr yol var. Biz 150 peso verib onu buraxdıq. O, yerindən güllə kimi götürüldü. Buradan o yana getməmək qərarına gəldik. Aniseto kəşfiyyata yollandı və gəlib çayı keçməyin mümkün olduğunu məruzə etdi. Yerfındığından horra bişirdik, totayı meyvələrini isə qaynadıb donuz yağında qızartdıq. Üç günlük motemiz qalıb.

Yüksəklik: 610 metr.

16 iyun

Təxminən bir kilometr yol qət edəndən sonra qarşı sahilə ön dəstənin döyüşçülərini gördük. Məlum oldu ki, Panço çay keçidi tapıb. Sinəyə qədər buz kimi suya girib güclü axınla mübarizə apara-apara çayı keçdik. Gözlənilməz hadisə baş vermədi. Bir saat da yürüyəndən sonra Rositaya çatdıq. Sahildə əsgər ləpirlərinə bənzəyən köhnə ləpirlər tapdıq. Rosita bizim ehtimal etdiyimizdən daha enli imiş. Xəritədə qeyd olunan yol, əslində, mövcud deyil. Düz bir

saat buz kimi soyuq suyun içi ilə irəlilədik, sonra totayi palmalarını görüb düşərgə salmaq qərarına gəldik. Təlim yürüşü zamanı Migelin qarşısına çıxan arı pətəyini tapmağa cəhd göstərdik. Uğursuz alındı. Mote, palma özəyi və donuz yağı ilə kifayətlənməli olduq. İki günlük yeməyimiz qalıb (mote). Ümumilikdə üç kilometr Rosita, üç kilometr isə Rio-Grande boyunca irəliləmişik.

Yüksəklik: 610 metr.

17 iyun

Rositanın sahili boyunca irəlilədik. Beş saat yarıma 15 kilometr yol qət etdik. Dörd bulaqdan keçdik, halbuki xəritədə onlardan təkə biri – Abapoçito qeyd olunmuşdu. Çoxlu təzə ləpirə rast gəldik. Rikardo iri xoçi¹ öldürdü, onu mote ilə birlikdə yedik. Bir günlük yeməyimiz qalıb; ümid edirəm ki, sabah qarşımıza hansısa bir ranço çıxacaq.

18 iyun

Səhər yeməyində olan-qalan moteni də yeyib çoxumuz bütün körpüləri yandırdıq. 11.00-a qədər iki kilometr addımlayandan sonra bir rançoya çatdıq və burada qarğıdalı, yukka, şəkər qamışı (eləcə də onun üyüdülməsi üçün dəyirman), xokos və düyü tapdıq. Proteindən kasad nahar hazırladıq və Beninyo ilə Pablitonu kəşfiyyata yolladıq. İki saat sonra Pablo geri dönüb evi buradan 500 metr aralıda olan bir oğlanla rastlaşdığını və bir qrup kəndlilin bizə tərəf gəldiyini məruzə etdi. Kəndliləri tutduq. Hava qaralandan sonra düşərgəmizi oğlanın rançosuna köçürdük və orada gecələdik. Buradan yeddi kilometr aralıdakı Abapoya yol var. Tutduğumuz kəndlilərin evləri 10-15 kilometr

¹ Xoçi – gəmirici növü.

aralıda, Moskera və Oskura çaylarının arasında, daha çox ikinci çaya yaxın bir yerdə yerləşir.

Yüksəklik: 680 metr.

19 iyun

Tələsmədən 12 kilometr qət etdik. Üç evdən ibarət olan və hər evdə bir ailə yaşayan qəsəbəyə gəlib çatdıq. Qalvesin ailəsi buradan iki kilometr aralıda, Moskera və Oskura çaylarının qovuşuğunda yaşayır. Yerli camaat vəhşi heyvan kimidi – nə isə soruşmaq üçün onları ovlamaq lazım gəlir. Ümumilikdə bizi yaxşı qarşıladılar, bununla belə bir ay bundan əvvəl buradan keçən ordunun mer təyin etdiyi Kaliksto ürkmüşdü və hətta bir neçə əhəmiyyətsiz şeyi bizə satmaqdan boyun qaçırdı. Gecə revolverli və “mauzer” tüfəngli üç donuzsatan gəlib çıxdı. Onlar ön dəstənin yarından xəlvəti ötüb keçiblər. İnti sorğu-sualdan sonra silahları belə onların əlindən tutub almadı, onlara göz-qulaq olmaq tapşırığı verilən Aniseto isə bu işi başdansıvdu görürdü. Kaliksto iddia edir ki, bu tacirlər Postrer-Valyedəndirlər və o onları şəxsən tanıyır.

Yüksəklik: 680 metr.

Yaxınlıqda Suspiro adında başqa bir çay da var. Soldan Rositaya tökülür. Sahilində heç kim yaşamır.

20 iyun

Səhər tezdən aşağı rançodan olan oğlanlardan biri – Paulino¹ dünənki üç qonağın tacir olmadıqlarını dedi: onlardan biri Boliviya ordusunun leytenantıdır, digər ikisinin də ticarətlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Bu məlumatı ona Kalik-

¹ *Paulino Bayqorriya* – 20 yaşlı kəndli, üsyançıların rəhbəri olub. Dəstəyə daxil edilməsini xahiş edib. Çənin tapşırığı ilə Komarapaya gedərkən həbs edilib və işgəncələrə məruz qalıb.

stonun onunla sevişən qızı verib. İnti uşaqlardan bir neçəsini götürüb zabitin qaldığı evə yollandı və ona təslim olması üçün saat 9.00-a qədər vaxt verdi, əks halda atəş açacaqları ilə bağlı xəbərdar etdi. Zabit göz yaşları axıda-axıda bayıra çıxdı. Məlum oldu ki, o Boliviya polisinin kiçik leytenantıdır. Onu karabiner və Postrer-Valyedən olan müəllimlə birlikdə (sonuncu onlara könüllü qoşulub) bura göndəriblər. Əmri Postrer-Valyedə yerləşən 60 nəfərlik dəstənin polkovniki verib. Casusların tapşırığı Oskura çayı boyunca yerləşən yaşayış məntəqələrindən məlumatların toplanmasından ibarətdir. Bunun üçün ayrılan vaxt 4 gündür. Əvvəlcə əclafı güllələmək istədik, amma sonra fikrimi dəyişdim və onları müharibə aparmağın bu cür metodlarından istifadənin yolverilməz olduğu haqqında xəbərdar edib buraxmaq qərarına gəldim.

Daxili araşdırma aparıb müəyyən etdik ki, casuslar Anisetonun günahı ucbatından növbətçilərin gözündən yayına biliblər. Həmin vaxt Aniseto Xulio ilə veyillənmək üçün postunu tərk edib. Bu azmış kimi Aniseto və Luisin postda yatdıqlarını görənlər də olub. Cəza olaraq onlara növbədənənkənar yeddi mətbəx naryadı şəllədim və onları sabaha qədər qıtlığını çəkmədiyimiz ət konservisiz və donuz ətisiz qoydum. Casusların bütün şəxsi əşyalarını müsadirə etdik.

21 iyun

Qarıcığaz¹.

İki günlük fasiləsiz və amansız stomatoloji məşqlərdən sonra mən fəxri “dişçəkən Fernando” (bir başqa versiyası Çako) ləqəbini qazanıb kəndlilərə diş poliklinikasının

¹Çenin anası Seliya de la Sernanın ad günü.

bağlandığını elan etdim və günorta qəsəbədən ayrıldıq. Təxminən bir saat irəlilədik. Mən müharibə başlayandan ilk dəfə idi ki, qatır belində gedirdim. Paulino bizə qoşuldu. Qol saatları və səndəlləri də daxil olmaqla bütün şəxsi əşyalarını müsadirə edib üç casusu da özümüzə götürdük. Bir saat sonra onları buraxdıq. Mer Kalikstonu da özümüzə götürmək istəyirdik, amma o xəstə idi. Ciddi hədə-qorxu gəlib (belə görünür ki, faydasız olaraq) onu rahat buraxdıq.

Paulino bizim poçtumuzu Koçabambaya aparmağı boy-nuna götürdü¹. Biz ona İntinin arvadına ünvanlanan məktub, Manila üçün şifrlənmiş məlumat, eləcə də sonuncusunda bizim ordunun milli tərkibi haqqındakı məsələyə aydınlıq gətirdiyim və İntinin ölümü ilə bağlı şayiələri təkzib etdiyim dörd kommünike verəcəyik. Bu [orijinalda boşluq buraxılıb]. Görək şəhərlə əlaqə qura biləcəyikmi? Gözdən pərdə asmaq üçün Paulinonu digər əsirlərlə birlikdə saxlayırdıq.

Yüksəklik: 750 metr.

22 iyun

Təxminən üç saat irəlilədik. Oskura və ya Moroko çaylarından uzaqlaşdıq. Pasionés adlı yerdə içməli su mənbəyi tapdıq. Xəritəyə inansaq, buradan Floridaya və birində Paulinonun yeznəsi yaşayan Pirayətrafi qəsəbələrə qədər ən çoxu altı liqalıq² yol var; Paulino yolu dəqiq bilmir.

Ay işığında yola davam etmək istəyirdik, amma xeyli məsafə olduğunu nəzərə alsaq, buna dəyməz.

Yüksəklik: 950 metr.

¹ Koçabambaya gedərkən Paulino yolda həbs olunub.

² *Latin Amerikası liqası* – bir saat yürüməklə qət edilməsi mümkün olan məsafə; təxminən beş kilometrə bərabərdir.

23 iyun

Təxminən bir saat addımladıq, sonra cığırı itirdik. Səhərdən günortaya qədər onu axtarmaqla məşğul olduq. Axşamdan yolu təmizlədik. Yerli inancın əksinə San-Xuan günündən əvvəlki gecə hava o qədər də soyuq olmadı.

Yüksəklik: 1050 metr.

Astma məni əməlli-başlı bezdirməyə başlayıb, dərman isə demək olar ki, qalmayıb.

24 iyun

Dörd saata 12 kilometr yol qət etdik. Yolun bəzi hissələri rahat keçilir, bəzi hissələrini isə iməkləyə-iməkləyə keçmək lazım gəlir. Çobanların izi ilə nəhəng qayadan endik. Dyuran təpəsindən tökülən mikroskopik şlalənin yanında düşərgə saldıq. Radio mədənçilərlə toqquşmalar haqqında məlumatlar yayır. Astmam kəskinləşir.

Yüksəklik: 1200 metr.

25 iyun

Çoban cığırı ilə təzə ləpirlərin izinə düşüb irəlilədik, amma heç kimə rast gəlmədik. Günortaya yaxın alışıb yanan rançoların yanından ötdük. Başımız üzərində təyyarə dövrə vururdu. Bu hadisələr arasında səbəb-nəticə əlaqəsinin nədən ibarət olduğunu anlaya bilmədik. İrəliləməyə davam etdik və 16.00-da Paulinonun bacısının yaşadığı Piraya yetişdik. Qəsəbədə cəmi üç ev var. Onlardan biri sahibsiz, digəri boşdur, üçüncüsündə isə dörd uşağı ilə birlikdə Paulinonun bacısı yaşayır. Onun əri Panyaqua adlı qonşusu ilə birlikdə Floridaya gedib. Qəsəbədə sakitlikdir. Panyaquanın qızı buradan bir kilometr aralıda yaşayır; onun evində qalmaq qərarına gəldik. Buzov alıb elə o dəqiqə də kəsdik. Koko, Xulio, Kamba və Leon alış-veriş üçün Floridaya

yollandılar, amma orada öz saylarını 120-130-a çatdırmaq üçün əlavə qüvvənin gəlməsini gözləyən təxminən əlli əsgərin yerləşdiyini görüb geri döndülər. Bizim qaldığımız rançonun sahibinin adı Fenelon Kokadır.

Argentina radiosu Siqlo XX¹ rayonunda mədənçilərlə toqquşmalar baş verdiyi və bu toqquşmalarda 87 nəfərin öldüyü haqqında məlumat yaydı. Boliviya radiostansiyaları bu məsələ ilə bağlı tam sükutlarını qoruyub saxlayırlar. Astma get-gedə məni lap əldən salır; onun ucbatından ya-ta da bilmirəm.

Yüksəklik: 780 metr.

26 iyun

Qara gün; xüsusilə də mənim üçün. Əvvəlcə fəlakətin heç bir işartısı yox idi. Mən Floridaya aparən yolda pusquda duranları əvəzləmək üçün beş döyüşçü yolladım. Elə bu vaxt atışma başladı. Biz atların belinə sıçrayıb ora tələsdik və qəribə mənzərənin şahidi olduq: sahil qumu üzərində tam sakitlik içində dörd ölü əsgər uzanıb qalmışdı. Onların silahlarını götürməyə ürək eləmədik: düşmənlərin kollarının arasında gizlənə bilirdi, sahil hər yandan görünürdü. Vaxt artıq gec idi: 17.00. Biz qaranlıq düşməsini gözlədik və qənimətləri topladıq. Migel sol tərəfdə budaqların xırçılığını eşitdiyini məruzə etdi. Mən ehtiyac olmadan atəş açmamağı tapşırıb Antonio və Paçonu ora göndərdim. Demək olar ki, bir anın içində hər tərəfdən atəş açıldı. Vəziyyət bizim xeyrimizə olmadığına görə geri çəkilməyi əmr etdim. Dərhal geri çəkilmək alınmadı; bizimkilərdən ikisi yaralanmışdı:

¹ Boliviyanın mədənçilər yaşayan rayonu. Burada ordu 1967-ci il iyun ayının 24-də aralarında qadın və uşaqlar da olan 87 nəfəri güllələməklə baş verən ixtişaşları amansızcasına yatırmışdır. Hadisə tarixdə "San-Xuan günü qırğını" kimi qalmışdır.

Pombo ayağından, Tuma qarnından. Biz cəld onları evə apardıq və bacardığımız kimi əməliyyat elədik. Pombonun yarası dərin deyildi, yeganə problem çevikliyin qismən itirilməsi idi. Güllə Tumanın qaraciyərinə dəymişdi, bağırsaqları da zədələnmişdi; o elə əməliyyat masasında canını tapşırırdı. Mən son illər heç ayrılmadığım yaxın dostumu itirdim: onun inqilabi işə və şəxsən mənə olan sədaqəti sarsılmaz idi. O, mənə oğlum qədər əziz idi. Ölərkən saatının mənə verilməsini xahiş etmişdi, amma yoldaşlar saat hayında deyildilər: onu xilas etməyə çalışırdılar. Onda Tuma özü saatını çıxarıb Arturoya verib. Belə görünür ki, o, bu saatın üzünü görmədiyini oğluna çatdırılmasını istəmişdi. Ölən yoldaşlarımızın əşyalarını onların uşaqlarına verdiyim olmuşdu. Bu saatı müharibənin sonuna qədər qoruyub saxlayacağam. Tumanın cəsədini ata yüklədik: bir az aralıda dəfn edəcəyik.

Düşmənin iki nümayəndəsini əsir aldığımız: adi karabiner və leytenant rütbəsi olan karabiner. İntinin adamları onlara mühazirə oxuyub, mənim görə bilən hər şeyi müsadirə etmək əmrimin ağını çıxararaq tək alt tumanında açıb buraxıblar. Biz özümüzlə birgə doqquz at götürdük.

27 iyun

Tumanın birtəhər qazdığımız qəbirdə dəfn olunması ilə bağlı hüznü işlərimizi bitirib yürüşü davam etdirdik və qaranlıq düşməmiş Texerianın mərkəzinə çatdıq. 14.00-da ön dəstə 15 kilometrlik yola çıxdı. Digərləri 14.30-da tərpendilər. Lap arxada gələnlər üçün yol daha uzun oldu: qaranlığa düşdüklərinə görə ayın doğmasını gözləməli oldular və yalnız 2.30-da Palisdə bizim bələdçilərin yaşadıkları evə gəlib çatdılar.

Yüksəklik: 850 metr.

İki atı ev sahibinin yanında qoyduq. O, atları xalasına – Panyaqua qarıya verəcək.

28 iyun

40 dollara bizi Don Lukasın¹ rançosuna aparən yola çıxarmağa razı olan bələdçi tapdıq. Amma yolacan gedib çıxma bilmədik: su olan elə birinci evdəcə gecələdik. Yürüşün tempi bərbad idi – orta hesabla bir saata bir kilometr. Üstəlik də ləngimişdik: Moro və Rikardo key-key xeyli eşələnmişdilər. Rəsmi radio məlumatına əsasən Moskera yaxınlığındakı döyüşdə üç əsgər qətlə yetirilib, ikisi isə yaralanıb. Görünür, söhbət sonuncu toqquşmadan gedir, halbuki biz öz gözlərimizlə dörd meyit görmüşdük. Yəqin ki, onlardan biri ustacasına özünü ölülüyə vurub.

Bizim qaldığımız ev Seya adlı birinin evidir. Evdə adam yox idi. Həyətdə bir neçə inək otlayırdı. Biz onların buzovlarını qovub tövləyə saldıq.

Yüksəklik: 1500 metr.

29 iyun

Moro və Rikardonu dünənki ləngiməyə görə ciddi məzəmmət etdim. Xüsusilə Rikardo öz payını aldı. Moro və ön dəstədən olan iki döyüşçü (Koko və Dario) bel çantalarını alıb at belində yola çıxdılar. Nyato öz əşyalarını özü daşıyırdı. Onun vəzifəsi heyvanlara göz-qulaq olmaqdır. Pombo ilə mən bel çantalarımızı qatıra yüklədik. Pombo indi çöl madyanının belində az-çox yola tab gətirə bilər. Biz onu dağın lap təpəsinə – Don Lukasın rançosuna gətirdik (yüksəklik: 1800 metr). Ev sahibi iki qızı ilə birgə evdə idi (onlardan biri boğaz urundan əziyyət çəkir). Yaxınlıqda daha iki ev var. Biri mövsümi işçiyə məxsusdur və demək

¹ *Don Lukas* – üsyançılara yardım edən boliviyalı kəndli.

olar ki, içində heç nə yoxdur, digəri isə əksinə, ehtiyatla doludur. Soyuq və yağışlı gecə oldu. Məlumatlara görə buradan Barçelona qədər yarım günlük yol var, amma oradan geri dönmək kəndlilər yolun bərbad vəziyyətdə olduğunu deyirlər. Ev sahibi onlarla razı deyil və yolu çox asanlıqla təmizləməyin mümkün olduğunu iddia edir. Qonşu evdə yaşayanlara baş çəkməyə gələn bütün qonaqları bizim kim olduğumuzu anladıqları üçün tutub saxladıq.

Mən də daxil indi sayı 24 olan döyüşçü ilə söhbətləşdim. Çinonu görkəmli gerilyeroların fəxri siyahısına əlavə etdim. İtkilərimizin ciddiliyini onlara anladım; Tumanı oğlum kimi sevdiyimi və onun ölümünün mənim üçün böyük zərbə olduğunu vurğuladım. Səhvlərimizi, xüsusilə nizam-intizamın axsamasını və yürüşdəki ləngliyimizi təhlil etdim. Bundan sonra pusqu qurduğumuz zaman səhlənkarlığın və müharibə qaydalarına laqeydliyin səbəb olduğu bu cür yersiz itkilərə göz yummayacağıma söz verdim.

30 iyun

Qoca Lukas bizə qonşular haqqında danışdı. Onun qonşulara verdiyi xarakteristikalardan aydın olur ki, ordu artıq bu rayonda təbliğati iş aparıb. Qonşulardan Andulfo Dias adlı birisi açıq-aydın hökumətmeyilli təşkilat olan kəndli ittifaqının baş katibidir; bir başqa tip – iflic olduğuna görə toxunmadığımız qoca çərənçidir; üçüncüsü – özünü qadabəladan qurtarmaq üçün doğma atasını belə satmağa hazır olan qorxaqdır. Qoca bizə Barçelona aparan ən yaxşı yolu göstərməyə söz verdi. Bizimlə birlikdə iki kəndli də gedəcək. Günün qalan hissəsini dincəldik; hava bərbad və yağışlıdır.

Siyasi arenada ən vacib hadisə Ovandonun¹ mənim ölkədə olduğum ilə bağlı rəsmi bəyanatıdır. Üstəlik, Ovando

¹ *Alfredo Ovando Kandiya* – Boliviya Silahlı Qüvvələrinin komandanı.

iddia edir ki, nizami ordu ilə tərkibində ən yaxşı amerikalı komandosları məhv etmiş Vyetkonq veteranları olan yüksək hazırlıqlı elit döyüşçü dəstəsi üz-üzə durub. Belə görünür ki, dilini dinc qoymayan Debrenin bəyanatlarından bu qənaətlərə gəliblər. Digər tərəfdən, bəlkə də elə belə olması yaxşıdır: Debrenin boşboğazlığının nəticələri hələ qeyri-müəyyəndir, bir də ki, onun hansı şəraitdə hər şeyi açıb danışdığı məlum deyil. Loronun öldürüldüyü ilə bağlı da şeyiələr gəzir. Mədənlərdə toqquşmaların qızıqdırılmasını mənəm ayağıma yazırlar və onların zaman baxımından Nyakauasu rayonundakı hərbi əməliyyatların başlanması ilə tam üst-üstə düşdüyünü qeyd edirlər. Hadisələr istədiyimiz kimi cərəyan edir; ümid edirəm ki, dişçəkən Fernando ləqəbi bir daha mənə lazım olmayacaq.

Kubadan Perudakı partizan hərəkətinin yayılması tempinin qeyri-qənaətbəxş olduğunu bildırırlər. Oradakı üsyançıların nə silahları, nə adamları var, halbuki ora nəhəng pullar yönləndirilib. Pas Estenssoro, polkovnik Seoane və yerli zəngin, Panda rayonundakı hərəkətin iştirakçısı Ruben Xulio adlı birisinin rəhbərlik edəcəkləri müqavimətin təşkilindən söz gedir. Bütün bunlar Quayaramerində başlamalıdır. Mahiyyətə [oxunmaz].

Ayın yekunu

Nöqsanlar: Xoakinlə əlaqənin olmaması və bir ucdan adamları itirməyimiz. Düşmən bilməsə də, onların hər birinin itkisi dəstəyə böyük zərbədir. Ay ərzində iki toqquşmada iştirak etmişik; nəticədə nizami ordu, onun özünün məlumatlarına görə, dörd əsgərini itirib, üç əsgəri isə yaranalıb.

Ayın başlıca məqamları:

1) Əvvəlkitək tam təcrid olunmuşuq və bunun nəticəsi kimi sayımız 24 nəfərə düşüb ki, onlardan da bir nəfəri yaralıdır və güclə hərəkət edir (Pombo).

2) Əvvəlkitək yenə də yeni döyüşçülərin axınından əsər-ələmət yoxdur. Tilsimlənmiş çevrə alınır: kəndliləri öz tərəfimizə çəkməkdən ötrü əhali sıx olan yerlərdə daim hərbi əməliyyatlar həyata keçirmək lazımdır, bunun üçün isə daha çox adam toplamaq gərəkdir.

3) Bizim gerilya haqqında şayiələr meşə yangını kimi yayılır. Şayiələrdə ələkeçməz superqəhrəmanlar kimi təsvir olunuruq.

4) Təcrid olunmaq dedikdə həm də kompartiya ilə əlaqənin olmaması nəzərdə tutulur. Amma Paulinodan əlaqələndirici kimi istifadə etmək cəhdi bu sahədə öz bəhrəsini verə bilər.

5) Debrenin işi günün mövzusu olaraq qalır; indi onun adını mənim adımla birlikdə çəkirlər. Boliviya hökuməti üsyanın başında mənim dayandığımı rəsmən bəyan edib. Bunun bizim xeyrimizə, yoxsa ziyanımıza olduğunu zaman göstərəcək.

6) Gerilyeroların döyüş əzmi əvvəlkitək yüksəkdir. Onların inqilabi işə sədaqətləri günü-gündən daha da möhkəmlənir. Bütün kubalılar döyüşlərdə nümunəvi şücaət nümayiş etdirirlər; boliviyalılardan iki-üç nəfər zəiflik göstərir.

7) Nizami ordu taktiki bacarıqsızlığını göstərməkdə davam edir, amma onun yerli əhali arasında apardığı təbliğatla hesablaşmaq lazımdır: başlarına bizim məqsədlərlə bağlı yalan məlumatlar doldurub kəndliləri xəbərçilərə çevirirlər.

8) Mədənlərdəki qırğın bizim əlimizə fürsət verdi; əgər mədənçilər arasında yaya bilsək, proklamasiyam vəziyyətə aydınlıq gətirəcək.

Bizim təxirəsalınmaz vəzifələrimiz: La-Pas ilə əlaqəni bərpa etmək; silah və dərman ehtiyatlarını artırmaq; şəhərdə ən azı 10-25-i silah istifadə edə bilən 50-100 nəfər yeni dö-yüşçünü tərəfimizə çəkmək.

1967-Cİ İL İYUL AYI

1 iyul

Havanın işıqlaşmağını gözləmədən xəritədə Barselona kimi qeyd olunan Barçelona yola düşdük. Qoca Lukas yolu təmizləməyə kömək elədi, amma yoxuş sürüşkən və çox dik idi. Ön dəstə səhər tezdən yola çıxdı. Digərləri gü-norta tərpendilər və axşama qədər dərə yamacı ilə yuxarı-aşağı hərəkət etdilər. Ön dəstədən geri qalıb elə ilk rançodaca gecələməyə məcbur olduq. Evdə Yepes soyadlı üç utancaq uşaq yaşayır.

Barryentos mətbuat konfransı keçirib mənim ölkədə ol-duğumu bəyan etdi və bir neçə günə axırıma çıxacağına söz verdi. Həmişəki kimi sarsaqlayırdı, bizi siçovul, ilan və soxulcan adlandırır; Debrenin bizə dərs olsun deyə cəzalandırılacağını tutuquşu kimi təkrarlayırdı.

Yüksəklik: 1550 metr.

Yolda rast gəldiyimiz Andres Koka adlı kəndlini tutub saxladıq. Başqa iki nəfəri də özümüzə götürdük: Rokeni və oğlu Pedronu.

2 iyul

Dağın başında – Don Nikomedas Arteqanın evində ge-cələyən ön dəstəyə səhər çatdıq. Bağçada portağallar yetişir. Ondan siqaret aldıq. Onun əsas evi aşağıda – Pyoxera çayının yaxınlığındadır. Ora endik və qəşəng nahar etdik. Pyoxera sıldırımli dar dərə ilə düz Anqosturaya qədər axır; onun sahili boyunca ancaq piyada irəliləmək mümkündür.

Cığır Dördyol ağzı adlı yerə çıxır, amma yolüstü dik yoxuşu aşmaq lazımdır. Dördyol ağzı önəmli yerdir, belə ki, burada iki maqistral yol kəşişir. Bura gözdən-qulaqdan uzaqda, 950 metr yüksəklikdədir. Bu yerlərin təbiətində gənələrin təmsilçisi mariquisdır. Rançodan aşağıda Arteqanın və onun uşaqlarının evləridir; onların kiçik qəhvə plantasiyası var və ətrafda yaşayan kəndlilər məhsuldan pay almaq üçün axışb bura işləməyə gəlirlər. Hazırda burada San-Xosedən altı muzdur çalışır.

Pombonun ayağı heç cür sağalmır; görünür, səbəb at belində yırğalana-yırğalana getməyidir. Amma yara irinləməyib və irinləmə ehtimalı da yoxdur.

3 iyul

Pombonun yarasına dinclik vermək üçün bütün günümüzü rançoda keçirdik. Ərzaqlara görə bizdən üçqat artıq pul alırlar: kəndlilərin qorxu hissinə qazanc əldə etmək hərisliyi də açıq-aydın qarışır. Ürəyin istəyən hər şeyi sənə satmağa hazırdırlar. Mən bir neçə fotosəkil çəkib camaat arasında populyarlıq qazandım. Təkcə plyonkanı aydınlaşdırmaq, fotosəkilləri çap etmək və kəndlilərə yollamaq qalır – üç, demək olar ki, qeyri-mümkün məsələ. Günorta başımız üzərindən təyyarə uçdu. Gecənin ortasında kimsə gecə bombardman olacağı haqqında şayiə yaydı və bütün kəndlilər küçəyə tökülüşdülər. Adamları evlərinə qaytarmaq, təhlükənin müvəqqəti olduğunu və s. anlatmaq lazım gəldi. Astma mənə qarşı əməlli-başlı müharibə aparır.

4 iyul

Yavaş-yavaş təxminən iki liqa yolu qət etdik və 15.30-da Dördyol ağzına çıxdıq. Burada Manuel Karilyo adlı kəndli yaşayır. O, bizi görən kimi vəlvələyə düşdü. Biz son vaxtlar

artıq xoş ənənəyə çevrilmiş bir tərzdə qəşəng nahar etdik və gecələmək üçün boş anbara girdik. Astma acıqlı yırtıcı heyvan kimi caynaqlarını mənə keçirib; onun ucbatından bütün gecəni yata bilmədim.

Yüksəklik: 1000 metr.

İki gün əvvəl El-Filodan Bermexoya gedən yeddi əsgər buradan keçib.

5 iyul

Buralardakı kəndlilər özləri ilə götürə bildikləri əşyaları və ailələrilə birlikdə evlərini tərk edirlər, nizami ordunun repressiyalarından canlarını qurtarmaq üçün başqa yerlərə köçürlər. Düz Laqunilyasa qədər bizi uzun araba karvanı – öküzlər, donuzlar, toyuqlar və qaçqın kəndlilər müşayiət etdi. Laqunilyasda biz Pyoxera çayından uzaqlaşdıq və onun qolunun sahili boyunca bir kilometrə yaxın irəlilədik. Bələdçimiz bütün ailəsi bu yerlər üçün xarakterik olan bədnam qorxu hissindən iflic olan Ramon adlı yazıq kəndli idi. Yola yaxın yerdə gecələdik. Yolda Sandovalın Moron adlı dayısı ilə qarşılaşdıq: o, San-Luisdə yaşayır və yerlilərdən fərqli olaraq gümrah görünür.

Yüksəklik: 1160 metr.

6 iyul

Səhər tezdən sakinləri bizə qorxa-qorxa baxan, əhalisi sıx olan rayondan keçib yolüstü Penya-Koloradaya yön aldıq. Hava qaralanda Alto-de-Palermoya (yüksəklik: 1600 metr) gəlib çatdıq, buradan kiçik ərzaq dükanına endik və hər ehtimala qarşı bəzi şeylər aldıq. Biz dul qarının yaşadığı yol qırağındakı tənha evə çatanda artıq gecəyarı idi. Ön dəstə özünün qətiyyətsizliyi üzündən az qalmışdı ki, əməliyyatı elə ilk mərhələdəcə batırsın. Əməliyyat planının

son redaksiyası belədir: Samaypatadan gələn yük maşınını ələ keçirmək, sürücüdən şəhərdəki vəziyyəti öyrənmək, ora getmək, gizli polisın binasını tutmaq, aptekdən dərmanlar almaq, hospitalda axtarış aparmaq, konserv və konfet alıb geri dönmək.

Biz ordunun Samaypatanın girişindəki kordonu qaldırdığını biləndən sonra planda bəzi düzəlişlər apardıq. Əməliyyatda Rikardo, Koko, Paço, Aniseto, Xulio və Çino iştirak etdilər. Onlar Santa-Krusdan gələn yük maşınını problemsiz saxladılar, onun arxasınca gələn ikinci yük maşını isə kömək lazım olub-olmadığını öyrənmək üçün özü dayandı. Bu maşını da saxlamalı olduq; qızını kabinədən bayıra çıxarmaqdan imtina edən sərnəşin qadınla xeyli höcətləşmək lazım gəldi. Bu vaxt üçüncü yük maşını da yaxınlaşdı və yolu tamam bağladı. Onun arxasına dördüncü maşın dirəndi. Və bütün bu həngamə bizim adamların qətiyyətsizliyi ucbatından baş verdi. Nəhayət, hər dörd maşını yol qırağına çəkməklə vəziyyəti düzəlttik. Sürücülərə, soruşan olarsa, dincəlmək üçün dayandıqlarını söyləməyi tapşırıdık. Bizim adamlar maşınların birində Samaypataya yollandılar, burada iki karabineri və qarnizon rəisi olan leytenant Vakaflooru tutdular. Leytenantı parolu deməyə məcbur etdilər və kazarmaya girib qısa atışmadan sonra (müdafiə olunanlardan biri atəş açmışdı) on əsgəri əsir aldılar. Beş “mauzer” və bir BZ-30 ələ keçirdik. Əsirləri Samaypatadan bir kilometr aralıda soyundurub tək alt tumanında buraxdıq.

Qənimətlər haqqında danışmalı olsaq, əməliyyatın uğursuz alındığını deməliyik: Çino Paço və Xulionun məsləhətləri ilə hərəkət edərək gərəkli heç nə almayıb. Mənim istədiyim dərmanları da tapmayıblar, bununla belə bəzi

lazım ola biləcək dərmanlar gətiriblər. Hər şey günün-günortasında yerli sakinlərin və bir qrup turistin gözlərinin qabağında baş verib, buna görə də şeyiələr meşə yanğını kimi yayılacaq. 14.00-da artıq qənimətlərlə geri döndükdük.

7 iyul

Keçən dəfə sahibi bizi mehriban qarşılayan şəkər qamışı plantasiyasına qədər dayanmadan yürüdükdük. Ramonun evindən bura bir saatlıq yoldur. Bu adamların canından qorxunu heç nə ilə çıxarmaq mümkün deyil. Plantasiya sahibi bizə donuz satdı və xoş münasibət göstərdi. O, Los-Axosda 200 əsgərin olduğunu və qardaşının daha 100 əsgərin yerləşdiyi San-Xuandan bu yaxınlarda geri döndüyünü xəbər verdi. Mən ona xeyirxahlıq edib bir neçə çürük dişini çıxarmaq istədim, amma o, nədənsə bundan imtina elədi.

8 iyul

Şəkər qamışı plantasiyasından ayrılıb ehtiyatla Pyoxera çayına doğru yönəldik. Amma üfüqdə təhlükəli heç nə görünmürdü, üstəlik, yerli sakinlər əsgərlər haqqında heç nə eşitməmişdilər. San-Xuandan gələn qonaqlar isə orada böyük qarnizonun yerləşməsi ilə bağlı məlumatların doğru olmadığını söylədilər. Görünür, plantasiyanın sahibi bizdən tez canını qurtarmaq üçün bu nağılları özündən quraşdırıb. Çay boyunca Piraya qədər təxminən iki liqa, oradan xəlvət-xanaya qədər isə daha bir liqa yol qət etdik. Düşərgə salanda artıq alaqlarlıq idi. Buradan El-Filoya az yol var.

Mən astmamı sakitləşdirmək üçün özümə bir neçə iynə vurdum: tərkibində 1/900 adrenalin olan göz yumaq üçün mayedən istifadə etdim. Əgər Paulino tapşırığın öhdəsindən gələ bilməsə, astma dərmanı üçün Nyakauasuya geri dönməli olacağıq.

Ordu sonuncu əməliyyatla bağlı rəsmi məlumat yaydı və döyüşdə bir əsgərin öldüyünü etiraf etdi (yəqin, Rikardo, Koko və Paço kazarmanı alarkən baş vermiş qısa atışma nəzərdə tutulur).

9 iyul

Yola düşməyimizlə səmti itirməyimiz bir oldu və biz bütün səhəri onun axtarışlarına sərf etdik. Müharibə başlayandan bu günə qədər qalxdığımız ən yüksək nöqtəyə – 1840 metrə aparan ensiz cığıra çatanda günorta idi. Az sonra qarşımıza anbar çıxdı və biz elə buradaca gecələdik. El-Filoya aparan marşrut tam aydın deyil. Radio məlumat verdi ki, Katavidəki fəhlələr və Siqlo XX-dakı mədənçilər “Komibol” şirkəti ilə 14 maddəyə dair razılıq əldə ediblər. Bu fəhlə sinfinin tam məğlubiyyəti deməkdir.

10 iyul

Yola çıxmağa yubandıq: atlardan biri qaçmışdı, sonra özü qayıdıb gəldi. Yeni yüksəklik rekordu müəyyənləşdirdik: 1900 metr. Bu cığırla çox az gediş-gəliş olur. 15.30-da gecəyə biləcəyimiz bir anbara yetişdik. Təəssüf ki, cıdır burada bitdi. Ot basmış bir neçə yeri araşdırdıq, amma bunun nəticəsi olmadı. İrəlidə evlərin damı görünür: ola bilər ki, El-Filo ətrafındakı yaşayış məntəqəsidir.

Radio “banditlərlə” xəritədə olmayan Eldorado rayonunda baş vermiş toqquşma haqqında məlumat yaydı. Bura haradasa Samaypata və Rio-Grande arasındadır. Öz tərəflərindən bir nəfərin yaralandığını, bizim tərəfdən isə iki nəfərin öldüyünü bildirdilər.

Debrenin və Peladonun bəyanatları düşünülməmiş bəyanatlardır: onlar bizim müharibənin ümumqitə miqyası daşdığını bəyan ediblər, halbuki bunu deməyə onları heç kim məcbur etməyib.

11 iyul

Yağış altında dumanda geri dönərkən azdıq və köhnə yolla aşağı enən ön dəstəni itirdik. Buzovu kəsdik.

12 iyul

Bütün günü Migeldən xəbər gözlədik, amma Xulio gecə gəlib çıxdı və ön dəstənin cənuba doğru axan bulağın yanına endiyini məlumat verdi. Qaranlıqda yola çıxmamaq qərarına gəldik və gecələmək üçün burada qaldıq. Ara verməyən astma tutmaları məni heydən salır.

Radio yeni məlumat yaydı; belə görünür ki, deyilənlər həqiqətəuyğundur. Söhbət İkira yaxınlığında baş verən və bizim bir adamımızın öldüyü toqquşmadan gedir. Meyiti tapıb Laqunilyasa aparıblar. Tapılan meyit ətrafındakı eyforiya məlumatın doğru olduğundan xəbər verir.

13 iyul

Səhər sıldırım, üstəlik də yağışdan sürüşkən olan yamacla aşağı endik. 11.30-da Migellə görüşdük. O, Kamba və Paçonu bulaq axarıyla uzanan cığırı öyrənməyə göndərib. Kəşfiyyatçılar bir saat sonra qayıdıb gəldilər. Onlar biri boş olan bir neçə ev görüblər. Biz arxın qırağıyla ora yollandıq və boş evdə gecələdik. Evin sahibi gəldi, burqomistrın anasının bizi gördüyünü və yəqin ki, El-Filoda dayanan (buradan ora piyada bir saatlıq yol var) əsgərlərə məlumat verdiyini söylədi. Biz bütün gecəni gözdə-qulaqda olduq.

14 iyul

Bütün gecəni narın yağış yağdı və səhər də kəsmədi. Bununla belə biz iki bələdçini – merin Pablo adlı kürəkənini və birinci evdə yaşayan Aurelio Mansilya adlı birisini özümüzlə götürüb 12.00-da yola çıxdıq. Qadınlar onları ağlaşma ilə yola saldılar. Yolayrıcına gəlib çatdıq; bir cığır

Floridaya və Morokoya, o biri isə Pampaya aparır. Bələdçilər Pampaya getməyi təklif etdilər. Onlar bu yaxınlarda oradan Moskeraya cığır açıblar. Biz razılaşdıq, amma elə 500 metr getmişdik ki, iki atlı – bir əsgərcik və yükü un olan bir kəndli ilə üz-üzə gəldik. Onların üzərindən El-Filodakı kiçik leytenantı 30 əsgərdən ibarət dəstənin yerləşdiyi Pampadakı kolleqasının yazdığı depeşa¹ tapıldı. Biz planımızı dəyişib Floridaya yön aldıq. Yolayrıcını keçəndən sonra gecələmək üçün durduq.

AİP² və SDP³ İnqilabi Cəbhəni⁴ tərk ediblər, kəndlilər isə Barryentosun Falanqa⁵ ilə ittifaqına etiraz edirlər. Hökumət göz görə-görə dağılır. İndi kaş mənim əlavə daha yüz döyüşçüm olaydı!

15 iyul

Yol bərbad olduğu üçün çox az irəliləyə bildik. Bu yolla neçə ildir ki, heç kim gedib-gəlmir. Aurelionun məsləhəti ilə magistrın bir inəyini kəsdik və “qarınlarımız üçün bayram” təşkil elədik. Astmam bir az sakitləşib.

Barryentos hədəfi bir neçə saat içində bizi yer üzündən silmək olan “Sintiya” əməliyyatının başladığını elan etdi.

16 iyul

Sıx kolluğu yarıb keçməli olduğumuz üçün çox ləng irəlilədik. Heyvanlar da çətinlik çəkirdilər. Günün sonunda yüklənmiş atlarla keçə bilmədiyimiz dərin kanyona yetişdik.

¹ *Depeşa* – fransız sözüdür, ekstremal vəziyyətlərdə kuryerlə göndərilən diplomatik məktub deməkdir. XIV Lüdovikin I Respublika dönəmində təsis etdiyi və Fransanın xarici əlaqələrinə nəzarət edən qurum depeş adlanırdı.

² "Autentinlərin" İnqilabi Partiyası; liderləri: Valter Gevara Arse.

³ Boliviya Sosial-Demokrat Partiyası.

⁴ Barryentosu dəstəkləyən koalisiya.

⁵ *Boliviya Sosialist Falanqası* – sağ meyilli Boliviya siyasi partiyası.

Migel dörd döyüşçü ilə irəli yollandı və kanyonun digər tərəfində gecələdi.

Efirdə maraqlı heç bir şey yoxdur. Dyuran təpəsinin sağ yamacı ilə irəliləyib 1600 metr yüksəkliyi aşdıq.

17 iyul

Cığırın itirə-itirə çox ləng irəlilədik. Bələdçimizin yolumuzun üstündə olduğunu söylədiyi portaqal meşəsində dincəlməyin xəyalını qururduq. Ora çatanda tək-cə lümlüt ağaclar gördük. Kiçik gölün yanında düşərgə saldıq. Ümumilikdə heç üç saat yürümədik. Astma, deyəsən, atəşkəs elan edib. Mənim hesablamalarıma görə əvvəl-axır buna qədər artıq bir dəfə Piraya getdiyimiz yola çıxacağıq.

Yanımızda Dyuran təpəsidir.

Yüksəklik: 1560 metr.

18 iyul

Bir saat yürüyəndən sonra bələdçimiz yolu itirdi və burdan o yana hara getmək lazım olduğunu bilmədiyini söylədi. Yaxınlıqda çox köhnə bir cığır tapdıq. Digərləri kolları yara-yara irəliləyən vaxt Migel kəşfiyyata yollandı və Piraya aparan yola çıxdı. Keçən dəfə yanında düşərgə saldıığımız bulağa çatandan sonra üç kəndli və əsgərciyəzə əvvəlcə öz məqsədlərimizi izah edib onları buraxdıq. Əsgərciyəz and içirdi ki, fərariyyət etmək niyyətindədir. Koko, Pablito və Paço Paulinonun xəlvətəxanaya məktub qoyub-qoymadığını yoxlamağa yollandılar. Əgər problem çıxmasa, sabah axşam qayıdacaqlar. Yüksəklik: 1300 metr.

19 iyul

Köhnə düşərgədə yerləşdik. Kokonu gözləyə-gözləyə qarovulu gücləndirdik. O, 18.00-da geri dönüb dəyişiklik olmadığını məruzə etdi: tufəng yerindədir, Paulinodan

xəbər yoxdur. Amma əsgərlərin ləpirləri hər yerdə, hətta bizi düşərgəyə gətirən cığırda da var.

Siyasi arenada heç kimin çıxış yolunu tapa bilmədiyi böhran hökm sürür. Hələlik Koçabambadakı kəndli həmkarlar ittifaqları “Xristian aydınlatması” adlı yeni partiyada birləşib Barryentosu dəstəklədiklərini elan ediblər və “dörd-illiyinə sükan arxasına buraxılmalarını” istəyiblər. Amma onların intonasiyaları olduqca acizənədir. Vitse-prezident Siles Salinas isə müxalifəti əgər biz – üsyançılar hakimiyyətə gələriksə, çox adamın başını kəsəcəyimizlə bağlı xəbərdar edir və ölkə nə az-nə çox, müharibə vəziyyətində olduğu üçün bütün milləti birliyə çağırır. Bir tərəfdən, onlar özlərinə etimad göstərilməsini istəyirlər, digər tərəfdən, demaqogiyaya əl atırlar. Belə görünür ki, dövlət çevrilişi hazırlanır.

20 iyul

Ehtiyatı əldən vermədən yavaş-yavaş irəliləyib iki kiçik evə çatdıq. Burada Panyaquanın oğlanlarından birinə və Paulinonun yeznəsinə¹ rast gəldik. İkisi də Paulinonun taleyindən xəbərsizdir. İddia edirlər ki, bizim bələdçimiz olduğu üçün onu əsgərlər axtarır. Gördüyümüz ləpirlər bizdən bir həftə sonra buradan keçən 100 nəfərlik dəstənin əsgərlərinin ləpirləri imiş. Dəstə Floridaya yollanırmış. Belə görünür ki, son toqquşmada düşmən üç nəfər itki verib, iki nəfər isə yaralanıb. Mən Kokonu (onunla birlikdə isə Kamba, Leon və Xulionu) Floridaya kəşfiyyətə yolladım və ona mümkün olarsa, alış-veriş etməyi tapşırıdım. Onlar ərzaq alıb bizim atlardan ikisinin sahibi olan Melqarla saat 16.00-da geri döndülər. Melqar bütünlüklə bizim

¹ Paulinonun bundan əvvəlki qeydlərdə adıkeçən yeznəsi nəzərdə tutulur.

sərəncamımızda olduğunu bəyan etdi və bizə xeyli informasiya verdi (bəzən detalları qarışdırsa da). Bu informasiyalardan aşağıdakı qənaətə gəldik: biz gedəndən dörd gün sonra əsgərlər Tumanın artıq heyvanların sür-sümüyünü gəmirdikləri cəsədini tapıblar: onlar ertəsi gün lüt leytenant qayıtdıqdan sonra arxamızca düşüblər; buralarda Samaypatadakı əməliyyatımız haqqında olanları həddindən artıq şişirdib danışirlar – bütün bunlar artıq yerli lətifəyə çevrilib; əsgərlər Tumanın tənbəki çubuğunu və digər şəxsi əşyalarını aşkar ediblər; Soperna adlı mayorun bizə simpatiyası, hətta bir az heyranlığı var; əsgərlər qoca Kokonun evini – Tumanın öldüyü evi ələk-vələk ediblər, sonra Texeriyaya, oradan isə Floridaya yollanıblar. Koko Melqardan əlaqələndirici kimi istifadə etməyə meyilli idi, amma mən əvvəlcə onu sınamaq qərarına gəldim: dərman almağa göndərdim. O, bura tərkibində qadın da olan bir qrupun yaxınlaşdığını xəbər verdi: bu barədə Rio-Qrandenin burqomistrının yerli burqomistra yazdığı məktubda söz açılır. Sonuncunun evi Floridaya gedən yolun kənarında olduğu üçün İnti, Koko və Xulionu ora yolladım. Burqomistr hər hansısa bir qrup haqqında heç nə eşitmədiyinə and içdi, amma digər məlumatları təsdiq etdi.

Hava bərbaddır, bütün gecəni yağış yağıb, düz-əməlli yata bilməmişəm.

Radio xəbər verir ki, öldürülən döyüşçünün kimliyi müəyyən edilib və bu kim olsa yaxşıdır? Moyses Gevara! Halbuki Ovando mətbuat konfransı zamanı bununla bağlı şübhə ilə danışdı və təsdiq etmə məsuliyyətini Daxili İşlər Nazirliyinin üzərinə atdı. Kimliyin müəyyən edilməsi ilə bağlı məsələnin yalan və təxribat olduğu da istisna deyil.

Yüksəklik: 680 metr.

21 iyul

Sakit gün. Başqasının inəyini bizə öz inəyi kimi satan, inəyin sahibinə isə bizim pul vermədiyimizi deyən qoca Koko ilə danışdıq. Qoca bunu heç cür boynuna almaq istəmirdi, amma biz onu pulu ödəməyə məcbur etdik.

Gecə döyüşçülər Texeriyaya yollandılar (İnti, Beninyo və Aniseto). İri bir donuz və çankaka¹ aldılar. Yerli camaat bizimkiləri çox mehriban qarşılayıb.

22 iyul

Şey-şüylərimizi yüklədiyimiz atların belində səhər tezdən yola çıxdıq. Elə irəlilədik ki, mümkün təqibçilərimizi azdırma bilək. Morokoya aparən cığırın yerinə bir neçə kilometr cənubdakı, laquna gedən başqa yolu seçdik. Təəssüf ki, sonrakı marşrutumuza yaxşı bələd deyildik, buna görə də kəşfiyyatçıları irəli yolladıq. Bu vaxt Mankilya və mal-qara ilə birgə Panyaquanın oğlu gəlib çıxdı. Onlara dillərini dinc qoymağı tapşırırdıq. Bir neçə saat da yürüyəndən sonra yanından cənub-şərqə cığır gedən bulağın qırağında gecələdik; yolda cənuba aparən bir neçə ot basmış cığırın da yanından ötdük.

Radio Bustosun (Peladonun) arvadının verdiyi ifadələr haqqında məlumat yaydı: o, ərinin məni gördüyünü təsdiq edir, amma onun niyyətinin inqilab etməkdən çox-çox uzaq olduğunu söyləyir.

Yüksəklik: 640 metr.

23 iyul

Kəşfiyyatçıları iki perspektivli cığırı öyrənməyə yolladıq. Onları düşərgədə gözlədik. Cığırlardan biri Piray və Rio-Seko çaylarının qovşağına, yəni Florida ilə bizim axırını

¹ *Çankaka* – şəkər qamışının şirəsindən hazırlanan kəllə qənd.

dəfə pusqu qurduğumuz yer arasındakı rayona aparır; digəri buradan üç saat yürümə məsafəsində yerləşən anbara gedib çıxır. Oradan isə, əgər Migelə inansaq, çox asanlıqla Rositaya getmək olar. Sabah ikinci cıgır ilə gedəcəyik: görünür, Koko və Xulio ilə söhbətdə Melqar məhz bu cıgırı nəzərdə tuturmuş.

24 iyul

Yaxşıca öyrəndiyimiz cıgır ilə təxminən üç saat yürüdük; 1000 metr yüksəklikdən aşdıq; 940 metr yüksəklikdə bulağın kənarında düşərgə saldıq. Cıgır burada bitir. Sabah sonrakı marşrutu işləyib hazırlayacağıq. Ətrafda xeyli becərilmiş torpaq var ki, bu da Floridanın yaxın olduğundan xəbər verir. Ola bilsin ki, biz Kanalones adlandırılan yerdəyik. Maniladan göndərilən irihəcmli məlumatın şifrəsini açmağa çalışırıq. Raul Maksimo Qomes adına zabit məktəbinin buraxılış gecəsində nitq söyləyib. O, çex yoldaşların mənim Vyetnam haqqındakı məqaləmə ünvanlanan tənqidlərinə də cavab verib (yoldaşlar məni yeni Bakunin adlandıırıblar; tökülən qanlara görə təəssüf hissi keçirdiklərini bildiriblər və daha iki-üç Vyetnam olacağı təqdirdə qurban sayının da xeyli artacağı ilə bağlı xəbərdarlıq ediblər).

25 iyul

Bütün günü dincəldik. Koko, Beninyo və Migelin başçılığı ilə hər üç istiqamətdə kəşfiyyatçılar göndərdik. Koko da, Beninyo da bir-birindən xəbərsiz Morokoya aparan yola çıxdılar. Migel bulağın Rositaya töküldüyünə əmin olub və kolluqları təmizlərsək, onun sahili boyunca irəliləyə biləcəyimizi ehtimal edir.

Sonuncu məlumatda iki yeni toqquşmadan xəbər verilir: Taperosda və San-Xuan del Potreroda. Bir qrup hər iki toqquşmada iştirak edə bilməzdi, ona görə də məlumatın doğruluğu ilə bağlı əsaslı şübhələr meydana gəlir.

26 iyul

Beninyo, Kamba və Urbano arx boyunca uzanan yolu təmizləməyə göndərildilər. Morokoya burnumuzu soxmaq qərarına gəldik. Digərləri düşərgədə qaldılar. Əsas qrup arxa yollarda pusqu qurdu. Gözlənilməz heç bir hadisə baş vermədi.

San-Xuan del Potrerodakı toqquşma haqqındakı xəbər yeni təfərrüatları ilə birlikdə efirdə səslənməyə davam edir. Əsir düşən 15 əsgər və polkovnik barəsində məlumat verilir: onları şəxsi əşyalarını müsadirə edib buraxıblar. Bizim dəst-xəttimizdir. Bu rayon Koçabamba və Santa-Krusu birləşdirən şosenin o biri tərəfində yerləşir. Axşam döyüşçülərlə söhbət etdim, 26 iyulun – Kuba xalqının oliqarxlar və inqilabın doqmatikləri ilə mübarizəyə başladığı bu şərəfli tarihin əhəmiyyətini vurğuladım. Fidel öz nitqində Boliviyanın adını çəkib.

27 iyul

Biz artıq getməyə hazırlaşırıdığımız və pusquda duran döyüşçülərə də mövqelərini 11.00-da tərk etmək tapşırılmışdı. Amma təyin olunan vaxta bir neçə dəqiqə qalmış Villi özünü yetirdi və ordunun yaxınlaşdığını xəbər verdi. Döyüşə Villi, Rikardo, İnti, Çino, Leon və Eustakio, eləcə də Antonio, Arturo və Çapako göndərildilər. Hadisələr bu cür inkişaf etdi: səkkiz əsgər cənuba aparan köhnə cığırda sıra dağlara qalxdı, minomyotdan bir-iki dəfə atəş açıb əski yelləməklə işarə verəndən sonra geri döndülər. Biz onların Melqarı çağırdıqlarını eşitdik; ola bilər ki, həmin Melqardır¹. Bir müddət sonra onlar birbaşa bizim pusquya tərəf yönəldilər.

¹ Bu, təsadüf idi; əsgərlər Boliviya ordusunun kuryeri olan Melqarı çağırmışlar.

Cəmi dördü atəş altına düşdü: digərləri yubandılar. Üçü dərhal öldürüldü, dördüncüsü ən azı yaralandı. Biz qənimətləri götürmədən – bu, çox təhlükəli ola bilərdi – geri çəkildik, arx boyunca kiçik kanyona endik və elə buradaca yeni pusqu qurduq. Yüklədiyimiz atları daha uzağa – cığırın lap o başına apardıq.

Astma mənə yeni ağır zərbə endirdi; sakitləşdirici dərmanların onsuz da az olan ehtiyatı tükənmək üzrədir.

Yüksəklik: 800 metr.

28 iyul

Mənim əmrimlə Koko, Paço, Raul və Aniseto çayın mənsəbinə aparən yolları bağladılar (görünür, bu, Suspiro çayıdır). Dar kanyonun dibindəki yolu təmizləməyə çalışdıq – düz-əməlli təmizləyə bilmədik. Ön dəstədən ayrı düşərgə saldıq: Migel çox irəli gedib, atlar isə quma bata-bata, daş-kəseyin üzərində büdrəyə-büdrəyə qalıblar.

Yüksəklik: 760 metr.

29 iyul

Kanyonun dibi ilə irəliləməyə davam etdik. Kanyon cinahlardan yaxşı müdafiə təmin etməklə cənuba doğru əyilir. Su da burada kifayət qədərdir. 16.00-da Pablito ilə görüşdük və o, bizə Suspiro çayının mənsəbində sakitlik olduğunu xəbər verdi. Əvvəlcə kanyonla məhz Suspironun axdığına şübhə ilə yanaşırdım, kanyonun cənuba doğru uzanması adamı çaşdırırdı; amma lap o başında kanyon qəfil qərbə doğru buruldu və biz Rositanın sahilinə çıxdıq.

Aryerqard 16.30-da bizə çatdı və mən çayın mənsəbindən daha çox uzaqlaşmaq üçün irəliləməyə davam etmək qərarına gəldim, amma Paulinonun evinə yetişəndən sonra əldən düşmüş adamlarımı buradan o yana yürüməyə məcbur

etmədim. Yolun kənarında, Suspironun mənsəbindən bir saatlıq piyada yol məsafəsində düşərgə saldıq. Axşam mən öz ölkəsinin [Peru] 28 iyulda qeyd olunan Müstəqillik gününü haqqında danışıması üçün tribunanı Çinoya verdim. Sonra bu yerin düşərgə salmaq üçün nəyə görə yaramadığını anladım və sabah səhər beşdə Paulinonun rançosuna yerləşməyi tapşırıdım.

Havana radiosu məlumat yaydı ki, ordu bölməsi pusquya düşüb və onların köməyinə vertolyot yetişib. Radionun səsi çox pis eşidilirdi.

30 iyul

Astma bütün gecə məni bezar elədi, yatmağa imkan vermədi. 4.30-da Moro kofe bişirmək üçün oyananda kimsə fənərlə işıq sala-sala çayı keçdiyini gördü. Qarovul dəyişikliyinə görə oyaq olan Migel Moro ilə birlikdə yad adamları saxlamağa yollandı. Mətbəxdən belə bir dialoq eşitdim:

– Dur! Kimdir gələn?

– “Trinidad” bölməsi.

Və dərhal atışma başladı. Migel yaralı əsgərdən qənimət olaraq götürdüyü M-1 tufəngi ilə patrontaşı gətirdi və bura Abapoya gedən yolla 21 nəfərdən ibarət dəstənin yaxınlaşdığını, daha 150 əsgərin isə Morokoda olduğunu xəbər verdi. Düşmən atışmada bir neçə əsgərini itirib, amma qarışıqlıq üzündən dəqiq sayı müəyyənləşdirmək mümkün olmayıb. Atları yükləyənə qədər xeyli dəyərli vaxtımızı itirdik, qara madyan da balta və qənimət alınmış minomyotla birlikdə yoxa çıxdı. Artıq təxminən səhər saat altı idi. Yü-kün bir hissəsi bərkidilməyib töküldüyünə görə də ləngiməli olduq. Bunun nəticəsində lap arxada gələn döyüşçülərimiz atəş altında çaydan keçəsi oldular: gənc əsgərlər, görünür,

artıq qorxu hissindən qurtulub nişan alaraq atəş açırdılar. Paulinonun bacısı rançoda idi. O, bizi sakit qarşıladi və kişilərin hamısının Morokoda həbs olunaraq La-Pasa göndərildiklərini xəbər verdi.

Mən döyüşçülərə dərhal rançonu tərk etməyi tapşırıdım, özüm isə müdafiəni təşkil etmək üçün Pombo ilə cığırın bitdiyi yerə yollandım (kanyonun yanından ötəndə yenə atəş altına düşdük). Migel, Koko və Xulio mən əsas qüvvələri toparlayana qədər ön xətdə durmağa yollandılar. Geriyə çəkilmə yolunu ön dəstədən yeddi, aryerqarddan dörd döyüşçü, üstəgəl mövqeni möhkəmləndirmək üçün onlarla qalan Rikardo qoruyurdu. Beninyo Dario, Pablo və Kamba ilə birlikdə çayın sağ, digərləri isə sol sahili ilə irəliləyirdilər.

Mən dayanmağı əmr etməyə macal tapmamış Kamba qaçıb gəldi və Rikardo ilə Anisetonun keçiddə atəş altında qalaraq döyüşə girdiklərini xəbər verdi. Urbano, Nyato və Leonu iki atın tərkində ora köməyə göndərdim, Kambanı isə Migel və Xulionu bura gətirməsi üçün yolladım. Ön xətdə təkcə Koko qalacaqdı. Bir müddət sonra Kamba geri döndü və döyüşçülərlə yarı yolda rastlaşdığını söylədi: onlar şəxsi təşəbbüsləri ilə köməyə tələsirmişlər. Birlikdə keçidə yollandıq, amma pusquya düşüb geri çəkilməyə məcbur olduq. Migel göstərişləri gözləyir. Əsgərlər hücumu davam edirlər. Mən Kambanı Eustakio ilə birlikdə geri göndərdim. Beləliklə də, mənimlə təkcə İnti, Pombo və Çino qaldı. 13.00-da yenə Migelin arxasınca adam göndərüb ön xətdə yalnız Xulionun qalmasını tapşırıdım. Özüm isə yüklənmiş atlar və qalan döyüşçülərlə ora yollandım. Biz Kokonun tərənin başındakı mövqeyinə çatanda sağ qalmış döyüşçülərin hamısı artıq ora toplanmışdı. Mənə Raulun qətlə yetirildiyini, Rikardo və Paçonun isə yaralandığını

xəbər verdilər. Hadisələr bu cür inkişaf etmişdi: Aniseto ilə Rikardo hər şeydən xəbərsiz açıq yerdə çayı keçirmişlər ki, elə bu vaxt atəş altına düşüblər; Rikardo yaralanıb, Antonio isə Arturo, Aniseto və Paçonu işə qoşub çəpərləmə atəşi xətti qurub. Onlar Rikardonu atəş altından çıxara biliblər, amma bu vaxt Paço yaralanıb, Raul isə qətlə yetirilib – güllə onun ağzından dəyib.

Geriyə çəkilmə çox çətin idi: döyüşçülər özləri ilə iki yaralını da daşımaları oldular, Villi ilə Çapakonun, xüsusilə də ikincinin heç bir xeyri dəymədi. Bir az sonra atlarla birlikdə Urbanonun və Beninyonun qrupları onlara qoşuldular. Beləliklə, sol cinah boş qaldı və əsgərlər irəliləyib Migeli qəfil haqladılar. Selvanın içi ilə çox ağır yürüsdən sonra döyüşçülər çayın sahilinə çıxıb biza qoşuldular. Paço at belində gəldi, Rikardonu isə qamakda daşımaları olmuşdular. Mən Migelə biz yaralılarla məşğul olduğumuz vaxt Pablito, Dario, Koko və Anisetonu da özü ilə götürüb sağ tərəfdən birinci bulağın mənsəbini tutmağı tapşırıdım. Paçonun yarası dərin deyildi: güllə sağrısını deşib, xayalarının dərisini zədələmişdi. Rikardonun vəziyyəti isə təəssüf ki, çox ağır idi. Plazmanın qalanı da Villinin bel çantası ilə birlikdə itmişdi. Rikardo 22.00-da canını tapşırıdı. Onu əsgərlərin tapa bilməmələri üçün çaya yaxın xəlvəti bir yerdə dəfn etdik.

31 iyul

4.00-da yola çıxdıq. Çay boyunca üzüaşağı getdik. Çayın döngələrinin birindən kəsə keçib iz qoymamaq üçün suyun içi ilə addımladıq. Günortaya yaxın bulağa çatdıq. Mən Migelə burada pusqu qurmağı tapşırıdım, amma o, məni yanlış anladı və arxasınca iz qoydu. Bulaq boyunca təxminən dörd kilometr üzüyuxarı qalxdıq, sonra arxamızca izlərimizi

silə-silə meşəyə girdik və çayın kiçik qollarından birinin sahilində düşərgə saldıq. Gecə sonuncu əməliyyatın səhvlərini müfəssəl təhlil etdim:

1) Düşərgə üçün uğursuz yer seçimi.

2) Atəş altına düşməmişə səbəb olan toplanış zamanı ləngiməyimiz.

3) Tam özündənrazılıq və bundan doğan, əvvəlcə Rikardonu, sonra isə Raulu itirməyimizə səbəb olan başısoyuqluq.

4) Dəyərli ləvazimatların itirilməsinə gətirib çıxaran qətiyyətsizlik.

Ümumilikdə biz 11 bel çantası, eləcə də dərmanlar, binokl və bizə qarşı istifadə edilə biləcək əşyalar – Maniladan gələn radioqramların yazıldığı maqnitofon, Debrenin səhifələrində mənim qeydlərim olan kitabı və Trotskinin bir cildini itirdik. Hökumət üçün belə qənimətin siyasi dəyərini təsəvvür etmək çətin deyil, üstəlik bu, əsgərlərdə də özlərinə əminlik yaradacaq. İlk hesablamalara görə düşmən iki nəfər itirib, beş nəfər isə yaralanıb, ancaq radio ziddiyyətli məlumatlar yayır. Bir məlumata görə dörd əsgər ölüb, dördü isə yaralanıb, amma toqquşmanın 28 iyulda baş verdiyi qeyd edilir; Çili radiosunun yaydığı digər məlumata görə 30 iyulda baş verən döyüşdə üç əsgər ölüb, altısı isə yaralanıb. Sonra ordu öldürülmüş bir döyüşçünün cəsədinin tapıldığı və hansısa kiçik leytenantın həyatı üçün təhlükə olmadığı ilə bağlı rəsmi bəyanatla çıxış etdi. Bizim itkilərə gəlincə, Raulun ölümünü xüsusi qeyd etmək lazımdır: o qaradınməz yoldaş idi, döyüşdə və işdə o qədər də fərqlənmirdi, siyasətə maraqlı göstərirdi, halbuki sual verməyi sevmirdi. Rikardo kubalıları arasında ən intizamsız idi, daim işdən boyun qaçırırdı, amma döyüşdə onun tayı-bərabəri yox idi; biz onunla çiyin-çiyinə verib Konqodan

keçmişdik, Sequndonun ilk məğlubiyyətini¹ yaşamışdıq, mənim Boliviyaya gəlmək çağırışına da o tərəddüd etmədən qoşulmuşdu. Ciddi, demək olar ki, yeri doldurulmayacaq itkidir. İndi biz 22 nəfərik, bunlardan ikisi yaralıdır (Paço və Pombo), mənə isə astma daim əzab verir.

Ayın yekunu

Nöqsanlar elə keçən ay olan nöqsanlardır: Xoakinlə, eləcə də ətraf ələmlə əlaqənin olmaması və insan itkisi. İndi biz 22 nəfərik və bunlardan üçü (mən də daxil) əlildir. Bu isə bizim çevikliyimizi ciddi şəkildə məhdudlaşdırır. Əgər Samaypatanın ələ keçirilməsini də nəzərə alsaq, üç toqquşmada iştirak etmişik. Bunun nəticəsində düşmən 7 nəfər itki verib, 10 nəfər isə yaralanıb (məlumatlar ziddiyyətli olduğu üçün rəqəmlər təxminidir). Biz iki döyüşçümüzü itirmişik, bir nəfər isə yaralımız var.

Ayın başlıca xüsusiyyətləri:

1) Əlaqənin tam kəsilməsi.

2) Əvvəlkitək yenə də kəndlilərin bizim sıralarımıza cəlb olunması işində heç bir irəliləyiş yoxdur, halbuki ən azından bizim çoxdan tanıdıklarımız arasında bizə qarşı müəyyən ümidverici ilıqlıq açıq-aydın hiss olunur.

3) Bizim gerilya haqqında şayiələr ümumqitə miqyası alır. Onqania² sərhədlərə yaxınlaşır, Peru təhlükəsizlik tədbirləri həyata keçirir.

4) Paulino ilə əlaqə yaratmaq cəhdləri uğursuz oldu.

¹ İnqilabçı Xorxe Rikardo Masetti tərəfindən qurulan Xalq Partizan Ordusunun məğlubiyyəti nəzərdə tutulur.

² *Xuan Karlos Onqania* – 1966-cı ildə prezident Arturo İlyanın devrilməsini təşkil edən və özü prezident vəzifəsini tutan argentinalı əsgər.

5) Döyüşçülərin ruh yüksəkliyi və təcrübəsi döyüşdən-döyüşə daha da artır; Kamba və Çapako zəif həlqə olaraq qalırlar.

6) Nizami ordunun hərəkətləri əvvəlki qeyri-effektivdir, halbuki ayrı-ayrı bölmələr yaxşı bacarıq nümayiş etdirirlər.

7) Ölkədəki siyasi böhran böyüyür, hökumət acizdir, amma ABŞ ona daim pul borc verir və bu da sabitləşdirici təsir göstərir.

Təxirəsalınmaz vəzifələr: əlaqə yaratmaq, sıralarımızı genişləndirmək, dərman əldə etmək.

1967-Cİ İL AVQUST AYI

1 avqust

Sakit gün. Migel ilə Kamba cıdırı təmizləməyə cəhd elədilər, amma bir kilometrədən artıq irəliləyə bilmədilər: landşaft çox mürəkkəb, kolluqlar çox sıxdır. Vəhşi dayça vurduq – beş-altı günlük ətimiz var. Düşmənin qəfil hücumu keçəcəyini və bizim pusqu qurmali olacağımızı ehtimal edib bir neçə səngər qazdıq. Əgər qonaqlar sabah və ya birigün gəlsələr və bizim düşərgəmizi görməsələr, onlara yanımızdan keçməyə imkan verəcəyik, sonra arxadan hücum edəcəyik.

Yüksəklik: 650 metr.

2 avqust

Beninyo və Pablonun sayəsində yolun təmizlənməsi işi sürətlə gedir: uşaqlar dayanmadan çalışırlar. Təmizlədikləri cıdır ilə düşərgəyə geri dönmələri üçün onlara iki saatdan çox vaxt lazım olub. Efirdə sakitlikdir: sonuncu məlumat tapılmış “bandit cəsədinin” daşınması haqqında idi. Astma məni lap məhv edib, axırını iynəni də artıq vurmuşam; indi on günlük həbim qalıb.

3 avqust

Yolun təmizlənməsi cəhdləri belə görünür ki, iflasa uğrayıb. Bu gün Migel və Urbano 57 dəqiqəyə düşərgəyə geri dönə biliblər. Demək olar ki, heç bir irəliləyiş yoxdur. Elə xəbərlərdə də yenilik yoxdur. Paço yavaş-yavaş düzəlir, amma mənim haqqımda bunu demək olmaz: keçən gecə dəhşətli

idi və yaxın gələcəkdə problemin həlli gözlənilmir. Novokaini birbaşa damarıma vurduğum – elə bir müsbət təsiri olmadı.

4 avqust

Döyüşçülər cənub-qərbə uzanan kanyon tapıblar. Belə görünür ki, ətrafdakı bütün bulaqlar Rio-Qrandeyə tökülmək üçün əvvəlcə ora axır. Sabah kanyona aparacaq yolları təmizləmək üçün iki cüt maçeteros göndərəcəyəm, Migel isə cığırla üzüyuxarı gedib atılmış rançoya oxşayan tikilini araşdırmağa cəhd edəcək. Astmam bir az sakitləşib.

5 avqust

Yolu rahat təmizləyə bilmək üçün Beninyo, Kamba, Urbano və Leon iki qrupa bölünüblər, amma az sonra Rositaya tökülən bir bulağa dirəniblər. Migel atılmış rançoya gedib çıxıb bilmədi. At ətinə yeyib qurtardıq; sabah düşərgəni yeni su mənbəyinə yaxın yerə köçürüb balıqçılıq məharətimizi nümayiş etdirəcəyik, birigün isə yüklərimizi daşıyan heyvanlardan birini kəsməli olacağıq. Astma, deyəsən, rəhmin nə olduğundan tam xəbərsizdir. Dəstəni bölmək istəmirəm, amma qorxuram ki, bir qrupu dərman dalınca göndərməli olacağam. Beninyo və Xulio könüllü getməyə hazırdırlar, Nyato hələ tərəddüd edir.

6 avqust

Düşərgənin yerini dəyişdirdik. Təəssüf ki, təmizlənen yolun qət olunması üç saatın yerinə bir saat çəkdi; bu, o deməkdir ki, işin böyük hissəsi hələ görülməyib. Beninyo, Urbano, Kamba və Leon yolu təmizləməyə davam etdilər, Migel ilə Aniseto isə arx boyunca Rositaya tərəf yollandılar. Axşam onlar hələ də geri dönməmişdilər; üstəlik, mən uzaqdan minomyot atəşi də eşitmişdim. Ona görə də hər ehtimala qarşı döyüşə hazırlaşmağa başladım. İnti və Çapako

siyasi məlumatlandırma dərsi keçdilər, bundan sonra mən də Boliviyanın müstəqilliyinin ildönümü münasibəti ilə bir neçə kəlmə dedim.

Yüksəklik: 720 metr.

7 avqust

Səhər saat 11-də mən artıq Migel və Anisetonun başlarına bir iş gəldiyinə əmin idim. Beninyoya ehtiyatla Rositaya yaxınlaşmağı və itkin düşənlərin izlərini axtarmağı tapşırıdım. Amma günorta saat 1-də qoçaqlar heç nə olmayıbmiş kimi gəlib çıxdılar. Yol ağır imiş, üstəlik də Rositaya çathaçatda qaranlığa düşdüklərinə görə belə yubanıblar. Mən Migeli öz əllərimlə boğmağa hazır idim. Gecələmək üçün köhnə düşərgədə qaldıq. Maçeteroslar daha bir bulaq tapıblar, sabah onun sahili ilə irəliləməyə cəhd edəcəyik. Bu gün Anselmonun yaşlı madyanı öldü. Cəmi bir yükdaşıyan atımız qaldı. Astma sakitləşib, həblər bitmək üzrədir. Sabah adamları Nyakauasuya göndərib-göndərməməklə bağlı qərar qəbul edəcəyəm.

Bu gün mənim partizan müharibəsinə başlamaq üçün bu ölkəyə gəldiyim gündən düz doqquz ay ötür. Bura gələn ilk altı gerilyerodan ikisi ölüb, biri itkin düşüb, ikisi yaralanıb, biri isə astmadan əziyyət çəkir (mən) və onun necə müalicə olunacağı da məlum deyil.

8 avqust

Təxminən bir saat yürüdük, amma mənə elə gəldi ki, ən azı iki saat keçdi – yəqin ki, bizim yazıq madyanın əzabları üzündən; axırda özümü saxlaya bilməyib bıçağı onun boğazına çəkdim. Düşərgə üçün sonuncu su mənbəyinin yarındakı yeri seçdik: belə görünür ki, Rositaya qədər başqa su mənbəyi olmayacaq. Bizim maçeteroslar çayın 40

dəqiqəliyindədirlər (iki-üç kilometrliyində). Mən səkkiz nəfərlik qrup ayırdım və onlara vəzifələrini izah etdim. Onlar sabah tezdən yola çıxmalı və bütün günü dayanmadan yol getməlidir; sonra Kamba məruzə etmək üçün geri dönməlidir; birigün Pablito və Dario qayıdıb gəlməlidirlər; qalan beş nəfər Varqasın rançosuna yollanmalıdır, oradan isə Koko və Aniseto geri dönüb vəziyyəti məruzə etməlidirlər. Beninyo, Xulio və Nyato mənə dərman tapmaq üçün Nyakauasuya qədər yollarına davam edəcəklər; ehtiyatla, heç bir qovğaya qarışmadan irəliləyəcəklər. Digərləri onların arxasınca gedəcək. Sürətdən asılı olaraq ya Varqasın rançosunda, ya Rio-Qrandenin sahilində sonuncu xəlvətxanada, ya Masikuridəki (Onorato) xəlvətxanada, ya da elə birbaşa Nyakauasunun yanında görüşəcəyik. Ordunun məlumatlarından belə anlaşılır ki, bizim xəlvətxanalardan biri aşkar edilib.

Ümumi toplantı keçirdim və adamlarla hazırkı vəziyyətə dair söhbət apardım. Bizim çətin vəziyyətdə olduğumuzu izah etdim. Paço sağalır, amma mənim üçün bunu demək olmaz. Madyanla bağlı bugünkü insident mənim də dəmirdən olmadığımıdan xəbər verir. Təbii ki, belə bir hal bir daha təkrar olunmayacaq. İstənilən halda bizim bir məqsədimiz var və əgər kimsə ona çatmağa hazır olmadığını hiss edirsə, bunu indi desə yaxşıdır. İnsanın həyatında ən əsas seçim etdiyi məqamlardan biri yetişmişdir. Bugünkü sınaqların zindanında sarsılmaz mətanətə sahib inqilab xarakterləri döyülüb möhkəmlənir; insan təkamülün ən yüksək pilləsinə qalxır; ona öz mərdliyini nümayiş etdirmək və öz imkanlarının sərhədlərini müəyyənləşdirmək şansı verilir. Kimə ki, bu məqsədlər maraqsız və ya əlçatmaz görünür, silahı yerə qoyub evinə yollana bilər.

Kubalıların hamısı və boliviyalıların əksəriyyəti sona qədər qalacaqlarını qəti bəyan etdilər. Eustakio da qalacağını söylədi, amma öz bel çantasını xəlvəti ata yükləyən və odun doğramağa getməkdən imtina edən Muqanqadan şikayətləndi. Muqanqa ona çox sərt cavab verdi. Xulio da söyüşməyə qoşuldu və analoji ittihamları Moro və Paçoya ünvanladı. Onlar da borclu qalmadılar, xüsusilə də Paço. Mən müzakirələri dayandırdım və söhbətin iki müqayisəedilməz şeydən getdiyini söylədim: mən hər bir kəsin özü üçün qəbul etməli olduğu mübarizəni davam etdirmək qərarından danışıram; onlar isə məişət xırdalıqları və bəynəlmiləl tərkibli istənilən dəstə üçün xarakterik olan daxili problemlər ilə bağlı mübahisə etməklə diqqətlərini daha vacib və təxirəsalınmaz məsələlərdən yayındırırlar. Eustakio və Xulionun hərəkəti heç xoşuma gəlmədi, amma Moro ilə Paço da onlardan geri qalmırdı. Nəticə: inqilabi şüurluluğu artırmaq və hər bir şeydə nümunə olmağa çalışmaq lazımdır.

9 avqust

Yüksəklik: 780 metr.

Səkkiz nəfərdən ibarət kəşfiyyatçılar qrupu səhər tezdən yola çıxdı. Bizim maçeteroslar – Migel, Urbano və Leon – 50 dəqiqəlik yürümə məsafəsində yol təmizlədilər. Dabanımdakı çibanı çərtdilər, indi ayağımı yerə basa bilirəm, amma ağrı hələ də keçməyib və hərərətim əvvəlkitək yüksəkdir.

Paço özünü yaxşı hiss edir.

10 avqust

Antonio və Çapako ova gedib dişi maral (quaso) və hindtoyuğu ovlayıblar. Yolüstü köhnə düşərgəyə də baş çəkib (maraqlı bir şeylə rastlaşmayıblar) bir kisə portağal

gətiriblər. Mən ikisini yedim və dərhal çox güclü olmasa da, astma tutması başladı. 13.30-da səkkiz nəfərdən birincisi – Kamba gəlib çıxdı və aşağıdakıları məruzə etdi: dünən bütün günü su tapa bilməyiblər, susuz yerdə gecələyiblər və bu gün də səhər saat doqquza qədər su tapmaq mümkün olmayıb. Beninyo tanıdığı yerə – Rositaya su dalınca gedib. Əgər su problemini həll edə bilsələr, Pablo və Dario bu gün axşam geri dönəcəklər.

Fidel uzun nitq söyləyib mühafizəkar kompartiyaları yıxıb-sürüdü; Venesuela partiyası öz payını aldı. Görünür, pərdəarxası ciddi qovğa gedir. Dabanımdakı yaranı yenə açıb təmizlədim: get-gedə düzəlirəm, amma bu proses çox ləng gedir. Sabah düşərgəni bu gün cəmi 35 dəqiqəlik yürümə məsafəsində yol təmizləyən maçeteroslara yaxın yerə köçürmək lazım gələcək.

11 avqust

Yolun təmizlənməsi çox ləng gedir. Pablo və Dario 16.00-da gəlib Beninyodan məktub gətirdilər. O yazır ki, Rosita lap yaxınlıqdadır və Varqasın rançosuna piyada üç günlük yol var. Onlar gecəni çeşmənin yanında keçirib, 8.15-də geri dönüblər və artıq 15.00-da Migel ilə qarşılaşıblar. Belə görünür ki, qalan beş nəfər hələ xeyli yol getməli olacaq. Hindtoyuğu ətindən astmam şiddətləndi, ona görə də öz payımı Paçoya verdim. Düşərgəmizi günorta quruyan, gecəyarısı suyu artan növbəti bulağın yanına köçürdük. Yağış yağdı, amma havanın istisi azalmadı. Burada mariquis doludur.

Yüksəklik: 740 metr.

12 avqust

Sönük gün. Maçeteroslar demək olar ki, irəliləmədilər. Yeməyimiz tükənir; sabah bir atı da kəsəcəyik; əti altı gün

bizə yetəcək. Astma atəşkəsə əməl edir. Barryentos “geril-
yanın qürubunun” yetişdiyini bəyan etdi və Kubaya hücum
edəcəyi ilə bağlı növbəti dəfə hədə-qorxu gəldi; axmaq öz
repertuarındadır.

Radio Monteaqudo rayonunda Taratadan olan Antonio
Fernandes adlı bir “banditin” də öldürüldüyü toqquşma
haqqında məlumat yaydı. Görünür, Pedronun əsl adıdır, o
da Taratadandır.

13 avqust

Migel, Urbano, Leon və Kamba özləri ilə üç günlük
azuqə – bu gün kəsdiyimiz atın ətindən götürüb Beninyonun
tapdığı çeşməyə yollandılar; orada gecələyib sonra yollarına
davam edəcəklər. Bizim dörd atımız qalıb və belə görünür
ki, başqa yemək tapana qədər onlardan birini də kəsməli
olacağıq. Hər şey yaxşı olarsa, Koko və Aniseto sabah qa-
yıdıb gəlməlidirlər. Arturo iki hindtoyuğu tutub; qarğıdalı
azaldığına görə lap yerinə düşdü. Çapako gündən-günə
özünü daha aqressiv aparır. Paço düzəlir. Dünənki sakitlik-
dən sonra astma yenə caynaqlarını mənə keçirdi; gündə üç
həb qəbul edirəm. Dabanım demək olar ki, sağalıb.

14 avqust

Bərbad gün. Hava qaralana qədər yavaş-yavaş gündəlik
işlərlə məşğul olduq, uğursuzluqla üzləşəcəyimizin heç
bir əlaməti yox idi, amma axşam radio adamlar göndərdiyim
xəlvətxananın aşkar edildiyini xəbər verdi. Ələ keçirilən
əşyalar ən xırda detallarına qədər doğru təsvir olunur; ona
görə də şübhə yeri qoymur. Mənim astmadan həmişəlik
əziyyət çəkməyə məhkum olunmağım, habelə müxtəlif
fotoşəkillərdən və sənədlərdən də söz açılır. Müharibə

başlayandan bəri bu, aldığımız ən ciddi zərbədir. Açıq-aydın görünür ki, kimsə dilini dinc qoymayıb. Amma kim? Bax, məsələ də burasındadır.

15 avqust

Səhər tezdən Pablitonu məktubla birgə Migelin yanına göndərdim ki, Beninyonun axtarışlarına iki nəfər ayırsın, çünki Koko və Aniseto hələ də gəlib çıxmayıblar. Amma Pablito onlarla yolda rastlaşdığı üçün üçü də birlikdə geri döndülər. Migel hava qaralana qədər orada qalacağını söyləyib və su göndərməyimizi istəyib. Mən sabah tezdən heç nəyə baxmayaraq yola çıxacağımızı çatdırması üçün Darionu onun yanına yolladım. Yarı yolda Dario yolun nəhayət təmizləndiyi xəbərini gətirən Leon ilə rastlaşıb.

Santa-Krusdan verilən məlumatda Muyupampa qruplaşmasının üzvü olan iki döyüşçünün¹ ordu tərəfindən əsir alındığı deyilir. Heç bir şübhə yoxdur ki, söhbət Xoakinin adamlarından gedir. Belə görünür ki, onlar amansızcasına ovlanırlar. Yəqin ki, xəlvətxananın yerini də bu iki nəfər işarə verib. Gecə soyuq idi, amma mən normal yata bildim. Eyni dabanımda ikinci çiban çıxıb, onu da çərtmək lazım gələcək. Paço demək olar ki, tam sağalıb.

Radio Çuuaykoda ordunun heç bir itki vermədiyini yeni toqquşma haqqında məlumat yaydı.

16 avqust

Yaxşı-yaman təmizlənən cıgırla bir saatlıq ara verməklə ümumilikdə üç saat qırx dəqiqə irəlilədik. Tərkində getdiyim qatır ağac budağına ilişdi və məni bir dəfəyə yəhərdən

¹Xoakinin qrupundan olan iki fərari: Eusebio Tapia Aruni (Eusebio) və Uqo Çoke Silva (Çinqolo).

atdı: mən havada qəşəng qövs çəkdim, amma yerə ayaq üstə düşdüm. Ayağım sağdır. Migel, Urbano və Kamba yolu təmizləməyə davam elədilər və tezlikə Rositaya çıxdılar. Bu gün Beninyo yoldaşları ilə birlikdə xəlvətxanaya çatmalıdır. Başımız üzərindən bir neçə təyyarə uçdu. Ola bilər ki, bu kəşfiyyatçıların Varqasın rançosunda özlərindən sonra iz qoymaları, ya da ordunun Rosita ilə üzüaşağı və ya Rio-Grandenin sahili boyunca hücumu keçməsi ilə əlaqədardır. Axşam adamlarımı çaydan keçməyin çox təhlükəli olduğu ilə bağlı xəbərdar etdim; ümid edirəm ki, sabah onlar kifayət qədər ehtiyatlı olacaqlar.

Yüksəklik: 600 metr.

17 avqust

Tezdən yola çıxdıq və səhər doqquzda Rositaya çatdıq. Koko iki atəş səsi eşitdi və biz tez-tələsik pusqu qurduq, amma heç bir hadisə baş vermədi. Günün qalan hissəsi çox pis keçdi: cıgırn itirdik, qeyri-mütəşəkkil hərəkət etdik. 16.30-da Rio-Grandeyə çıxdıq və düşərgə saldıq. Mən ay işığında yola davam etməmizi istəyirdim, amma adamlar çox yorulublar. Bizim iki günlük at ətimiz qalib (mənim üçün birgünlük rasion). Yəqin, daha bir atı kəsməli olacağıq. Radio məlumat verdi ki, Nyakauasu çayı yaxınlığındakı dörd xəlvətxanadan tapılan sənədlər və digər dəlillər çap ediləcək. Görünür, Monos bulağı yaxınlığındakı xəlvətxananı da tapıblar. Astmanın mənə rəhmi gəldi və nəfəs almağa imkan verdi.

Yüksəklik: 640 metr (açıq-aydın yanlışıq var, çünki dünən 600 metr idi).

18 avqust

Həmişəkindən daha tez yola çıxdıq, amma dörd yerdə çaydan keçərkən (keçidlərin birində çay xüsusilə dərin idi)

vaxt itirdik. Bundan başqa bəzi yerlərdə kolları qırıb yol açmaq lazım gəldi. Nəhayət, bulağa yetişdik. Saat 14.00 idi və heç kimin heyi qalmamışdı. Günün qalan hissəsini boş-bekar keçirdik. Burada topa-topa niboriquiseslər¹ uçuşur və gecələr kifayət qədər soyuq olur. İnti mənə Kambanın evə getmək istədiyini dedi. O, daim səhhətindən şikayət edir və bundan daha pisi – partizan müharibəsinin perspektivini görmür. Əslində, bu tipik qorxaqlıqdır və əgər Kamba çıxıb gedərsə, dəstə bundan yalnız qazanar. Digər tərəfdən, o, bizim Xoakinlə birləşmək üçün hansı marşrutla gedəcəyimiz də daxil olmaqla bütün planlarımızla tanışdır, buna görə də onu buraxmaq olmaz. Sabah onunla və Çapako ilə danışacağam.

Yüksəklik: 680 metr.

19 avqust

Migel, Koko, İnti və Aniseto, belə görünür ki, düşmənin bir bölüyünün yerləşdiyi Varqasın rançosuna rahat yol tapmağa çalışdılar, amma bu cəhd uğursuz alındı. Köhnə marşrutla irəliləməli olacağıq. Arturo və Çapako ova yollandılar və yurina tutdular, sonra isə elə həmin Arturo Urbano ilə birlikdə qarovulda durarkən hamını əməlli-başlı vəlvələyə salaraq yağlı bir tapir vurdu; heyvan yeddinci güllədən sonra canını tapşırıb. Tapirin ən azı dörd gün bizə bəs edəcək əti, üstəgəl yurina əti, üstəgəl toxunulmaz ehtiyatdakı paxla və sardinalar – ümumilikdə altı günlük azuqəmiz var. Güllələnmə siyahısında birinci yerdə olan ağ atın əməlli-başlı bəxti gətirdi.

¹ *Niboriquises* – ancaq Latın Amerikasına məşəllərində yaşayan həşərat.

Kamba ilə danışdım. Vəzifəmizi yerinə yetirib Xoakin ilə birləşməyə nə qədər onu buraxa bilməyəcəyimi anladım. Kamba canfəşanlıqla məni qorxmadığına və getməyə tələsmədiyinə inandırmağa çalışırdı, amma o bilməlidir ki, müharibə onun üçün yaxın gələcəkdə – yarım il, maksimum bir il sonra bitəcək. Mən bu müddətdə onu evinə buraxacağıma söz verdim. Bundan sonra o durduğu yerdə bir daşdan başqasına hoppanmağa başladı. Açıq-aydın görünür ki, başı yerində deyil.

Xəbərlərdə elə hey Debredən söz açılır, digər həbs olunanlar haqqında bir kəlmə belə deyilmir. Beninyodan heç bir xəbər yoxdur. O, artıq qayıdıb gəlməli idi.

20 avqust

“Döyüşçülər” Villi və Darionu da onlara qoşduğum maçeteroslarımız (Migel və Urbano) demək olar ki, irəliləmədilər, ona görə də biz daha bir gün düşərgədə qalmağa qərarına gəldik. Koko və İnti heç nə tuta bilmədilər, amma Çapako meymun və quş ovladı. Mən maral əti yedim və gecənin ortasında astmam kəskinləşdi. Məlum oldu ki, El Mediko lümbaqodan (bel ağrısı) hələ də müalicə olunmayıb, yəni demək olar ki, şikəstdir. Beninyodan heç bir xəbər yoxdur və bu məni çox narahat edir.

Radio Sukrenin 85 kilometrliyində “banditlərin” olduğunu xəbər verir.

21 avqust

Köhnə yerdə daha bir gün. Yenə də Beninyo ilə adamlarından heç bir xəbər yoxdur. Beş meymun tutduq: dördünü Eustakio ovladı, birini isə meymun yanından qaçıb keçəndə Moro yaxaladı. Moro lümbaqodan çox əziyyət çəkir; ona meperidin verdik. Mən əmin oldum ki, astma və maral əti bir araya sığmayan şeylərdir.

22 avqust

Nəhayət, nə vaxtdır ilişib qaldığımız yerdən ayrıldıq. Yola çıxmağa hazırlaşan vaxt növbətçilər çay boyunca qaçan adam görüb həyəcan signalı verdilər. Məlum oldu ki, bu Urbanodur: azıbmış. Mən El Medikoya ağırkəsici verdim və bunun sayəsində o at belində dayana bildi, amma dərman onun ağrılarını tam götürmədi. Ümumilikdə vəziyyəti bir az yaxşılaşdı. Paço artıq piyada gedə bilir. Sahildə düşərgə saldıq. Buradan Varqasın evinə rahat bir cığır gedir, sadəcə onun kiçik bir hissəsini təmizləmək lazımdır. Hələ iki günlük tapir əti var, amma sabah ov edə biləcəyimiz sonuncu gündür. Beninyo hələ də gəlib çıxmayıb. Onların Kokodan ayrıldıqları vaxtdan artıq on gün keçib.

Yüksəklik: 580 metr.

23 avqust

Ağır gün. Daş-kəsəkli təpənin başına dolandıq. Ağ madyan tərslik elədi və yerində durdu, onu palçıqın içində qoyub getməli olduq (ondan heç ət də əldə edə bilmədik). Atılmış ovçu daxmasına gəlib çıxdıq, burada pusqu qurduq. Az keçmiş torumuza iki nəfər düşdü. Onların nağılları belədir: dünən on tələ qurublar, indi onları yoxlayırlar. Onlar əsgərlərin Varqasın rançosunda, Tatarendada, Karaquatarendada, İpitada və Nyomaoda yerləşdiyini, Karaquatarenda yaxınlığında döyüş olduğunu və bir əsgərin yaralandığını iddia edirlər. Ola bilər ki, orada Beninyo mühasirəni yarmaq və ya ərzaq əldə etməyə çalışıb. Əsirlər onu da söylədilər ki, sabah əsgərlər 15-20 nəfərlik qruplara bölünüb balıq tutmağa yollanacaqlar. Tapir ətini bərabər böldük, boş patronla tutduğumuz balıqları da ona əlavə etdik. Mən düyü yedim və bundan çox razı qaldım. El Mediko düzəlir.

Radio ilə məlumat verdilər ki, Debrenin məhkəməsi sentyabr ayına qədər təxirə salınıb.

Yüksəklik: 580 metr.

24 avqust

5.30-da ayağa qalxmaq siqnalı verdik. Dibi ilə irəliləməyi planlaşdırdığımız yarğana tərəf getdik. Ön dəstə yürüşün başında durmuşdu. Bir neçə metr getmişdik ki, qarşı sahilə üç kəndli göründü. Mən Migellə döyüşçüləri geri çağırdım. Tez-tələsik pusqu qurduq. Səkkiz əsgər bizə yaxınlaşırdı. Biz onlara çaydan keçməyə imkan verib, gülləyə tutmaq istəyirdik, amma əsgərlər çayı keçmədilər, düz bizim tüfənglərimizin lülələrinin qabağından geri çevrilərək, çıxıb getdilər. Biz atəş açmadıq. Tutduğumuz kəndlilər and içdilər ki, onlar sadəcə ovçudurlar. Migel, Urbano, Kamba, Dario və ovçulardan Uqo Qusman adlı biri qərbə apararı cığırla kəşfiyyata yollandılar. Digərləri axşama qədər pusquda durdular. Hava qaralanda maçeteroslar qənimətlə – pişik leşi ilə tələyə salıb tutduqları kondorla birgə geri döndülər. Quşu tapir ətiylə birlikdə yedik. İndi ehtiyatda təkcə paxla var; bütün ümidimiz ovadır. Kamba mənəvi cəhətdən tam deqradasiyaya uğrayıb. Əsgər sözü demək kifayətdir ki, onu əsməcə tutsun. El Mediko yenə də əvvəlki kimi əziyyət çəkir və özünə talamonal iynəsi vurur. Əgər dəhşətli aclığımı nəzərə almasaq, demək olar ki, yaxşıyam. Sonuncu məlumata görə ordu daha bir xəlvətxana aşkar edib. İki əsgərin yüngülcə yaralandığı, bizim isə “ölçüyəgəlməz itkilər” verdiyimiz də xəbərlər arasındadır. “Havana” radiosu xəbər verir ki, dəqiqləşdirilməmiş məlumatlara görə Taperilyas yaxınlığındakı döyüşdə bir əsgər yaralanıb.

25 avqust

Gün hadisəsiz ötüşdü. 5.00-da ayağa qalxmaq siqnalı verdik, maçeteroslar işlərini görməyə yollandılar. Yeddi əsgər bizim düşərgəyə çox yaxınlaşsa da, çayı keçmədi. Görünür, onlar atəş açmaqla öz ovçularına siqnal verirlər. Sabah imkan düşərsə, onlara hücum edəcəyik. Cığırın öyrənilməsi işi ləngiyir, çünki Migel bəzi detalları dəqiqləşdirmək üçün Urbanonu mənim yanıma göndərmişdi, o isə nəyi dəqiqləşdirəcəyini tam başa düşməmişdi. Məsələni aydınlaşdıranda artıq gec idi.

Radio Monte-Doradoda (bu, Xoakinin fəaliyyət ərazisinə daxil olan rayondur) toqquşma baş verdiyi və eləcə də Kamirinin üç kilometrliyində “bandit dəstələri” müşahidə olunduğu haqqında məlumat yaydı.

26 avqust

Hər şey baş-ayaq alındı. Yeddi əsgər bizim mövqeyə yaxınlaşıb iki qrupa bölündü: ikisi çayı keçdi, beşi isə çay boyunca üzüaşağı getdi. Pusquya rəhbərlik edən Antonio vaxtından əvvəl atəş açdı və hədəfi vura bilmədi: iki əsgər kömək dalınca qaçdı. O biri beş əsgər də qaçmağa üz qoydu; İnti və Koko onların arxasınca düşdü, amma əsgərlər gizlənmək üçün yaxşı yer tapıb oradan atəş açmağa başladılar. Döyüşü izlədiyim vaxt birdən gördüm ki, güllələr düz mənə qədər gəlib çatır, üstəlik də atəş bizim tərəfdən açılır. Mən pusquya tərəf qaçdım və Antonionun ona lazımı əmri vermədiyinə görə Eustakionun dayanmadan atəş açdığının şahidi oldum. Əsəbimdən özümü saxlaya bilməyib, Antonionu yumruqladım.

El Mediko güc-bələyla tərpənə bildiyinə görə yavaş-yavaş geri çəkildik. Bu müddət ərzində əsgərlər özlərinə gəlib hücumu keçdilər: 20-30 nəfər dövrələmə kiçik adaya

tərəf irəliləyirdi. Döyüşə girməyin mənası yox idi. Düşmən itki vermədi, ən çoxu iki əsgəri yaralandı. Koko və İnti qətiyyətli hərəkətləriylə özlərini yaxşı göstərdilər.

El Mediko heysiz düşüb qalana qədər hər şey qaydasında idi. 18.30-da dayanmalı olduq. Aramızda bir neçə metr olsa da, Migelə çata bilmədik. Moro yamacla üzüyuxarı dırmaşa bilmədiyinə görə yarğanın dibində qaldı. Üç qrup şəklində ayrı-ayrı yerdə gecələdik. Belə görünür ki, ordu bizi təqib etmək istəməyib.

Yüksəklik: 900 metr.

27 avqust

Bütün günü dayanmadan keçid axtardıq. Vəziyyət yenə də qeyri-müəyyəndir. Rio-Qande lap yanımızdadır, Nyumaonu adlamışığı, amma yaxınlıqda çay keçidi yoxdur. Biz Migelin yarğan boyunca uzanan marşrutundan istifadə edə bilərdik, ancaq atlar o yolla gedə bilməyəcəklər. Bundan başqa biz o qədər də yüksək olmayan dağdan aşıb Rio-Qrande və Masikurinin qovuşduğu yerə çıxa bilərik, amma orada yolun olub-olmadığından hələ sabah xəbər tutacağıq. Buranın ən yüksək nöqtəsi olan 1300 metr yüksəklikdən aşıdıq: 1240 metr yüksəklikdə gecələdik. Əməlli-başlı donmuşduq. Mən demək olar ki, tam sağalmışam, amma El Mediko lap zəifləyib; suyumuz çox az qalıb, onun üçün saxlayırıq.

Yaxşı xəbərlər də var: Beninyo, Nyato və Xulio gəlib çıxıblar. Biz onların odisseyası haqqında uzun hekayəni dinlədik. Varqasın evində də, Nyumaoda da əsgərlər olub; bizim adamlar atışmadan güclə canlarını qurtarıblar. Onlar gizləncə düşmən dəstəsinin arxasınca düşüb Saladilyo boyunca üzüaşağı eniblər, sonra Nyakauasunun sahili ilə üzüyuxarı qalxıb əsgərlərin Konqri bulağı yaxınlığında üç

cığır açıqlarını görüblər; 18 avqustda “Ayı” düşərgəsinə gedib çıxıblar. Məlum olub ki, indi ora 150 nəfərlik qarnizonun yerləşdiyi hərbi bazadır. Orada da az qalıb ki, ilişinlər, amma yenə də cəld tərpanıblər. Babanın rançosuna yollanıblar, rançoda yaşayış olmadığı üçün əllərinə heç nə keçməyib, bir dəfə də əsgərlərin düz yanlarından sivişib keçiblər, meşədə atəş səsləri eşidiblər, atəş açanların bizim ovçular olduğunu düşünübələr, yaxınlıqda bir yerdə gecələyiblər, səhər isə izimizə rast gəlib bizə çatıblar. Beninyo məruzə etdi ki, Nyato özünü yaxşı tərəfdən göstərib, Xulio isə iki dəfə azıb və geri qalıb, üstəlik, əsgərlərdən də qorxub. Bundan başqa Beninyo əmindir ki, bir neçə gün bundan əvvəl buralardan Xoakinin adamları keçib.

28 avqust

Boz və maraqsız gün. Karakore¹ sayəsində susuzluğumuzu yatırdıq, daha doğrusu, boğazımızı yaşladıq. Migel ovçulardan birini su axtarmağa yolladı və kiçik revolveri olan Pablitonu da ona qoşdu. 16.30-da onlar hələ də gəlib çıxmamışdılar və mən Koko ilə Anisetonu onların arxasınca göndərdim. Onlar da bütün gecəni yoxa çıxdılar. Aryerqard radionun demək olar ki, heç tutmadığı alçaqlıqda qaldı. Deyəsən, bizə yeni şifrlənmiş məlumat ötürmək istəyirdilər. İki ay bizə xidmət edən və çox əziyyətlərə qatlanan gənc madyanı əvvəl-axır kəsməli olduq. Mən onu xilas etmək üçün əlimdən gələn hər şeyi etdim, amma aclıq öz sözünü dedi. İndi qalır birtəhər susuzluğa tab gətirmək. Çətin ki, sabaha qədər su tapa bilək.

Radio Tatarenda rayonunda bir əsgərin yaralandığını xəbər verdi. Bir şeyi başa düşə bilmirəm: əgər onlar hər

¹ *Karakore* – sulu özəyi olan bitki.

burnu qanayan əsgər haqqında belə dəqiq məlumat verirlərsə, onda nəyə görə başqa şeylər barəsində həyasızcasına yalan danışirlar? Yox, əgər yalan danışmırlarsa, onda Karaquatarendə və Taperilyas kimi gözdən-qulaqdan uzaq yerlərdə onlarla kim döyüşür? İkisindən biridir: ya Xoakinin qrupu ikiyə bölünüb, ya da ölkədə bir neçə müstəqil üsyançı birləşmə fəaliyyət göstərir.

Yüksəklik: 1200 metr.

29 avqust

Ağır və gərgin gün. Maçeteroslar demək olar ki, irəliləmədilər. Hətta bir məqamda onlar yanıldılar və Masikuriyə yol açdıqlarını düşünərək tamam başqa istiqamətə yön aldılar. 1600 metr yüksəklikdə, qamışının lətindən şirə almaq mümkün olan bataqlıq bir yerdə düşərgə saldıq. Bəzi yoldaşlar (Çapako, Eustakio, Çino) susuzluqdan artıq huşlarını itirirlər. Sabaha əsas vəzifəmiz su olan yerə çıxmaqdı. Qatırlar özlərini yaxşı aparırlar.

Efirdə maraqlı heç bir şey yoxdur; əsas xəbər: Debrenin məhkəməsini bir həftə də ertələyiblər.

30 avqust

Vəziyyət mürəkkəbləşir. Maçeteroslar susuzluqdan huşlarını itirirlər; Migel ilə Dario öz sidiklərini içməyə cəhd etdilər, Çino da onlar kimi davrandı. Nəticədə hər üçü şiddətli ishal oldu və qıcolmaları başladı. Urbano, Beninyo və Xulio kanyona endilər və su tapdılar; iddia edirlər ki, qatırlar ora gedə bilməz, ona görə də Nyato ilə mən qatırların yanında qaldıq. Az sonra İnti yuxarı qalxıb bizə su gətirdi və hər üçümüz axşam yeməyinə at əti yedik. Radio aşağıda qaldığı üçün təzə heç bir xəbər yoxdur.

Yüksəklik: 1200 metr.

31 avqust

Səhər Aniseto və Leon üzüaşağı kəşfiyyata yollandılar; 16.00-da qayıdıb gəldilər və irəlidə qatırların suya enə biləcəyi yer olduğunu xəbər verdilər. Yolun ən çətin hissəsi enişin başlanğıcıdır. Mən yoxladım: doğrudan da, keçmək olar. Migelə sabah tezdən sonuncu qayanın başına dolanıb yolu təmizləməyi tapşırıdım. Biz isə o vaxt qatırları suvata aparacağıq. Manila bizə lentə köçürə bilmədiyimiz şifrli məlumat göndərüb.

Ayın yekunu

Həç şübhəsiz ki, bu ay müharibə başlayandan ən uğursuz ay oldu. Kağızlar və dərmanlar olan xəlvətxanaların aşkar edilməsi bizə ağır psixoloji zərbə vurdu. Keçən ayın sonunda iki döyüşçünün qətlə yetirilməsi, bunun ardınca tək cə at əti yeyə-yeyə yürüş etməyimiz döyüş əzmini sarsıtdı və hətta ilk fərarilik istəyinin ortaya çıxması ilə (Kamba) nəticələndi. Başqa şəraitdə mən bunu müsbət şey kimi dəyərləndirərdim (sıralarımızın təmizlənməsi), amma indi hər itirdiyimiz adam kisəmizdən gedir. Böyük torpaq və Xoakin ilə əlaqənin olmaması da döyüş əzminə pis təsir edir. Bir də əsir düşən iki döyüşçünün satqınlığı ruh düşkünlüyü ab-havasını daha da gücləndirdi. Mənim xəstəliyim uğur qazanacağımız ümidinə şübhə toxumu səpdi və bu da bu ay baş vermiş yeganə toqquşmanın nəticəsinin qənaətbəxş olmamasına gətirib çıxardı: cəmi bir əsgər yaraladıq, halbuki rahat bir neçə nəfəri məhv edə bilərdik. Bundan başqa dağlardan susuz keçid etməyimiz döyüşçülər arasında bir sıra pis meyilləri ortaya çıxardı.

Ayın əsas xüsusiyyəti:

1) Əlaqə əvvəlki kimi yoxdur və yaxın gələcəkdə onun qurulacağına ümid etməyə dəyməz.

2) Kəndlilərdən hələ də yeni əsgərlər çıxıb bizə qoşulurlar. Bu da təbiidir, çünki son vaxtlar yollarımız demək olar ki, kəsişmir.

3) Döyüş əzmi zəifləyib; ümid edirəm ki, bu, müvəqqəti haldır.

4) Düşmənin hərəkətləri hələ də effektiv və qətiyyətli deyil.

Bizim döyüş əzmimiz sarsıldı və inqilab əfsanəsinin üzərinə kölgə düşdü. Əsas vəzifələr: sıralarımızı genişləndirmək, dərman və təchizat əldə etmək.

Etiraf etmək lazımdır ki, İnti və Koko get-gedə daha aydın şəkildə özlərini görkəmli inqilabçı və mükəmməl hərbi komandır kimi göstərirlər.

1967-Cİ İL SENTYABR AYI

1 sentyabr

Səhər tezdən qatırları suvata apardıq. Macərasız ötüşmədi: qatırlardan birinin ayağı sürüşdü və kifayət qədər təsirli bir şəkildə yıxıldı. El Mediko əvvəlkitək özünü pis hiss edir, amma mən toparlanmışam: kömək olmadan yeriyə və hətta qatırı cilovundan tutub arxamca çəkə də bilirəm. Cığır bizim düşündüyümüzdən daha uzun imiş; Onoratonun¹ evinin yanındakı bulağa 18.15-də yetişdik. Migel sürətlə irəliləsə də, sadəcə əsas yola, özü də hava qaralandan sonra gedib çıxıb bildi. Beninyo və Urbano daha yavaş irəlilədilər və şübhəli heç bir şey müşahidə etmədən evə daxil oldular. İçəridə heç kim yox idi. Əsgərlər evə bitişik kazarma tikməyə macal tapıblar. Kazarma boş idi. Bir qədər un, donuz yağı, duz və bir neçə keçi tapdıq. Keçilərdən ikisini kəsib unda bişirdik və qarındolusu yedik; yeməyin bişməsinə bütün gecə gözləməli olduq. Hava işıqlaşanda evdə və yolun kənarında növbətçilər qoyub rançodan ayrıldıq.

Yüksəklik: 740 metr.

2 sentyabr

Səhər tezdən evdə Migelin başçılığı ilə Koko, Pablo və Beninyodan ibarət pusqu qurub rançonu tərk etdik. Bayırda da növbətçi qoyduq. 8.00-da Koko rançoya Onoratonu

¹ *Onorato Roxas* – boliviyalı kasıb kəndli.

axtaran çobanların gəldiyini məruzə etdi. Mən birini saxlayıb üçünü buraxmağı tapşırıdım. Biz rançodan bir saatlıq yürümə məsafəsində mövqə tutduq – buna xeyli vaxt getdi. 13.30-da bir neçə atəş səsi eşidildi. Məlum oldu ki, rançoya atlı bir kəndli və bir əsgər gəlib. Pombo və Eustakio ilə birlikdə növbə çəkən Çino “Əsgər!” – deyə çığıraraq tufənginə əl atıb. Əsgər ona atəş açaraq yerindən götürülüb. Pombo cavab atəşilə atı yerə sərrib. Mən buna çox hirsələndim: bu cür səriştəsizlik olar? Yazıq Çino utandığından başını soxmağa yer axtarırdı. Biz çobanlarla hər iki əsiri buraxdıq və onların Masikuri boyunca üzüyuxarı getmələrinə nəzarət etdik.

Çobanlardan 700 dollara öküz aldığımız. Uqoya 100 dollar gördüyü işə, 50 dollar da götürdüyümüz bəzi xırda-para şeylərə görə verdik. Güllələnən at Onoratonun rançosunda qoyub gəldiyimiz həmin o axsaq atmış. Çoban Onoratonun arvadının əsgərlərin əlindən acıqlı olduğunu söylədi: onlar onun ərini döyüb və bütün azuqələrini yeyiblər. Çobanlar səkkiz gün bundan qabaq buradan keçəndə Onorato Valyeqrandedə həkim yanında olub: onu vəhşi pişik dişləyib. Amma biz evin yanından ötəndə pəncərədən içəridə ocaq yandığını görmüşdük; deməli, evdə kimsə olub. Çinonun səhvi üzündən səhərin açılmasını gözləmədən buradan ayrılıb qarşımıza çıxacaq ilk evdə gecələmək üçün çobanların arxasınca getməli olduq. Xeyli yol getdik və çay keçidinə 3.45-də çıxma bildik. Heç bir evə rast gəlmədik. İnak cığırında gecələdik.

Radio çox bəd xəbər verdi: Kamiri rayonunda Xoakin adlı kubalının başçılıq etdiyi on nəfərdən ibarət qrup məhv edilib. Məlumat yalnız “Amerikanın səsi”ndə səsləndi, yerli radiostansiyalar səssizliklərini qoruyub saxlayırlar.

3 sentyabr

Artıq ənənə halını alıbmış kimi yenə də bazar günü atışmalı olduq. Hava işıqlaşanda Masikuri boyunca düz çayın mənsəbinə qədər endik, buradan o yana Rio-Qrandenin sahili ilə irəlilədik. 13.00-da İnti, Koko, Beninyo, Pablito, Xulio və Leona yaşayış olan ev axtarmaq, üstəlik, əsgərlərə rast gəlməsələr, ən lazımı şeyləri almaq tapşırıldı. Onlar əvvəlcə rançoda nə sahibin, nə də əsgərlərin olduğuna, ona görə də rahat yerləşə biləcəyimizə təminat verən iki muzdur tutublar. Muzdurlar onlara dünən beş silahlı atlının rançonun yanından dördnala çapıb keçdiyini deyiblər. Onorato iki gün əvvəl evə qayıdarkən yolüstü burada dayanıb; iki oğlu da onunla birgə olub.

Amma döyüşçülər rançoya gedən yolda, görünür, elə təzəcə gəlmiş 40 əsgərlə qarşılaşdılar. Sonunda ən azı bir əsgərin öldürüldüyü (onunla it də olub) atışma başlayıb. Bu gözlənilməz hücumdan özünə gələn düşmən, adamlarımızı mühasirəyə alsada, bizim çıxartılarımızı eşidəndən sonra geri çəkildi. Biz bir düyü dənəsi belə əldə edə bilmədik. Səmada təyyarə göründü və Nyakauasunun sahilinə bir neçə kiçik raket buraxdı. Sorğu-suala çəkilən kəndlilər iddia edirlər ki, bu yerlərə heç vaxt üsyançı ayağı dəyməyib; döyüş əməliyyatları barəsində ilk dəfə onlar dünən bura gələn çobanlardan eşidiblər.

“Amerikanın səsi” ordu ilə toqquşmanın təfərrüatları haqqında məlumat yaydı və məhv edilmiş qrupdan təkəcə Xose Karrilyo adlı bir nəfərin sağ qaldığını bildirdi. Bu, Paçonun adı olduğuna, eləcə də əməliyyatın guya Masikuri rayonunda aparıldığı iddia edildiyinə görə mən bu məlumatı “şayiə” kimi qiymətləndirirəm.

Yüksəklik: 650 metr.

4 sentyabr

Migelin rəhbərliyiylə səkkiz nəfərdən ibarət qrup Masikuri ilə Onoratonun evi arasındakı yolda pusqu qurdu. 13.00-a qədər pusquda dursalar da, heç kim gözə görünmədi. Bu vaxt Nyato və Leon çətinliklə darta-darta düşərgəyə əvvəlcə bir inək, sonra isə iki zırpı öküz gətirdilər. Urbano və Kamba kəşfiyyata yollandılar; çay boyunca on kilometr irəlilədilər. Bizi irəlində biri kifayət qədər dərin olan dörd çay keçidi gözləyir. Öküzlərdən birini kəsdik. Mən düşmənin yerləşdiyi yerlərə ərzaq və məlumat dalınca getmək üçün könüllülər tələb olunduğunu söylədim. İrəli çıxanlardan İnti, Koko, Xulio, Aniseto, Çapako və Arturonu seçdim; İntini komandir təyin etdim (Paço, Pombo, Antonio və Eustakio da getməyə hazır olduqlarını bildirmişdilər). İntiyə hava işıqlaşanda rançoya girmək, vəziyyəti dəyərləndirmək və düşmən olmazsa, ərzaq əldə etmək tapşırıldı. Əgər əsgərlər evdə olarsa, onları mühasirəyə almalı və əsir götürməlidirlər. Ən əsası itki verməmək və mümkün olarsa, gözə görünməməkdir.

Radio Yeso keçidi yaxınlığında guya on nəfərdən ibarət qrupun məhv edildiyi yeni qanlı toqquşma haqqında xəbər verdi ki, bu da bir daha məlumatın təxribat xarakteri daşdığını sübut edir. Digər tərəfdən, Palmaritoda öldürülən və Kamiriyə gətirilən perulu həkim Neqronun xarici görünüşü düzgün təsvir olunur. Cəsədin tanınmasında Peladonun iştirak etdiyi bildirilir.

Belə görünür ki, bu ölüm hadisəsi doğrudan da baş verib. O biri məlumatlara gəlincə, onlar ya yalandır, ya da söhbət "tullantılar" qrupundan gedir. İstənilən halda sonuncu məlumatların tonu əvvəlkilərdən fərqlənir və onlarda tez-tez Masikuri və Kamiri rayonlarının adları hallanır.

5 sentyabr

İntizarla keçən sakit gün. 4.30-da İntinin qrupu qatır və bəzi ərzaq məhsulları ilə geri döndü. Mülkədar Moronun evində bizim adamlar əsgərlərin yerləşdiyinin şahidi olublar, əsgərlər də gecə açib buraxdıqları itləri sayəsində az qalıb ki, bizimkiləri aşkar etsinlər. Döyüşçülər təhlükəli evin yanından ötüb meşə ilə Montanonun evinə yollanıblar. Evdə adam olmayıb və onlar oradan qarğıdalı götürüblər. Günortaya yaxın çaydan keçiblər və o biri sahildəki iki evə baş çəkiblər. Birinci evin sahibləri qaçmağa üz qoyublar; bizimkilər onların qatırını müsadirə ediblər. İkinci evin sakinləri kömək etməkdən boyun qaçırıblar; onları hədələmək lazım gəlib.

Alınan informasiyaya görə karnavaldan əvvəl Peresin rançosuna baş çəkənlər istisna olmaqla (onlar biz idik), bu yerlərdə indiyə qədər üsyançı gözə dəyməyib. İntinin qrupu hava işıq ikən çayı keçib, Moronun evinin yanından ötmək üçün isə havanın qaralmasını gözləyib. Səhlənkar Antonio qrupdan geri qalana və cığırın ortasında yığılıb yatana qədər hər şey əla gedib; onun axtarışlarına iki saat sərf olunub və bu müddət ərzində əgər səhər mal-qara tapdalamazsa, bizi ələ verə biləcək izlər qoyublar, üstəlik, bəzi əşyaları da salıb itiriblər. Təbii ki, bunlar əhval-ruhiyyəni yüksəldən şeylər deyil.

Radio məlumat verir ki, öldürülən gerilyeroları tanımaq mümkün olmayıb, amma indilərdə yeni-yeni informasiyaların daxil olması gözlənilir. Biz məlumatın şifrini açdıq: orada deyilir ki, LAHT [Latın Amerikasını Həmrəyliyi Təşkilatı] özünü möhkəm göstərib, Boliviya nümayəndə heyəti isə altını batırıb: kompartiyanın adamı Alyo Flores özünü BXAO-nun təmsilçisi kimi qələmə verməyə çalışıb, amma

biabırcasına ifşa edilib. Kolyenin adamlarından kiminsə gəlib vəziyyəti anlatmasını istəyiblər. Losanonun¹ evinə polis hücum edib və axtarış aparıb; o, gizli fəaliyyətə keçməli olub. Debreni kiminləsə dəyişdirməyin mümkün olacağına ümid var. Bütün xəbərlər bunlardır. Belə görünür ki, bizim şifrlənmiş son məktubumuz onlara çatmayıb.

6 sentyabr

Beninyo.

Səhər Beninyonun ad gününün yaxşı keçəcəyi ehtimal olunurdu. Yuxudan durub əldə etdiyimiz ərzaqdan, mote və şəkərdən qarğıdalılı səhər yeməyi hazırladıq. Sonra Migel səkkiz nəfəri özü ilə götürüb pusqu qurmağa yollandı. Bu vaxt Leon haradansa bir öküzü də qabağına qatıb gətirdi. 10.00-a qədər Migeldən xəbər alınmadığını görüb Urbano güncortda pusqunu qaldırmaq əmri ilə onun yanına göndərdim. Az keçmiş atəş səsi eşidildi, qısa fasilədən sonra isə bir neçə saniyə davam edən intensiv atışma başladı. Sonra yenidən atəş səsi gəldi. Biz müdafiə mövqeyi tutduq. Bu vaxt Urbano özünü yetirdi və döyüşçülərimizin tərkibində itli bələdçilərin də olduğu düşmənlə döyüşə girdiyini xəbər verdi. Doqquz döyüşçü ilə əlaqə olmadığı, onların dəqiq dislokasiya yerlərini bilmədiyim bir şəraitdə hansı addımlar atacağım mənə də qaranlıq idi. Cığır təmiz idi, amma çaya çatmamış bitirdi. Mən Kokonun başçılığı ilə Moro, Pombo və Kambadan ibarət qrupu ora göndərdim. Mənim planım yavaş-yavaş bel çantalarını daşıyıb aryerqardla birləşməkdən ibarət idi, halbuki gənclərin pusquya düşdüklərini artıq

¹ *Stomatoloq Uqo Losano* – boliviyalı, şəhərdəki gizli fəaliyyətin üzvü.

bilirdim. Ancaq az sonra döyüşçülərin hamısı ilə birlikdə meşəliklə geri döən Migel gəlib çıxdı.

Hadisələr belə cərəyan edib: Migel cığır kənarında növbətçi qoymadan irəli çıxıb və başı inək qovalamağa qarışıb. Bu vaxt Leon it səsi eşidib. Migel hər ehtimala qarşı geri çəkilmək qərarına gəlib, amma heç bir addım belə geriyə ata bilməyib: atışma başlayıb və bizimkiləri meşədən ayıran cığırdə əsgərlər görünüb. Düşmən əsas yolları kəsdiyi üçün bizimkilər qamışlığı yara-yara geri çəkilməli olublar. Biz üç qatır, iki öküz və bir inəyi cilovlarından darta-darta ehtiyatı əldən vermədən geri çəkildik. Dörd yerdən çayın qolunu keçdik (iki yerdə əziyyətli keçid oldu) və səhərki yerimizdən yeddi kilometr aralıda düşərgə saldıq. İnəyi kəsib qarındolusu yedik. Aryerqard biz gələn tərəfdən atəş səsləri eşidildiyini məruzə etdi.

Yüksəklik: 640 metr.

7 sentyabr

Qısa keçid. Çayın qolunun dayaz yerindən keçdik və demək olar ki, dərhal qayalığa dirəndik. Migel bir qədər irəliləyərək dayanacaq üçün yer tapıb bizi orada gözləyəcək. Sabah əsaslı kəşfiyyat aparmaq lazımdır. Hazırda vəziyyət bu cürdür: havadan bizi axtarırlar, halbuki əvvəlki düşərgə aşkar olunub və efir partizan qrupuna mənim başçılıq etdiyim haqqında xəbərlər yayır. Sual: onlar niyə hücum etmirlər? Qorxurlar? İnanmıram. Dik yamaca dırmaşmağın mümkün olmadığını düşünürlər? Bizim əziyyət çəkmədən bunu bacardığımızı və düşmənin də təbii ki, bundan xəbər tutduğunu nəzərə alsaq, bu da az ehtimal olunandır. Yanımızdan keçib-gedərək bizi özləri üçün əlverişli bir yerdəmi gözləmək istəyirlər? Ola bilər. Düşünürlər ki, burada çox

asanlıqla azuqə əldə etmək mümkün olduğu üçün biz Masikuridən heç yana gedən deyilik? Bu da bir variantdır. El Mediko özünü yaxşı hiss edir, amma bunu mənim haqqımda demək olmaz: yenə astmam tutdu və bütün gecəni yata bilmədim.

Radioda əsir götürülən Xose Karrilyodan (Pako) alınmış dəyərli məlumatları səsləndirdilər. Satqını elə cəzalandırmaq lazımdır ki, digərlərinə dərs olsun.

Debre Pakonun ittihamlarına cavab olaraq ov etməyi sevdiyini və buna görə də meşədə əlində tüfəng gəzdiyini bəyan edib. “Krus del Sur” radiosu Rio-Grande sahillərində partizan Tanyanın cəsədinin tapıldığını məlumat verdi. Bu da Neqro haqqındakı bundan əvvəlki məlumat kimi inandırıcı görünür. “Krus del Sur”un məlumatına görə Tanyanın cəsədi tanınması üçün Santa-Krusa gətirilib; digər radiostansiyalar, o cümlədən “Altiplano” bu məsələ ilə bağlı səssizliklərini qoruyub saxlayırlar.

Yüksəklik: 720 metr.

Xulio ilə danışdım. O, bizim təcrid edildiyimizə və yeni əsgərlərin sıralarımıza qoşulmadığına görə narahat olsa da, möhkəmdir.

8 sentyabr

Sakit gün. Antonio və Pombonun rəhbərliyi altında səkiz nəfərlə pusqu qurduq. Səhərdən axşama qədər pusquda durduq. Heyvanlar özlərini rahat hiss edirlər; çuçyalda¹ otlayırlar; qatırın zədələri yavaş-yavaş sağalır. Aniseto və Çapako çay boyunca üzüyuxarı kəşfiyyata yollandılar və yolun yaxşı olduğunu, heyvanların problemsiz keçə

¹ *Çuçyal* – içiboş qamışın bambuka oxşayan növü olan çuçonun bitdiyi yer.

biləcəklərini məruzə etdilər. Koko və Kamba sinələrinə qədər suya girib çayı keçdilər və buraların ən yüksək təpəsinə dırmaşsalar da, maraqlı heç bir şey görmədilər. Mən Migellə Anisetoya yolu bir də yoxlamağı tapşırdım; daha ciddi təftişdən sonra məlum oldu ki, heyvanların işi o qədər də asan olmayacaq. Çayın bu tərəfində daha bir gün keçirməyə qərar verdik. Atlar yüksüz istənilən vaxt çayı keçə bilirlər.

Radio məlumat verdi ki, Barryentos partizan Tanyanın “xristian adət-ənənələrinə” uyğun təşkil olunan dəfn mərasiminə qatılıb. Sonra Onoratonun yaşadığı Puerto-Maurisioya baş çəkib və orada xalqa müraciət edib. Məvacibləri verilməyən aldadılmış kəndliləri əllərini yuxarı qaldırıb ordu blok-postlarına gəlməyə çağırıb və heç kimin onlara toxunmayacağına söz verib. Kiçik bir təyyarə göründü, prezidentə xoş gəlsin deyə Onoratonun rançosunun yaxınlığına bir neçə bomba tulladı.

“Budapeşt qəzeti” Çe Geveranı yıxıb sürüyüb və onu marksist mövqeyində möhkəm duran, acı gerçəkliyin önündə praktiklik nümayiş etdirən Çili kompartiyasının tam əksi – zavallı, məsuliyyətsiz avantürist adlandırıb. Ah, kaş bu qorxaq, yaltaq sandıqtulalarını tutmaq, başlarını öz nəcislərinin içinə soxmaq imkanım olaydı!

9 sentyabr

Migel və Nyato kəşfiyyata yollandılar və bütün çay keçidlərinin adamlar üçün münasib olduğunu, amma heyvanların bəzi yerlərdən üzüb keçməli olduqlarını məruzə etdilər. Sol tərəfdə yanında gecələmək mümkün olan kifayət qədər enli bulaq var. Pusquda əvvəlki kimi Antonio və Pombonun başçılığı ilə səkkiz nəfər durub; hələlik sakitlikdir. Aniseto ilə danışdım: o özü möhkəm olsa da, hesab edir ki, bəzi boliviyalılar zəiflik göstərirlər. Bundan başqa o,

komissarlığa lazımı diqqət ayırmadıqları üçün Koko və İntini də tənqid etdi. İnəyin ətini yeyib dörd dırnağını saxladıq; dırnaqlardan sabah bulyon bişirəcəyik.

Bu gün üçün yeganə xəbər: Debrenin məhkəməsi ən azı 17 sentyabra qədər təxirə salınıb.

10 sentyabr

Bərbad gün. Ruh yüksəkliylə yola çıxdıq, amma az sonra heyvanlar həddən artıq ağır yüklə yürümək istəmədilər. Qatır mıxlanıb yerində durdu; onu o biri sahilə qoymalı olduq (qərarı daşqın baş verəcəyindən qorxan Koko verdi). Təəssüf, qatırla birlikdə üç tufəng, Moronun karabini və üç tank əleyhinə mərmə də o sahilə qaldı. Mən ikinci qatırdan tutub çayı keçdim, amma bu vaxt botinkalarımı su apardı. Bundan sonra ayağымda səndəl döyüşəcəyəm. Bu heç də gülməli deyil. Nyato öz pal-paltarından möhkəm bağlama düzəltdi, silahını yağlı əski-üsküyə bükdü, xaç çəkdi və çayın ən iti axan yerinə baş vurdu. Nəyi vardısı, hamısını suda batırdı. Üçüncü qatır əvvəlcə tərslik edirdi, sonra birdən çayı təkbaşına üzüb keçmək üçün suya atıldı. Onu geri çəkməli olduq, yoxsa tələf olacaqdı. Leon cilovundan tutub onu keçirməyə cəhd etdi, amma axın gücləndi və az qaldı ki, hər ikisini batıra.

Nəhayət, nəzərdə tutduğumuz bulağa gəlib çata bildik. El Mediko özünü çox pis hiss edir. Bütün gecəni yatmayıb, əl-ayağındakı nevralgiyadan şikayətlənib. İlk plana görə heyvanlar çayı üzüb keçərək yüksüz geri dönməli idilər, amma daşqın müvəqqəti olsa da, hər halda bu planı pozdu. Bu azmış kimi, başımız üzərində durmadan təyyarə və vertolyotlar uçuşurlar. Sonunculardan xüsusilə xoşum gəlmir, çünki çay boyunca pusqu qurmaları üçün əsgər

endirə bilərlər. Sabah əsaslı kəşfiyyat aparmaq və harada olduğumuzu dəqiq müəyyənləşdirmək lazımdır.

Yüksəklik: 780 metr. Bir günə üç-dörd kilometr irəliləmişik.

Qeyd etməyi unutmuşam: bu gün son altı ayda ilk dəfə adam kimi yuyunmuşam. Bu dəstənin rekordudur, halbuki bəziləri artıq rekordumu təzələməyə çox yaxındılar.

11 sentyabr

Sakit gün. Kəşfiyyatçılar çay boyunca üzüyuxarı qalxdılar; bulağın yerini öyrəndilər. Çaya gedənlər hava qaralanda geri döndülər və onu keçməyin mümkün olduğunu, amma bunun üçün suyun səviyyəsinin düşməsinin vacibliyini məruzə etdilər. Onlar çayda üzərləri ilə heyvanları keçirməyə cəhd edəcəyimiz qum təpəcikləri tapıblar. Beninyo və Xulio bulağa ötəri göz gəzdiriblər, onlar günorta artıq düşərgədə idilər. Nyato və Koko onlara kömək etmələri üçün aryerqarddan adamları da götürərək çayın o biri sahilində qoyub gəldiyimiz təchizatın arxasınca yollandılar; açıb buraxdığımız qatırı görüblər; pulemyotun boş sandıqları olan çantadan başqa götürə biləcəkləri nə varsa, hamısını götürüblər.

Kiçik fəvqəladə hadisə: Çino Nyatonun onun gözləri önündə bir parça əti qızardıb yediğini məruzə etdi. Mən buna çox hirsələndim: Çino heykəl kimi yerində durmamalı, onu saxlamalı idi. Amma sonrakı araşdırma göstərdi ki, hər şey bu qədər sadə deyilmiş. Çinonun özünü görməzliyə vurması istisna deyil. Mübahisə qızıqanda o, bu vəzifənin onun üçün olmadığını bəyan elədi. Mən dərhal onu vəzifədən kənarlaşdırdım və yenidən Pombonu təsərrüfat müdiri təyin etdim. Çino üçün bu bir dərsdir.

Səhər radio Barryentosun bəyanatını yayımladı. Bu bəyanata görə guya mən bir neçə gün bundan əvvəl

öldürülmüşəm. Axşam isə mənim ələ keçməyimə (ya sağ, ya ölü) yardımçı olacaq şəxsə onun şəxsən 50 000 peso (4200 dollar) mükafat vəd etdiyini məlumat verdilər. Belə görünür ki, ordu ona verdiyi [oxunmaz]. Kəndlilər arasında mənim təsvir olunduğum vərəqələr yayıblar. Reke Teran¹ belə bir fikir səsləndirib ki, prezidentin vəd etdiyi pul – psixoloji manevrdir, çünki partizanların döyüş bacarığı haqqında əfsanələr dolaşır və ordu uzun müharibəyə hazırlaşır.

Mən digər döyüşçülər kimi bizim təcrid edilməyimizdən narahatlıq keçirən və bir nömrəli vəzifəmizin şəhərdəki gizli fəaliyyət ilə əlaqə yaratmaq olduğunu düşünən Pabli-toyla xeyli söhbətləşdim. O, son dərəcə əzmkardır. Heç bir şeydən çəkinmir; iki yolumuz olduğunu bəyan etdi: ya qələbə, ya ölüm.

12 sentyabr

Gün tragikomik başladı. Səhərin gözü açılmamış, saat altıda Eustakio qaçıb gəldi və düşmənin çay boyunca hücumu keçdiyini məruzə etdi. Döyüşçülər tələm-tələsik qalxıb silaha sarıldılar. Antonio da düşməni gördüyünü təsdiqlədi və “neçəsini?” sualına aralanmış beş barmağını göstərdi. Axır məlum oldu ki, bu, qarabasma imiş. Bütün bunlar döyüş əzminə mənfi təsir göstərdi: kütləvi psixoz haqqında söhbətlər başladı. Az sonra Antonio ilə danışdım. Gənc heç özündə deyil: gözləri yaşarır və s. And içir ki, hər şey tam qaydasındadır, sadəcə yuxusuzluq və mətbəx işləri onu üzüb (o, postda yatdığına və sonra bunu inkar etdiyinə görə növbədənkənar beş naryad alıb). Çapako da əmri

¹ *Luis Reke Teran* – Boliviya ordusunun polkovniki.

qulaqardına vurduğuna görə üç naryad aldı. O, gecə mənə yaxınlaşıb Antonio ilə yola getmədiyini söylədi və onu ön dəstəyə keçirməyimi istədi. Mən bundan imtina etdim. İnti, Leon və Eustakio bu istiqaməti seçəcəyimiz təqdirdə, adamlar və heyvanlar üçün mümkün keçid yerləri gözaltı etmək məqsədilə çay boyunca üzüyuxarı yollandılar.

Mənim başıma qoyulan pul belə görünür ki, ölkədə çaxnaşma yaradıb. Bir jurnalist mənim kimi bir təhlükənin qarşılığında 4200 dolların qəpik-quruş olduğunu bəyan edib. “Havana” radiosu LAHT-ın BXAO-dan dəstək notası aldığını məlumat verdi. Telepatiya möcüzəsi!

13 sentyabr

Kəşfiyyatçılar qayıdıb gəldilər: İnti öz adamları ilə bütün günü bulağın axarı boyunca üzüyuxarı qalxıb və yüksəklikdə, sümüyə işləyən soyuqda gecələyib. Görünür, bulaq öz mənbəyini dağlardan götürür və qərbə doğru axır; heyvanlar oradan keçə bilməyəcəklər. Koko öz yoldaşları ilə çayı keçməyə uğursuz cəhd edib. Onlar Peska çayının axmalı olduğu kanyona gedib çıxınca on bir qayaya dırmaşıblar. Adam izləri görüblər: qarşılıqlarına yandırılmış ranço və öküz çıxıb. Atları istər-istəməz çaydan keçirməliyik; yəqin ki, onları mindirmək üçün sal düzəltməli olacağıq.

Dario ilə onun çıxıb getmək haqqında düşünüb-düşünmədiyini aydınlaşdırmaq məqsədilə söhbət elədim. O, söhbətdən yayınmaq üçün indi getməyin çox təhlükəli olduğunu iddia etməyə başladı. Mən dəstənin sığınacaq yeri olmadığını və əgər qalmağa qərar verərsə, geriyə yolu olmayacağını ona birbaşa dedim. O, hər şeyi anladığına məni inandırmağa çalışdı və öz nöqsanlarını aradan qaldıracağına söz verdi.

Diqqətəlayiq yeganə xəbər: Debrenin atasına atəş açılar, amma güllə başının üstündən keçib. Debrenin özündən isə müdafiəyə hazırlaş-a-hazırlaş-a üzərində işlədiyi bütün sənədləri müsadirə ediblər. Bunu onlarda siyasi təbliğat olduğu ilə əsaslandırılar.

14 sentyabr

Çətin gün. Migel ön dəstə ilə birlikdə səhər yeddidə yola çıxdı; Nyato da onlara qoşuldu. Vəzifələri: sahil boyunca mümkün qədər çox irəliləmək və salın düzəldilməsinə başlamaq. Antonio aryerqardla birlikdə pusquda qaldı. Bir neçə M-1 tufəngini Nyato və Villinin yerini bildiyi xəlvətxanada gizlədik. 15.30-da məlumat gözləmədən biz də yola çıxdıq.

Mən qatırın belində gedə bilməyəcəyimi, astma tutmalarının yaxınlaşdığını hiss edib qatırı Leona verdim, özüm isə piyada getdim. Aryerqarda başqa göstərişlər olmayacağı təqdirdə mövqeyini 15.00-da tərək etmək tapşırıldı. Təxminən elə bu vaxt Pablito gəlib çıxdı və öküzü çay keçidinə qədər aparıcıqlarını və oradan bir kilometr yuxarıda sal düzəltməyə başladıqlarını məruzə etdi. Mən qalan heyvanların da bizə çatmalarını gözlədim – onlar 18.15-ə gəlib çıxdılar, üstəlik bunun üçün köməyə adam da göndərməli oldum. İki qatır çayı əziyyətsiz keçdi (öküz artıq o biri sahilə idi), bundan sonra biz sala tərəf getdik və cəmi on nəfərin çayı keçdiyini, on iki nəfərin isə keçməyə hələ imkan tapmadığını gördük. Bax beləcə, ikiyə bölünüb gecəni keçirdik. Öküz ətinin qalanından şam yeməyi yedik (ət artıq iyələnmişdi).

Yüksəklik: 720 metr. İki-üç kilometr irəliləmişik.

15 sentyabr

Bir az daha uzun məsafə qət etdik: beş-altı kilometr. Amma Peska çayına qədər gedib çıxa bilmədik, çünki

heyvanları iki dəfə çaydan keçirməli olduq, üstəlik də qatırlardan biri tərslik elədi. Hələ bir çay keçidi də qalır; görək heyvanlar özlərini necə aparacaqlar.

Xəbərlərdə Loyolanın həbs olunduğu haqqında məlumat verildilər. Yəqin ki, buna səbəb fotosəkillər olub. Sonuncu öküz də canını tapşırırdı – təbii ki, öz xoşu ilə deyil.

Yüksəklik: 780 metr.

16 sentyabr

Günümüzü sal düzəltməyə və çaydan keçməyə həsr etdik. Cəmi 500 metr irəlilədik və çeşmənin yanında düşərgə saldıq. Çayı gözlənilməz hadisə baş vermədən keçdik, sal etimadımızı doğrultdu; onu hər iki sahildən iki kəndir vasitəsilə idarə edirdik. Antonio və Çapako təkliddə qalan kimi söyüşməyə başlayıblar və vəzifəcə özündən böyüyü təhqir etdiyinə görə Antonio Çapakonun belinə beş naryad yükləyib. Mən onun qərarını dəstəklədim, amma kimin haqlı olduğunu özüm üçün müəyyənləşdirə bilmədim. Axşam daha bir mübahisə düşdü: Eustakio qışqıra-qışqıra Nyatonun əlavə porsiya yediyini dedi. Məlum oldu ki, söhbət öküz yağı ehtiyatından gedir. Yenə də mübahisənin səbəbi yeməkdir. El Mediko da ümumi ab-havaya uyub mənimlə münasibətləri aydınlaşdırmaq qərarına gəldi. Öz xəstəliyindən, yoldaşlarını pis vəziyyətdə qoyduğundan danışdı. Xulionun tikanlı şərhlərindən sitatlar gətirdi. Bir sözlə, cəfəngiyat.

Yüksəklik: 820 metr.

17 sentyabr

Pablito.

Stomatoloq günü. Migel çayda, Beninyo isə cığırda kəşfiyyat aparan vaxt mən Arturonun və Çapakonun hərəsinin

bir dişini çəkdim. Kəşfiyyatçılar məlumat verdilər ki, qatırlar yuxarı tərəfdən çaydan problemsiz keçəcəklər, amma əvvəlcə bir neçə dəfə o tərəf-bu tərəfə keçmək lazım gələcək. Pablitonun şərəfinə düyü bişirdik. Bu gün onun 22 yaşı tamam olur – o ən gənc gerilyerodur.

Cəmi bir xəbər var: məhkəmənin keçirilmə tarixinin dəyişdirilməsi. Bir də Loyola Qusmanın həbsi etiraz dalğası doğurub.

18 sentyabr

Səhər yeddidə yola çıxdıq. Az keçmiş Migel döngədən o tərəfdə üç kəndli gördüklərini məruzə etdi. Mən onları tutub saxlamağı tapşırıdım. Çapako öz repertuarındadır: yenidən Antonio ilə tutaşib; guya onun sandığından 15 patron oğurlayıb. Bu heç də ürəkaçan şey deyil və yaxşı bir şey vəd etmir; yeganə təsəlli – belə görünür ki, kubalıların bu boğuşmaları boliviyalıların heç vecinə də deyil. Çaydan keçərkən qatırları, bircə dəfə də olsun, su aparmadı, amma kanaldan keçəndə qara qatırın ayağı sürüşdü və o 50 metr yüksəklikdən guppultu ilə yıxılıb əməlli-başlı yaralandı. Eşşəkləri ilə birlikdə dörd kəndli tutduq. Aydınlaşdırdıq ki, onların yollandıqları Piraypani çayına qədər axınla üzüyuxarı bir liqa yol var. Onu da öyrəndik ki, Aladino Qutyerres öz adamları ilə birlikdə Rio-Qrande sahillərində ov edir və balıq tutur. Beninyo heyrət doğuran məsuliyyətsizliyə yol verdi: əvvəlcə kəndlilərin gözünə göründü, sonra isə ər-arvadı və onların üçüncü yol yoldaşlarını buraxdı. Bunu öyrənəndən sonra mən özümü saxlaya bilmədim və onu satqın adlandırdım. O isə bunu eşidib ağlamağa başladı. Saxladığımız adamlara sabah bizimlə birlikdə yaşadıqları Sitano qəsəbəsinə gedəcəklərini söylədik (bu, 6-8 liqalıq yoldur). Aladino və arvadı özlərini ehtiyatlı aparırdılar;

onlardan ərzaq alana qədər xeyli tər tökməli olduq. Xəbər-lərdə məlumat verdilər ki, Loyola “banditlərin intiqamından qorxdığı üçün” iki dəfə özünü öldürmək istəyib. Eləcə də açıq mübarizədə iştirak etməyən, amma bizə simpatiyası olan bir qrup müəllimin həbs olunduğunu da xəbər verdilər. Görünür, axtarış zamanı Loyoladan xeyli əşyayi-dəlil gö-türüblər, amma mən əminəm ki, hər şey xəlvətxanadakı fotoşəkillərdən başlayıb.

Alaqaranlıqda iki təyyarə – “Mustanq” və başqa kiçik biri – başımız üzərində şübhəli dairələr cızırdılar.

Yüksəklik: 800 metr.

19 sentyabr

Saxladığımız kəndlilər öz mal-qaraları ilə əlləşdiklərinə görə yola çıxmağa yubandıq. Nəhayət ki, bizim bağır்தılarımız öz təsirini göstərdi və dəstə bir karvan əsir ilə yola çıxdı. Moro güc-bəla ilə ayaqlarını sürüyürdü. Çaya çatanda öy-rəndik ki, aryerqard daha üç kəndli tutub və buradan iki liqa aralıda olan şəkər qamışı plantasiyasına yollanıb. Bu iki liqa yol bizə həddən artıq uzun gəldi – eynilə bundan öncəki iki liqa kimi. Saat doqquza axır ki, plantasiyaya ye-tişdik. Məlum oldu ki, bu şəkər qamışı zəmisidir. Az sonra aryerqard da bizə çatdı.

Mən İnti ilə onun yeməyə aid hər şey qarşısında göstərdiyi iradəsizliklə bağlı söhbət etdim. O, çox pərt oldu, mənim gətirdiyim dəlillərlə razılaşdı və bəzi konkret bəndlər üzrə günahını boynuna almaşa da, döyüşçülər qarşısında özünütənqid nitqi ilə çıxış edəcəyinə söz verdi. Biz 1440 metr yüksəklikdən aşdıq və indi 1000 metr yüksəklikdəyik. Buradan Lusitanoya qədər üç saatlıq piyada yol var (pessimistlər düşünürlər ki, bu yol dörd saatdan az deyil).

Axşam yeməyinə qarındolusu donuz əti yedik, şirnisəvənlərin payına isə desertə çankaka¹ düşdü.

Radioda Loyolanın həbsinin müzakirəsi davam edir. Müəllimlər tətillə başlayıblar. İquerasın (həbs olunan müəllimlərdən biri) dərs dediyi gimnaziyanın tələbələri də aclıq elan ediblər. Yeni şirkətin təsis edilməsindən narazı olan neftçilər də tətillə etməyə hazırlaşırlar.

Xeyli vaxt keçdiyindən xəbər verən xarakterik detal: mürəkkəbim qurtarıb.

20 sentyabr

Üç saatlıq sürətli yürümə məsafəsində olduğu mənə söylənilən Lusitano qəsəbəsinə gecə düşməmiş yetişə bilməyimiz üçün saat 15.00-da yola çıxmaq qərarına gəldim. Amma müxtəlif səbəblərdən yubanıb, 17.00-da yola çıxma bildik və qaranlıq bizi tərənin başında yaxaladı. Fənər yandırmalı olduq. Aladino Qutyeresin evinə 23.00-da ancaq gəlib çatdıq. Onun ehtiyatda demək olar ki, heç nəyi yox idi: xeyli siqaret və bir neçə əhəmiyyətsiz şey götürdük, amma pal-paltar tapmadıq. Buradan dörd liqa aralıda yerləşən Alto-Seko qəsəbəsinə istiqamət almamışdan əvvəl gecə saat üçə qədər yatdıq. Magistratın telefonunu özümüzlə götürdük. Amma aparat artıq bir neçə ildir ki, işləmir, üstəlik, xətt də qırılıb. Məmurun adı Varqasdır; o, bu yaxınlarda vəzifəyə gəlib.

Xəbərlərdə maraqlı heç nə yoxdur. 1800 metr yüksəklikdən aşdıq. Lusitano 1400 metr yüksəklikdə yerləşir.

Ümumilikdə təxminən iki liqa yol qət etdik.

¹ *Çankaka* – tez başa gələn yemək.

21 sentyabr

Gecə saat üçdə Ay işığında yola çıxdıq. Tanış yolla heç kimə rast gəlmədən səhər saat doqquza qədər yürüdük. 2040 metr yüksəklikdən aşdıq – bundan yüksəyə hələ dırmaşmamışdıq. Saat doqquzda bizə Alto-Sekoya yolu göstərən çobanlarla rastlaşdıq. Ora qədər iki liqa yol var, bu, o deməkdir ki, səhərdən bir bu qədər də yol qət etmişik. Təpənin ətəyindəki ilk evlərə çatıb ərzaq aldıq və nahar hazırlamaq üçün ağsaqqalın evinə getdik. Sonra Piraymirinin sahililə irəliləyib hidravlik ötürücüsü olan qarğıdalı dəyirmanının yanında ötdük (yüksəklik: 1400 metr). Yerli camaat çox qorxaqdı, hər vaxtlə bizdən qaçırılar. Yolda xeyli vaxt itirdik: çevikliyimiz ürəkaçan deyil. Alto-Sekoya qədər olan cəmi-cümlətanı iki liqalıq yolu qət etmək üçün bizə dörd saat yarım vaxt lazım oldu: 12.35-dən 17.00-a qədər.

22 sentyabr

Əsas qrup Alto-Sekoya girəndə magistrın, görünür, təhlükə haqqında məlumat vermək üçün hələ dünən qaçıb aradan çıxdığını öyrəndik. Buna görə də onun dükanındakı bütün malları müsadirə etmək qərarına gəldik. Alto-Sekoda cəmi 50 ev var; qəsəbə 1900 metr yüksəklikdə yerləşir. Yerli camaat bizi təxminən eyni dərəcədə qorxu və maraqqarışıq bir hisslə qarşıladı. Təchizat maşını hərəkətə gəldi və az keçmiş bizim əlimizdə xeyli ərzaq və ləvazimat ehtiyatı toplandı. Hamısını bulağın yanındakı atılmış evə daşdıq. Dincəlmək üçün də elə burada yerləşdik. Valyeqrandedən gəlməsi gözlənilən kiçik yük maşını gəlib çıxmadı, bu isə magistrın xəbər vermək üçün qaçdığını bir daha sübut edir. Bununla belə onun müsadirə etdiyimiz mallar üçün

tanrı və uşaqları xatirinə pul ödəməyimizi yalvarıb bizdən istəyən arvadının göz yaşları az qalmışdı ki, ürəyimi yumşalda. Amma buna uymadım. Axşam İnti aşağı siniflər üçün olan yerli məktəbdə qısa nitq söylədi; bizim inqilabi məqsədlərimizdən danışdı. 15 kəndli lal-dinməz ona qulaq asırdı. Sonda müəllim bir neçə sual verməyə ürək elədi. İlk növbədə bizim şəhərlərdə də döyüş əməliyyatları həyata keçirib-keçirmədiyimiz ilə maraqlandı. Maraqlı kəndli nümunəciyidir: hər şeylə maraqlanan, bilikli, amma eyni zamanda həm də uşaq qədər sadələvh. Əsasən sosializm haqqında soruşurdu. Daha sonra yuxarı siniflərdə oxuyan məktəblilərdən biri bizim bələdçimiz olmağa razılaşdı və bizi müəllimə inanmamağımızın vacibliyi ilə bağlı xəbərdar etdi: dediyinə görə tülkünün biridir. 1.30-da qəsəbədən ayrılıb Santa-Elenaya istiqamət götürdük və səhər onda ora çatdıq.

Yüksəklik: 1300 metr.

Barryentos və Ovando mətbuat konfransı təşkil ediblər. Onlar ələ keçirdikləri sənədləri və əsirlərin ifadələrini müfəssəl araşdıraraq Xoakinin qrupunun məhv edildiyini rəsmən bildiriblər.

23 sentyabr

Çox gözəl bir portağal meşəsində dayandıq. Ağaclarda hələ də xeyli dəymiş meyvə var. Növbətçilər qoyub bütün günü dincəldik və yuxumuzu aldıq. Gecə birdə ayağa qalxmaq siqnalı verdik və bundan bir saat sonra Loma-Larqa qəsəbəsinə istiqamət götürdük. 1800 metr yüksəklikdən aşib sübh tezdən qəsəbəyə çatdıq. Adamlarımız azuqə ilə yükləniblər, ona görə də sürətimiz aşağıdır. Beninyonun bişirdiyi yeməkdən qarnım ağrıdı.

24 sentyabr

Loma-Larqa qəsəbəsinə çatanda ürəyim bulanırdı və qaraciyərim ağrımağa başlamışdı. Bitib-tükənməz və az səmərəli yürüşlər adamları üzüb. Mən Puxioya aparən şosenin keçdiyi dördyol ayrıcında gecələmək qərarı verdim. Qəsəbədə qalan yeganə kəndlidən (adı Sostenos Varqasdır) aldığımız donuzu kəsdik. Digər sakinlər bizi görər-görməz aradan çıxıblar.

Yüksəklik: 1400 metr.

25 sentyabr

Puxioya səhər tezdən gəlib çatdıq, amma yerli camaat, deyəsən, bizim gəlişimizi gözləyirdi. Deməli, bizim yerdəyişmələr haqqında bəmba radiosu¹ xəbər verir. Puxio təpənin başında kiçik qəsəbədir. Yerli camaat bizi görən kimi əvvəlcə qaçıb dağılışdı, sonra qayıdıb gəldilər – maraqlı öz sözünü dedi – və bizi çox mehriban qarşıladılar. Borclu bir nəfəri həbs etmək üçün Çukisako ştatındakı Serranodan bura gələn karabiner bizim gəlişimizdən bir az əvvəl qəsəbədən ayrılıb. Biz üç ştatın sərhədinin birləşdiyi nöqtədəyik. Qatırlarla hərəkət etmək get-gedə təhlükəli olur, amma tamam heydən düşən El Medikonu da unutmamaq olmaz. Kəndlilər əsgər görmədiklərinə and içirlər. Bir neçə qısa keçid edib Tranka-Mayoya yetişdik. Migel lazımı ehtiyat tədbirləri görmədiyinə görə demək olar ki, yol kənarında gecələdik. La-İquera qəsəbəsinin magistrı buralardadır; kəşfiyyatçılara onu tutmaq tapşırılıb.

Yüksəklik: 1800 metr.

¹ *Sarafan radio* – məlumatın ağızdan-ağıza ötürülməsi.

İnti və mən Kamba ilə danışdıq. O, biz La-İqueraya çatan qədər dəstədə qalacaq. Pukara da oranın lap yanındadır. Orada onun Santa-Krusa getmək üçün yaxşı şansı olacaq.

26 sentyabr

Tar-mar. Səhər tezdən fiesta¹ keçirilən Pikaço qəsəbəsinə qalxdıq (yeni yüksəklik rekordu: 2280 metr). Sakinlər bizi çox mehriban qarşıladılar. Biz rahatladıq və bundan sonra qorxusuz hərəkət etməyə başladıq. Halbuki, bir gün əvvəl Ovando mənim bu gün-sabah ələ keçiriləcəyimə zəmanət verirdi.

La-İqueraya çatan kimi ab-hava kəskin dəyişdi. Qəsəbə, sanki ölüb; burada cəmi bir neçə qarı qalıb. Koko yerli teleqrafçının evinə yollandı (onun evində telefon var) və ayın 22-nə aid teleqram gətirdi. Ondan bildik ki, Valyeqrande prefektinin müavini buranın magistrinə partizanlar peyda olduqları təqdirdə, nəyin bahasına olursa-olsun, dərhal Valyeqrande ilə əlaqə saxlamağı tapşırıb. Magistr aradan çıxıb; onun arvadı and içir ki, əri heç kimlə əlaqə saxlamayıb, çünki hamı qonşu Xaquey qəsəbəsinə bayramı qeyd etməyə gedib.

13.00-da ön dəstəni Xaqueyə göndərdim; çatan kimi vəziyyəti dəyərləndirməyi və qatırlarla, eləcə də El Mediko ilə bağlı bir şey fikirləşməyi tapşırıdım. Az sonra, mən qəsəbədə qalmış və həddən artıq hürkmüş yeganə kişi xeylağını dindirərkən koki² alverçisi gəlib çıxdı. O, çox həyəcanla Valyeqrande və Pukaradan gəldiyini, oralarda

¹ *Fiesta* – Latin Amerikasını ölkələrində və İspaniyada təşkil olunan ənənəvi xalq şənlikləri.

² *Koki* – yaşıl qurbağa növü. Vətəni Puerto-Riko olsa da, Amerikanın digər yerlərində də rast gəlinir.

sakitlik olduğunu söylədi. Mən bunu onların xislətindəki qorxaqlığın ayağına yazıb hər ikisini buraxmağı əmr etdim; halbuki, yalan danışdıqları aydın idi. 13.30-da tərənin başına dırmaşanda aşırım tərəfdən atəş səsləri eşitdim və anladım ki, bizimkilər tələyə düşüblər. Biz tələm-tələsik müdafiə mövqeyi tutduq və əvvəlcədən Rio-Qrandeyə aparan yolla geriyəçəkmə marşrutu hazırlayıb sağ qalanları gözləməyə başladıq. Tezliklə yaralı Beninyo, az sonra isə Aniseto və Pablito qaçıb gəldilər; sonuncunun pəncəsi zədələnilib. Migel, Koko və Xulio həlak olub. Kamba bel çantasını atıb qaçıb. Mən aryerqarda dərhal Rio-Qrandeyə tərəf çəkilməyi əmr etdim; digərləri aryerqardın dalınca gəldi. Lap arxada gələnlər atəş altına düşdülər və geri qaldılar. İnti ilə əlaqə kəsildi. Onları qəsəbə tərəfdən açılan aramsız atəşin sədaları altında yarım saat pusquda gözləyəndən sonra geri çəkmək qərarına gəldim. Amma az keçmiş İnti gəlib bizə çatdı. Bu vaxt Leonun yoxa çıxdığı məlum oldu. İnti yağanda onun bel çantasını gördüyünü söylədi. Bir az sonra isə biz kanyonla bir nəfərin tələsik uzaqlaşdığını gördük. Onun Leon olduğu qənaətinə gəldik. Düşməni azdırmaq üçün qatırları kanyona buraxdıq, özümüz isə dibi ilə şor sulu bulağın axdığı yağandan keçib getdik. Gecəyarısı dayanmalı olduq: heyimiz qalmamışdı.

27 sentyabr

Səhər dördüdə yuxarıya çıxış axtarmağa başladıq. Saat yeddiyə yaxın bizi lazım olan tərəfə aparmasa da, bir cığır tapdıq. Qarşımızda ilk baxışdan təhlükəsiz görünən çılpaq tərə ucalırdı. Adda-budda bitən ağacların altında təyyarədən gizlənmək üçün yamacla üzüyuxarı dırmaşdıq. Qarşımıza ot basmış cığır çıxdı. Alaqaranlıqda tərəyə bir kəndli və bir əsgər qalxdı; tərədə xeyli süləndilər; bizi görmədilər. Aniseto kəşfiyyatdan qayıdarkən evlərin birinin yanında

böyük bir qrup əsgər görüb. Deməli, şərqə yolumuz kəsilib. Səhər qonşu tərənin başına silahları günəş altında parıldaya-parıldaya bir dəstə əsgər qalxdı. Günortaya yaxın tək-tək atəş səsləri, sonra bir neçə avtomat qatarı və çıxırtılar eşidildi: “Buradadır! Tez ol, çıx!”, bir az sonra: “Çıxırsan, yoxsa yox?” – və yenidən atəş səsləri. Yəqin ki, Kambanı tapıblar. Onun sonrakı taleyi məlum deyil. Alaqaranlıqda qarşı yamac ilə suya enməyə cəhd etdik. Qamışlıq bizə mane olurdu. Uçurumdan keçə bilmədik, ona görə də suyu elə bu yarğanda axtaracağıq.

Xəbərlərdə məlumat verdilər ki, Qalindonun rotası ilə döyüşdə biz üç nəfər itki vermişik. Cəsədlər tanınmaları üçün Valyeqrandeyə gətiriləcək. Görünür, nə Leonu, nə də Kambanı tuta biliblər. İtkilərimiz bu dəfə çox ciddidir. Ən hiss olunan itki Kokodur, amma Migel və Xulio da çox gözəl döyüşçülər idi. Bu yoldaşların yeri doldurula bilməz. Leonla da bağlı böyük ümidlərimiz vardı.

Yüksəklik: 1400 metr.

28 sentyabr

Üzücü gün. Hətta arabir mənə elə gəlirdi ki, axırıncı günümüzdür.

Sübh tezdən su tapan kimi İnti və Villi kanyona aparan enişi öyrənməyə yollandılar, amma qonşu tərənin başına qalxan cığırda atlı görüb dərhal da geri döndülər. 10.00-da yanımızdan bellərində çantaları 46 əsgər keçdi. Atlı, görünür, kəşfiyyatçı imiş. Günorta ikinci, bu dəfə 77 nəfərdən ibarət qrup peyda oldu. Və bu vaxt tərslikdən atəş səsi eşidildi. Əsgərlər döyüşə hazırlaşdılar; zabit bizim gizləndiyimiz yerə enmək göstərişi verdi, amma ratsiya ilə danışandan sonra sakitləşdi və yola davam etməyi əmr elədi.

Bizim mövqeyimiz yuxarıdan hücum qarşısında müdafiəsiz idi; geriyə çəkilmək üçün demək olar ki, yol yoxdur. Az sonra heydən düşmüş iti xalta qayışından tutub arxasınca sürüyə-sürüyə bir əsgər keçdi. Daha sonra kəndli və əsgər göründü; sonuncu yəqin, dəstəsindən geri qalıb və özü ilə bələdçi götürmək qərarına gəlib. Çox keçmədən kəndli geri döndü. Bir sözlə, hər şey yaxşı qurtardı, amma üzücü gərginlikdən, xüsusilə də güllə səsi eşidilən və əsgərlər aşağı enməyə hazırlaşan vaxt bütün əsəblərimiz gərilmişdi. Əsgərlərin yük kisələri ağır idi, ona görə də düşünmək olar ki, onlar geri çəkildilər. Hava qaralanda evdə işıq yanmadı. Gün batan vaxt həmişəkindən fərqli olaraq havaya atəş də açılmadı. Sabah qəsəbədə kəşfiyyat aparacağıq. Gecə izləri yumaq üçün çox xırda olan, amma bizi başdan-ayağa islatmağa gücü çatan yağış yağdı.

Son məlumatdan belə anlaşılır ki, Kokonun şəxsiyyəti dəqiq müəyyənləşdirilib; Xulio ilə bağlı ümumi fikrə gələ bilməyiblər; Migeli Antonio ilə səhv salıblar və sonuncunun Manilada tutduğu vəzifəni müfəssəl təsvir ediblər. Səhər buraxılışında mənim də öldüyümü xəbər verdilər; amma, sonra bunu təkzib etdilər.

29 sentyabr

Yenə də gərgin gün. Kəşfiyyatçılar İnti və Aniseto sübh tezdən evə yollandılar və bütün günü müşahidə apardılar. Səhər yolda sakitlik idi; günortaya yaxın yük kisələri olmayan əsgərlər ora-bura gedib-gəlməyə başladılar. Aşağıdan eşşəkləri dartıb aparən bir qrup keçdi. Yuxarıya eşşəklər yüksüz qalxdılar, geriyə isə yüklə döndülər. İnti 18.15-də geri qayıtdı və 16 əsgərin eşşəklərlə birlikdə aşağı enib

rançoya gəldiklərini xəbər verdi. Görünür, yüklərini elə orada boşaldıblar.

Bütün bu hadisələrdən sonra biz yolla getməyə cürət etmədik. Çünki bu ən sadə və gözlənilən addım olardı. Yolda düşmənlə asanlıqla pusqu qura, rançodakı itlər bizdən duyuq düşsə bilərdi. Sabah yenidən kəşfiyyat aparacağıq: bir qrup rançoya göz qoymağa davam edəcək, ikinci qrup isə dağ silsiləsi ilə mümkün qədər çox irəliləyib əsgərlərin getdikləri cığırın hara apardığını öyrənməyə çalışacaq.

Xəbərlərdə maraqlı heç nə yoxdur.

30 sentyabr

Daha bir gərgin gün. Səhər Çili radiosu "Balmaseda" yüksək rütbəli ordu rəhbərlərinə istinadla Çe Gevaranın hər tərəfdən mühasirəyə alındığını və onun kolluq yarığında gizləndiyini məlumat verdi. Yerli radiostansiyalar susurlar. Burada xəyanət olduğundan şübhələnirəm. Bəlkə də onlar bizim harada olduğumuzu dəqiq bilirlər. Əsgərlər yenə ora-bura gedib-gəlməyə başlayıblar. 12.00-da əllərimdə hazır vəziyyətdə silahları olan 40 nəfərdən ibarət qrup iki kolonna şəklində ötüb keçdi və qarovulda əsəbi qarovulçular qoyub rançoda yerləşdi.

Bu məlumatı bizə Aniseto və Paço verdi. İnti və Villi qa-yıdıb gəldilər və bir: Rio-Qrandeyə düzünə iki kilometr yol olduğunu; iki: irəlində kanyonun üzərində üç ev gördüklərini; üç: yolüstü düşərgə salmaq üçün bir neçə xəlvəti yer gözləndirdiklərini söylədilər. Biz su dalınca yollandıq və 22.00-da qaranlıqda demək olar ki, hərəkət edə bilməyən yazıq Çinoya görə tempini çox aşağı olan üzücü gecə yürüşünə çıxdıq. Beninyo özünü yaxşı hiss edir, amma El Medikunun vəziyyəti əvvəlkiyə nisbətən pisdir.

Ayın yekunu

Bu ayı biz gücümüzün bərpa olunmasına həsr etmək istəyirdik və yaqın ki, bunu edə biləcəkdik. Amma Migel, Koko və Xulionun düşdükləri o pusqu hər şeyi alt-üst etdi. Biz çox ağır vəziyyətdə düşdük, üstəlik Leonu da itirdik. Kamba üçün təəssüf hissi keçirmirəm: artıq yük idi.

Ay ərzində başımıza bir neçə cəncəl iş gəltdi. Birində atı güllələdik; ikincisində bir əsgəri öldürüb o birini yaraladıq; bir başqasında Urbano patrul ilə atışmaya girişdi və nəhayət, La-İquera yaxınlığında sarsıdıcı məğlubıyyət. Biz qatırları qoyub getməli olduq. Yaxın zamanlarda başqa yük daşıyan heyvanlara sahib ola biləcəyimizi düşünmürəm. Mənim astmamın isə yenidən güclənəcəyi ehtimalı var.

Mən artıq Xoakinin qrupunun məhv edilməsilə bağlı çoxsaylı məlumatlarda həqiqət toxumu ola biləcəyini mümkün hesab edirəm. Bu variantı istisna etmək olmaz, amma böyük ehtimal ki, sağ qalan kiçik qrup hələ də düşmənlə toqquşmadan yayınaraq buralarda gəzib dolaşır. Eyni vaxtda yeddi adamın öldürülməsi ilə bağlı bəyanat mənə, yumşaq desək, şişirtmə kimi görünür.

Əsas məqamlar düşmənin effektivlik qazanan fəaliyyəti istisna olmaqla, elə keçən aykılardır. Kəndlilər hələ də bizə dəstək vermirlər; əksinə, daha tez-tez bizdən xəbərçilik edirlər.

Təxirəsalınmaz vəzifə – tələdən çıxmaq və fəaliyyəti daha əlverişli rayonlara köçürmək. Sonra, nəyin bahasına olursa-olsun, şəhərlə əlaqə yaratmaq lazımdır, halbuki, bizim La-Pasdakı gizli fəaliyyətimiz demək olar ki, darmadağın edilib. Döyüşçülərin döyüş əzmi əvvəlki kimi yüksəkdir; təkcə Villi narahatlıq doğurur; əgər onunla əvvəlcədən söhbət etməsəm, ilk fürsətdəcə aradan çıxa bilər.

1967-Cİ İL OKTYABR AYI

1 oktyabr

Ayın birinci gününü hadisəsiz yaşadıq.

Səhər tezdən seyrək meşəyə çıxdıq, elə buradaca fərqli tərəflərdə növbətçilər qoyub dincəlmək üçün dayandıq. 40 əsgərlik bir qrup sağa-sola güllə ata-ata bizim keçib-getmək istədiyimiz kanyona endi. Sonuncu atəş səsi 14.00-da eşidildi. Belə görünür ki, rançoda heç kim qalmayıb, halbuki, Urbano meşə ilə beş əsgərin o tərəfə getdiyini görüb. Mən burada daha bir gün yubanmaq qərarına gəldim: geri çəkilmək üçün etibarlı yolu olan yaxşı mövqedir. Bundan başqa buradan düşmənin yerdəyişmələrini rahat izləmək olur. Paço, Nyato, Dario və Eustakio su axtarmağa yollandılar və 21.00-da geri döndülər. Çapako çarki ilə birlikdə yeyib qarnımızı doyuzdurduğumuz kökə bişirdi.

Xəbərlərdə maraqlı heç nə yoxdur.

2 oktyabr

Antonio¹.

Gün ərzində bir əsgər belə görmədik. Bizim mövqeyimizin yanından çobanlar keçdi sürüsü keçirdilər; çoban itləri hürüşməyə başladılar. Biz kanyon tərəfdən rançonun yanından ötüb-keçmək qərarına gəldik. Suya çatmaq və keçiddən əvvəl axşam yeməyi yemək üçün xeyli vaxtımızın olacağına ümid edərək 18.00-da aşağı enməyə başladıq. Təəssüf ki,

¹ Antonionun (Orlando Pantoxa Tamayo) ad günü.

Nyato yolu itirdi; özü də inadla bunu boynuna almaq istəmirdi. Axır ki, geriyə dönməli olduq və yenə azdıq. Nəticədə susuz, acqarına təpədə gecələdik. Radio düşmənin 30 sentyabrda ki yüksək fəallığını izah etdi. “Krus del Sur” radiostansiyasının məlumatına görə ordu Abra del Kinyol yaxınlığında kiçik “bandit” qrupu ilə döyüşə girib. Heç bir tərəf itki verməyib, bununla belə otun üstündə qan izlərinə rast gəlinib.

Məlumatda qrupun altı nəfərdən ibarət olduğu bildirilir.

3 oktyabr

Uzun və lazımsız yerə gərgin bir gün. Keçmiş dayanacaq yerinə geriyə dönməyə hazırlaşarkən Urbano dünən yürüş zamanı qarşılaşdığımız kəndlilərin bunları söylədiklərini məruzə etdi: “Bax, bax! Barələrində bizə məlumat verilən adamlar!” Mən əslində bunların xəstə təxəyyülün məhsulu olduğuna əmin idim, amma özümü elə göstərmək qərarına gəldim ki, guya Urbanonun məlumatı tam doğrudu. Hətta su belə içmədən yenidən geriyə – yolun aydın göründüyü tərənin başına dırmaşdıq və müdafiə mövqeyi tutduq. Günün qalan hissəsi tam sakitlikdə keçdi. Alaqaranlıqda suya endik və qəhvə hazırladıq. Suyun şortəhər dadına baxmayaraq, qəhvə bizə ləzzət elədi. Sonra axşam yeməyinə qarğıdalı yedik və səhər yeməyi üçün düyü ilə tapir əti hazırladıq. 3.00-da əvvəlcədən yolu araşdırıb irəliləməyə başladıq. Müvəffəqiyyətlə rançonun yanından ötüb yarğanda öncədən müəyyənləşdirdiyimiz məntəqəyə problemsiz gəlib çıxdıq. Burada su yox imiş, amma əsgər izləri, nə qədər istəsən, var.

Ələ keçirilən iki əsir haqqında radio ilə təfərrüatları açıqladılar və onların adlarını doğru söylədilər: Dominqes Flores (Leon) və Orlando Ximenes Basan (Kamba). Birinci nizami ordu ilə savaştığını boynuna alıb, ikinci isə prezidentin

vədinə inanaraq könüllü təslim olduğunu bəyan edib. Hər ikisi Fernandes [Çe], onun xəstəliyi haqqında və başqa bir çox şeylər də daxil olmaqla, bildikləri hər şeyi danışılar; rəsmi məlumatda nələrin yer almadığını yalnız ehtimal etmək mümkündür. İki cəsur gerilyerosun hekayəsinin son dərəcə ibrətamiz bir sonluğu oldu.

Yüksəklik: 1360 metr.

Debrenin sorğu-suala çəkilməsinin stenoqramını dinlədik. Yoldaş təxribatçı tələbə ilə üzləşmədə həsəd aparacaq qətiyyət nümayiş etdirib.

4 oktyabr

Yarğanda dincəlib aşağı enməyə davam etdik. Yarım saatdan sonra bir başqa yarğana çatdıq. Burada havanın sərinləşməsini gözlədik və 15.00-da yoxuşa qalxmağa başladıq. Daha yarım saat sonra geri dönmə kəşfiyyatçılarla qarşılaşdıq: onlar yarğanın axırına qədər gediblər, amma içməli su tapmayıblar. 18.00-da yarğandan çıxdıq və 19.30-da hava qaralana qədər inək cığırını ilə irəlilədik. Sonra saat 3.00-a qədər dincəldik.

Xəbərlərdən öyrəndik ki, Dördüncü diviziyanın komandanı "banditlərin" böyük ehtimalla içindən keçib özlərinə yol açmağa cəhd edəcəkləri Serrano rayonuna daha rahat nəzarət etmək üçün forpostu Laqunilyasdan Padilyaya köçürüb. Şərhi həm də onu dedi ki, əgər məni Dördüncü [diviziya] əsir götürsə, Kamiridə mühakimə edəcəklər, Səkkizinci götürsə, Santa-Krusa aparacaqlar.

Yüksəklik: 1650 metr.

5 oktyabr

Olan-qalan gücümüzü toplayıb 5.15-ə qədər yürüdük, sonra inək cığırından çıxıb seyrək meşəyə girdik. Kolluq burada elə hündürdü ki, içində adam gizlənir. Beninyo və Paço su axtarmağa yollandılar, yaxınlıqdakı atılmış evi

ələk-vələk eləsələr də, heç nə tapmadılar. Ola bilsin ki, haradasa buralarda quyu var. Onlar geri dönəndən az sonra növbətçilər atılmış evə altı əsgərin girdiyini məlumat verdilər – görünür, maraq xatirinə evə giriblər. Hava qaralan kimi yolumuza davam elədik. Adamlar əldən düşüblər, susuzluqdan əziyyət çəkirlər. Eustakio gözlərində yaş yalvara-yalvara bir qurtum su istəməklə özünü gülünc vəziyyətə saldı. Ağır keçiddən, çoxsaylı dayanacaqlardan sonra sübh tezdən axır ki, kiçik bir qəsəbəyə gəlib çatdıq. Yaxınlıqda itlər hürüşür. İrəlidə cılpaq təpəlik ucalır.

Beninyoya yardım elədik: yarası qanayır. El Medikoya iynə vurdum. Beninyo bütün gecə ağrıdan şikayət etdi.

Radio ilə xəbər verdilər ki, Kamba və Leon Debrenin işində şahid qismində çıxış etmək üçün Kamiriyə gətiriliblər.

Yüksəklik: 2000 metr.

6 oktyabr

Kəşfiyyatçılar yaxınlıqda ev, bir az aralıdakı yarğanda isə su olduğunu məlumat verdilər. Biz ora yerləşdik və dam-daş altında gizlənib bütün günü yemək hazırlamaqla məşğul olduq. Amma mən dincələ bilmədim. Təşviş içindəydim: dünən günün günorta vaxtı sıx əhalisi olan rayondan keçib getmişdik, bu gün isə sanki kisədəyik. Yeməyin hazırlanması uzandı və biz sübh tezdən yola çıxmaq qərarına gəldik. Sabah bulaq boyu çay qollarından birinə çıxana qədər yeriyəcəyik, oradan isə sonrakı marşrutu müəyyənləşdirə bilmək üçün dörd tərəfə kəşfiyyatçılar yollayacağıq.

“Krus del Sur” stansiyası hər iki Kambanın dindirilməsinin stenoqramını yayınladı. Bu ikisindən Orlando hər halda daha az əclafdı. Çili radiosu üstüörtülü ona da işarə etdi ki, bizim rayonun “banditlərdən” təmizlənməsilə məşğul olan qrupun tərkibində 1800 adam var.

Yüksəklik: 1750 metr.

7 oktyabr

Bugünkü əlamətdar tarixi – ordumuzun yaranmasının on bir aylığını sentimental notda, sakit bir ovqatla qarşılıdıq. 12.30-da kanyonda keçilərilə birgə qarı görüldü. Onu saxlasaq da, düz-əməlli heç bir məlumat vermədi. Əsgərlərlə bağlı heç nə bilmir, çünki çoxdandır buralarda olmayıb. Ətrafdakı cığırlar haqqında danışdıqlarından belə bir nəticəyə gəldik ki, buradan La-İqueraya bir liqa, oradan Xaqueyə daha bir liqa, Xaqueydən Pukaraya isə iki liqa yol var. 17.30-da İnti, Aniseto və Pablito qarının evinə yollandılar. Onun iki qızından biri yataq xəstəsidir, digəri isə liliputdur. Qarıya 50 peso verdik və ona dilini dinc qoymağı tapşırıdık, amma buna o qədər də ümid etmirik¹.

Bizim qrupumuz tam heyətdə – 17 nəfər – Ay işığı altında yola düzəldi. Yürüş ağır keçdi. Biz kanyonda xamcasına iz qoya-qoya yürüdük. Evə rast gəlmədik, amma bulaqdan çəkilmiş süni suvarma kanalları şəbəkəsi olan kartof sahələrinin yanından ötüb keçdik. Gecələmək üçün 2.00-da dayandıq, belə ki, irəliləməyin heç bir mənası yox idi. Çino qaranlıqda tamamilə aciz olur.

Radio qaribə bir məlumat yaydı. Bu məlumata görə Serano rayonunda 250 əsgər mühasirəni yarmağa çalışan otuz yeddi “banditin” geri çəkilmə yollarını kəsib. Ehtimal edilən mühasirədən çıxış yeri Asero və Oro çayları arasındakı dərə göstərilir.

Məlumat təxribata oxşayır.

Yüksəklik: 2000 metr.

¹ Keçiləri olan qarı öz sözüünə əməl etdi. O, cəza dəstəsi əsgərlərinə heç bir məlumat vermədi və Çe Gevara haqqında bir kəlmə olsun belə pis söz demədi. Onun adı Epifaniya Kabrera idi.

ƏLAVƏ

ŞƏHƏRDƏKİ GİZLİ FƏALİYYƏT ÜÇÜN TƏLİMAT¹

III sənəd

22 yanvar 1967-ci il

Bizim yaratmağa hazırlaşdığımız arxa cəbhə təminatı şəbəkəsi aşağıda ümumi cizgilərlə təsvir edilmiş müəyyən normalara uyğun gəlməlidir.

Gizli fəaliyyətin hərəkətləri əsasən qeyri-leqal olacaq, amma bəzi şəxslər lazımi adamlar və təşkilatlarla əlaqə saxlaya bilmək üçün bu və ya digər qisimdə leqallaşmaq məcburiyyəti qarşısında qalacaqlar. Bu o deməkdir ki, gizli fəaliyyətə fərqli qrupların bir-birindən təcridini təmin edən sərt struktur lazımdır.

Gizli fəaliyyətin üzvləri üsyançı ordunun² qərargahı tərəfindən hazırlanan ümumi davranış qaydalarına qeyd-şərtsiz əməl etməli, eyni zamanda bu qaydalara əməl edilməsi üzərindəki nəzarətə dair hər bir şeydə kifayət qədər azadlığa malik olmalıdırlar.

¹ Çe bu sənədi 26 yanvar 1967-ci ildə Loyola Qusman partizanların əsas düşərgəsini ziyarət edərkən ona vermişdir.

² 1967-ci ilin mart ayından Boliviya Milli Azadlıq Ordusu (BMAO) kimi tanınır.

Özünü lazımsız riskə atmadan qarşıya qoyulan vəzifələri uğurla yerinə yetirə bilmək üçün qeyri-qanuni gizli fəaliyyətçi: birincisi, özündə şəxsi nizam-intizam, dözümlülük, sirr verməzlik və soyuqqanlılıq kimi keyfiyyətləri inkişaf etdirməli, ikincisi isə, hər zaman və hər yerdə onun özünün maksimal təhlükəsizliyini təmin edən metodlara üstünlük verməlidir.

Leqal və yarıleqal fəaliyyətlə məşğul olan yoldaşlar tapşırıqların verilməsi və onların yerinə yetirilməsinə nəzarət edən gizli fəaliyyətin qərargahına qeyd-şərtsiz tabe olmalıdırlar.

Gizli fəaliyyətin rəhbəri və onun yaxın köməkçiləri bir-birlərindən mümkün qədər daha çox təcrid edilməlidirlər. Fərqli-fərqli qruplar arasında əlaqə birbaşa deyil, rəhbər vasitəsi ilə təmin olunmalıdır. Yetkin və çalışmağa qadir şəbəkənin strukturu bu cürdür:

Yuxarıda – gizli fəaliyyətin rəhbəri. Ona aşağıdakı sahələrin kuratorları birbaşa tabe olurlar:

1. Təminat.
2. Nəqliyyat.
3. İnformasiya.
4. Maliyyə.
5. Küçə tədbirləri.
6. "Cığırdaşlarla" əlaqə.

Casusluq şəbəkəsi genişləndikcə qruplar arasında əlaqəni təmin edən və bir qayda olaraq gizli fəaliyyətin rəhbərinə hesabat verməli olan xəbərçilik xidməti də siyahıya əlavə ediləcək.

Rəhbərin vəzifəsi – üsyançı ordunun qərargahından direktivlər almaq və onları müvafiq xidmətlərin kuratorlarına

göndərməkdir. Onun kimliyi sırası üzvlərin həbsinin şəbəkənin çökməsinə gətirib çıxarmaması üçün sadəcə birinci həlqə liderlərinin dar çevrəsinə bəlli olmalıdır. Liderlərin özlərinə gəldikdə isə – onların bir-birini tanıması daha məqsəduyğundur: bu birgə fəaliyyəti əlaqələndirməyə kömək edəcək.

Əsas fiqurlardan hansısa həbs olunarsa, rəhbər və həbs olunanın şəxsən tanıdığı yoldaşlar dərhal yaşayış yerlərini və əlaqə vasitələrini dəyişməlidirlər.

Təminat xidmətinin vəzifəsi – üsyançı ordunu azuqə və silahlarla təchiz etməkdir. Bu vəzifə təşkilati xarakterlidir. Bir neçə ibtidai özəkdən zamanla arxa cəbhədən bilavasitə hərbi əməliyyatlar bölgəsinə qədər uzanan çoxşaxəli dəstək şəbəkəsi yaranmalıdır. Bəzi hallarda şəbəkə ancaq kəndlilərdən ibarət olacaq; bəzi hallarda isə alverçilər və digər şəxslər, eləcə də strukturlar köməyə gələcəklər.

Nəqliyyat şöbəsinin vəzifəsi – anbarlardan azuqə və silahları təminat xidmətinin onları döyüşən orduya göndərə biləcəyi məntəqələrə, eləcə də ilkin ehtiyac məhsullarını azad edilmiş ərazilərin sakinlərinə çatdırmaqdan ibarətdir.

Bu şöbədə çalışan yoldaşlar qüsuruz uydurma tərcümeyihala və etibarlı himayəyə malik olmalıdırlar. Müqavimətin kütləvi xarakter alacağı daha yetkin mərhələlərdə, məsələn, yükdaşıma ilə məşğul olan kiçik ticari müəssisələri qeydiyyatdan keçirmək mümkündür.

İnformasiyaya görə cavabdeh olan adam orduda və hakimiyyətdə inqilaba rəğbət bəsləyən şəxslərə əsaslanan (sonuncularla xüsusilə ehtiyatlı olmaq lazımdır) müxtəlif gizli və açıq mənbələrdən alınmış siyasi və hərbi xarakterli məlumatları süzgəcdən keçirməli və sistemləşdirməlidir. İnformasiya

şöbəsinin rəisi eyni vaxtda həm gizli fəaliyyətin rəhbərinə, həm də döyüşən ordunun kəşfiyyat xidmətinə tabedir.

Maliyyə şöbəsinin rəisi pul axınlarına nəzarət etməlidir. Bu yoldaş üçün onun üzərinə qoyulan məsuliyyətin tam dərk edilməsi son dərəcə vacibdir. Çünki gizli fəaliyyətin arxa cəbhədə çalışan üzvlərinin daimi ifşa edilmə və ölüm təhdidinə baxmayaraq həyatda qalma şansları vuruşan ordunun döyüşçülərinin şanslarından daha çoxdur və buna görə də onların pula münasibəti heç də hər zaman lazımı qənaətçilliklə seçilmir; daimi şirniklənmə qarşısında mənən sınma təhlükəsi də mövcuddur. Maliyyə şöbəsinin rəisi hər pesonu saymalı və bir sentavonun belə boş yerə xərclənməməsinə nəzarət etməlidir. Bağışlanan pul və ianələrin toplanması da onun vəzifəsidir. O, gizli fəaliyyətin rəhbərinə tabe olmaqla yanaşı, həm də onun büdcəsinə nəzarət edir.

Yuxarıda sadalananlar səbəbindən bu vəzifəni tutan adam tam siyasi etibar qazanmış biri olmalıdır.

Küçə tədbirlərinə görə cavabdeh olan yoldaşın vəzifələri dairəsinə istənilən fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi daxildir: xəbərçilərin, cəlladların və dövlət məmurlarının aradan götürülməsi; pul almaq məqsədilə insanların oğurlanması; iqtisadi fəallığın şəhərlərdə və kəndlərdə sabotajı və s. Bu cür tədbirlər ancaq gizli fəaliyyətin rəhbərinin əmri ilə həyata keçirilir. Onların təşkilinə görə məsuliyyət daşıyan yoldaş qaçılmaz zərurət yaranarsa, özbaşına hərəkət edə bilər.

“Cığırdaşlar” ilə əlaqə saxlamaqla məşğul olan adam həmişə göz önündə olan bir fiqurdu. Onun vəzifələri sırasına öz vicdanlarını təmizləmək üçün inqilaba maddi cəhətdən köməklik edən və ya körpüləri yandırmadan ona

kiçik xidmətlər göstərən etibarsız və tərəddüd keçirən kadrlarla iş daxildir. “Cığırdaşların” rolunu kiçiltmək olmaz, amma nəzərə almaq lazımdır ki, onların iştirak səviyyəsi birbaşa risk səviyyəsindən asılıdır. Daha böyük ianələr verməyə məcbur etməklə, gizli fəaliyyətə cəlb etməklə, təkcə pul yox, həm də məxfi mənzillər, tibbi yardım, informasiyalar və s. vermələrini tələb etməklə onları həmişə təzyiq altında saxlamaq lazımdır.

Mükəmməl təşkil olunmuş gizli fəaliyyətin qrup rəhbərləri bir-birini məlumatlandıraraq fəaliyyət göstərməli və bir-birini şəxsən tanımalıdırlar. Məsələn, nəqliyyat şöbəsinin rəisi, qarşısında duran bir sıra vəzifələrə görə birbaşa təminat şöbəsinin rəisi ilə əlaqəlidir və hətta bəzi hallarda ona tabe olur, küçə tədbirlərinin rəhbərləri ilə informasiya xidmətləri isə maliyyəyə görə cavabdeh olan şəxslə sıx əlaqə quraraq fəaliyyət göstərirlər.

Döyüşən ordunun qərargahı arxa cəbhəyə gizli fəaliyyətin işlərinə qarışmaq hüququ olmayan passiv müşahidəçilər göndərməklə müntəzəm olaraq casusluq şəbəkəsinin yoxlamasını aparacaq.

Ordu və arxa cəbhənin əlaqəsi aşağıdakı ardıcılıqla həyata keçirilməlidir: qərargah gizli fəaliyyətin rəhbərinə direktivlər verir; o isə öz növbəsində böyük şəhərlərin casusluq şəbəkələri üçün vəzifələr müəyyənləşdirir; sərəncamlar bu şəhərlərdən qəsəbələrdə, kəndlərdə və s.-də ayrı-ayrı kəndlilərə qədər yayılır. Bu kəndlilər vasitəsilə qarşılıqlı əlaqə qurulur, yəni orduya pul, ərzaq və informasiya çatdırılır. Hərbi əməliyyatlar zonası genişləndikcə çatdırılmanın so-

nuncu məntəqələri böyük şəhərlərə yaxınlaşacaq, çünki bizim nəzarətimiz altında olan ərazilərdə artıq onlara ehtiyac qalmayacaq. Bu eniş-yoxuşlu, uzun bir prosesdir və uğur qazanacağımız günə qədər hər bir müharibədə olduğu kimi illər ötə bilər.

Gizli fəaliyyətin qərargahı paytaxtda yerləşməlidir; oradan digər şəhərlərin gizli fəaliyyətləri üzərində rəhbərlik həyata keçiriləcək. Hazırda ən əhəmiyyətli yaşayış məntəqələri olan Koçabamba, Santa-Krus, Sukre və Kamiri dörd-bucaq kimi bizim fəaliyyət zonamızı əhatə edir. Bu şəhərlərdə işə təcrübəli və etibarlı yoldaşlar rəhbərlik etməlidirlər. Yerlərdə təşkilatların strukturu bəzi sadələşdirilmə ilə paytaxtdakının eyni olacaq: təminat və nəqliyyata görə bir adam, maliyyə və cığırdaşlara görə bir başqası, küçə tədbirlərinə görə isə üçüncü birisi cavabdehdir. İnformasiya xidməti yalnız paytaxtda lazımdır, yerlərdə onsuz keçinmək olar. Cəbhə xətti qabağa çəkildikcə bu və ya digər şəhərdə küçə tədbirləri üzərində nəzarət tədricən döyüşən orduya keçəcək. Müəyyən mərhələdə bu işlə məşğul olan gizli fəaliyyət üzvləri birbaşa ordu qərargahına tabe olan gerilyerolara çevriləcəklər.

Hərbi əməliyyatlar zonasına yaxın olmayan regionlarda da casusluq şəbəkələrinin yaradılması çox vacibdir. Belə regionlarda yerli əhali arasında inqilabi təbliğatın aparılmasına və gələcək əməliyyatlar üçün infrastrukturun hazırlanmasına xüsusi əhəmiyyət verilməlidir. Bu kateqoriyada Oruro və Potosi əsas şəhərlərdir.

Sərhəddə yerləşən ərazilərə xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Vilyason və Tarih vasitəsilə Argentinadan, Santa-Krus vasi-

təsilə Braziliyadan, Uaki [Quaki] və ya ona qonşu olan şəhərlərdən biri vasitəsilə Perudan yardım gələcək; həmçinin Çili sərhəddində yükboşaltma məntəqələrinə də ehtiyac olacaq.

Təminatda çalışmaq üçün kadrlar seçiləndə bu sahədə təcrübəsi olan yetkin yoldaşlara üstünlük veriləcək. Məsələn, ərzaq mağazası sahibi ərzaq təchizatının təşkili, yük maşını sahibi yükdaşımalar üzərində nəzarət və s. üçün ideal variantdır.

Belə kadrlar olmadığı halda gizli fəaliyyət aparatını səbirlə, tələsmədən qurmaq lazımdır; gərəklili sığortalama olmadan yeni strukturların yaradılması zaman və insan itkisinə gətirib çıxara bilər.

Gizli fəaliyyətin bu müəssisələrə ehtiyacı var: ərzaq mağazaları (La-Pas, Koçabamba, Santa-Krus, Kamiri), çatdırılma xidməti (La-Pas–Santa-Krus, Santa-Krus–Kamiri, La-Pas–Sukre və Sukre–Kamiri marşrutları üzrə), çəkməçi emalatxanaları (La-Pas, Santa-Krus, Kamiri, Koçabamba), atelyələr (elə orada), təmir emalatxanaları (La-Pas və Santa-Krus) və rançolar (Çapare və Karanavi).

İlk iki növ müəssisə şübhə doğurmadan ərzaq və hərbi ləvazimatı anbarlara yığmaq və daşımaq üçün lazımdır. Atelyələr və çəkməçi emalatxanaları geyimlərin və ya onların istehsalı üçün gərək olan xammalın alınmasını öz üzərinə götürəcək. Təmir emalatxanalarından silah, texnika və əsgəri təchizat keçəcək. Rançolar kəndlilər arasında təbliğati işin aparılması üçün dayaq məntəqələri rolunu oynayacaq.

Bir daha qeyd edilməlidir ki, arxa cəbhədə iş üçün siyasi cəhətdən dayanıqlı, inqilaba münasibətdə təmənnəsiz və

inqilabi işin uğrunda var gücləri ilə çalışmağa, lazım gələrsə, azadlıqlarını və hətta həyatlarını belə, qurban verməyə hazır kadrlar tələb olunur. Yalnız belə insanların dəstəyi ilə biz cəsarətli planın – Boliviyanın azad olunması planının həyata keçirilməsi üçün vacib olan casusluq şəbəkəsini quracağıq.

KOMMÜNİKE №1

BOLİVİYA XALQINA MÜRACİƏT

XVII sənəd

İrticaçı yalana qarşı inqilabi həqiqət

27 mart 1967-ci il

Hərbi formalı əclafkar ölkədə hakimiyyəti qəsb etmişlər, fəhlələri qətlə yetirmişlər, bizim təbii ehtiyatlarımızı ABŞ imperialistlərinə vermək üçün zəmin hazırlamışlar, indi isə bizimlə oyun oynayırlar. Hətta xalqın qəsbçiləri yerində otuzdurmaq üçün silaha sarıldığı indiki intiqam məqamında belə, onlar yalan danışımağa və yaxalarını qırağa çəkməyə davam edirlər.

Martın 23-ü səhər tezdən Dördüncü diviziyanın Kamiridə yerləşdirilmiş, tərkibində 35 nəfər olan və mayor Ernán Plata Riosun rəhbərlik etdiyi öncül dəstəsi Nyakauasu çayı boyunca üsyançıların nəzarəti altındakı əraziyə daxil olmuş və bizim ordunun qurduğu pusquya düşmüşdür. Əməliyyat nəticəsində 25 ədəd atıcı silah, üç 60 millimetrlik minomyot, döyüş sursatları və digər ləvazimatlar müsadirə edilmişdir. Düşmən, bir leytenant da daxil olmaqla yeddi nəfər itki vermişdir. 14 nəfər əsir alınmışdır. Yaralı dörd nəfərə bizim həkimlər əllərindən gələnlə qədər tibbi yardım göstərmişlər. Bütün əsirlər bizim hərəkətimizin məqsədləri ilə tanış edilmiş və azadlığa buraxılmışlar.

Düşmənin verdiyi itkilərin adbaad siyahısı belədir:

Öldürülənlər: Pedro Romero, Ruben Amesaqa, Xuan Alvarado, Sesilio Markes, Amador Almasan, Santyaqo Qal-yardo və Varqas soyadlı satqın bələdçi.

Əsir alınanlar: mayor Ernan Plata Rios, kapitan Euxenio Silva, sıravilər Edqar Torriko Panoso, Lido Maçikado Toledo, Qabriel Dyuran Eskobar, Armando Martines Sañes, Felipe Bravo Siles, Xuan Ramon Martines, Leonsio Espinosa Posada, Migel Rivero, Eleuterio Sañes, Adalberto Martines, Eduardo Rivera və Quido Terseros.

Sonuncu beş nəfər yaralı idi.

Bu müharibənin ilk döyüşünün baş verdiyini açıq bəyan edərək biz bundan sonra norma olacaq bir şeyin – inqilabi həqiqətin nümunəsini göstəririk. Bizim sözümlə əməlimiz birdir. Biz tökülən qan üçün təəssüf hissi keçiririk, amma hər-bi formalı klounlar boyunlarına almasalar da, dinc reydlərə minomyotlar və pulemyotlarla yollanırlar. Onlar bizi sadəcə qatil və bandit kimi qələmə verməyə çalışırlar. Nə deyirik ki, özünüz mühakimə yürüdün. Öz sinfinin maraqlarını satan iki əclafdan – xəbərçi və bələdçidən başqa bu günə qədər heç bir kəndlinin bizim hərəkətlərimizdən şikayət etməyə əsası olmayıb, biz bir kəndlini belə nə incitmişik, nə də qarət etmişik. Biz bundan sonra da bu cür taktikaya sadıq qalmaq niyyətindəyik.

Toqquşmalar başlamışdır. Sonrakı kommunikedə öz inqilabi vəzifələrimizi qısa və dürüst şəkildə ifadə edəcəyik. Bu gün biz fəhlələrə, kəndlilərə, ziyalılara – zora zorla cavab verməyin vaxtının yetişdiyini düşünən, acgöz inhisarçı-yankilərin hissələrə parçaladığı ölkəni xilas etmək istəyən, vəziyyətləri günü-gündən çətinləşən zəhmətkeşlərin maraqlarını müdafiə etməyə hazır olan hər bir kəsə müraciət edirik.

Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu

KOMMÜNİKE №2

BOLİVİYA XALQINA MÜRACİƏT

XXI sənəd

İrticaçı yalana qarşı inqilabi həqiqət

27 aprel 1967-ci il

1967-ci ilin 10 aprel səhəri leytenant Luis Saaverda Arombalın rəhbərlik etdiyi və əsasən Xüsusi Bölmələrin Hazırlanması Mərkəzinin məzunlarından ibarət olan patrul bizim pusqumuza düşmüşdür. Atışmada adı yuxarıda qeyd edilən leytenant, eləcə də əsgərlər Anxel Flores və Senon Prada Mendyeta qətlə yetirilmişlər. Bokeron polkundan olan bələdçi İqnasio Usarima yaralanmış və beş əsgər, eləcə də bir kiçik zabitlə birgə əsir götürülmüşdür.

Dörd əsgər ələ keçmədən qaça bilməmişdir. Onlar öz hərbi hissələrinə qayıdaraq mayor Sançes Kastronu bu işdən xəbərdar etmiş, o isə qonşu bölmədən 60 nəfərlik əlavə yardım göndərmişdir. Bu dəstədən leytenant Uqo Ayala, kiçik zabit Raul Kamexo, sıravilər Xose Vixabriel, Marselo Maldonado, Xayme Sanabrian və şəxsiyyəti müəyyən edilməyən daha iki nəfər pusquya düşərək həyatlarını itirmişdir.

Sırvilər Armando Kiroqa, Alberto Karvaxal, Fredi Alove, Xusto Servantes və Bernabe Mandexara yaralanmışlar. Onlarla bərabər, bölmə komandiri mayor Ruben Sañes Kastro və 16 əsgər əsir götürülmüşlər.

BXAO-nun normalarına uyğun olaraq yaralılara əlimizdən gələn qədər yardım göstərdik və bizim inqilabi məqsədlərimizi anladandan sonra əsirləri azad etdik.

Düşmənin ümumi itkiləri: iki leytenant da daxil olmaqla, 10 nəfər qətlə yetirilmiş, mayor Sañes Kastro ilə bərabər 30 nəfər əsir götürülmüş, onlardan altısı yaralanmışdır. Ələ keçirilən qənimətlər düşmənin canlı qüvvə itkisinə uyğun gəlir: 60 millimetrlük minomyot, avtomatlar, tüfənglər, M-1 karabinləri, tapança-pulemyotlar və döyüş sursatları.

Bizim bir nəfər itkimiz var; bununla bağlı hüznə məlumat veririk. İki tərəfdən olan itkilərin müqayisəyə gəlməməsi hərbi əməliyyatların yer və zaman seçimi təşəbbüsünün bizə məxsus olması və eləcə də Boliviya hərbi başbilənlərinin bığ yeri təzə tərləyən, əli silah tutmayan cavanları ölümə göndərməsi ilə əsaslandırılır.

Bu vaxt isə La-Pasda generallar yeni strategiyalar hazırlayırlar. Onlar saxta hüznə paroksizmində çox ustalıqla öz sinələrinə vurur və xalqı axan qanla əlaqələri olmadıqlarına inandırmaq üçün dəfn mərasimlərində demaqoqluq edirlər.

Əfsus, kloun maskalarının altından artıq əsl qıcanmış dişlər görünür: generallar qəhrəman bir xalqı zəiflədən və bütün dünyada sülhü təhlükə altında qoyan Vyetnam müharibəsinin kədərli tarixçəsini təkararlayaraq öz amerikalı "təlimatçılarını" yardıma çağırırlar. Biz hazırda neçə belə "təlimatçının" Boliviya yola düşdüyündən məlumatsızıq (halbuki onları necə qarşılamaq lazım olduğunu yaxşı bilirik). Bununla belə

biz Boliviya marionetlərinin bu cür taktikasının çox ağır nəticələrinin olacağı ilə bağlı xəbərdarlıq etməyi özümüzdə borc sayırıq.

Boliviya ordusunun bütün yeni əsgərlərinə müraciət edirik: sağ qalmaq üçün aşağıdakı təlimatları yerinə yetirin. İlk atəş açılan kimi silahınızı tullayın, əllərinizi boynunuzun arxasına qoyun və atəşin sıxlığından asılı olmayaraq yerinizdən tərpənməyin. Yürüş zamanı, xüsusilə təhlükəli yerlərdə kolonnanın arxasında və ya ortasında gedin; qoy sizi öz xalqınıza qarşı vuruşmağa sürükləyən zabitlər irəlidə getsinlər. İrəlidə gedənlərə biz öldürücü atəş açırıq; günahsız yeni əsgərlərin ölümü bizi nə qədər məyus etsə də, müharibənin qanunları belədir.

Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu

KOMMÜNİKE №3

BOLİVİYA XALQINA MÜRACİƏT

XXII sənəd

İrticaçı yalana qarşı inqilabi həqiqət

May 1967-ci il

Mayın səkkizi Nyakauasu çayı boyunca üsyançıların nəzarəti altındakı ərazidə kiçik leytenant Henri Laredonun rəhbərlik etdiyi toplu dəstə bizim pusqumuza düşmüşdür. Üç nəfər öldürülmüşdür: yuxarıda adı qeyd olunan zabit və iki kursant – Roman Aroyo Flores və Luis Pelaes. Əsir götürülənlər: Boliviya polkunun sıravisi Xose Kamaço Roxas, Boliviya polkunun sıravisi Nestor Kuentas, serjantlar məktəbinin məzunu Valdo Veysaqa, serjantlar məktəbinin məzunu Uqo Sota Lora, serjantlar məktəbinin məzunu Maks Torres Leon, Braun-polkun sıravisi Rocer Roxas Toledo, Braun-polkun sıravisi Xavyer Mayan Korelya və Braun-polkun sıravisi Nestor Sañçes Kuelyar (durmaq əmrinə tabe olmadıqlarına görə sonuncu iki nəfər yaralanmışdır). BXAO-nun normalarına uyğun olaraq hərəkətin məqsədləri izah edildikdən sonra əsirlər buraxılmışlar. Dörd M-1 karabini və dörd mauzer ələ keçirilmişdir. Bizim tərəfdən itki yoxdur.

Son vaxtlar cəza həvəskarları tez-tez həqiqəti uydurma ilə qarışdıraraq üsyançıların böyük itkilər verməsi haqqında bəyanatlar səsləndirirlər. Öz gücsüzlüklərindən məyus olub onlar ya yalan danışır, ya da acıqlarını əqidəcə rejimin əleyhdarı olan və buna görə də çox asanlıqla nizami ordunun uğursuzluqlarında günahlandırılı bilən jurnalistlərin üzərinə tökürlər.

Biz qətiyyətlə bəyan edirik ki, bütün hərbi əməliyyatlara görə məsuliyyəti zəhmətkeşlərin maraqlarına xidmət edən Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu daşıyır. BXAÖ tam və qəti qələbə qazanana qədər mübarizəni dayandırmayacaq. Biz söz veririk ki, bu müharibənin gedişində cəza həvəskarları tərəfindən törədilən hər bir cinayət bizim komandanlığın bu və ya digər konkret halda tətbiqini gərəkli sayacaq repressiv səciyyəli cavab tədbirlərinə əlavə kimi bütün ciddiliyi ilə cəzalandırılacaq.

Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu

KOMMÜNİKE №4

BOLİVİYA XALQINA MÜRACİƏT

XXIV sənəd

İrticaçı yalana qarşı inqilabi həqiqət

İyun 1967-ci il

Boliviyanın nizami ordusu əsasən bizim kəşfiyyat dəstələri ilə toqquşmalardakı itkilərini qismən etiraf etdi. Gözlənilmədiyi kimi bu itkilərin sayı əhəmiyyətli dərəcədə azaldılmış, üsyançıların itkiləri isə əməlli-başlı şişirdilmişdir. Hazırda bizim əlimizdə bütün patrullarımızın raportları yoxdur, amma əminliklə bəyan edə bilərik ki, bu günə qədər üsyançıların itkiləri minimal səviyyədədir. Bu yaxınlarda nizami ordunun haqqında məlumat verdiyi toqquşmalarda bizim tərəfdən bir nəfər belə həlak olmamışdır.

Ordu komissarı vəzifəsini tutan BXAO-nun baş qərargah üzvü İnti Peredonu misal çəkmək burada yerinə düşər. Sonuncu bir neçə əməliyyat onun rəhbərliyi altında keçirilmişdir. Yoldaş Peredo sapsağlamdır və bircə dəfə belə olsun düşmənin gülləsinə tuş gəldiyini xatırlamır. Onun öldüyü ilə bağlı məlumat öz gücsüzlüyünü ört-basdır etmək üçün nizami ordunun yaydığı cəfəngiyatın xarakterik nümunəsidir.

Boliviya digər ölkələrin döyüşçülərinin olması ilə bağlı ittihamlara gəlinə isə, məxfiliyin əhəmiyyətini nəzərə alıb, eyni zamanda inqilabi həqiqət fəlsəfəsinə sadıq qalıb

biz konkret rəqəmlər söyləməyəcəyik; təkcə onu deyək ki, məqsədi Boliviyanın azadlığı olan proqram-minimumuzu qəbul edən istənilən ölkənin vətəndaşı BXAO-nun sıralarına təbii bir şəkildə üsyançı ordunun mütləq əksəriyyətini təşkil edən yerli boliviyalılar üçün olan əsaslarla qəbul ediləcək. Əlində silah bizim vətənin azadlığı uğrunda vuruşan hər bir kəs harada doğulmasına baxmayaraq avtomatik olaraq ali boliviyalı adına layiq görülür. Bizim həqiqi inqilabi internasionalizm anlayışımız bu cürdür.

Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu

KOMMÜNİKE №5
BOLİVİYA MƏDƏNÇİLƏRİNƏ
MÜRACİƏT

XXV sənəd

İrticaçı yalana qarşı inqilabi həqiqət

İyun 1967-ci il

Yoldaşlar!

Bizim mədənlərdə yenidən qan – proletar qanı tökülür. O qan ki, şiddətli etirazlara baxmayaraq əsarətçilər əsrlər boyu onu gah içmişlər, gah axıtmışlar.

Amma son vaxtlar bir dönüş nəzərə çarpır: 9 aprel qələbəsində məhz ayağa qalxmış fəhlələr həlledici rol oynamışlar. Həmin gün yeni ümidin şəfəqləri görünmüş və fəhlələr nəhayət inanmışlar ki, özləri öz talelərinin sahibləri ola bilərlər. Təəssüf ki, imperialist maşınının ötürücü qayışları hərəkətə gəlmişdir. Gözü görüb qulağı eşidənlər bir daha əmin olmuşlar ki, sosial inqilab işində yarımçarə tapmaq mümkün deyil. Ayağa qalxan xalq ya bütün hakimiyyəti əlinə alır, ya da bu aralıqda qan töküüb, əldə etdiyi bütün uğurlarını itirir.

Mədənçilərin silahlı dəstələri əvvəlcə özlərini ciddi qüvvə kimi göstərmişlər, amma sonra onların monolit cərgələrinə hərəkətin ümumi məqsədini anlamağa qadir olmayan kəndlilər və öz sinfindən uzaq düşmüş elementlər dürtülmüşlər. Nəticədə xalq əleyhdarı olan demaqoqların

çox bacarıqla istifadə etdikləri daxili ixtilaflar başlamış, sonda isə uzun caynaqlarını qoyun dərisi altında gizləyən əzişdirilmiş ordu səhnəyə qayıtmışdır.

İlk vaxtlarda azsaylı olan və heç bir təhlükə doğurmayan bu ordu qısa bir zamanda xüsusi olaraq proletariat ilə mübarizəyə köklənən təhlükəli cəza alətinə çevrilmiş və ona güvənərək hərbi çevrilişi dəstəkləyən Boliviya imperializminin sadıq müttəfiqi olmuşdur.

Bu gün biz təkcə fəhlə sinfinin tipik taktiki səhvləri üzündən düçar olduğumuz məğlubiyətdən sonra gücümüzü toparlamırıq, həm də ölkəni addım-addım Boliviya cəmiyyətinin strukturunu köklü şəkildə dəyişdirəcək total inqilaba hazırlayırıq.

Nəyin bahasına olursa-olsun, taktiki səhvlərə yol verilməməlidir. İnqilabda əbəs yerə ən mübariz proletar kadrlarının həlak olduğu mənasız və qanlı toqquşmalara aparan axmaq ötkəmliyə yox, qəhrəmanlığa yer var.

Bu uzun silahlı mübarizə aylarında gerilya ölkəni silkələdi və Boliviya ordusunu əməlli-başlı zəiflətdi. Ən xırda incəliklərinə qədər planlaşdırılmış bir sıra əməliyyatlar nəticəsində cəza dəstələrinə əhəmiyyətli zərər vurduq. Bizim tərəfdən itkilər minimal səviyyədə oldu. Amma bu ordu ayağa qalxmış mədənçiləri bir neçə saatın içərisində məğlub edə bildi və proletar meyitlərinin qalağı üzərində fəxrlə hindtoyuğu kimi sinəsini qabardıb durdu. Biz görürük ki, qələbə və məğlubiyət arasındakı fərqli birbaşa taktika seçimi ilə müəyyənleşir.

Yoldaş mədənçilər! Kütləvi iğtişaşlara çağıran yalançı həvariləri dinləməyin. Həmrəy olub irəli addımlayan və inqilabi nəğmənin tək bircə sədası ilə öz yolundan silahlı zülmkarları silib-süpürən müzəffər xalq haqqında nağıla inanmayın.

Acı təcrübədən öyrənin!

Qəhrəmancasına irəli verilmiş sinə, pulemyota qarşı bir şey edə, ustalıqla qurulan barrikada müasir kütləvi qırğın silahlarından qoruya bilməz. İnsan ayağı dəyməyən xeyli torpaq sahələri olan və iqtisadiyyatı kənd təsərrüfatı üzərində qurulan az inkişaf etmiş ölkələrdə inqilabi mübarizəni yerli əhalinin fəal dəstəyi ilə kiçik mobil döyüşçü qrupları aparmalıdır. Rejimə ağırlı zərbələr endirən, kabus kimi peyda olub qeybə çəkilən, əsasən hərbi qənimətlər hesabına yaşayan ələkeçməz partizan-gerilyero dəstələrinin yaxşıca ölçülüb-biçilmiş bir zərbəsiylə ölkədə cürüyan hakimiyyəti aşırmaq mümkün olacaq; onlar inqilabi vəziyyəti yetişdirənə qədər getdikləri hər yerdə üsyan atəşi alovlandıracaqlar.

Onu da anlamaq vacibdir ki, biz tam passivliyə çağırırıq. Sadəcə, həmişə olduğu kimi yenə deyirik: sonu şübhə doğuran əməliyyatlara güc sərf etməyin! Sözsüz ki, fəhlə sinfi daim hakimiyyətə təzyiq göstərməlidir. Sinfi mübarizənin mahiyyəti bundan ibarətdir. Təzyiq nə qədər güclü olarsa, bir o qədər tez uğur qazanılır. Əsl proletar düşdüyü şəraitdən asılı olmayaraq var gücü ilə bizim ümumi düşmənimizlə mübarizə aparmağa borcludur.

Yoldaş mədənçilər! Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu ağışunu açıb sizi gözləyir. Bizim sıralarımıza qatılıb ələkeçməz gerilyerolar olun, ya da fəal şəkildə şəhərlərdə iş aparən gizli fəaliyyətə qoşulun. Birgə səylərimizlə biz fəhlə və kəndlilərin xalq əleyhdarları olan demaqoqlar tərəfindən dağıdılmış birliyini bərpa edəcəyik. Biz məğlubüyyəti qələbəyə çevirəcəyik və dul qalmış proletar arvadlarının ağlıarı zəfər himni ilə əvəzlənəcək.

Biz sizi gözləyirik.

Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu

ADLAR SİYAHISI

Adolfo Siles Salinas. Partizan müharibəsi gedən dövrdə Boliviyanın vitse-prezidenti olub.

Alberto Fernandes Montes de Oka (Paço, Paçunço). Kubalı. 1935-ci ildə Santyaqo ətrafındakı qəsəbələrdən birində doğulub. Syerra-Maestradakı müharibə bitdikdən sonra kapitan rütbəsi alıb. Kuba hökumətində ağır sənaye nazirliyi nəzdində mədən şöbəsi direktoru da daxil olmaqla, müxtəlif vəzifələr tutub. 1966-cı il sentyabrın 3-də kənd təsərrüfatı rayonu olan Alto-Benidə üsyan üçün zəmin hazırlamaq məqsədilə La-Pasa gələrək Çe Gevaradan bir sıra tapşırıq alıb. 3 noyabrda Çe ilə birlikdə Boliviya gəlib; Nyakauasu rançosuna Loro, Tuma və Pombonun müşayiətilə yollanıb. 9 oktyabrda Kebrado de El-Yuro dərəsində qətlə yetirilib.

Alexandro. Bax: Qustavo Maçın Oed de Beçe (Alexandro).

Alfredo Ovando Kandia. Boliviya ordusunun baş komandanı. 1967-ci ildə Çenin qrupuna qarşı aparılan döyüş əməliyyatlarına rəhbərlik edib. Üç dəfə Boliviya prezidenti olub; sonuncu dəfə 1969-cu ilin sentyabrında prezident Luis Adolfo Siles Salinası devirdikdən sonra bu vəzifəni tutub.

Aniseto Reynaqa Qordilyo (Aniseto). Boliviyalı. 1940-cı il iyulun 26-da Potosinin şimalındakı Kolkveçaça qəsəbəsində doğulub. Fəal komsomolçu kimi 1967-ci ilin fevralına qədər icraiyyə komitəsinin üzvü olub. Partizanlara

1966-cı il dekabrın əvvəllərində qoşulub. Ön dəstəyə daxil edilib. 1967-ci il oktyabrın 8-də Kebrado de El-Yuro dərəsində baş verən döyüşdə qətlə yetirilib.

Antonio. Bax: **Orlando Pantoxa Tamayo (Antonio, Olo).**

Antonio Dominqes Flores (Leon, Antonio). Boliviyalı. Kəndli ailəsində dünyaya gəlib. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub. Rañçoda müxtəlif işlər yerinə yetirib, sonradan üsyançılara qoşulub. 1967-ci il 26 sentyabrda La-İquera yaxınlığında fərarilik edib. Hakimiyyətə təslim olub və Çenin dəstəsi haqqında çox qiymətli məlumatlar verib. Kamiridəki məhkəmədə Reji Debre və Siro Bustosa qarşı ifadə verməsinə baxmayaraq, özü də barmaqlıqlar arxasına salınıb. 1970-ci ildə hakimiyyətə Xuan Xose Torres gələndən sonra azadlığa buraxılıb.

Antonio Ximenes Tardio (Pan Divino, Pedro). Boliviyalı. 1941-ci il mayın 3-də Koçabamba ştatındakı Taratedə doğulub. Boliviya komsomolunun fəalı kimi 1967-ci ilin fevralına qədər icraiyyə komitəsində təmsil olunub. 1966-cı ilin sonlarında partizanlara qoşulub və aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci il avqustun 9-da İnao dağlarındakı döyüşdə qətlə yetirilib.

Antonio Melqar. Boliviya ordusunun kuryeri. Döyüşlərin birində qətlə yetirilib.

Antonio Sañçes Dias (Markos, Pinares). Kubalı. 1927-ci ildə Pinar-del-Rio şəhərində kəndli ailəsində doğulub. Uzun illər inşaatçı işləyib. Syerra-Maestranın veteranı olub. Mayor rütbəsinə qədər yüksəlib. İnqilabçı orduda vacib vəzifələr tutub. Kuba Kommunist Partiyası MK-nın üzvü olub. 1966-cı il noyabrın 20-də Nyakauasu rañçosuna gəlib. Ön dəstənin komandiri təyin olunub. Bir sıra ciddi səhvlərinə

görə vəzifəsi sırası əsgərə qədər kiçildilib və aryerqarda keçirilib. BXAO-nun sıralarından xaric edəcəyi ilə bağlı Çenin hədəsinə belə cavab verib: “Ondansa güllələyin!”. 1967-ci il iyunun 2-də Xoakinin qrupu üçün azuqə əldə edərəkən Belya-Vista rayonunda pusquya düşərək qətlə yetirilib.

Apolinar Akino Kiske (Apolinar, Apolinaro, Polo). Boliviyalı. 1935-ci ildə La-Pas ştatının İnqva əyalətinin Viaça şəhərində anadan olub. La-Pasdakı Filyossi fabrikinin həmkarlar təşkilatına rəhbərlik edib. Boliviya KP-nin üzvü olub. 1966-cı ilin dekabrında BXAO-nun sıralarına qoşulub. Buna qədər Nyakauasudakı Koko Peredoya məxsus rançoda muzzdur işləyib. 1967-ci il 31 avqustda Vado del Yeso keçidi yaxınlığında baş vermiş döyüşdə qətlə yetirilib.

Arturo. Bax: **Rene Martines Tamayo (Arturo).**

Auqusto Silva Boqado. Boliviya ordusunun kapitanı. 1967-ci il martın 23-də pusquya düşüb və əsir götürülüb.

Ayde-Tamara Bunke Bider (Tanya). Alman əsilli argentinalı. 1937-ci ildə Argentinada alman ailəsində doğulub. 1961-ci ildə tərcüməçi qismində Kubaya gəlib. Boliviya gizli fəaliyyətdə çalışmaq üçün yollanıb. Onun aldığı tapşırıq hakimiyyətin yüksək əşelonlarına nüfuz etmək olub. O, Debre və Bustosla əlaqə yaratması nəticəsində ifşa olunana qədər bu tapşırığın öhdəsindən bacarıqla gəlib. Bundan sonra selvaya çəkilib və Üsyançı orduya qoşulub. Aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci il avqustun 31-də Vado del Yeso keçidi yaxınlığındakı döyüşdə qətlə yetirilib.

Benxamin Koronado Kordoba (Benxamin). Boliviyalı. 1941-ci il yanvarın 30-da Potosidə doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub. 1967-ci il fevralın 21-də

partizanalara qoşulub. Ön dəstənin sıralarına daxil edilib, kəşfiyyat əməliyyatlarında iştirak edib. 1967-ci il fevralın 26-da Rio-Grande çayından üzüb keçərkən boğulub.

Benxamin Panyaqua. Boliviyalı kəndli.

Beninyo. Bax: **Dariel Alarkon Ramires (Beninyo).**

Bertran Rassel. Britaniyalı filosof və riyaziyyatçı. ABŞ-ın Vyetnamdakı hərbi cinayətlərini araşdıran beynəlxalq tribunalın sədri.

BXAO – Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu.

Biqotes. Bax: **Xorxe Vaskes Vianya (Biqotes, Loro, Xorxe).**

Braulio. Bax: **İsrael Reyes Sayas (Braulio).**

Corc Endryu Rot. Britaniyalı fotoqraf. Döyüş əməliyyatları gedən bölgələrdə ona sərbəst hərəkət etmə imkanı verən xüsusi əsgəri icazə kağızı olub. 19 apreldə Laqunilyas yaxınlığında partizanlar tərəfindən saxlanılıb. Səhərişi gün Debre və Bustos ilə şəhərə girməyə çalışarkən Boliviya ordusu əsgərləri onu həbs edib. 80 gün sonra azadlığa buraxılıb. Onun MKİ agentliyi olması ehtimalları mövcuddur.

Çapako. Bax: **Xayme Arana Kampero (Çapako, Luis).**

Çe. Bax: **Ernesto Gevara de la Serna (Çe, Monqo, Ramon, Fernando).**

Çiço Otero. Partizanların fəaliyyət göstərdikləri rayondakı evlərdən birinin sahibi.

Çinçu. Bax: **Xose Mariya Martines Tamayo (Papi, Rikardo, Çinçu, Mbili, Tako).**

Çinqolo. Bax: **Uqo Çoke Silva (Çinqolo).**

Çino. Bax: **Xuan Pablo Çanq Navarro Levano (Çino).**

Çoke Çoke Salustio (Salustio). Boliviyalı. Moyses Gevaranın qrupunun tərkibində üsyançılara qoşulub. 1967-ci

il martın 17-də əsir götürülüb. Kamiridəki məhkəmədə bə-rəət alsa da, xeyli müddət həbsxanada saxlanılıb.

Daniel. Bax: **Pastor Barrera Kintana (Daniel).**

Danton. Bax: **Reji Debre (Fransız, Danton, Debre).**

Dariel Alarkon Ramires (Beninyo). Kubalı. 1939-cu ildə Mansanilyoda doğulub. Syerra-Maestranın veteranı olub. Hərbi rütbəsi: kapitan. Nyakauasu rançosuna 1966-cı il 11 dekabrda gəlib. Ön dəstəyə daxil edilib. Kebrado de El-Yuro dərəsində baş verən döyüşdə iştirak edib, bundan sonra Urbano və Pombo ilə birlikdə Çiliyə qaçıb. 1968-ci il martın 6-da Kubaya qayıdıb. 1995-ci ildə "Sağ qalanlar" adlı xatiratlar kitabını çap etdirib. 1996-cı ildə Kuba inqilabına qarşı çıxıb.

David Adriasola Veysaqa (Dario). Boliviyalı. 1939-cu il-də Boliviyanın Oruro şəhərində anadan olub. Moyses Geva-ranın qrupunun tərkibində üsyançılara qoşulub. Ön dəstə-yə daxil edilib. Kebrado de El-Yuro dərəsindəki döyüşdə iş-tirak edib və İntinin qrupu ilə birgə gizlənilib. İnti ilə birlikdə BXAO-nun yenidən qurulmasında iştirak edib. 1969-cu il dekabr ayının 31-də La-Pasda polislər tərəfindən güllələnib.

Don Lukas. Partizanlarla əməkdaşlıq edən kəndli.

Don Remberto Vilya. Nyakauasu rançosunun onu Ro-berito Peredoya (Koko) satan keçmiş sahibi.

Duqlas Bravo. Venesuela Kommunist Partiyasının fəalı, MK-nın üzvü. Xalqı Markos Peres Ximenesin diktaturasına qarşı silahlı mübarizəyə səsləyib. Venesuela Milli Azadlığı Silahlı Qüvvələrinin (FALN) komandiri olub. Kompartiyanın silahlı mübarizəni dayandırmaq haqqındakı qərarına qarşı çıxıb və buna görə də partiya sıralarından xaric edilib.

Eduardo Xosami. Argentina Kommunist Partiyasının keçmiş üzvü, jurnalist və hüquqşünas.

Ektor Bexar Rivera. 1963-cü ildə Peru Milli Azadlıq Ordusunda əsas vəzifələrdən birini tutub. 1966-cı ildə həbs olunub və San-Kintin həbsxanasına salınıb.

Eliseo Reyes Rodriqes (Rolando, kapitan San-Luis). Kubalı. 1940-cı ildə Santyaqo-de-Kuba əyalətinin San-Luis kəndində doğulub. Syerra-Maestranın ən gənc döyüşçülərindən biri olub. Çenin rəhbərliyi altında döyüşüb, kapitan rütbəsi alıb. Kuba Kommunist Partiyası MK-nın üzvü olub. Nyakauasu rançosuna 1966-cı ilin noyabrında gəlib. Əsas qrupa daxil edilib və komissar təyin olunub. 1967-ci il aprelin 25-də Tikuçi kəndi və İkira çayı arasındakı El Meson yaxınlığındakı döyüşdə qətlə yetirilib. Həmin gün Çe yazıb: "Biz ən yaxşı gerilyeromuzu itirdik".

Ernan Plata Rios. Boliviya ordusunun mayoru. 1967-ci il martın 23-də partizanlara əsir düşüb. Çenin qrupunun sağ qalmış üzvləri üçün qurulan məhkəmədə yalan ifadələr verib.

Ernesto. Bax: **Freddi Maymura Urtado (Ernesto, El Mediko).**

Ernesto Gevara de la Serna (Çe, Monqo, Ramon, Fernando). 1928-ci il iyunun 14-də Argentinanın Rosario şəhərində anadan olub. İlk dəfə Boliviya 1953-cü ildə – Latın Amerikasını ölkələrinə ikinci səfəri zamanı gəlib. Qvatemaladakı inqilabi hadisələrdə iştirak edib. Buradan Meksikaya gəlib və Kuba diktatoru Fulxensio Batistaya qarşı üsyanda iştirak etmək üçün 1956-cı ilin noyabrında "Qranma" yaxtasının bortuna qalxıb. Syerra-Maestrada ilk günlərdən özünü bacarıqlı lider kimi göstərib. 1959-cu il yanvarın 1-də Kuba

inqilabının qələbə qazanmasında həlledici rol oynayıb. 1965-ci ildə Kuba hökumətindəki bütün səlahiyyətlərindən imtina edərək gizlicə Konqoya gəlib və burada müstəmləkəçiliyə qarşı mübarizə aparan kubalılardan ibarət kontingentə rəhbərlik edib. 1966-cı ilin noyabrında yenə də gizli yollarla Boliviya gəlib və Kebrado de El-Yuro dərəsində yaralanıb əsir düşdüyü 8 oktyabr 1967-ci il tarixinə qədər Barryentos rejiminə qarşı mübarizə aparıb. Həmin günün səhərişi Valyeqrande yaxınlığında yerləşən La-İquera şəhərindəki məktəblərdən birinin həyatında güllələnib. Uzun axtarışlardan sonra, 1997-ci ildə onun sümükləri aşkar edilib və Kubaya gətirilib.

Estanislao. Bax: **Mario Monxe Molina (Estanislao, Monxe, Mario, Neqro).**

Eusebio Tapia Aruni (Eusebio). Aymara qəbiləsindən olan hindi kəndli. Alto-Benidə doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub. Partizanlara 1967-ci il yanvarın 21-də Valter və Benxamin ilə birlikdə qoşulub. 1967-ci il martın 25-də digər "tullantılar"la eyni vaxtda dəstədən xaric edilib.

Eustakio. Bax: **Lusio Edilberto Qalvan İdalqo (Eustakio).**

Evaristo Kabalyero. Arenalesin meri.

Falanqa. Sağçı Boliviya siyasi partiyası.

Feliks. Bax: **Xesus Suares Qayol (Feliks, Rubio).**

Fenelon Koka. Üsyançılarla əməkdaşlıq edən boliviyalı kəndli. Yaralanmış Tumanı onun evində əməliyyat ediblər.

Fernando. Bax: **Ernesto Gevara de la Serna (Çe, Monqo, Ramon, Fernando).**

Fransız. Bax: **Reji Debre (Fransız, Danton, Debre).**

Fransisko Uanka Flores (Pablo, Pablito). Boliviyalı. 1945-ci ildə Oruro ştatında doğulub (digər bir iddiaya görə Laxa kəndində dünyaya gəlib). Moyses Gevaranın qrupuna qoşulub; ön dəstəyə daxil edilib. Yaşca partizanların ən gənci olub. Kebrado de El-Yuro dərəsindəki döyüşdən sonra bir qrup sağ qalmış yoldaşı ilə birlikdə Miske və Rio-Qrande çaylarının qovuşduğu Kaxonesə gəlib və 1967-ci ilin 14 oktyabrında burada qətlə yetirilib.

Freddi Maymura Urtado (Ernesto, El Mediko). Boliviyalı. 1941-ci ilin 18 oktyabrında Beni ştatının Trinidad şəhərində doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub. Həkim diplomunu Kubada alıb. 1966-cı ilin noyabrında partizanlara qoşulub. 1967-ci il avqustun 31-də Vado del Yeso keçidi yaxınlığındakı döyüşdə əsir götürülüb və cəza dəstələri ilə əməkdaşlıqdan imtina etdiyinə görə elə həmin gün güllələnib.

Harri Vilyeqas Tamayo (Pombo). Kubalı. Qranma əyalətinin Yara qəsəbəsində doğulub. Syerra-Maestranın və Konqonun veteranı olub. Boliviya 1966-cı ilin iyununda gəlib. Partizan müharibəsinə hazırlığın son mərhələsində əsas rollardan birini oynayıb. 1967-ci ilin 4-6 noyabrında Pombo, Çe, Tuma, Paço və Loro iki cüpdə La-Pasdan Nyakauasu rançosuna gəliblər. Pombo əsas qrupa daxil edilib. Kebrado de El-Yuro dərəsindəki döyüş zamanı Pombo, İnti, Dario, Beninyo və Urbano mühasirəni yara biliblər. Yerli kəndlilərin evində gizlənilər. Boliviya Kommunist Partiyasının dəstəyi ilə əvvəlcə Koçabambaya, sonra isə Oruroya gəliblər. Buradan üç kubalı Çili sərhədinə yollanıblar və 1968-ci il martın 6-da Kubaya qayıdıblar.

Xayme Arana Kampero (Çapako, Luis). Boliviyalı. 1938-ci il oktyabrın 31-də Tarihədə doğulub. Millətçi Boliviya gənc-lər təşkilatının üzvü olub. Kubada təhsil alıb, elə burada da inqilabi mübarizəyə qoşulub. 1967-ci ilin martında Nyakauasu rançosuna gəlib. Əsas qrupa daxil edilib. Keb-rado de El-Yuro dərəsində baş verən döyüş zamanı müha-sirəni yara bilib və az sayda sağ qalan döyüşçü ilə birlikdə Kaxonesə gəlib. Onları elə burada 1967-ci il oktyabrın 14-də qəfildən hücum edərək qətlə yetiriblər.

Xesus Suares Qayol (Feliqs, Rubio). Kubalı. 1936-cı ildə Havanada doğulub. Gizli fəaliyyətin fəal üzvü, sonralar Üsyançı ordunun kapitanı olub. İnqilabçı hökumətdə vacib vəzifələr tutub. Kuba Kommunist Partiyası MK-nın üzvü olub. Nyakauasu rançosuna 1966-cı ilin 19 dekabrında gə-lib. Aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci il aprelin 10-da Boliviya ordusunun 11 itki verdiyi İripiti yaxınlığındakı döyüşdə qətlə yetirilib. O, Boliviya əməliyyatı zamanı döyüşdə öldürülən birinci partizan olub.

Xoakin. Bax: **Xuan Vitalio Akunya Nunyes (Xoakin, Vilo).**

Xorxe Kolye Kueto (Kolye). Boliviya Kommunist Parti-yasının katibi.

Xorxe Vaskes Vianya (Biqotes, Loro, Xorxe). Boliviyalı. 1939-cu ildə La-Pasda doğulub. Boliviya Kommunist Parti-yasının fəal üzvü, silahlı müqavimətin təşkilatçılarından biri olub. İnti Peredo ilə dostluq edib (birlikdə döyüş əmə-liyyatlarında iştirak ediblər). Koko Peredonun köməkçisi kimi Nyakauasu rançosunun rəsmi idarəçisi olub. 1966-cı ilin noyabrında ifşa edilib və Çenin xahişi ilə partizanalara qoşulub. 1967-ci il aprelin 22-də Taperilyas yaxınlığındakı

Koripote rançosunda baş verən döyüş zamanı yoldaşlarından ayrı düşüb və tək qalıb. Ordu patrulu ilə toqquşmada iki əsgəri güllələyib. Yaralanıb və 29 apreldə əsir götürülüb. Kamiridəki hospitalda onu ordunun ən yüksək rütbəli hərbciləri və MKİ agentləri dindiriblər. Bir ay sonra onun əsirlikdən qaçdığı elan edilib. Onu Reji Debre və Siro Bustosla birlikdə qiyabi mühakimə ediblər. Amma o vaxt artıq onun qətlə yetirildiyi ilə bağlı şayiələr gəzib.

Xose Kastilyo Çaves (Pako). Boliviyalı. 1965-ci ildə Boliviya Kommunist Partiyası bölünənə qədər partiyanın üzvü olub. Moyses Gevaranın qrupunun tərkibində üsyançılara qoşulub. Vado del Yeso keçidi yaxınlığında baş verən döyüşdə əsir düşüb. Qətlə yetirilən üsyançıların meyitlərinin tanınmasında yardımçı olub. Çenin qrupu haqqında qiymətli məlumatlar verib. Debrenin işində şahid qismində çıxış edib. 1970-ci ilə qədər həbsdə yatıb.

Xose Mariya Martines Tamayo (Papi, Rikardo, Çinçu, Mbili, Tako). Kubalı. 1937-cil ildə Olgın əyalətinin Mayari şəhərində doğulub. Gizli fəaliyyət göstərən "26 iyul hərəkəti" təşkilatının üzvü olub. Üsyançı ordunun sıralarında İkinci Şərq cəbhəsində döyüşüb. Tank komandiri olub. Müharibəni serjant rütbəsi ilə başa vurub. Daxili İşlər Nazirliyinin yaradılmasında iştirak edib. Kapitan rütbəsinə qədər yüksəlib. Bir neçə beynəlxalq əməliyyatda iştirak edib. İlk dəfə Boliviya Argentinanın şimalında Rikardo Masettinin komandirliyi ilə döyüşən Xalq Partizan Ordusu üçün arxa cəbhənin yaradılması işində yerli kompartiyaya yardım etmək məqsədilə 1963-cü ildə gəlib. Çe ilə birlikdə Konqoda döyüşüb. 1966-cı ilin martında Çenin qarşılınmasını təşkil etmək üçün

La-Pasa gəlib. Əsas qrupun heyətində olub. 1967-ci il 30 iyulda ağır yaralanıb və yoldaşlarının əhatəsində can verib.

Xuan Xelman. Argentina inqilabçısı, Argentina Kommunist Partiyasının üzvü.

Xuan Karlos Onqania. 1966-cı ildə Argentinada baş verən və prezident Arturo İlyanın devrilməsi ilə nəticələnən hərbi çevrilişdən sonra hakimiyyətə gələn zabit.

Xuan Leçin Okvendo. Boliviya Fəhlə Konfederasiyasında əsas adamlardan biri.

Xuan Pablo Çanq Navarro Levano (Çino). Perulu. Peru Xalq Azadlıq Ordusunun lideri. Çe ilə 1966-cı ilin dekabrında görüşüb. İş elə gətirib ki, boliviyalı üsyançılara qoşulmalı olub. Kebrado de El-Yuro dərəsindəki döyüşdə sağ qalıb, əsir alınıb (bu vaxt o, demək olar ki, tam kor idi), La-İqueraya gətirilib və Simeon Kuba və Çe ilə birlikdə güllələnib.

Xuan Vitalio Akunya Nunyes (Xoakin, Vilo). Kubalı. 1925-ci ildə Syerra-Maestrada dünyaya gəlib. 1957-ci ildə Kuba üsyançı ordusunun sıralarına qoşulan ilk kəndlilərdən biri olub. Hərbi rütbəsi: mayor. Kuba Kommunist Partiyası MK-nin üzvü olub. Nyakauasu çayı sahilindəki rayona 1966-cı ilin noyabrında gəlib. Aryerqarda komandirlik edib. Siro Bustos və Reji Debrenin döyüş zonasından çıxarılmasını təmin etmək üçün Muyupampaya getmək əmri alıb və bundan sonra bir daha Çe Gevara ilə yolları kəsişməyib: 1967-ci ilin 31 avqustunda onun qrupu Rio-Qrande sahilindəki Vado del Puerto-Maurisio keçidi yaxınlığında pusquya düşüb və bütünlüklə məhv edilib. Sonralar "Vado del Yeso döyüşü" kimi tarixə düşən bu döyüşün baş verdiyi Vado del Yeso keçidi isə Rio-Qrandenin qolu olan Masikurinin sahilində yerləşir.

Xulio Danyino Paçeko. Perulu jurnalist. Onun vasitəsilə La-Pasda Peru Xalq Azadlıq Ordusu ilə əlaqə yaradılıb.

Xulio Mendes Korne (Nyato). Boliviyalı. Beni ştatındakı Trinidad şəhərində doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub. Üsyançı orduya qoşulmazdan əvvəl Çenin və onun kubalı yoldaşlarının əvvəlcə baza düşərgəsinə çevirmək istədikləri Alto-Beni rançosunu idarə edib. Azuqə və döyüş sursatlarına görə cavabdeh olub. Kebrado de El-Yuro dərəsində mühasirədən çıxıb, 1967-ci il noyabrın 15-də Boliviya əməliyyatının sonuncu döyüşündə qətlə yetirilib.

Xulio Velasko Montanyo (Pepe). Boliviyalı. Moyses Gevaranın qrupunun tərkibində üsyançılara qoşulub. Aryerqardın sıralarına daxil edilib, az sonra qaçıb. Həbs olunub, işgəncələrə məruz qalıb və 1967-ci il mayın 23-də güllələnib.

İnti. Bax: **Quido Peredo Leyqe (İnti).**

İsrael Reyes Sayas (Braulio). Kubalı. 1933-cü ildə Syerra-Maestroda doğulub. İnqilabçı orduya qoşularkən savadsız kəndli olub. Leytenant rütbəsinə qədər yüksəlib. Fidel Kastronun xüsusi mühafizəçilər dəstəsinin üzvü olub. Çe ilə birlikdə Konqoda döyüşüb. Boliviya 1966-cı ilin noyabrında gəlib. Xoakinin rəhbərlik etdiyi aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci ilin 31 avqustunda Vado del Yeso keçidi yaxınlığında baş verən döyüşdə birinci o qətlə yetirilib.

İvan. Bax: **İvan Montero (Renan, İvan).**

İvan Montero (Renan, İvan). Kubalı. Şəhərdəki gizli fəaliyyətin üzvlərindən biri olub. 30 il ərzində çox bacarıqla, ifşa olunmadan fəaliyyət göstərüb. Partizan müharibəsi başlayana qədər La-Pas və Havana arasında əlaqələndirici olub. Nikaraquadakı inqilabi-azadlıq mübarizəsində iştirak

edib. 1979-1990-cı illərdə sandinist hökumətin kəşfiyyat aparatında çalışıb.

Kamba. Bax: **Orlando Ximenes Basan (Kamba).**

Karlos. Bax: **Lorxio Vaka Marçetti (Karlos).**

Karlos. Bax: **Siro Bustos (Maurisio, Pelao, Pelado, Karlos).**

Karlos Koelyo (Tuma, Tumaini). Kubalı. 1940-cı ildə şəhərtrafı Mansanilyo qəsəbəsində doğulub. Atası kəndli olub. Oxumağı belə, bacarmayan on altı yaşlı yeniyetmə olarkən Syerra-Maestrada inqilabçı orduya qoşulub. Çenin sadıq silahdaşı və şəxsi mühafizəçisi olub; onun dəstəsində Konqoda döyüşüb və burada leytenant rütbəsi alıb. 1966-cı ilin iyulunda La-Pasa gəlib. Nyakauasudakı rançoda ilk yerləşənlərdən olub. 1967-ci il iyunun 26-da Santa-Krus ştatının Florida əyalətindəki Piray adlı yerdə baş vermiş döyüşdə qətlə yetirilib. Onun ölümündən sonra Çe bunları yazıb: “Mən son illər heç ayrılmadığım yaxın dostumu itirdim: onun inqilabi işə və şəxsən mənə olan sədaqəti sarsılmaz idi. O, mənə oğlum qədər əziz idi”.

Karlos Konrado de Xesus Alvarado Marin (Mersi). Qvatemalalı. Sona qədər inqilabi işə sadıq qalan beynəlmiləlçi-döyüşçü.

Kasildo Kondori Varqas Koçi (Viktor). Boliviyalı. 1941-ci il aprelin 9-da La-Pas ştatının Pakaxes əyalətindəki Korokoroda doğulub. Moyses Gevaranın qrupunun tərkibində üsyançılara qoşulub. Aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci il iyunun 2-də Markosla (Antonio Sançes Dias) birlikdə Belya-Vista yaxınlığında pusquya düşüb və qətlə yetirilib.

Koko. Bax: **Roberto Peredo Leyqe (Koko).**

Qreqorio Varqas. Partizanların bələdçisi olan kəndli.

Quido Peredo Leyqe (İnti). Boliviyalı. 1938-ci il aprelin 30-da Koçabamba şəhərində doğulub. Gənc yaşlarından Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub; məqsədyönlü-lüyü və cəsarəti ilə fərqlənib. La-Pasda partiyanın rayon komitəsinin birinci katibi olub. Partiyanın ikinci Ümumboliviya Qurultayında MK-ya seçilib. Qardaşı Koko ilə birlikdə perulu üsyançıların dəstəklənməsində və Argentina Xalq Azadlıq Ordusunun təşkil olunmasında iştirak edib. Çenin Boliviya-dakı ən məşhur silahdaşlarından biri, komissar və hərbi komandır olub. Kebrado de El-Yuro dərəsi yaxınlığındakı döyüş zamanı bir qrup döyüşçü ilə birlikdə mühasirəni yarıb və yerli kəndlilər tərəfindən gizlədilib. Sonra Urbano ilə birlikdə Santo-Krusa, buradan isə hava yolu ilə Koçabambaya gəlib. Koçabambadan qayınatası – yazıçı Xesus Lara vasitəsilə kompartiya ilə əlaqə yaradıb (Xesus Lara ümumilikdə üç sağ qalmış üsyançının həyatını xilas edib). Xeyli əmək sərf etdiyi gizli fəaliyyətin nəticəsi olaraq üsyançı ordunu yenidən qura bilib və selvaya qayıtmağa hazırlaşıb. Amma 1969-cu il sentyabrın 9-da La-Pasın təhlükəsizlik qüvvələri tərəfindən qətlə yetirilib.

Qustavo Maçin Oed de Beçe (Alexandro). Kubalı. 1937-ci ildə Havanada doğulub. Tələbə İnqilab Direktoratının sıralarında diktator Batista ilə müharibədə iştirak edib. Mayor rütbəsi alıb. Kuba hökumətində ağır sənaye nazirinin müavini vəzifəsini tutub. Matansas əyalətinin hərbi kome-dantı olub. 1966-cı ilin noyabrında partizanlara qoşulub. Qərargah rəisi təyin olunub. Əsas qrupa daxil edilsə də,

səhhətinə görə aryerqardda qalıb. 1967-ci il avqustun 31-də Vado del Yeso keçidi yaxınlığındakı döyüşdə qətlə yetirilib.

Laqunilyasdan olan yoldaş. Bax: **Mario Çaves (Laqunilyasdan olan yoldaş).**

Leonardo Tamayo Nunyes (Urbano). Kubalı. 1941-ci ildə Bayamoda doğulub. Syerra-Maestranın veterani, Üsyançı ordunun kapitanı olub. Nyakauasu rançosuna 1966-cı ilin noyabrında gəlib. Əsas qrupa daxil edilib. Kebrado de El-Yuro dərəsindəki döyüşdən sağ çıxıb. 1968-ci ilin fevralında Pombo və Beninyo ilə birlikdə Boliviya Çiliyə yollanıb. Kubaya 1968-ci il martın 6-da qayıdıb.

Lorxio Vaka Marçetti (Karlos). Boliviyalı. 1934-cü ildə Santa-Krus de la Syerrada doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü və fəal həmkarlar ittifaqı xadimi olub. Kubada təhsil aldığı vaxt partizan müharibəsində iştirak etməyə qərar verib. Nyakauasudakı rançoya 1966-cı il dekabrın 11-də gəlib. Aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci il martın 16-da təlim yürüşü zamanı Rio-Qrandedən keçərkən boğulub. Bu hadisə ilə bağlı Çe bunları yazıb: "Aryerqardda Karlos boliviyalıların ən yaxşısı idi: ciddi, nizam-intizamlı və həvəslı".

Loro. Bax: **Xorxe Vaskes Viyana (Biqotes, Loro, Xorxe).**

Loyola Qusman Lara. Boliviyalı. 1967-ci ilin fevral ayına qədər Boliviya komsomolunun milli icraiyyə komitəsinin üzvü olub. 1967-ci ilin yanvarında Çe ilə görüşüb və Çe ona şəhərdəki gizli fəaliyyətin mühasibat işlərini aparmağı tapşırıb. Partizanların xəlvətxanalarında fotosəkilləri tapıldıqdan sonra 1967-ci ilin sentyabrında həbs olunub. 1970-ci ildə partizanların Teopontedə ələ keçirdikləri alman

əsirləri ilə dəyişdirilərək azadlığa buraxılıb. Diktator Uqo Banserin hakimiyyəti illərində gizli fəaliyyətini davam etdirib. 1972-ci ildə sonralar izsiz-soraqsız yoxa çıxan əri ilə gizli şəkildə birgə gəldiyi Çilidə yenidən həbs olunub.

Luis. Bax: Xayme Arana Kampero (Çapako, Luis).

Luis Faustino Stamponi Korinaldesi. Argentina inqilabçısı, Argentina Sosialist Partiyasının üzvü.

Luis Reke Teran. Boliviya ordusunun polkovniki. 1967-ci ilin may ayından Kamiridə dislokasiya olunmuş Dördüncü diviziyaya rəhbərlik edib. Partizanlara qarşı aparılan əməliyyatların fəal iştirakçısı olub; xüsusilə onların xəlvətxanalarının müəyyənləşdirilməsində böyük rol oynayıb.

Lusio Edilberto Qalvan İdalqo (Eustakio). Perulu. 1937-ci ildə Uankayo şəhərində doğulub. Peru Milli Azadlıq Ordusunda olub. 1967-ci ilin martında Neqro və Çino ilə birlikdə üsyançılara qoşulub. 1967-ci il oktyabrın 14-də Miske və Rio-Qrande çaylarının qovuşduğu Kaxones adlı yerdə qətlə yetirilib.

Manila. Kubada şəhər.

Manuel. Bax: Manuel Ernandes Osorio (Migel, Manuel).

Manuel Ernandes Osorio (Migel, Manuel). Kubalı. 1931-ci ildə Qranma əyalətindəki Santa-Ritada doğulub. Syerra-Maestranın veteranı, Üsyançı ordunun kapitanı olub. Çenin rəhbərliyi altında döyüşüb. Partizanlara 1966-cı ilin noyabrında qoşulub. Markos ilə birlikdə ön dəstənin komandiri təyin edilib. 1967-ci il sentyabrın 26-da La-İquera yaxınlığındakı Kebrado del Batan dərəsində pusquya düşüb və qətlə yetirilib.

Mario. Bax: Mario Monxe Molina (Estanislao, Monxe, Mario, Neqro).

Mario Çaves (Laqunilyasdan olan yoldaş). Boliviyalı. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü. Koko Peredo tərəfindən əməkdaşlığa cəlb edilib. Onun vəzifəsi üsyançılara gərək olan bütün informasiyanın toplanacağı Laqunilyasda məxfi görüş yeri təşkil etmək olub.

Mario Qutyerres Ardaya (Xulio). Boliviyalı. 1939-cu il mayın 22-də Beni ştatının Trinidad şəhəri yaxınlığında yerləşən Saçoxerdə doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub. Kubada həkim ixtisasına yiyələnib. 1967-ci ilin martında üsyançılara qoşulub. 26 sentyabr 1967-ci ildə Migel və Koko ilə birlikdə La-İquera yaxınlığındakı Kebrado del Batan dərəsində pusquya salınaraq qətlə yetirilib.

Mario Monxe Molina (Estanislao, Monxe, Mario, Negro). Boliviyalı. İxtisasca müəllim olub. Gənc yaşlarından fəal şəkildə siyasətə qoşulub. 1968-ci ilin yanvarında istefa verənə qədər Boliviya Kommunist Partiyasının birinci katibi vəzifəsini tutub. 1966-cı il dekabrın 31-də Nyakauasu rançosunda Çe ilə görüşüb. Bu görüşdə İncilabçı orduya ərazisində döyüşlər gedən ölkənin kommunist partiyası liderinin rəhbərlik etməli olduğunu bəyan edib. Çe bu iddianı qəbul etməyib və bunun nəticəsi olaraq Boliviya Kommunist Partiyası və üsyançılar arasında ikitirəlik yaranıb.

Markos. Bax: Antonio Sañes Dias (Markos, Pinares).

Martin Vides. Muyupampa yolunda partizanların qarşısına çıxan kəndli. Çe onun haqqında belə yazıb: “o, yerli bossdur “.

Maurisio. Bax: Siro Bustos (Maurisio, Pelao, Pelado, Karlos).

Mediko. Bax: **Freddi Maymura Urtado (Ernesto, El Mediko).**

Mediko. Bax: **Oktavio de la Konsepsion de la Pedraxa (Moro, Moroqoro, Muqanqa, El Mediko, Tavito).**

Mediko. Bax: **Restituto Xose Kabrera Flores (El Mediko, Neqro).**

Mersi. Bax: **Karlos Konrado de Xesus Alvarado Marin (Mersi).**

Migel. Bax: **Manuel Ernandes Osorio (Migel, Manuel).**

Monqo. Bax: **Ernesto Gevara de la Serna (Çe, Monqo, Ramon, Fernando).**

Moro. Bax: **Oktavio de la Konsepsion de la Pedraxa (Moro, Moroqoro, Muqanqa, El Mediko, Tavito).**

Moyses. Bax: **Moyses Gevara Rodriqes (Moyses, Gevara).**

Moyses Gevara Rodriqes (Moyses, Gevara). Boliviyalı. 25 dekabr 1939-cu ildə Katarikaquada anadan olub. Uanini mədənlərində işləyib. 1965-ci ildə Barryentos hökumətinin cəza tədbirləri nəticəsində işdən qovulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub, sonralar onun marksist-leninçi qanadına qoşulub, liderləri Oskar Samora Medinaseli ilə aralarındakı fikir ayrılığına görə partiyadan xaric edilib. 1967-ci ilin yanvarında Çe ilə görüşüb və dəstəyə yeni əsgərlər gətirməyə razılıq verib. 1967-ci ilin mart ayında üsyançılara qoşularaq əsas qrupun heyətinə daxil edilib, ancaq səhhətindəki problemlərə görə Xoakinin rəhbərlik etdiyi aryerqardda qalıb. 1967-ci il avqustun 31-də Vado del Yeso keçidi yaxınlığında baş vermiş döyüşdə qətlə yetirilib.

Moyses Robles. Partizanların bələdçisi olan on yeddi yaşlı boliviyalı kəndli.

Muqanqa. Bax: **Oktavio de la Konsepsion de la Pedraxa (Moro, Moroqoro, Muqanqa, El Mediko, Tavito).**

Neqro. Bax: **Mario Monxe Molina (Estanislao, Monxe, Mario, Neqro).**

Neqro. Bax: **Restituto Xose Kabrera Flores (El Mediko, Neqro).**

Nyato. Bax: **Xulio Mendes Korne (Nyato).**

Oktavio de la Konsepsion de la Pedraxa (Moro, Moroqoro, Muqanqa, El Mediko, Tavito). Kubalı. 1935-ci ildə Havanada anadan olub. İkinci Şərq cəbhəsinin Syerra-Maestradakı əməliyyatlarında iştirak edib. Leytenant rütbəsi alıb. 1966-cı il dekabrın 11-də hərbi həkim qismində Nyakauasu rançosuna gəlib. Müharibənin son mərhələsində ağır xəstələnib və buna görə də Kebrado de El-Yuro dərəsində döyüş başlayan zaman Çe onu Eustakio və Çapako ilə birlikdə Pablitonun yanında qoyub. 1967-ci il oktyabrın 14-də Pablitonun qrupu ilə birlikdə Miske və Rio-Qrande çaylarının qovuşuğunda yerləşən Kaxonesə qədər irəliləsə də, hamısı burada qətlə yetirilib.

Olo. Bax: **Orlando Pantoxa Tamayo (Antonio, Olo).**

Onorato Roxas. Böyük ailəsi ilə birlikdə Rio-Qrandenin sahilində yaşayan kasıb kəndli. Partizanlar fevralda həyata keçirdikləri təlim yürüşü zamanı onunla qarşılaşıb və xidmətlərindən faydalanıblar. Avqust ayında o qaçmağa çalışıb, amma mer Mario Varqas Salinas onu partizanları satmağa və Boliviya ordusu ilə işbirliyi qurmağa məcbur edib. Məhz o, Xoakinin qrupunu Puerto-Maurisio (Vado del Yeso) keçidi yaxınlığında pusquya salıb. Bu xidmətinin qarşılığında Mançeqo polkuna daxil edilib və bir pay torpaq

alıb. 1969-cu ilin 14 iyulunda BXAO-nun səhra komandiri tərəfindən güllələnib.

Orlando. Bax: **Visente Rokabado Terrasas (Orlando).**

Orlando Ximenes Basan (Kamba). Boliviyalı siyasi fəal kəndli. 1934-cü il 27 iyunda Beni ştatındakı Riberalta da doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü olub. Partizanların əvvəlcə baza düşərgəsinə çevirmək istədikləri Alto-Beni rançosunda fəhlə işləyib. 1966-cı ilin dekabrında Nyakauasu rançosuna göndərilib və ön dəstəyə daxil edilib. Dəfələrlə evə buraxılmasını istəyib. 1967-ci il sentyabrın 27-də La-Íquera yaxınlığında fərarilik edərkən əsir alınıb və Kamiridə hərbi tribunal qarşısına çıxarılıb. Debre və Bustosa qarşı ifadə verib. 1970-ci ildə həbsxanadan azad olunandan sonra İsveçdən siyasi sığınacaq alıb və 1994-cü ildə burada dünyasını dəyişib.

Orlando Pantoxa Tamayo (Antonio, Olo). Kubalı. 1933-cü ildə Santyaqo-de-Kuba əyalətindəki Maffo şəhərində doğulub. Gizli fəaliyyət göstərən "26 iyul hərəkəti" təşkilatının üzvü və Syerra-Maestranın veteranı olub. Kapitan rütbəsinə qədər yüksəlib. 1966-cı il dekabrın 19-da Nyakauasu rançosuna gəlib. Əsas qrupa daxil edilib. 1967-ci il 8 oktyabrda Kebrado de El-Yuro dərəsində qətlə yetirilib.

Pablo. Bax: **Fransisko Uanka Flores (Pablo, Pablito).**

Paço. Bax: **Alberto Fernandes Montes de Oka (Paço, Paçunqo).**

Paçunqo. Bax: **Alberto Fernandes Montes de Oka (Paço, Paçunqo).**

Pako. Bax: **Xose Kastilyo Çaves (Pako).**

Papi. Bax: **Xose Mariya Martines Tamayo (Papi, Rikardo, Çinçu, Mbili, Tako).**

Pastor Barrera Kintana (Daniel). Moyses Gevaranın adamları ilə birlikdə üsyançılara qoşulub. Döyüşlər başlamamış fərariyyət edib. Hakimiyyəti devirməyə cəhd göstər-məkdə ittiham edilərək Kamiridə məhkəmə qarşısına çıxarılıb və bəraət alıb.

Paul Simon. Muyupampa yolunda partizanların qarşısına çıxan və onlara kömək edən kəndli.

Paulino. Bax: **Paulino Bayqorriya.**

Paulino Bayqorriya. Üsyançı orduda əlaqələndirici kimi xidmət edən iyirmi yaşlı kəndli. Dəstəyə daxil olunmasını xahiş edib. Komarapedə Çenin tapşırığını yerinə yetirərkən həbs olunub və işgəncələrə məruz qalıb.

Pedro. Bax: **Antonio Ximenes Tardio (Pan Divino, Pedro).**

Pedro Dominqo Murilyo. 1809-cu ildə Boliviyanın ispan müstəmləkəçilərindən azad olunması uğrunda gedən mübarizəyə rəhbərlik etmiş yerli vətənpərvər.

Pelado. Bax: **Siro Bustos (Maurisio, Pelao, Pelado, Karlos).**

Pepe. Bax: **Xulio Velasko Montanyo (Pepe).**

Pinares. Bax: **Antonio Sañes Dias (Markos, Pinares).**

Polo. Bax: **Apolinar Akino Kiske (Apolinar, Apolinaro, Polo).**

Pombo. Bax: **Harri Vilyeqas Tamayo (Pombo).**

Ramon. Bax: **Ernesto Gevara de la Serna (Çe, Monqo, Ramon, Fernando).**

Raul. Bax: **Raul Kispaya Çoke (Raul).**

Raul Kispaya Çoke (Raul). Boliviyalı. 31 dekabr 1939-cu ildə Oruro şəhərində doğulub. Fəal komsomolçu, mərkəzi komitənin üzvü olub. 1967-ci ildə Boliviya Kommunist Partiyasının marksist-leninçi qanadına qoşulub. Moyses Gevaranın qrupunun üzvü olub. Ön dəstəyə daxil edilib. 30 iyul 1967-ci ildə Rosita çayı yaxınlığında baş verən döyüşdə Rikardonu xilas etməyə çalışarkən qətlə yetirilib.

Raul Leoni. Venesuela prezidenti.

Reji Debre (Fransız, Danton, Debre). Fransız. Boliviya əməliyyatının hazırlanmasında iştirak edən solçu ziyalı. 1967-ci ilin martında Çe ilə görüşüb. Ondan bırı sıra tapşırıqlar alıb. Bustos və fotoqraf Endryu Rot ilə birlikdə Muyupampada həbs olunub. 30 il həbsə məhkum edilib. 1970-ci ildə hakimiyyətə Xuan Xose Torres gələndən sonra azadlığa buraxılıb.

Renan. Bax: **İvan Montero (İvan, Renan).**

Rene Barryentos Ortunyo. 1919-cu ildə Koçabambadakı Taratedə doğulub. HHQ-nin zabit məktəbinin məzunu olub. 1964-cü ilin avqustunda vitse-prezident seçilib. 1966-cı il avqustun 6-dan Boliviyanın prezidenti olub. Diktatorlara məxsus şəkərləri, kənd təsərrüfatı sektoruna “hərbi-kəndli pakt”ın bağlanması ilə nəticələnən diqqəti və açıq-aşkar amerikameyilli mövqeyi ilə seçilib. 27 aprel 1969-cu ildə naməlum şəraitdə avtomobil qəzasında həlak olub.

Rene Martines Tamayo (Arturo). Kubalı. 1941-ci ildə Olgın əyalətinin Mayarı şəhərində doğulub. Syerra-Maestranın veteranı olub. Müharibədən sonra daxili işlər nazirliyində və Üsyançı ordunun tədqiqat departamentində müstəntiq işləyib. 1966-cı ilin dekabrında Nyakauasu rançosuna gəlib.

Əsas qrupa daxil edilib, radio əlaqəsinə görə cavabdeh olub. 1967-ci il oktyabrın 8-də Kebrado de El-Yuro dərəsində qətlə yetirilib.

Restituto Xose Kabrera Flores (El Mediko, Neqro). Perulu. 1931-ci ildə Perunun Kalyao şəhərində doğulub. Peru Xalq Azadlıq Ordusunun sıralarında olub. Çenin dəstəsinə Çino və Eustakio ilə birlikdə martın birinci yarısında qoşulub. Aryerqardın sıralarına daxil edilib. 31 avqustda Vado del Yeso keçidindəki döyüş zamanı çayla üzüb canını qurtarmağa cəhd etsə də, ələ keçib; 3 sentyabrda Palmarito çayının sahilində güllələnib.

Rikardo. Bax: **Xose Mariya Martines Tamayo (Papi, Rikardo, Çinçu, Mbili, Tako).**

Rikardo Xorxe Masetti (Sequndo). Argentinalı. Fidel Kastrodan və Çe Gevaradan Syerra-Maestrada mü sahibə alan ilk latınamerikalı jurnalist olub. Kuba inqilabının qələbəindən sonra "Prensa Latina" informasiya agentliyini yaradıb və ona rəhbərlik edib. 1964-cü il aprelin 21-də Arjentinada həlak olub.

Roberto Peredo Leyqe (Koko). Boliviyalı. 1939-cu il mayın 23-də Koçabambada doğulub. Mario Monxenin tapşırığına əsasən kompartiyanın digər üç üzvü ilə birgə kubalı əlaqələndiricilərlə işləyib. Partizan müharibəsinin hazırlanmasının bütün mərhələlərində rolu olub. Nyakauasu rançosunun rəsmi sahibi qismində çıxış edib. 1967-ci il sentyabrın 26-da La-İquera yaxınlığındakı Kebrado del Batan dərəsində pusquya düşərək, Migel və Xulio ilə birlikdə qətlə yetirilib. Onun ölümündən sonra Çe bunları yazıb: "Ən hiss olunan itki Kokodur, amma Migel və Xulio da çox gözəl döyüşçülər idi. Bu yoldaşların yeri doldurula bilməz".

Robles Qusman. Boliviyalı kəndli. Çenin tapşırığı ilə ərzaq dalınca yollanıb; geri dönərkən həbs edilib.

Rodolfo Saldana (Rodolfo). Boliviyalı. 1932-ci ildə Sukredə doğulub. Boliviya Kommunist Partiyasının üzvü və Kubada hərbi hazırlıq keçən ilk boliviyalılardan biri olub. Mario Monxenin tapşırığı ilə kompartiyanın digər üç üzvü ilə birgə kubalı əlaqələndiricilərlə işləyib. Çenin Boliviya gəlişinin təşkil olunması işində fəal iştirak edib və aprelin 29-da onu Nyakauasu rançosunda qarşılayıb. Əvvəlcə gizli fəaliyyətdə çalışması üçün şəhərə göndərilib. Çə gündəliyindəki 26 yanvar qeydində Saldananın 2 həftə sonra partizanlara qoşulacağını yazıb, amma bu baş verməyib. Onu 1968-ci ildə həbs ediblər, 1970-ci ildə isə üsyançıların Teoponte yaxınlığında əsir götürdükləri almanlarla dəyişiblər.

Rolando. Bax: **Eliseo Reyes Rodriqes (Rolando, kapitan San-Luis).**

Ruben Sançes Valdiviya. Boliviya ordusunun mayoru. İripiti çayı yaxınlığındakı döyüşdə partizanlara əsir düşüb. İllər sonra məhz o, partizanların vaxtilə yayınlanmış yeganə çağırışı olan kommünike № 1-i mətbuata ötürdüyünü etiraf edib. Sürgünə göndərilib. Burada rastlaşdığı solçularla əqidə yoldaşı olub. Sonralar yenə orduda xidmət etməyə başlayıb. İstefa etdikdən sonra "Azad Boliviya" hərəkatının Koçabambadakı regional lideri olub.

Rubio. Bax: **Xesus Suares Qayol (Feliqs, Rubio).**

Salustio. Bax: **Çoke Çoke Salustio (Salustio).**

San Luis. Bax: **Eliseo Reyes Rodriqes (Rolando, kapitan San-Luis).**

Serapio. Bax: **Serapio Akino Tudela (Serapio, Serafin).**

Serapio Akino Tudela (Serapio, Serafin). Boliviyalı. 1951-ci ildə Viaçada anadan olub. Apolinarın qardaşı oğludur. Əmisi kimi əvvəlcə o da rançoda muzdur işləyib. Çe mart ayının yekununu verərkən onun döyüşməkdən imtina etdiyini yazır. Amma o, sonralar aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci il iyulun 9-da yoldaşlarına düşmənin yaxınlaşdığını xəbər verməyə cəhd edərkən İkira çayı yaxınlığındakı toqquşmada qətlə yetirilib.

Simeon Kuba Sanabria (Villi). Boliviyalı. 1935-ci il 5 yanvarda Boliviyanın İtapaya əyalətinin Koçabamba şəhərində anadan olub. Xuaninidə mədənci işləyib. Moyses Gevaranın silahdaşı olub və onunla birlikdə 1967-ci ilin martında üsyançılara qoşulub. Əsas dəstəyə daxil edilib. 8 oktyabrda Kebrado de El-Yuro dərəsindəki döyüşdə yaralanan və tüfəngi açılmayan Çeni xilas etməyə cəhd edərkən əsir düşüb. 1967-ci il oktyabrın 9-u Çe və Çino ilə birlikdə La-İquerada güllələnib.

Simon Reyes Rivera (Simon Rodriqes). Həmkarlar ittifaqı lideri, Boliviya Kommunist Partiyasının əsas simalarından biri.

Siro Bustos (Maurisio, Pelao, Pelado, Karlos). Çenin Argentinanın şimalında vəziyyəti öyrənməyi və yeni əsgərlərin hərbi hazırlıq üçün Nyakauasudakı bazaya göndərilməsini təşkil etməyi tapşırdığı argentinalı. Debre və fotoqraf Endryu Rotla birgə Muyupampada həbs olunub. Kamirinin hərbi tribunalı ona 30 il həbs cəzası verib. 1970-ci ildə hakimiyyətə Xuan Xose Torres gəldikdən sonra azadlığa buraxılıb.

Tanya. Bax: **Ayde-Tamara Bunke Bider (Tanya).**

Tomas Rosales. Boliviyalı. Kamiridəki həbsxanaya salınıb, işgəncələrə məruz qalıb, dar ağacından asılmağa məhkum edilib.

Tuma. Bax: **Karlos Koelyo (Tuma, Tumaini).**

Uqo Çoke Silva (Çinqolo). Boliviyalı. Moyses Gevaranın qrupunun tərkibində üsyançılara qoşulub. 1967-ci ilin iyulunda Eusebio ilə birlikdə fərarilik edib. Boliviya ordusunun əsgərlərinə partizanların silah-sursat, dava-dərman və kağız-kuğuzlarını gizlədikləri xəlvətxanaların yerini göstərib.

Uqo Losano. Boliviyalı stomatoloq. Gizli fəaliyyətin üzvü.

Umberto Ramires. Boliviya Kommunist Partiyasının lideri.

Umberto Rea Klavixo. Partizanlarla əməkdaşlıq edən boliviyalı həkim.

Umberto Vaskes Vianya (Umberto). Boliviyalı. Loronun qardaşı. 1967-ci ildə şəhərdə yeni yaranan gizli fəaliyyətin işində iştirak edib. Təqiblərdən yaxa qurtarmaq üçün Kubaya yollanıb və burada BXAO-nun yenidən qurulması üçün qoşulub. Baxışlarındakı fərqlərə görə kubalı yoldaşları ilə əlaqəni kəsib. 1970-ci ildə Parisdə Ramiro Aliaqa Saravia ilə birlikdə "Boliviya: kontinental inqilab haqqında esse" sənədini yazıb və yayıb.

Urbano. Bax: **Leonardo Tamayo Nunyes (Urbano).**

Valter. Bax: **Valter Aransibiya Ayala (Valter).**

Valter Aransibiya Ayala (Valter). Boliviyalı. 1941-ci il yanvarın 21-də Potosi ştatındakı Male şəhərində doğulub. Kuba inqilabını dəstəkləyən yerli "Linkoln-Murilyo-Kastro"

gənclər təşkilatının yaradıcılarından biri sayılır. Boliviya komsomolunun işində fəal surətdə iştirak edib, mərkəzi komitəyə daxil olub. Yanvarın 21-də Nyakauasu rançosuna gəlib. Aryerqardın sıralarına daxil edilib. 1967-ci il avqustun 31-də Vado del Yeso keçidi yaxınlığındakı döyüşdə qətlə yetirilib.

Viktor. Bax: **Kasildo Kondori Varqas Koçi (Viktor).**

Viktorio Kodovila. Argentinalı. Argentina Kommunist Partiyasının katibi.

Villi. Bax: **Simeon Kuba Sanabria (Villi).**

Vilo. Bax: **Xuan Vitalio Akunya Nunyes (Xoakin, Vilo).**

Visente Rokabado Terrasas (Orlando). Moyses Gevaranın qrupunun tərkibində partizanlara qoşulub. Bir neçə gün sonra – hələ döyüş əməliyyatları başlamamış fərariyyət edib. Onun təxribatçı və təhlükəsizlik xidmətinin əməkdaşı olması ehtimalları mövcuddur. Kamiridə keçirilən məhkəmə onu siyasi qəsdə iştiraka görə nəzərdə tutulan cinayət məsuliyyətindən azad edib.

ƏHƏMİYYƏTLİ TARİXLƏR

Adı	Doğum tarixi	Doğulduğu yer	Ölüm tarixi	Qətlə yetirildiyi yer
Ernesto Gevara de la Serna	14 iyun 1928-ci il	Rosario, Argentina*	9 oktyabr 1967-ci il	La-İquera kəndinin məktəbi, Boliviya**
*Gevara dördə beş dəqiqə işləmiş Rosario şəhərinin klinikasında dünyaya gəlib. Bu şəhər təsadüfən onun doğum yeri olub. Belə ki, valideynləri yaşadığıları Misyonesdən Buenos-Ayresə yollanarkən yolda hamilə anasının sancıları başlayıb və onu Rosario şəhərinin klinikasına gətiriblər.				
**Gevaranın sonuncu döyüşü 1967-ci il oktyabrın 8-də Boliviyaadakı Kebrado de El-Yuro dərəsində olub. Yaralanan, silahı yararsız hala düşən Çeni əsir götürüblər və səhəri gün günorta dördə on daqiqə işləmiş qətlə yetiriblər.				
Ernesto Gevaranın təxəllüsləri və ləqəbləri				
TETE Tete	Anadan olandan 6 gün sonra valideynləri Gevaranı belə çağırmağa başlayıblar. Sonralar o yazdığı bəzi məktublarnın altından imza qoyarkən bu təxəllüsdən istifadə edib.			
FUSER Fuser	Alberto Qranado uşaqlıq dostlarının Gevaraya verdiyi bu təxəllüsü Furibundo (Qəzəbli) Sernanın qısaldılmış forması kimi izah edir.			
PELAO Pelao	Keçəl. Bir vaxtlar saçlarını dibindən qırxdırdığına görə bəzi dostları onu belə çağırırmışlar.			
CHANCHO Çanço	Donuz. O dövrdə tibb sahəsini öyrənən tələbələr arasında geniş yayılan müraciət formalarından biri olub. Adətən, meyiti yararkən ölçək geyinməyənləri belə adlandırmışlar.			
CHANG CHO Çanq Ço	Yazdığı bəzi jurnalist yazılarının və məktublarnın altına bu imzayı qoyub.			
CHE Çe	Argentinada müraciət formalarından biridir. Kosta-Rikada, Qvatemala və Meksikada Gevaranı tanıyan kubalılar ona belə müraciət edirmişlər. Zaman keçdikcə bu haylama forması onun adının bir hissəsinə çevrilib və o bütün dünyada Ernesto Çe Gevara kimi tanınıb.			
RAMON BENİTEZ Ramon Benites*	1965-ci ilin aprelində Kubadan Konqoya yollanarkən pasportundakı adı.			
TATU Tatu	Bu təxəllüsdən Konqo meşələrində partizan müharibəsi apardığı dövrdə istifadə edib.			
RAUL VAZQUEZ ROJAS Raul Vaskes Roxas	1965-ci il dekabrın 26-dan etibarən istifadə etdiyi pasportundakı adı. Konqodan Şərqi Avropa ölkələrinə yollanarkən üstündə məhz bu pasportu olub.			
RAFAEL ALVAREZ HERNANDEZ Rafael Alvares Hernandes	1966-cı ilin iyulunda Praqa, Vyana və Moskvada olub, Havanaya geri dönərkən pasportundakı adı.			

LUİS HERNANDEZ GALVEZ Luis Hernandez Qalves	1966-cı il oktyabr ayının 23-də Kubadan Moskvaya yola düşərkən pasportundakı adı.
ADOLFO MENA GONZALEZ Adolfo Mena Qonsales	1966-cı ilin oktyabr-noyabr aylarında Boliviya yollanarkən pasportundakı adı.
RAMON Ramon	Boliviyadakı partizan müharibəsi zamanı əsasən bu təxəllüsdən istifadə edib.
FERNANDO Fernando	Boliviyadakı partizan müharibəsi zamanı istifadə etdiyi digər təxəllüsü.
*1966-cı ilin oktyabrında Moskvadan Praqaya yollanarkən də bu pasportundan istifadə edib.	

Ernesto Gevaranın ailəsi		
Validəyləri*		
Adı	Doğum tarixi və yeri	Ölüm tarixi və yeri
Ernesto Gevara Linç	1900 Buenos-Ayres, Argentina	3 mart 1987 Havana, Kuba
Seliya de la Serna i Lyosa	23 iyun 1908 Buenos-Ayres, Argentina	18 may 1965 Buenos-Ayres, Argentina
Qardaş və bacıları		
Seliya Gevara de la Serna	31 dekabr 1929 Argentina	
Roberto Gevara de la Serna	18 may 1932 Argentina	
Ana Mariya Gevara de la Serna	28 yanvar 1934 Argentina	1988 Havana, Kuba
Xuan Martin Gevara de la Serna	18 may 1943 Kordoba, Argentina	
Uşaqları**		
Hilda Beatris Gevara Qadea	15 fevral 1956 Meksiko, Meksika	21 avqust 1995 Havana, Kuba
Aleyda Gevara Març	24 noyabr 1960 Havana, Kuba	
Kamilo Gevara Març	20 may 1962 Havana, Kuba	
Seliya Gevara Març	14 iyun 1963 Havana, Kuba	
Omar Peres Lopes***	19 mart 1964 Havana, Kuba	
Ernesto Gevara Març	24 fevral 1965 Havana, Kuba	
*Ernesto və Seliya 1927-ci ildə evləniblər və Misyonəşə köçüblər.		
**Çe Gevara 1955-ci il avqust ayının 18-də perulu Hilda Qadea Akosta ilə Meksikanın Tepositlan şəhərində evlənib. 1959-cu il may ayının 22-də onlar boşanıblar. 1959-cu il iyun ayının 2-də Ernesto kubalı Aleida Març Torres ilə Havanada ailə qurub.		
***Çe Gevaranın Liliya Roza Lopesdən olan kəbindənkənar oğlu.		

Ernesto Gevaranın Argentinada yaşadığı ünvanlar		
İl	Şəhər	Ünvan
1928	Rosario	Urquiza döngəsi, Kalle Entre Rios küçəsi, №480*
Avqust-sentyabr	Buenos-Ayres	Santa Fe i Quis
1929	Misyones**	Asiende Karaquatey
	Buenos-Ayres	San-Isidro rayonu, Alem küçəsi
1932	Buenos-Ayres	Penya döngəsi, Bustaiante küçəsi
1933	Kordoba	Kordoba əyaləti, Villa Arquello
1933-1943	Alta-Qrasiya	"La Qruta" mehmanxanası
	Villa Çikita	Avellaneda küçəsi
	Villa Nidiya	Avellaneda küçəsi
	Şale de Fuentes	
	Şale de Ripamonte	
	Villa Nidiya	
1943-1946	Kordoba	Çili küçəsi, N 288
1946-1953	Buenos-Ayres	Xose E Uriburu döngəsi, Arenales küçəsi, N2208

*Valideynləri cəmi bir neçə gün burada yaşayıblar.

**Misyones nəhəng zolaq kimi Braziliya və Paraqway arasında yerləşir. Burada iki böyük çay – Parana və Uruqway axır. Mərkəzi dağ silsiləsinin yüksəkliyi təxminən 1200 metrdir. Gevaralar ailəsinin evi Parananın döngəsindəki eni 600 metrə çatan təpədə yerləşmiş.

Ernesto Gevaranın təhsili*	
Şəhər	Təhsil müəssisəsi
Alta Qrasiya	Xose San Martin məktəbi
Alta Qrasiya	Manuel Solares məktəbi
Kordoba	Dekan Funes Milli kolleci
Buenos-Ayres	Buenos-Ayres Universiteti Tibb fakültəsi

*Oxumağı və yazmağı Gevaraya anası öyrədib.

Ernesto Gevaranın Argentinadakı iş yerləri	
1946	Kordoba yaxınlığındakı Villa Mariya şəhərciyinə ezam olunub*
1946	Kordobaya göndərilib
1950	Buenos-Ayres Bələdiyyəsi Səhiyyə İdarəsində həkim kimi təcürüb keçib
1950	Doktor Salvador Pizanınin allergiyanın tədqiqatı ilə məşğul olan institutunda (Buenos-Ayres) çalışıb
1951	Florentin Ameqino və Ana Q. ticarət gəmilərində sanitariya işləyib**

*Kordobayla Rosario arasındakı Bell Vill və Villa Mariya şəhərciklərində mütəxəssis kimi çalışıb.

**Argentinanın cənubundakı Komodoro Rivadaviya limanından Braziliyanın San Paulo şəhərinə, Venesuelaya və Trinidad Tobaqoya səyahət edib.

Ernesto Gevaranın 1950-ci ildə Argentinanın bir neçə şimal vilayətinə səyahəti

Norton velosipedinə Kuççiollo markalı mühərrik quraşdırır və universitetdəki tətillər dövründən istifadə edib, 1950-ci il yanvar ayının 1-də səyahətə çıxır (səyahətə çıxanda Ernesto tibb fakültəsinin tələbəsiydi və Argentinanın paytaxtı Buenos-Ayresdə yaşayırdı).

Səyahət Buenos-Ayresin şimalından başlayır. Buradan Argentinanın şimal-şərqindəki Santa-Fe vilayətinə yollanır.

Kordoba şəhərinə gəlir. Kordobada 1942-ci ildən tanıdığı Qranadolar ailəsinin evində qalır.

Argentinanın şimalının mərkəzi vilayətində, Kordobadan şərqdə yerləşən San-Fransisko del Çanyar şəhərində olur.

Əvvəlcə Loreto yaşayış məntəqəsinə, oradan isə Argentinanın Qran Çako rayonunun Santyaqo del Estero əyalətinə yollanır.

Santyaqo del Esterodan qərbdə yerləşən, şərq hissəsi düzəngahlıq, qərb hissəsi isə dağlıq olan Tukuman əyalətinə gəlir. Burada yerli qəzetlərdən biri onun səyahəti haqqında yazı dərc edir.

Əsası 1582-ci il aprel ayının 16-da Hernando de Lerma tərəfindən qoyulan və ölkənin şimal-qərbində yerləşən Salta əyalətinə gəlir. Gevara yol gündəliyində buranı çoxlu şələlələri və nəm havası olan, amazon meşələrinə bənzəyən tropik meşə kimi səciyyələndirir.

Saltadan şimal-qərb əyaləti, Puna de Atakama regionunun bir hissəsi olan, And dağlarının qərbdə hündürlüyü 5000 metrə çatan dağ silsilələri ilə əhatələnən Jujuya yollanır. Buradan bibisi Beatrisə məktub yazır. Saltaya geri dönərkən xəstəxanaya baş çəkir. Yol gündəliyində xəstəxanaya bir turist kimi yox, xəstələr, onların xəstəlikləri, xəstəxana şəraiti ilə yaxından tanış olmaq üçün baş çəkdiyini qeyd edir.

Katamarca və La Rioxa mahallarından keçib Argentinanın şimal-qərbində yerləşən, ərazisinin böyük bir hissəsində quraqlıq olan San-Xuan əyalətinin eyniadlı paytaxtına gəlir.

Mendoza şəhərinə yollanır.

Argentina paytaxtına geri dönməzdən əvvəl ölkənin qərb hissəsinin mərkəzində yerləşən San Luis əyalətinin cənubunda olur. San Luisdən Buenos-Ayres əyalətinin şimal hissəsinə adlayır.

Ernesto Gevara səyahət boyu ümumilikdə 4500 kilometr yol qət edir. Onun çəkdiyi fotosəkillər mühərrikindən səyahət zamanı istifadə etdiyi firmanın xahişi ilə “Fiqaro” jurnalında dərc olunur.

İkinci səyahət*: 29 dekabr 1951** - 17 iyul 1952	
Tarix	Ölkə
29 dekabr-13 fevral	Argentina
14 fevral-23 mart	Çili
24 mart-22 iyun	Peru
23 iyun-14 iyul	Kolumbiya
14 iyul-26 iyul	Venesuela
*Bu səyahət zamanı Ernesto Gevara Argentinanı və Latın Amerikasının digər ölkələrini dostu Alberto Qranado ilə birlikdə gəzir.	
**1951-ci ildə Florento Ameqinyo gəmisində sanitar işlədiyi vaxt Gevara Argentinanın cənubundakı Komodoro Rivadaviya limanından Braziliyanın San Paulo şəhərinə, Venesuelaya və Trinidad Tobaqoya səyahət edir.	

1951

29 dekabr – Birgə səyahətə çıxmağa hazırlaşdığı dostu Alberto Qranado ilə görüşmək üçün Norton motosiklində (onlar bu motosikli Poderosa II (Qüvvətli II) adlandırırdılar) Buenos-Ayresdən 640 kilometr şimalda, dəniz səviyyəsindən 440 metr yüksəklikdə, geniş qumsal vadidə yerləşən, əsası Luis Xeronim de Kabrera tərəfindən qoyulmuş Quizquizakata adlanan yerdə, Kordobadan ayrılıb cənuba doğru hərəkət edir.

30 dekabr – Santa Fe əyalətində, Parana çayının sağ sahilində yerləşən, 1852-1861-ci illərdə Buenos-Ayres Argentina Konfederasiyasından ayrılarkən kiçik bir kəndin

yerində yaradılan və ölkənin daxili limanına çevrilən Rosario şəhərinə gəlirlər.

31 dekabr – Əsası 1536-cı ilin fevralında Pedro Mendoso tərəfindən qoyulan, La Plata çayının mənsəbinin sağ sahilində Parana-Paraqvay-Uruqvay çayları şəbəkəsinin geniş vadisində yerləşən Argentina paytaxtı Buenos-Ayres şəhərinə çatırlar. Yeni ili burada qarşılayırlar.

1952

4 yanvar – Buenos-Ayresdən Miramar kurortuna yollanırlar.

6 yanvar – Mar del Platadan yüz kilometr şimalda yerləşən Villa Qesselə gəlirlər. Bu vaxta qədər onlar artıq 1200 kilometr yol qət etmiş olurlar. Öz yol gündəliyində Gevara ilk dəfə dənizi görərkən dostu Alberto Qranadonun necə sevindiğini təsvir edir və dənizin onun üçün nə demək olduğunu müfəssəl şəkildə açıqlayır.

13 yanvar – Miramar kurortuna çatırlar.

14 yanvar – Mar del Platanın cənubunda, Atlantik okeanı sahillərində yerləşən Nekoçea şəhərində olurlar.

16 yanvar – Əsası XIX əsrin ilk otuz ilində qoyulan, Argentinanın qərbində, Buenos-Ayres əyalətində, Buenos-Ayres şəhərindən cənubda, Mar del Platadan cənub-qərbdə yerləşən Baiya Blankaya gəlirlər.

21 yanvar – Çole Çoelə yollanırlar. Argentinanın ot bitməyən ən quraqlıq ərazisindən keçirlər. Öz yol gündəliyində həmin gün Gevara özünü yaxşı hiss etmədiyini yazır.

25 yanvar – Baiya Blankanın qərbindəki Çole Çoelə çatırlar.

29 yanvar – Pyedra de Aqila şəhərində olurlar.

31 yanvar – San Martin de los Andesə gəlirlər.

8 fevral – Çili ilə sərhəddə qədər uzanan, çililərin Esmeralda və ya Bütün Müqəddəslərin Gölü adlandırdıqları, hər cəhətdən böyük əhəmiyyətə malik Nauel Uapi gölünün şimal sahilinə çatırlar və burada gecələyirlər.

11 fevral – Argentinanın cənub-qərbinin mərkəzi vilayətində, Rio Neqro əyalətində, Nauel Uapi gölünün vadisində yerləşən San-Karlos Bariloçe şəhərinə gəlirlər. Burada Milli Jandarmeriyanın binasında qalırlar. Sonra Çili ərazisinə keçmək üçün Modesta Viktoriya gəmisinə minirlər. Gəmiylə səyahət Nauel Uapidən Puerto Blestə qədər davam edir. Puerto Blestdən Puerto Aleqreyə yollanırlar və bir başqa gəminin göyərtəsində Argentinanın sərhəd məntəqəsi olan Puerto Friasa çatırlar.

14 fevral – Pertoueyə gəlirlər. Gəmiylə səyahətləri burada başa çatır.

16-17 fevral – Pertouedən şimalda yerləşən Osornoda olurlar.

18 fevral – Valdiviya limanına gəlirlər. Burada yerli qəzetlərdən birinə müsahibə verirlər. Müsahibənin başlığında yazılır: “İki cəsarətli argentinalı reyder motosikldə Valdiviyaya təşrif buyurublar”.

19 fevral – Temukoya yetişirlər. “Austral” qəzeti onlarla “İki argentinalı leproloq-mütəxəssis Cənubi Amerikanı motosikldə səyahətə çıxıb” başlıqlı müsahibə dərc edir. Temukoda motosiklin mühərriki xarab olduğuna görə burada qalib onu təmir edirlər.

21 fevral – Çilinin mərkəzi Kəntin əyalətinin Lautaro rayonuna gəlirlər. Burada fiestaya yollanırlar. Şərab içib

sərxoş olan Ernesto bir qızla rəqs edərkən münacişə yaranır və onlar fiesta keçirilən yeri tərk edirlər.

27 fevral – Bio-Bio əyalətinin paytaxtı Los-Anjeles yaşayış məntəqəsində yangınsöndürənlər korpusunun kazarmasında gecələyirlər. Səhər tezdən həyəcan siqnalına yuxudan oyanırlar və yangının söndürülməsində iştirak edirlər. Ernesto özünü təhlükəyə atıb od içindən bir pişiyi xilas edir.

1 mart – Motosikllərinin mühərriki sıradan çıxdığına görə müxtəlif nəqliyyat vasitələrindən istifadə etməklə əsası 1541-ci ildə Pedro de Valdiviya tərəfindən qoyulmuş Çili paytaxtı Santyaqoya gəlirlər. Motosikllərini burada qoyurlar.

7 mart – Körfəz sahilində yerləşən Valparaiso şəhərində olurlar. Gevara yol gündəliyində bu şəhəri ətraflı təsvir edir.

8 mart – Xəlvəti San-Antonio gəmisinə minib Valparaisodan Antofaqaste istiqamətində hərəkət edirlər. Yolun bir hissəsini tualetdə gizlənirlər. Sonradan özlərini gəminin kapitanına təqdim edib vəziyyəti ona başa salırlar.

11 mart – Çilinin şimalında yerləşən Antofaqasteyə çatırlar. Arikaya səyahət etmək qərarına gəlirlər.

12 mart – Uzunluğu 3200, eni 1200, dərinliyi 315 metr olan Çukikamata geoloji yatağına yollanarkən yolüstü Bakuedanoya baş çəkirlər.

13 mart – Çukikamata mədənlərinə gəlirlər və mədəncilərin Şimali Amerika şirkətləri tərəfindən istismar edildiyinin şahidi olurlar.

20 mart – Bir yük maşınından düşüb digərinə minməklə Çilinin şimalında, Sakit okean sahillərində yerləşən və əsası XVI əsrdə qoyulan İkika şəhərinə gəlirlər.

22 mart – Çilinin şimalında, Sakit okean sahillərində, Peru sərhəddinin yaxınlığında yerləşən Arikaya yollanırlar. Gevara öz yol gündəliyində Arikanın öz əvvəlki sahibi peruluları hələ də unutmayan, coğrafi yaxınlığına baxmayaraq bir-birindən fərqlənən bu iki ölkə arasında qapı rolunu oynayan əhəmiyyətli bir liman olduğunu yazır.

23 mart – Arikadan Peru ərazisinə keçirlər.

24 mart – Perunun Takna şəhərinə yetişirlər. Ernesto yol gündəliyində buradakı insanların kasıbçılıq içində yaşadığını xüsusi qeyd edir. O, Xose Martinin şeirindən bu misraları xatırlayır: “Mən öz taleyimi dünyanın kasıbları ilə bölüşmək istəyirəm...”.

25 mart – Kilsəsi memarlıq abidəsi qədər dəyərli olan qədim, yaraşlıq Tarata şəhərciyinə gəlirlər. Taratadan hindilərlə dolu yük maşınında ayrılırlar.

26 mart – Perunun Titikaka gölünün sahilində, qərbə doğru 3827 metr yüksəklikdə, Limadan 1309 kilometr aralıqda yerləşən, ölkənin ən böyük göl limanı olan Puno şəhərinə gəlirlər. Burada kilsəyə və kitabxanaya baş çəkirlər. Gevaranın yol gündəliyində bu nəhəng gölün müqəddəs göl olduğu yazılıb.

28 mart – Xuliakaya gedən yük maşınında yola çıxırlar. Orada Kuskoya gedən başqa bir yük maşınına minirlər.

29 mart – Perunun cənubunda, Puno rayonunda yerləşən Ayaviri şəhərinə yetişirlər.

30 mart – Sikuanidə olurlar. Kusko departamentinin Lima sərhəddinin 1179 kilometrliyində, dəniz səviyyəsindən 3400 metr yüksəklikdə yerləşən, ispandilli Latın Amerikasının arxeoloji paytaxtı sayılan, inklərin qədim paytaxtının

yerində, And dağlarının şərq qolu Vilkanuta dağ silsiləsində salınan eyniadlı şəhərinə gəlirlər. Burada şəhər kitabxanasına baş çəkirlər, amerikalı yazıçı Hayrem Biqhemini “İnklərin itirilmiş şəhəri” əsərini oxuyurlar, şəhər məbədlərini gəzirlər. Sonra Ollantaytambo şəhərciyinə yollanırlar. Valle Saqrado de los İnkosa yolu öyrənmək üçün Kuskoya qayıdırlar.

3 aprel – Qatarla İspan müstəmləkəsindən əvvəlki Amerika sivilizasiyasının ən məşhur tikilisi olan Maçu-Pikçuya yollanırlar.

5 aprel – And dağ silsiləsinin təpəsində tikilən, zirvəni əhatələyən terraslar üzərində cənub-qərbə və şimal-qərbə təxminən 400 metrədən 200 metrə qədər uzanan qədim ink şəhəri Maçu-Pikçuya çatırlar. İnk sivilizasiyası ilə tanış olurlar, Luis Buturun “İnklərin sosialist imperiyası” kitabını oxuyurlar.

6 aprel – Kuskoya geri dönüb inklərin imperiyasının əyləncə mərkəzi olan Yukaya baş çəkirlər.

10 aprel – Yük maşınında Limadan şərqdə, 3249 metr yüksəklikdə yerləşən Perunun mərkəzi əyaləti Uankayoya yollanırlar.

11 aprel – Abankaya vadisində 2398 metr yüksəklikdə yerləşən eyniadlı şəhərə gəlirlər.

13 aprel – Uankayamada olurlar. Burada Ernestonun astması kəskinləşir. Uambo xəstəxanasına getmək üçün at kirayələyirlər.

14 aprel – Uambo xəstəxanasına gəlirlər. Burada xəstələrin vəziyyəti ilə tanış olurlar. Hindilərin bu vilayətdə ağır şəraitdə yaşadıklarını, nökrəçilik etdiklərini görürlər.

15 aprel – Uankayamaya qayıdırlar.

16 aprel – Peru mərkəzinin cənub rayonu olan Andauyasa gəlirlər. Ernestonun yenə astması kəskinləşir və o, iki gün xəstəxanada qalmalı olur.

19 aprel – Ayakuçoya gedən yük maşınında yola çıxırlar.

22 aprel – Perunun mərkəzindəki Ayakuço rayonuna çatırlar.

23 aprel – Limaya səyahətlərini davam etdirirlər. Arko şəhərinə gəlirlər.

25 aprel – Əvvəlcə Uankayoya, gecə saat birdə isə La Mersedesə yetişirlər.

26 aprel – Dəniz səviyyəsindən təxminən 1000 metr yüksəklikdə yerləşən Oxapampa adlı yaşayış məntəqəsinə yollanırlar.

28 aprel – San Romana çatırlar. Ernesto yol gündəliyində burada ərzaq əldə etmək üçün nə kimi fırıldaqlar işlətdiklərini təfərrüatı ilə yazıb.

30 aprel – Tarmada olurlar.

1 may – Perunun Sakit okean sahillərində yerləşən və əsası 1535-ci ildə Fransisko Pissaro tərəfindən qoyulan paytaxtı Limaya gəlirlər. Limanın cüzamlı xəstələr müalicə olunan əsas xəstəxanasına baş çəkirlər. Peru paytaxtında Soraida Boluartenin Leonsio Prado küçəsi, 714-də yerləşən evinə gəlirlər. Limada “Dos de Mayo” və “Loysa” xəstəxanalarında olurlar, Antropoloji muzeyə, Rimak çayı üzərindəki körpüyə, San-Markos Universitetinə, Milli Kitabxanaya və Kalyao limanına baş çəkirlər. Təxminən 20 gün Limanın əsas xəstəxanasında xəstələrlə birgə qalırlar.

17 may – Limadan Amazoniyadakı San-Pablo xəstəxanasına yollanırlar.

19 may – Peru mərkəzindəki Çaupimarka rayonunun əsas şəhəri Sero de Paskoya gəlirlər. Səyahət etdikləri maşının qabaq sol təkərinin oxu sındığına görə bir neçə gün burada qalmalı olurlar.

22 may – Neskuilyaya gəlirlər.

24 may – Suları Maranyonun sularına qarışıb Amazon axınıni formalaşdıran, Anddaxili hidroqrafik şəbəkənin çayı olan Ukayali çayı sahilindəki Pukalpaya çatırlar. Ernesto çayda çiməndən sonra yol gündəliyində burada qəribə balıqın olduğunu qeyd edir. Amazon meşəsində, gözdən-qulaqdan uzaq bir yerdə yerləşən Pukalpadakı qara qızdırmayla mübarizə mərkəzinə baş çəkirlər.

25 may – La Senepa qayığında Amazonka ilə İkitos istiqamətində üzürlər.

1 iyun – Lorento rayonunun Limanın 1000 kilometrliyində, keçilməz amazon cəngəlliklərində yerləşən, ölkənin ən əhəmiyyətli çay limanlarından biri sayılan paytaxtı İkitosa gəlirlər. Yerli xəstəxananın həkim heyəti ilə tanış olurlar. İkitosda olduqları zaman Ernestonun astması yenə kəskinləşir.

6 iyun – Kirayələdikləri “Qu quşu” adlı kiçik qayıqda Cənubi Amerikanın Atlantik okeanın cənub hissəsinə tökülən, dünyanın ən bolsulu, uzunluğuna görə üçüncü çayı olan Amazonkayla üzərək San-Pablo xəstəxanasına yollanırlar.

7 iyun – San-Pabloya gəlirlər. Burada doktor Federiko Breziani ilə görüşürlər.

8 iyun – Xəstəxananı idarə edən rahibə Albertaya baş çəkirlər.

9 iyun – Xəstəxananın həkimləri və işçiləri ilə tanış olurlar. Onlar xəstələrin və bu vilayətin əhalisinin ağır şəraitdə yaşadıklarından şikayətlənirlər.

14 iyun – Xəstələrlə və tibb işçiləri ilə birgə Ernestonun ad gününü qeyd edirlər.

15 iyun – Hindi qəbiləsi Yaquasin qonağı olurlar.

19 iyun – Amazonka çayının sahili boyunca səyahətlərinə davam edirlər.

20 iyun – “Mambo-Tanqo” salında Amazonkayla Kolumbiyanın cənub yaşayış məntəqələrindən biri olan Letisiya istiqamətində üzürlər.

23 iyun – Letisiyaya çatırlar. Burada ordu futbol komandasının məşqçiləri ilə iş müqaviləsi imzalayırlar və görməli olduqları işləri 10 günə tamamlayırlar.

2 iyul – Əsası 6 avqust 1538-ci ildə Qonzalo Ximenes de Kesada tərəfindən Yeni Qranada Krallığının paytaxtı kimi qoyulan və Santa Fe adlandırılan, dəniz səviyyəsindən 2640 metr yüksəklikdə yerləşən Kolumbiya paytaxtı Boqotaya gəlirlər. Burada Ernesto gümüş bıçağını əlindən almaq istəyərkən polisə müqavimət göstərdiyinə görə saxlanılır. 10 günə yaxın qaldıqları bu ölkədəki mövcud vəziyyəti Gevara yol gündəliyində ətraflı təsvir edir.

11 iyul – Boqotadan çıxıb Venesuela istiqamətində yola düşürlər.

12 iyul – Kukuta şəhərinə çatırlar.

14 iyul – Kolumbiyanı Venesueladan ayıran Taçira çayı üzərindəki körpüdən keçib San Kristobala gəlirlər.

16 iyul – Venesuelanın şimal-qərbində, dəniz səviyyəsindən 566 metr yüksəklikdə yerləşən, əsası 1552-ci ildə Xuan

de Vilyeqas tərəfindən qoyulan və Yeni Seqoviya adlandırılan Barkisimeto şəhərinə yetişirlər.

17 iyul – Venesuelanın əsası 25 iyul 1567-ci ildə qədim hindi şəhəri Karakasın yerində Dieqo Lozado tərəfindən qoyulan və Santyaqo Leon de Karakas adlandırılan, dəniz səviyyəsindən 922 metr yüksəklikdə yerləşən paytaxtı Karakasa gəlirlər. Karakasda Mixares və Mercedes küçələrinin kəsişməsində yerləşən Katolik Gənclər Pansionunda qalırlar. Bir neçə gün sonra Ernesto tibbi təhsilini tamamlamaq üçün vətəni Argentinaya dönmək qərarına gəlir.

26 iyul – Dostu Alberto Qranado ilə Venesuelada vida-laşb təyyarəylə Mayamiyə (ABŞ) uçuş. Təyyarənin mühərriki sıradan çıxdığına görə bir ay Mayamidə qalmalı olur. Bu müddətdə çörək pulu qazanmaq üçün restoranlarda ofisiant işləyir, qab-qacaq yuyur.

31 avqust – Argentina paytaxtı Buenos-Ayresin hava limanında təyyarədən yerə enir.

Üçüncü səyahət: 7 iyul-20 dekabr 1953*	
Tarix	Ölkə
7-10 iyul	Argentina
10 iyul-16 avqust	Boliviya
16 avqust-28 sentyabr	Peru
28 sentyabr-28 oktyabr	Ekvador
29 oktyabr-noyabrın bir hissəsi	Panama
Noyabr	Kosta-Rika
Dekabr	Nikaraqua
Dekabr	Honduras
Dekabr	Salvador
20 dekabr	Qvatemala**
*Bu səyahətə Ernesto Gevara Alta Qrasiyadakı uşaqlıq dostu Karlos (Kalika) Ferrer ilə birgə çıxır.	
**1953-cü il dekabrın 20-sində Ernesto Qvatemalaya gəlir.	

1953

7 iyul – Buenos-Ayresin mərkəzi dəmiryol stansiyası Retirodan ikinci dərəcəli qatarla Boliviya istiqamətində

yola düşürlər. Əsas məqsədləri buradan Venesuelaya keçmək və bu ölkəni özləri üçün yenidən kəşf etmək olur. Qatar Buenos-Ayres, Santa Fe, Kordoba, Santyaqo del Estero, Salta, Tukumani Jujuy əyalətlərindən keçir. Nəhayət, Boliviya ilə sərhəddə, 5000 metr yüksəklikdə yerləşən La Kiaka şəhərinə apararı Umauaka dərəsinə yetişirlər.

10 iyul – Boliviyanın Vilyason şəhərinə gəlirlər. Paytaxt La-Pasa yollanırlar.

11 iyul – Sahəsi 1 098 581km² olan Boliviyanın paytaxtı La-Pasa çatırlar. Səhərisi gün Çe Gevara anasına məktub yazıb Boliviya paytaxtı haqqında təəssüratlarını onunla bölüşür. Boliviyada olduqları müddətdə onlar La-Pas departamentinin tropik vilayəti Yunqasa və Volfqanq mədənlərinə baş çəkirlər, Tiananko xarabalıqlarına səyahət edirlər. Avqustun ortalarında Peruya yola düşürlər. Titikaka gölündə kanoe icarəyə götürürlər və Günəş adasına gedirlər. Anasına məktubunda Çe buranın inklər dövrünün məşhur ziyarətgahı sayıldığını və səyahətə çıxmağa onu həvəsləndirən şeylərdən birinin məhz buranı görmək olduğunu yazır.

16 avqust – Titikaka gölündə, Peruyla Boliviyanın sərhəddində yerləşən Quaki limanına gəlirlər.

18 avqust – Perunun Yunquyo şəhərində olurlar. Qatarla Kuskoya səyahət etmək üçün Punoya yollanırlar.

21 avqust – Kuskoya gəlirlər (bu, Ernestonun Kuskoya artıq ikinci səfəri idi).

2 sentyabr – Maçu Pikçuya baş çəkirlər. İkinci dəfə bu ink şəhərini gəzən Gevara buranın insanın təsəvvür edə biləcəyi ən gözəl yerlərdən biri olduğunu qeyd edir. Peru paytaxtı Limaya yollanırlar.

28 sentyabr – Ekvadorun Quayakil şəhərində yerləşən, ölkənin ən böyük və ən əhəmiyyətli limanı olan Bolivara gəlirlər (1822-ci il iyul ayının 26-da azadlıq döyüşçüləri Simon Bolivar və Xose San Martin məhz bu limanda öz tarixi mü sahiblərini veriblər).

2 oktyabr – Quayakil şəhərində olurlar.

4 oktyabr – Venesuelaya getmək üçün Kitoya yola düşən dostu Karlos Ferrerlə vidalaşib ayrılır.

25 oktyabr – Prezident Xakobo Arbensin başçılıq etdiyi mütərəqqi hökuməti olan Mərkəzi Amerika dövləti Qvatemalaya getmək qərarına gəlir. Panamaya üzən gəmidə səyahətə davam edir.

29 oktyabr – Panamaya çatır. Kanalın yaxınlığındakı yerləri gəzir.

Noyabr – Kosta-Rikaya gəlir. Burada kubalılar Kaliksto Qarsia və Severino Rosel ilə tanış olur. Tez-tez “Palas” mehmanxanasının aşağı həyətində yerləşən və beynəlmiləl kafe kimi tanınan Soda Plasaya baş çəkir.

Dekabr – Kosta-Rikanın San Xose şəhərindən çıxıb Nikaraquaya yollanır. Yolda Eduardo Qarsia ilə birgə səyahət etdiyi yük maşını aşdığına görə ayağı zədələnir. Nikaraquadan Honduras, oradan isə Salvadora səyahət edir.

20 dekabr – Qvatemalaya gəlir. Qvatemala şəhərinin 5-ci küçəsindəki pansiona yerləşir.

Ernesto Gevaram Kubaya aparar yol	
Tarix	Ölkə
1953-1954	Qvatemala
1954	Salvador
1954-1956	Meksika
1956-1958*	Kuba
*Bu illərdə Kubada milli azadlıq mübarizəsində iştirak edib.	

Ernesto Gevara Qvatemalada

1953

Dekabr – Xakobo Arbensin idarə etdiyi ölkənin durumu ilə yaxından tanış olmaq üçün Qvatemalaya gəlir. Qvatemala paytaxtında perulu Hilda Qadea ilə tanış olur.

27 dekabr – 1953-cü il iyulun 26-da “Monkada” və “Karlos Manuel de Sespedes” kazarmalarına hücumda iştirak edən kubalılar – Antonio (Nyiko) Lopes, Mario Dalmau, Armando Arensibia və Antonio Dario Lopeslə Mirna Torresin Qvatemala şəhərinin Eskuintlia küçəsindəki evində görüşür.

1954

Yanvar – San Xuan Xakatepekesi, qədim Maya sivilizasiyasının xarabalıqları olan Kiriqvanı və bir neçə başqa şəhəri gəzir.

5 yanvar – Bibisi Beatrisə məktub yazıb ölkədəki siyasi vəziyyəti izah edir.

12 fevral – Atasına və bibisi Beatrisə məktub yazıb hakimiyyət əleyhinə atılan addımlardan söz açır və ölkədəki siyasi vəziyyəti xırdalıqlarınacan şərh edir.

21 fevral – Nikaraqualı inqilabçı Auqusto Sesara Sandinonun qətlə yetirilməsinin ildönümü ilə bağlı keçirilən tədbirlərə qatılır.

28 fevral – Salvadora gəlir. Qondurasa səfər etmək istəyir, amma viza ala bilmir.

Mart – Qvatemalada Milli Aqrar Bankın prezidenti doktor Alfonso Bauera Paisə baş çəkir.

Aprel – Anasına məktubunda Amerikanın ona gözlədiyindən daha böyük macərələr yaşadacağına əmin olduğunu yazır.

14-16 iyun – Şimali Amerika təyyarələrinin Qvatemala paytaxtı üzərində necə uçduqlarını və hərbi bazaları necə bombaladıqlarını öz gözləri ilə görür. Hərbi təcrübə toplamaq üçün Təcili Tibbi Yardım xidmətində və Gənclər Briqadasında qeydiyyatdan keçir.

18 iyun – Baş verənləri Xakobo Arbens hökumətinə qarşı təcavüz kimi dəyərləndirir və təcavüzkarlarla mübarizə aparmaq üçün gəncləri bir araya gətirməyə cəhd edir.

26 iyun – Qvatemala Milli Radiosu prezident Xakobo Arbensin istefa verdiyi haqqında məlumat yayır. (Sonralar Ernesto Gevara bu Mərkəzi Amerika ölkəsində yaşadığı dövrü “Mən Xakobo Arbensin süqutunu görmüşəm” adlı əsərində təsvir edir).

4 iyul – Anasına məktubunda Qvatemalada baş verənləri şərh edir.

Avqust – Argentina hökuməti Qvatemala paytaxtındakı Argentina səfirliyinə sığınan vətəndaşlarını bu ölkədən çıxarmaq üçün təyyarə göndərir. Amma o, Meksikaya yollanmağı planlaşdırdığına görə vətənə qayıtmır. Viza verilməsini gözlədiyi müddətdə Atitlan gölünə və onun ətrafındakı hər biri 12 həvaridən birinin adını daşıyan 12 kiçik şəhərə səyahət edir.

Sentyabr – Qatarla Qvatemaladan Meksikaya yollanır. Qatarda yaxın dostlarının “Patoxo” deyib çağırdığı qvatemalalı Xulio Roberto Kaseres ilə tanış olur. Meksikanın Çiapa ştatının paytaxtı Tukstlada qatardan enir.

Ernesto Gevara Meksikada

1954

21 sentyabr – Qatarda tanış olduğu Xulio Roberto Kasereslə birgə Mexiko şəhərinə gəlir. Şəhərin mərkəzində böyük ev kirayələyirlər.

10 oktyabr – Meksikanın Mərkəzi Xəstəxanasının baş həkimi Mario Salazar Mallyena ilə tanış olur və onun köməkliyi ilə xəstəxananın allergiya şöbəsində işə düzəlir. Həm burada, həm də Meksika Muxtar Universitetinin Tibb fakültəsində işləyir. Xəstəxanada allergiyadan əziyyət çəkən həmvətəninə müşayiət edən kubalı Antonio (Nyiko) Lopeslə yenidən görüşür.

Dekabr – Xəstəxanada ona kömək edən qarının xeyirxahlığından ilhamlanıb “Yaşlı Mariya” poemasını yazır.

25 dekabr – Çapultek gölünə səyahətə yollanır.

1955

1 yanvar – Toluka şəhərində olur.

10 aprel – Rəfiqəsi Tita İnfantaya ünvanladığı məktubda Kubaya səfər etmək niyyətində olduğunu yazır.

23 aprel – Verakrusdakı mütəxəssislər konqresinə allergiyanın tədqiqi ilə bağlı məruzə göndərir (sonralar o, “Allergiya” jurnalı üçün bəzi məqalələr də yazıb).

9 may – Anasına ünvanladığı məktubda planlaşdırdığı Kuba səfəri haqqında yazır.

18 may – Həftəsonunu Hilda Qadea ilə birgə Kuernavakda keçirir.

27 may – Anasına yazdığı məktubda yenə Kuba səfərindən söz açır.

İyun – Raul Kastro ilə görüşür.

İyul – Mariya Antoniya Qonsalesin evində – Kuba inqilabçılarının Mexiko şəhəri, Emparan küçəsi 49-da yerləşən qarargahında Fidel Kastro ilə tanış olur.

26 iyul – Mexiko şəhərindəki Çapultek bağında gənc qəhrəmanların şərəfinə ucaldılan abidənin önündə keçirilən Monkadoya hücumun ikinci ildönümünə həsr olunmuş tədbirdə iştirak edir. Tədbirdə Fidel Kastro nitq söyləyir.

18 avqust – Teposotlan şəhərində Hilda Qadea ilə evlənilir.

20 avqust – Bibisi Beatrisə ünvanladığı məktubda gələcək planlarından söz açır.

1 sentyabr – Verakrusda keçirilən tibb konqresində iştirak edir və allergiyaya dair tədqiqatları haqqında məruzə söyləyir.

24 sentyabr – Anasına yazdığı məktubda meksikalıların sentyabrın 16-da Argentinada Xuan Dominqo Peronun devrilməsinə münasibətini şərh edir, Meksikadakı həyatının müxtəlif təfərrüatlarından söz açır.

12 oktyabr – Popokatepetel vulkanına yaxından baxır.

1 noyabr – Meksikanın cənub vilayətlərinə səfərə çıxır. Meridada, Yukatanada, Verakrusda Uksmal, Çiçen İtsa və başqa xarabalıqlara baş çəkir, Papalkapan çayını görür, Verakrus şəhərində olur.

1956

15 fevral – Mexikoda qızı Hilda Gevara Qadea dünyaya gəlir.

Aprel – Kubalı inqilabçıların Qranmeyə yollanmazdan əvvəl, hazırlıq dövründə təlim keçdikləri Santa Roza rançosu kirayələnilir.

24 iyun – Bir neçə kubalı ilə birlikdə Meksika polisi tərəfindən həbs olunur. Migel Şults N 27 ünvanında saxlanılır.

6 iyul – Valideynlərinə ünvanladığı məktubda onlara vəziyyəti izah edir və Fidel Kastro ilə münasibətlərindən söz açır.

7 iyul – “Fidelə nəğmə” adlı poema yazır.

15 iyul – Anasına göndərdiyi məktubda valideynlərini onu anlamamaqda qınayır və sonda öz ideallarından imtina etməyəcəyini bildirir.

31 iyul – Bir neçə həftə həbsdə yatandan sonra ictimai təşkilatların səyi nəticəsində kubalı Kaliksto Qarsia ilə birlikdə azadlığa buraxılır.

Avqust – Yenidən inqilabçıların təlimində iştirak etməyə başlayır. Meksikada kubalı tələbələrin liderləri Fruktuozo Rodriqes, Co Vestbruk və Faure Çomla tanış olur.

Avqust – Xose Martinin kitabı haqqında xülasə hazırlayır.

Noyabr – Anasına ünvanladığı məktubda Kuba tarixini yaxşı öyrənə bilmək üçün yorulmadan müəliə etdiyini yazır.

25 noyabr – Fidel Kastronun başçılıq etdiyi kubalı inqilabçılar qrupu ilə birgə “Qranma” yaxtasının göyertəsində Meksikanın Tukspan limanından Kubaya yollanır. Qrupun leytenantı rütbəsini alır və tibbi təchizatın rəisi vəzifəsini icra edir.

Ernesto Gevara Kubada

Kuba inqilabı zamanı Ernesto Gevaranın tutduđu vəzifələr	
	Leytenant, İnqilab Ordusunun tibb xidmətinin rəisi
	İnqilab Ordusunun komandantesi
	4 nömrəli kolonnanın komandanı
	8 nömrəli hücum kolonnası – "Siro Redondo"nun komandanı
	İnqilabın son mərhələsində Las Vilyas əyalətində İnqilab Qüvvələrinin komandanı

Kuba inqilabı zamanı Ernesto Gevaranın iştirak etdiyi əməliyyatlar	
Tarix	Əməliyyat keçirilən yerlər
1956	
2 dekabr	Oriente əyaləti, Playa Los Kolorades, Belis zonası
4 dekabr	Aqua-Fina
5 dekabr	Aleqriya de Pio
1957	
17 yanvar	HDQ-nin La Platadakı kazarmasına hücum
22 yanvar	Aroyo del Inferno
22 mart	Palma Moça
28 may	Uvero
31 iyul	Bueysito
30 avqust	El Ombrito
16 sentyabr	Pino del Aqua (I)
29 noyabr	Mar Verde
8 dekabr	Altos de Konrado
1958	
16 fevral	Pino del Aqua
24 fevral	Radio Rebeldenin Alto de Konradoda ilk verilişi
24 may-6 avqust	Santo Dominqo, El Merinyo, Minas de Frio, El Hiquey, Veqas de Xibakoa, Las Mercedes*
*Bu dövrdə diktatura qoşunları İnqilab Ordusuna qarşı genişmiqyaslı hücumu keçir. Çe Gevara müqavimət göstərən ordunun tərkibində bütün döyüşlərdə iştirak edir.	

Ernesto Gevaranın başçılıq etdiyi 8 nömrəli hücum kolonnası – "Siro Redondo"nun hərəkət marşrutu və əməliyyatları	
1958	
27 avqust	8 nömrəli kolonnanın komandirlərinin müşavirəsi
31 avqust	140 nəfərlik kolonna El Xibarodan çıxır.
1 sentyabr	Mansanilyo – Bayamo şosesini keçirlər. "Ella" qasırğasının nəticələri ilə üzlaşırlər.
2 sentyabr	Vidal düyü plantasiyası
3 sentyabr	Yağan yağışlardan suyu artan Kauto çayına çatırlar.
4 sentyabr	Salado çayının sahilinə yetişirlər.
7 sentyabr	Paso de Aura zonasından keçib Bartles fermasına gəlirlər.
8 sentyabr	Qasırğa tufana çevrilir. Xobado çayı yanındakı Los Verrakos meşəsində düşərgə salırlar. Düyü plantasiyası zəmindarının evinə gəlirlər.
9 sentyabr	La Federal kimi tanınan yaşayış məntəqəsində diktatura qüvvələri ilə döyüşürlər.
10 sentyabr	Laquna Baxa mülkü

11 sentyabr	Valdikera del Dyablo mülkü
12 sentyabr	San-Migel del Xunko ferması
13 sentyabr	San-Migel kimi tanınan meşəyə girirlər. Yük maşınlarında və yüngül tanklarda yürüşlərini davam etdirirlər.
14 sentyabr	Kuatro Kompanyeras rayonunda diktatura qüvvələri ilə döyüşürlər.
15 sentyabr	Kolonna yenidən qurulur. Sabariliya ferması və Remedios müstəmləkəsi təsərrüfatı
16 sentyabr	La Viktoriya mülkü
17 sentyabr	Tembladeras rayonunda düşərgə salırlar. Laquna de Quano.
18 sentyabr	San Nikolas mülkü
19 sentyabr	Las Noryeqas mülkü
20 sentyabr	Trumbero adlanan yerdə Santa-Krus del Sur və Kamaquey arasında, San Pedro çayı sahilində düşərgə salırlar.
21 sentyabr	Las Tumbas. Oxo de Aqua laqunu yaxınlığındakı Simarron mülkü olan meşəyə girirlər.
22 sentyabr	Vartientes və Santa Mariya körpüsü arasındakı dəmiryol xəttini keçirlər.
23 sentyabr	Munyoş çayı sahilində düşərgə salırlar. Kolorado mülkünün şəkər zavodu ətrafındakı əraziyə çatırlar.
24 sentyabr	Mala Fama çayının şərq sahilində, Los Quines mülkündə düşərgə salırlar.
26 sentyabr	Kompasla Mala Fama çayının bataqlıqlarıyla irəliləyirlər.
27 sentyabr	San Felipe adlı məşhur yerdə, Las Trankas xutorunda düşərgə salırlar. Kayya Toro zonasına yollanırlar.
28 sentyabr	Düyüçülərdən aldıkları iki traktor və beş araba sayəsində yürüşü davam etdirə bilirlər.
29 sentyabr	San-Xoakin şəkər emalı zavodu. Baraqua elektrik stansiyası zonası. Batistaların pusqusuna düşürlər. Geriyə, bataqlığa çəkilməyə məcbur olurlar. Hiyləyə əl atıb laqunu keçirlər.
30 sentyabr	Günün bir hissəsini bataqlıqla irəliləyirlər.
3 oktyabr	Şəkər qamışı plantasiyalarının mərkəzindəki baraklardan cənub-qərbdə yerləşən La Laquna rançosuna yerləşirlər.
5 oktyabr	El Kolmenar laqunu sahilində düşərgə salırlar.
7 oktyabr	Ərazidəki mövcud durumu öyrənmək üçün yerli camaatla əlaqəyə girirlər.
9 oktyabr	Dəmiryol xətti boyunca şimal-şərqə – Dos Ermanas dayanacağına qədər irəliləyirlər. Yolda məşhur Troça de Xukarodan keçirlər.
10 oktyabr	Kolonna düşmənin aviasiyası tərəfindən atəşə tutulsa da, Xatiboniko çayını adlayıb keçə bilirlər.
11 oktyabr	Çeyilliklə irəliləyib düyü və şəkər qamışı plantasiyalarından keçirlər.
12 oktyabr	El Pelao de Dias və Paso de la Seybadan keçib, Sankti-Spiritus qəsəbəsinin içiyə Las Vilyas vilayətinə yetişirlər. Toro mülkündəki Blankizal dağı ətrafında müşahidə məntəqəsi qururlar. Yürüşlərini davam etdirib Vitiko şəkər emalı zavoduna yetişirlər.
13 oktyabr	Monte Kemado. Quasimos
14 oktyabr	Sasa çayını keçirlər və Xaqualda düşərgə salırlar. Quasimal kəndindən keçib Banao şosesi istiqamətində hərəkət edirlər.
15 oktyabr	Sirrito kəndindən keçib Los Qavilyanos dağına yetişirlər və Kayaxana sahilində düşərgə salırlar. Eskambray dağına çatmaqla yürüşü uğurla tamamlamış olurlar*.
*Bununla belə noyabr-dekabr aylarında Las Vilyas əyalətindəki Fomento, Quayos, Kabaiquan, Sankti Spirites, Plasetas, Santo Dominqo, Manakas, Santa-Klarada diktatura qüvvələri ilə toqquşmalar baş verir.	

Kuba inqilabının qələbəsindən sonra Ernesto Gevaranın tutduğu vəzifələr	
Tarix	Vəzifə
1959	İnqilab ordusunun komandantəsi
	La Kabanya hərbi qalasının komandanı
	İnqilab ordusunun təlim departamentinin rəisi
7 oktyabr 1959	Milli Aqqrar İslahatları İnstitutu Sənaye Departamentinin rəisi
26 noyabr 1959	Kuba Milli Bankının direktoru
23 fevral 1961	Sənaye naziri və Mərkəzi Planlaşdırma Şurasının üzvü
2 mart 1962-1965	Birləşmiş İnqilab Təşkilatları Milli Rəhbərliyinin və Kuba Birləşmiş İnqilabi Sosialist Partiyasının (PURSC) üzvü
2 mart 1962-1965	Birləşmiş İnqilab Təşkilatları və Kuba Birləşmiş İnqilabi Sosialist Partiyası katibliklərinin üzvü
May 1963	MK, MK Siyasi Bürosu və Katibliyi üzvü
Ernesto Çe Gevara bir neçə ay Əmək Nazirliyində də müxtəlif vəzifələr icra edib.	

Kuba inqilabının rəhbərlərindən biri kimi Ernesto Çe Gevaranın dünya ölkələrinə səfərləri

Birinci səfər: 12 iyun-8 sentyabr 1959-cu il	
Tarix	Ölkə
16-30 iyun	Birləşmiş Ərəb Respublikası
30 iyun-12 iyul	Hindistan
15-27 iyul	Yaponiya
29 iyul-4 avqust	İndoneziya
6-8 avqust	Seylon
8-11 avqust	Pakistan
11-21 avqust	Yuqoslaviya
22-25 avqust	Sudan
29 avqust-2 sentyabr	Mərakeş
Görüşdüüyü siyasi xadimlər	
Adı	Vəzifəsi
Camal Əbdül Nasir	Birləşmiş Ərəb Respublikasının Prezidenti
Cəvahirəl Neru	Hindistanın Baş naziri
Əhməd Sukarno	İndoneziya Prezidenti
Solomon Bandaranaike	Seylonun Baş naziri
Məhəmməd Əyyub Xan	Pakistan Prezidenti
İosif Broz Tito	Yuqoslaviya Prezidenti
Əl-Fərik İbrahim Abbud	Hərbi Qüvvələrin Ali Şurasının sədri

İkinci səfər: 22 oktyabr-23 dekabr 1960-cı il	
Tarix	Ölkə
23-29 oktyabr 20-22 dekabr	Çexoslovakiya Sovet Sosialist Respublikası
29 oktyabr-16 noyabr 7-13 dekabr 19-20 dekabr	Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı
17 noyabr-1 dekabr	Çin Xalq Respublikası
1-7 dekabr	Koreya Xalq Demokratik Respublikası
13-19 dekabr	Almaniya Demokratik Respublikası
Görüşdüyü siyasi xadimlər	
Adı	Vəzifəsi
Antonin Novotni	Çexoslovakiya Prezidenti
Anastas Mikoyan	SSRI Baş nazirinin müavini
Mao Sze Dun	Çin Kommunist Partiyasının rəhbəri
Kim İr Sen	KXDR-in Baş naziri

Üçüncü səfər: 2-19 avqust 1961-ci il	
Tarix	Ölkə
2-4 avqust 19 avqust	Braziliya*
4-19 avqust	Uruqvay**
19 avqust	Argentina***
Görüşdüyü siyasi xadimlər	
Adı	Vəzifəsi
Janio Kuadros	Braziliya Prezidenti
Salvador Alyende	Çili senatoru
*Uruqvaya gedərkən 2-4 avqustda yolüstü bu ölkədə olub.	
**Amerika Qitələrarası İqtisadi Şurasının (CIES) konfransında iştirak edib.	
***Şəxsi səfər edib.	

Dördüncü səfər: 26 avqust-5 sentyabr 1962-ci il	
Tarix	Ölkə
27 avqust-2 sentyabr	Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı
2-5 sentyabr	Çexoslovakiya Sovet Sosialist Respublikası

Bəşinci səfər: 30 iyun-25 iyul 1963-cü il	
Tarix	Ölkə
1-3 iyul	Çexoslovakiya Sovet Sosialist Respublikası
3-23 iyun	Əlcəzair*
Görüşdüyü siyasi xadimlər	
Adı	Vəzifəsi
Vilyam Şirokiy	Çexoslovakiya Baş naziri
Əhməd Ben Bella	Əlcəzair Prezidenti
*Ölkə müstəqilliyinin birilliyinin qeyd olunduğu tədbirlərdə iştirak edib.	

Altıncı səfər: 17 mart-18 aprel 1964-cü il	
Tarix	Ölkə
19 mart-12 aprel	İsveçrə*
14-16 aprel	Əlcəzair
*BMT-nin Ticarət və İnkişaf konfransında iştirak edib.	

Yeddinci səfər: 4-19 noyabr 1964-cü il	
Tarix	Ölkə
5-18 noyabr	Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı*
*Oktyabr inqilabının qələbəsi münasibətilə Qızıl meydanda təşkil olunan paradı və nümayişdə iştirak edib. Dünyanın birinci kosmonavtı Yuri Qaqarinin rəhbərliyi ilə Sovet-Kuba dostluğu komitəsinin yaradılması aktının imzalanması mərasiminə qatılıb.	

Səkkizinci səfər: 9 dekabr 1964-15 mart 1965	
Tarix	Ölkə
9-17 dekabr	Amerika Birləşmiş Ştatları*
18-26 dekabr	Əlcəzair**
24 yanvar-1 fevral	
24 fevral-1 mart	
28 dekabr-1 yanvar	Mali
1-7 yanvar	Konqo Brazzavil
7-14 yanvar	Qvineya
14-21 yanvar	Qana
21-24 yanvar	Daqomey
2-6 fevral	Çin Xalq Respublikası
6-7 fevral	Fransa***
11-19 fevral	Tanzaniya
19-24 fevral	Birləşmiş Ərəb Respublikası
1-12 mart	Çexoslovakiya Sovet Sosialist Respublikası****
12-13 mart	
Görüşdüğü siyasi xadimlər	
Adı	Vəzifəsi
Andrey Qromiko	SSRİ Xarici İşlər naziri
Əhməd Ben Bella	Əlcəzair Prezidenti
Madeyra Keyta	Mali prezidenti
Alfons Massamba-Deba	Konqo Brazzavil Respublikası Prezidenti
Aqostinyo Netto, Luksiya Lara	Anqola Azadlıq hərəkatının rəhbərləri
Kvame Nkruma	Qana Prezidenti
*Nyuyorkda BMT-nin XIX Baş Assambleyasında iştirak edib.	
**Afro-Asiya Həmrəyliyinin II İqtisadi Seminarına (24 fevral-1 mart) qatılıb.	
***Tanzaniyaya gedərkən yolüstü bu ölkədə olub.	
****Havanaya qayıdarkən yolüstü bu ölkədə olub.	

ERNESTO ÇE GEVARANIN BEYNƏLXALQ MISSIYALARI

Çe Gevara Konqoda

1965

1 aprel – Kubadan Afrikaya yola düşür. Ayın 19-da Tanzaniyaya gəlir.

20 aprel – Tanqanika gölündəki Kiqoma limanına yollanır.

22 aprel – Kiqomaya yetişir.

24 aprel – Tanqanika gölündə qayıqla üzüb Konqo ərazisindəki Kibambaya gəlir. Buradan partizanların düşərgə saldıqları və Lulaborq kimi tanınan dağlıq əraziyə yollanır.

May – Mədəniyyət məktəbi yaradır. Fransız və ispan dilini, riyaziyyat fənnini tədris edir. Bununla bərabər, ərazini öyrənməyə başlayır. Osmani Syenfueqos gəlir və anasının ağır xəstə olduğunu ona söyləyir (mayın 18-də Çe Gevaranın anası dünyasını dəyişir).

20 iyun – Bendedəki elektrik stansiyasına və kazarmalara hücum etmək məqsədilə silahdaşları ilə birgə qərb istiqamətində yola çıxır.

29 iyun – Uğursuz döyüş olur.

İyul – Kibambadan 27 kilometr şimalda yerləşən Kazima, sonra isə Katabamba şəhərlərindən keçirlər.

18 avqust – Döyüşlər gedən əraziyə çatırlar. Dərədə düşərgə salırlar.

Sentyabr – Düşərgəyə kubalılar Emilio Araqones, Oskar Fernandes Mell və Aldo Marqolyes Duenyas gəlir.

12 sentyabr – Lulimba və Lobonca da daxil olmaqla, bir neçə qəsəbəyə baş çəkir. Əvvəlcə Barakdan 37 kilometr aralıda, Tanqanika gölündən başlayaraq uzanan yüksəkliklərdə yerləşən Fizi yaşayış məntəqəsində, sonra Barakda və Mboloda olur.

29 sentyabr – Maykl Xor partizanalara qarşı əməliyyatlara başlayır.

Oktyabr – Düşərgəyə Fidel Kastrodan məlumat gətirən kuryer – kubalı Xose Ramon Maçado Ventura gəlir.

1 noyabr – Tanzaniyanın konqolu üsyançılara yardımını dayandırmaq qərarına gəldiyini öyrənir və Konqonu tərk etmək tapşırığı alır.

Noyabr – Konqoda təxminən 7 ay çəkən missiyasını başa vurur.

19 noyabr – Cunqoya yollanır.

20 noyabr – Kibambadan 10 kilometr cənubda yerləşən Seleyə gəlir.

21 noyabr – Kiqomaya gəlir və gizli surətdə Tanzaniyanın paytaxtı Dar əs Salama qaydır.

Bir neçə ay bu Afrika ölkəsində qalır. Sonra Avropanın sosialist ölkələrinə yollanır və Havanaya geri dönür.

Onun Havanaya bu qayıdışı təmtəraqsız olur. O, oktyabra qədər Kubada qalıb Boliviya beynəlxalq missiyasını hazırlayır.

Çe Gevara Boliviya

1966

23 oktyabr – Kubadan ayrılır. Əvvəlcə Moskvaya, sonra isə Praqaya və Vyanaya yollanır. Boliviya getmək üçün Vyanadan Braziliya istiqamətində səfərini davam etdirir.

4 noyabr – Boliviyanın paytaxtı La Pasa gəlir. La Pasdan Boliviya ilk düşərgəsini saldığı Nyakauasu adlı yerə yollanır.

7 noyabr – “Boliviya gündəliyi”ndə ilk qeydini edir (Onun gündəlikdəki ilk qeydi “Hoy comienza una nueva etapa” (“Yeni mərhələnin başlanğıcı”) olur).

1967

Fevral – Partizan dəstəsini məşq etdirmək, eləcə də hadisələr cərəyan edəcək əraziləri öyrənmək məqsədilə 45 günlük yürüşə çıxır.

23 mart – Onun başçılıq etdiyi partizan dəstəsi ilə Boliviya ordusu arasında ilk döyüş olur. Boliviyalılara ünvan

lanan kommünikedə partizan dəstəsi özünü Boliviya Xalq Azadlıq Ordusu kimi təqdim edir.

10 aprel – Boliviya ordusu ilə ikinci dəfə toqquşurlar. Partizan dəstəsi ilk itkisini verir – döyüşdə kubalı Xesus Suares Qayol həlak olur.

17 aprel – Dəstəni iki qrupa bölmək qərarına gəlir. Xuan Vitalio Akunyanın (Xoakin) rəhbərlik etdiyi qrup üç gün döyüş baş verən ərazini tərk etmir. O, özü isə bu vaxt digər qrupla Muyupampa istiqamətində irəliləyir. İki qrupun sonrakı günlərdə yenidən birləşəcəyi nəzərdə tutulsa da, bu mümkün olmur.

25 aprel – Növbəti döyüş baş verir. Eliseo Reyes (Rolando) həlak olur. (Çe gündəliyində onun ölümü ilə bağlı bunları yazır: “Biz ən yaxşı gerilyeromuzu itirdik. O, bizim hərəkətin dirəklərindən biri və mənim yaxın dostum idi”).

8 may – Daha bir döyüş olur.

12 iyun – Milli Azadlıq Ordusu yeni kommünikesini yayır. Burada, harada doğulmasından asılı olmayaraq əlində silah Boliviyanın azadlığı uğrunda mübarizə aparan hər bir kəsin nəcib boliviyalı adını daşımağa layiq olduğu qeyd edilir.

26 iyun – Bu günü öz gündəliyində “qara gün” kimi qiymətləndirir. Rio Sekoda baş verən döyüşdə onun son illərinin ayrılmaz dostu Karlos Koelyo (Tuma) ölümcül yaralanır. O, dostunun ölümünü oğlunun itkisi kimi dəyərləndirir.

6 iyul – Onun rəhbərliylə partizanlar Santa Krus şə-

hərinin 40 kilometrliyində yerləşən Samaypata yaşayış məntəqəsini ələ keçirirlər.

27 iyul – Daha bir döyüş olur.

30 iyul – Boliviya ordusu ilə növbəti toqquşmada partizan dəstəsinin üzvləri Xose Mariya Martines Tamayo və Raul Kispaya qətlə yetirilir.

26 sentyabr – Dəstəsinin bir neçə üzvü mühasirəyə düşür. Döyüşdə Roberto Peredo Leyqe (Koko), Mario Qutyerres Ardaya (Xulio), Manuel Ernandes Osorio həlak olur.

8 oktyabr – Kebrado de El-Yuro dərəsində son döyüşü olur (yaralanmış, silahı yararsız hala düşmüş Çe əsir götürülür və səhərisi gün qətlə yetirilir).

MÜNDƏRİCAT

Ernesto Çe Gevara	6
Giriş sözü	9
Zəruri müqəddimə	16
BOLİVIYA GÜNDƏLİYİ	37
Əlavə	
Şəhərdəki gizli fəaliyyət üçün təlimat	256
Kommünike №1. Boliviya xalqına müraciət	264
Kommünike №2. Boliviya xalqına müraciət	266
Kommünike №3. Boliviya xalqına müraciət	269
Kommünike №4. Boliviya xalqına müraciət	271
Kommünike №5. Boliviya mədəncilərinə müraciət	273
Adlar siyahısı	276
Əhəmiyyətli tarixlər	303

Texniki redaktor: Nəriman Veysəloğlu

Üz qabığının tərtibatı: Aqil Əmrahov

Kompüter tərtibatı: Sevdə Nərimanqızı

Korrektorlar:

Kəmalə Cəfərzadə, Əsmər Əlizadə

Çapa imzalanıb: 10.08.2015, Formatı: 60x84 ¹/₁₆,
Ofset çapı, Fiziki çap vərəqi: 21, Tiraj: 500, Sifariş: ...

Azərbaycan Tərcümə Mərkəzi

Ə.Topçubaşov küç. 74,

Təqdim olunmuş hazır fayldan **“Təhsil Nəşriyyat-
Poliqrafiya”** müəssisəsinin mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZ 1052, Bakı, Fətəli Xan Xoyski küçəsi, 121^A

ERNESTO ÇE GEVARA
Boliviya gündəliyi

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında
Tərcümə Mərkəzi
Bakı – 2015